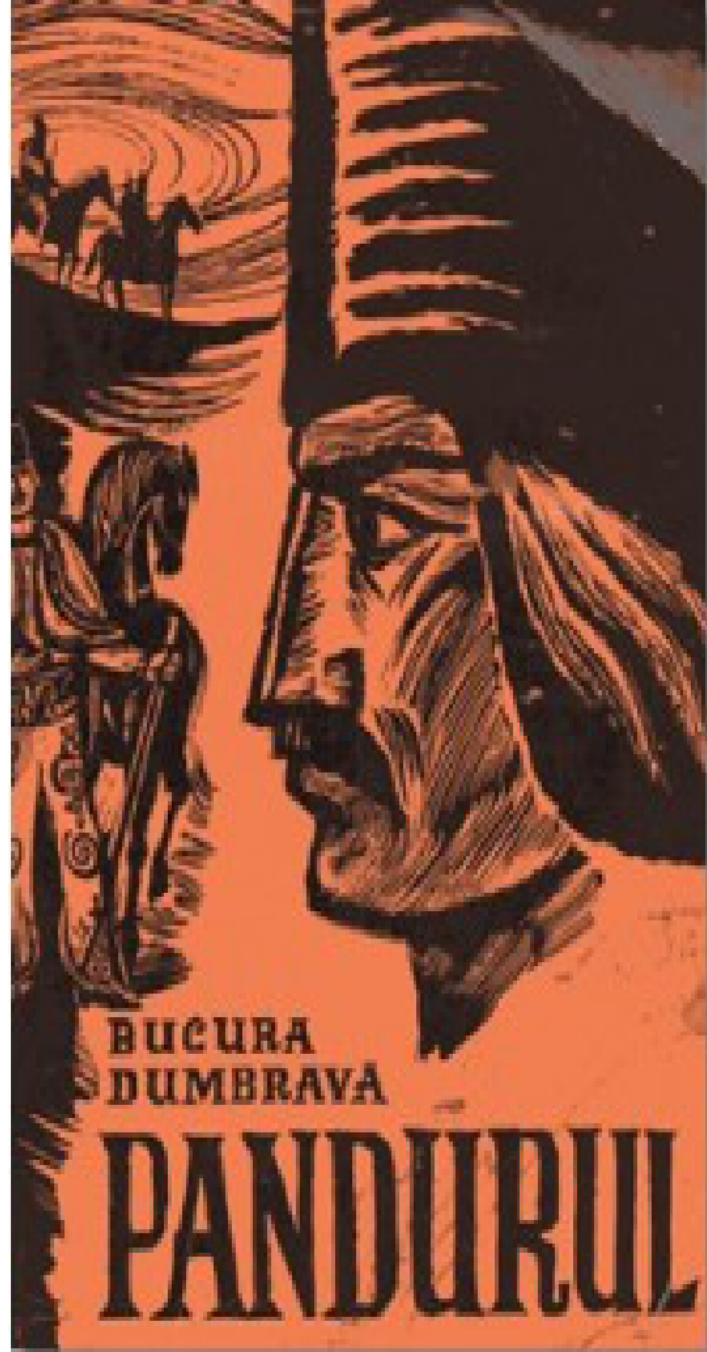

BUCURA
DUMBRAVA

PANDURUL

BUCURA DUMBRAVĂ

PANDURUL

Realizată după volumul apărut la Editura Militară, București, 1981

Traducere: Elisa I. Brătianu

Cuvânt introductiv: Ileana Manole

Se împlinesc 160 de ani de la revoluția condusă de Tudor Vladimirescu.

În anul 1821 când țara era istovită de îndelungata stăpânire fanariotă – s-a desprins din rândurile pandurilor olteni un om, care în numai câteva luni a izbutit să-și constituie marea sa oaste, să răstoarne printr-un efort general administrația străină turco-fanariotă.

Tudor Vladimirescu a reprezentat o mare, neîmplinită speranță. El a însemnat revoluția și, prin ea, „dreptatea și slobozenia”. A fost nu doar luptătorul și sufletul răscoalei, ci și gânditorul ei politic, organizatorul, revoluționarul și, în dimensiune absolută, patriotul. Tudor a intrat în nemurire ca personaj de legendă sau de baladă populară. Dar și ca erou al istoriei.

Începând cu Iancu Văcărescu și continuând cu Naum Râmniceanu, N. Beldiman, C. Conachi, D. Bolintineanu, C. Boliac, I. Ghica, G. Coșbuc, St. Nenitescu, N. Vulovici, Radu Rosetti, și continuând cu scriitori ai zilelor noastre Gala Galaction, V. Voiculescu, Victor Eftimiu, C. Ardeleanu, Mihnea Gheorghiu, Mihai Dragomir, N. Tăutu, Al. Voitin, Eugen Frunză, Gh. Tomozei, Adrian Păunescu, Ioan Alexandru, Dan Verona, Nicolae Labiș și cu mulți alți scriitori contemporani, figura vestitului pandur și eroica mișcare revoluționară de la 1821 au fost și continuă să fie oglindite în versuri, piese de teatru, romane, studii. În creația populară, pandurii și conducătorul lor se deosebesc cu greu de eroii cântecelor haiducești propriu-zise. O reconstituire artistică a evenimentelor din 1821 realizează în 1912 și scriitoarea Bucura Dumbravă cu romanul „Pandurul”, a cărui reeditare este prilejuită de aniversarea a 160 de ani de la revoluție¹.

Deși n-a fost româncă de origine, Bucura Dumbravă a știut prin opera ei literară, prin dragostea arătată poporului român și admirația ei față de privilegiile țării noastre, să opereze o altoire de mare valoare spirituală. Rodul acestui altoi îl constituie cele trei cărți, pe care oricând le vom citi ca niște opere ale noastre: „Haiducul”, „Pandurul” și „Cartea munților”.

Bucura Dumbravă este un pseudonim al scriitoarei Fanny Seculici. „Numele însuși – spunea Emanoil Bucuța – era un nume de munte. El vine din acea atmosferă romantică germană”.² S-a născut la 28 decembrie 1868, la Bratislava, în Cehoslovacia. La 4 ani, se afla la Viena, iar peste un an, împreună cu familia, s-a stabilit la București. De atunci nu a mai părăsit țara noastră decât pentru călătorii vremelnice, devenind româncă.

Despre Bucura Dumbravă a scris în mai multe rânduri, cu diverse prilejuri, Emanoil Bucuța care i-a purtat o nemărginită admirație și o statornică prietenie, sentimente ce s-au cimentat în numeroasele lor drumeții, făcute în Carpați, dimpreună cu alți iubitori ai turismului. Scriind o recenzie la volumul „Cartea munților”, el nota: „Fanny Seculici era fără naționalitate limpede, așa cum îi plăcea ei; avea uneori furii împotriva hotelurilor trase între oameni: născută la Bratislava, așezată de la cinci ani

în România, cu o mamă poate mai mult germană și cu un tată mai mult slovac-ungur, scriind și vorbind aproape tot așa de ușor în limba germană, franceză și engleză, Bucura Dumbravă era numai româncă”.³ Puține sunt mărturiile rămase despre viața scriitoarei. În țara noastră, ea s-a identificat cu felul de a gândi și de a simți al românului, i-a îndrăgit viața, obiceiurile, datinile, a îndrăgit mai ales natura Carpaților. A vorbit despre ospitalitatea, măsura și demnitatea oamenilor noștri, despre simțul prevederii și al răbdării cumpătate care le caracterizează firea. Era ea însăși o natură optimistă, plină de energie, veșnic surâzătoare... Același prieten, Emanoil Bucuța, o descria astfel: „E o femeie al cărei păr e acum încărunit bine; obrazul îmbujorat a început parcă să-și înmoaie carnea. Pasul îi e însă plutitor și tânăr, ochii prietenoși, gura plină de zâmbet și de strălucirea dinților, brațul cu mișcare ușoară și bărbătească, toată ființa înecată într-o prospețime de rouă și într-o siguranță pe care le-a adus de pe înălțimi.” Ea „e o prietenă a omului, pe care suferințele lui, mai mult decât o îndurerează, o răzvrătesc. Dacă se apleacă să-l ajute, să știi că-l pune bine pe picioare și-l trimite pe drum, ca să-și caute dreptul. Ea e un ostaș al adevărului; micile minciuni, ca și marile amăgeli n-o înșală și, îndrăzneată, le spune pe nume, disprețuind orice potriveli, întâmple-se ce s-ar întâmpla”... „Om întreg și așezat pe atât de adânci temelii”, își întărește Emanoil Bucuța schița de portret, urmând: „Îți dai seama că urzeala ei e urzeala ta și că trebuie să te întorci, pentru că drumul tău e altul, împletit cu o mie de poteci străine și de neguri, dar pleci înviorat. Îndărăt, o lași pe ea, cu același zâmbet, care mângâie și dă încredere că cel puțin câteodată și în câte un ins suferința noastră se sfărâmă în ploaie de stele și zbcuciumul ni se înmlădie într-o înaltă încântare”.⁴

Aceleași frumoase impresii ni le împărtășește și Otilia Mihail Oteteleşeanu: „Mișcările măsurate, vocea ei armonioasă, râsul cristalin și expresia gravă, în unele momente, dădeau făpturii ei o atracție deosebită, mai ales că totul era colorat de spiritul ei evoluat și pătruns de adâncă cultură. Revărsa prospețime de cuget și bucurie curată”.⁵

Firea optimistă și interesul manifestat față de obiceiurile și tradițiile noastre au făcut-o să inițieze și să organizeze o serie de activități. Astfel, în 1905, ea a înființat societatea „Chindia”, care își propunea să cultive gustul pentru jocurile naționale și portul popular. „Chindia” a existat până în preajma primului război mondial. Bucura Dumbravă a luat parte în fiecare an la șezătorile organizate în țară. Documentele menționează prezența ei, în august 1916, la pitoreștile serbări de la Bumbești-Gorj. Tot în acest an, a trimis o „Doină despre Tudor” unei reviste pentru țărani, „Șezătoarea săteanului”. Peste câțiva ani, în mai-iunie 1921, a plecat dimpreună cu Emanoil Bucuța la Tg. Jiu, pentru a participa la serbările din Gorj. Aici s-a ocupat și de „organizarea unui muzeu regional istoric”.⁶

O altă preocupare neîntreruptă a scriitoarei a fost cunoașterea istoriei poporului nostru, elogiarea vitejiei fiilor săi. Prima lucrare semnată de

Bucura Dumbravă a fost o piesă de teatru în limba germană intitulată: „Mama lui Ștefan cel Mare”, datată 29 decembrie 1899 și aflată în fondul de manuscrise al Bibliotecii Academiei R.S.R., sub titlul: „Die Mutter Stefan's des Grossen”.

Bucura Dumbravă se numără, de asemenea, printre primii autori de romane istorice. „Haiducul”, roman, publicat în 1906, în foiletonul ziarului socialist german „Vorwärts”, apare în limba română în anul marii răscăle țărănești din 1907. Caragiale a fost entuziasmat de carte și a scris directorului „Convorbirilor critice” vorbindu-i de marele succes „al amicei mele, domnișoara Fanny Seculici. Mi se pare că Die Zeit din Viena și Neu Freie Presse... îi fac niște extraordinare elogii. Tare mi-ar părea bine să se adeverească părerea mea, despre fata asta atât de inimoasă și spirituală, numai de ar fi scris în românește să ne bucurăm și noi”.⁷

În anul 1913 apare cel de-al doilea roman al Bucurei Dumbravă „Pandurul”. Împreună cu „Haiducul”, el făcea parte din trilogia „Sfârșământorii de valuri”. Cel de-al treilea volum, din păcate pierdut, se intitula „Sarea norodului” și evoca figura lui Ion Câmpineanu și epoca revoluției de la 1848. În perioada 1917-1921 scriitoarea a colaborat la ziarul „Lumina” al lui C. Stere, la „Viața Românească”, la „Idea europeană”, la „Convorbiri literare”. În anii primului război mondial a activat în cadrul Crucii Roșii. Indignată de ticăloșia războiului, ea îndeamnă tânăra generație la dragoste, la frățietate. Apărătoare vajnică a păcii și a mișcării feministe, ea afirma: „Cuvântul ură în gura femeii sună ca un lătrat de hienă – efectul lui îl putem vedea și mirosi, în uriașele pâlnii pline de leșuri și muribunzi, care au făcut din coaja planetei noastre ceva nemaipomenit, ceva nemaivăzut, o grozăvie care întrece toate închipuirile lui Dante... Pentru a sfârși acest război, dar mai ales pentru a domoli mânia sufletelor chinuite ale popoarelor care se vor ridica după ce tunurile vor fi amuțit, femeile trebuie să se unească într-un gând și dor de bunătate și dreptate, toate femeile europene, fără excepție, întinzându-și mâinile peste toate hotarele, și de aici întinzându-le peste toate mările, femeilor de pe celelalte continente”.⁹ În prefața amintită la „Cartea munților”, Mircea Handoca vorbește despre activitatea Bucurei Dumbravă în domeniul turismului. Împreună cu geograful Mihai Haret și cu scriitorul Emanoil Bucuța, ea a înființat o asociație menită să lupte pentru „infiltrarea gustului de excursiuni în marea masă a populației și pentru înființarea de Parcuri Naționale în România”.¹⁰ Din comitetul științific făceau parte Simion Mehedinți pentru geografie, Bucura Dumbravă pentru literatură și Mihai Haret pentru turism. Această asociație a inaugurat în vara anului 1920 seria excursiilor colective sub conducerea lui Mihai Haret și a Bucurei Dumbravă. Ca o prețuire a acestei activități, „Vârful Ocolit” de pe Omul poartă acum numele ei.

În ultimii ani ai vieții a renunțat la literatură, de dragul teozofiei, pe care a popularizat-o prin conferințe și articole publicate în „Idea

europenească”. Teozofia reprezenta pentru ea un prilej de realizare a frăției și a dragostei între oameni. La 1 decembrie 1925 a plecat în India, pentru a participa la un congres al teozofiei ținut în localitatea Adyar, lângă Madras. La înapoiere, în drum spre casă, s-a îmbolnăvit de ciumă bubonică și a murit la 20 ianuarie 1926, într-un spital din Port Said. Urna cu cenușa Bucurei Dumbravă a fost adusă în țară, în primăvara aceluiași an.

„A murit energia, veșnic tânără și nebiruită. A murit voia bună! Au murit munca fără preget și dragostea de viață” ¹¹ – scria Gala Galaction îndurerat de această pierdere.

*

Romanul „Pandurul” a fost tipărit în limba română în 1912. Inițial, el apăruse în limba germană, la Regensburg („Der Pandur. Geschichte des Rumänischen Volksaufstandes im Jahre 1821”), în condiții tehnice deosebite. În forma actuală, el suferă din pricina traducerii – nu-i chiar la înălțimea stilului original. Dar valoarea istorică și emoțională a lucrării depășesc scăderile tălmăcirii.

La apariție, romanul a stârnit aprecieri elogioase: „Cartea ei – nota Gala Galaction – este scrisă cu atâta dragoste de țărănimea noastră, cu atâta pricepere într-ale firii și ale sufletului românesc adevărat, cu atâta evlavie pentru codrii, munții și mânăstirile din Oltenia, încât dacă am fi cu toții la înălțimea românismului Bucurei Dumbravă, i-am decerna într-un glas o diplomă. Și Tudor Vladimirescu, întunecatul pandur care trece călare prin toată această minunată rechemare a anilor 1820-21, poate fi el altul decât adevăratul, autenticul Tudor Vladimirescu? Te întrebi, fără să poți să hotărăști – din multa ei știință istorică l-a înviat Bucura Dumbravă pe vajnicul oltean, atât de aidoma cu icoana din inimile noastre? Trebuie, pe lângă atâta sete de lămuriri istorice și o inimă de femeie, ca Tudor Vladimirescu să renască printre noi pandur viteaz și nepătat, apostol furtunos și crunt, precum a fost”.¹²

„Pandurul dumitale – i se adresa Al. Vlahuță autoarei – e o carte bună, în cel mai larg înțeles al cuvântului. Ai scris-o cu evlavie. Și cu evlavie am citit-o. M-ai făcut să trăiesc cu o sută de ani în urmă”.¹³ E cunoscută perseverența muncă de documentare a Bucurei Dumbravă, pentru realizarea romanului. Ea a stat de vorbă cu descendenții eroilor săi, a cercetat arhive și biblioteci, a descifrat hrisoave. S-a slujit de izvoare documentare de primă mână (colecția de documente Hurmuzaki, lucrările lui A.D.Xenopol, N.Iorga, Gr.Tocilescu, însemnările memorialistice ale lui I.Ghica, Aricescu, Rangabé, Zallony, Heliade Rădulescu, colecții de folclor). Când Nicolae Iorga va publica scrisorile inedite ale lui Tudor Vladimirescu, care contraziceau unele păreri ale lui Aricescu, Bucura Dumbravă își va exprima părerea de rău pentru unele eventuale erori: „M-am luat după Aricescu și-mi pare rău, cu toate că atunci n-aveam ce

face”.¹⁴

Romanul debutează cu procesul intentat ispravnicului județului Mehedinți, Nicolae Glogoveanu, care călcase moșia lui Tudor Vladimirescu ca să-i dărâme casa. Coborând scările clădirii divanului domnesc, unde pierduse procesul, Tudor Vladimirescu amenință alaiul boieresc, zicând tare: „Azi fu o judecată grecească. Va veni însă ziua când se va ține judecata oltenească!” El a declarat mai târziu episcopului de Argeș, Ilarion: „De-oi trăi, voi face douăsprezece perechi de opinci din pielea a doisprezece boieri divăniți”. În noaptea de 18 spre 19 ianuarie 1821, Tudor a plecat din București cu o ceată de arnăuți din garda domnească, puși la dispoziția lui de Grigore Brâncoveanu, mare spătar; la 21 ianuarie a fost la Tg. Jiu unde a ridicat pe Dinicu Oteteleșanu, unul din ispravnicii județului Gorj. Prin el, Tudor și-a asigurat aprovizionarea mănăstirii Tismana, din care și-a făcut o bază de rezistență împotriva unui eventual atac otoman. Duminică, 23 ianuarie, Tudor era la Padeș, în plaiul Cloșanilor, unde-l aștepta vechiul său prieten Dumitru Gârbea cu o sută de panduri. De la Tismana, Tudor a trimis în toate satele plaiului și în plășile vecine emisari ca să strângă plăieșii. El a făcut în primul rând apel la panduri, care în ciuda privilegiilor lor fuseseră supuși la dajdie. Ca un râu ce-și adună apele de pretutindeni, oastea lui Tudor se formează, crește. Unită la început doar cu cei câțiva haiduci ai lui Iancu Jianu, ea se completează pe măsură ce Tudor Vladimirescu parcurge satele și munții. Când în jurul lui s-a strâns o ceată destul de numeroasă, a lansat către „tot norodul omenesc din București și din celelalte orașe și sate ale Țării Românești”, o proclamație care a produs asupra țăranilor efectul unei declarații de război adresate stăpânirii boierilor și întregii orânduiri feudale. Proclamația de la Padeș, redactată la București, înainte de începutul revoluției, prevestește viitorul conflict dintre Tudor și boieri. Cuprinși de entuziasmul răzbunării, țăranii alergau sub steagul lui Tudor. În câteva zile, focul revoluției a cuprins Oltenia toată. Pe unde trecea, Tudor era salutat de mulțime ca un izbăvitor. Poporul nu-l numea decât „domnul Tudor”. Sub imboldul marii lupte deschise de el, țăranii și-au întors armele împotriva asupritorilor. Cei care nu s-au înrolat în „Adunarea norodului”, au atacat conacele, moșile boierești și mănăstirești.

În decursul celor aproape 5 luni de afirmare a revoluției, Tudor s-a străduit să găsească soluții politice corespunzătoare situației de atunci, pentru a nu îndârji marile imperii. El a cerut Porții respectarea „dreptăților strămoșești”, adică a prevederilor vechilor tratate, pe baza cărora Muntenia și Moldova își păstrează o largă autonomie statală în schimbul unor angajamente și dării. Tudor a făcut totul pentru a feri țara de ocupația Porții. Mai întâi el a încercat să obțină plecarea eteriștilor, pentru a lua Porții orice motiv legal de intervenție armată. După eșecul acestor încercări, el a intrat în negocieri cu reprezentanții sultanului. Încă de la sfârșitul lunii martie 1821, năvălirile otomane căpătaseră un caracter

organizat. La 1 mai, armate otomane din trei direcții, cu forțe superioare, pătrund în țară. Evenimentele se precipită. Neînțelegându-l pe Tudor Vladimirescu, boierii nu i se mai supun. Își dau mâna cu forțele externe, iar fapta lor a avut drept sfârșit asasinarea conducătorului revoluției.

Fără a exagera, se poate afirma că „Pandurul” este un roman istoric, dar că, totodată, el este și epopee, cronică și legendă, poem folcloric și rapsodie națională, roman realist. Se împletesc în el toate categoriile artei: frumosul, gingașul, sublimul, tragicul, caracteristicul, grotescul. Optica Bucurei Dumbravă își așază postul de observație deschis la toate perspectivele: ea pătrunde în singurătatea melancolică a lui Urdăreanu, Ene Enescu sau a Saftai Poenaru, în gândurile lor cele mai de taină, cuprinzând totodată și forfota curții domnești sau a gospodăriilor cu argați și, în sfârșit, se urcă pe o înălțime, ca să cuprindă unduirea amplei mișcări de mase de la 1821. În înregistrarea ritmului sincron al mulțimii de panduri, propulsată de un vijelios patos colectiv, poate că numai Sadoveanu o mai întrece.

Cu toate că, la prima vedere, „Pandurul” este roman istoric, am înclina să vedem în el, precumpănitoare, elementele de epopee. Romanul istoric, creație provenită prin excelență din individualismul romantic, are un erou unic, care determină întreaga atmosferă. Deși pandurul este un astfel de erou, cartea constituie, în esența ei, o frescă a formării și afirmării umanității românești, într-un moment istoric decisiv, o adevărată epopee a devenirii istorice a poporului român.

La început, personajele introduse în vasta scenă a revoluției apar ca neutre, ca și fructele crude, urmând să se coacă încet-încet, sub ochii noștri, până ce te cuceresc prin comoara de experiență, de cunoștințe și de înțelepciune, care ajunge să se desprindă dintr-înșii ca o aromă îmbătătoare. Acest ritm al coacerii solare este propriu mai mult vechii epopei decât romanului istoric.

Există în roman și un echivalent al registrului zeiesc, care mână evenimentele, ca în epopeile antice. Numai că acest echivalent se află situat acum, pe un plan de imanență, în persoana lui Tudor Vladimirescu. Dimensiunile formidabilei sale forțe se află măsurate în efectul pe care prezența sa îl stârnește în conștiința celorlalți. „Pandurul” se construiește astfel, uriaș, pe calea răsfrângerilor. Acest joc de răsfrângeri pleacă de la cei din jurul său, până la cei mulți din popor care-l dezmiardă „Tudorin”, care creează cântece preamărindu-i faptele vitejești. Portretul fizic al eroului aproape că nici nu este schițat, insistându-se mai mult asupra privirii sale și a vocii puternice ca expresie a forței morale pe care o degajă. În Tudor Vladimirescu, ca erou al cărții, nu trebuie să vedem figura istorică reală, ci un simbol și un model exemplar, pentru care documentele au fost doar un pretext. Când intenția modelului istoric, măiestrit ilustrată cu mijloacele unei ficțiuni, a trebuit totuși să se limiteze la datele realității, ea a fost diminuată. E vorba de final, când toate acumulările de tensiune și

așteptare se dizolvă în câteva gesturi rapide. Neînțeles de cei din jurul său și neputând el însuși să le înțeleagă limitele omenești, Tudor Vladimirescu este trădat, este sacrificat. Modelul pe care vrea să-l impună cartea a fost aici contrazis de personajul istoric real, care i-a servit de pretext. Privite sub specia simbolului, dimensiunile personajului nu vor mai contraria perspectiva noastră emoțională, ci dimpotrivă, se vor regăsi în ea. Finalul romanului face din Tudor Vladimirescu un personaj tragic. Deși frustrată de aura măreției specifică tragediei, înfrângerea eroului este o recunoaștere tragică, pentru că ea beneficiază de o autentică acoperire valorică. Cititorul este cuprins de un sentiment de protest vehement față cu înfrângerea omului Tudor și, prin el, a idealurilor pe care el le simboliza, „dreptate” și „slobozenie”.

Privind mulțimea aceea de panduri dezamăgită, întorcându-se acasă sau fugind prin păduri, ai sentimentul că măreția e umbrită, că energiile au fost irosite în zadar. Și dacă pozitivul ajunge negat, înseamnă că, la rândul ei, negarea își dezvăluie plenar virtuțile. Durerea pe care o trăim alături de personajele Bucurei Dumbravă ne strivește și ne purifică totodată, întovărășită fiind de certitudinea unui ideal. De aceea, în tragedia finalului, valoarea piere și renaște cu o forță nouă. Pierderea trezește visul regisirii, prăbușirea naște dorința reluării luptei. Durerea dă personajului o anumită solemnitate, cu atât mai grăitoare, cu cât nicio tentație de înfrumusețare n-o ispitește pe autoare.

Nu mai puțin decât figura lui Tudor Vladimirescu impresionează varietatea tipurilor umane izolate. În acest roman cu zeci de personaje, întâlnim domnitori, boieri, fanarioți, panduri, arnăuți, argați, călugări, demnitari străini, țărani, într-o împletire dintre cele mai stufoase. Înăuntrul fiecăreia dintre aceste categorii există iarăși o diferențiere nesfârșită. Dacă ar fi să surprindem doar tipurile feminine ale romanului, ar trebui să trecem de la demna „cucoană Anica”, la frivola Sofiana Pantas și la candida Safta Poenaru.

Cea mai mare parte din omenetul Bucurei Dumbravă ne întâmpină pe drumuri, pe cele parcurse de oastea lui Tudor Vladimirescu. Drumul este mai mult decât un simplu motiv pitoresc: el constituie un principiu aproape simbolic al cunoașterii, al împlinirii celor mai mari deziderate. Motivul drumului dă aici aceeași sugestie de infinitate a relațiilor și destinelor umane.

Felul de viață al oltenilor lui Tudor exprimă reproducerea la scara umană a formelor naturii. Bărbații au ceva din elementul prin excelență mobil și mutabil al firii; dimpotrivă, femeile (cucoana Aurica, Safta Poenaru sau Liliana) reprezintă elementul vegetal, cu funcții nutritoare, înrădăcinat în pământul rodnic al Olteniei. Un alt mod de reflectare a naturii în om îl ilustrează personaje ca Ilarion sau Gheorghe Lazăr. Ei exprimă maturitatea, poate că „magul” sau „înțeleptul”. Ilarion caută să pătrundă sensurile sau puterile ascunse în oameni și în faptele lor; sfatul

său este întotdeauna cel necesar și așteptat, de Tudor mai ales.

În mulțimea de panduri se conturează câteva portrete: Preda, Pavel Chirițescu, Ion Teleman, Ion Oarcă, Gh. Cuțui, Vasile Crăpatu, Barbu Urleanu, Ion Frunte-Lată, Ion Mehedințeanul etc. Ion Urdăreanu este un personaj îndrăgit de cititori. Tragismul său nu se reduce la finalul crâncen sau delicat dureros: prozele romantice abundă în asemenea finaluri sângeroase. Tragicul rezultă mai ales din aceea că deznodământul necesar e dat cu precizie. O cauzalitate riguroasă se desfășoară ca un mecanism caracteristic, implacabil. Pasiunea lui Urdăreanu pentru Safta Poenaru e mortală în momentul ei de pornire. Prin situație, acest moment al romanului amintește de „Romeo și Julieta”, deosebindu-se totuși. Eroii shakespearieni erau abia ieșiți din copilărie, dragostea lor e de criză puberală, inocentă și deplină. Ion Urdăreanu este un răsfățat al femeilor. Pasiunea pentru Safta Poenaru crește însă devastator, îl tulbură, îi determină nesubordonarea și, de aici, finalul. Subliniem totuși caracterul necesar al sfârșitului tragic al eroului, caracter aflat în situație. E deci un tragic de situație și în același timp, un tragic al necesității; el decurge din determinism și este o formă a criticii pasiunii devoratoare ce se dezvoltă distrugând echilibrul personalității lui Urdăreanu și provocând finalul.

Asemănătoare, până la un punct, este situația lui Ene Enescu. În definitiv, acesta putea îndrăgi oricare altă fată și, prin urmare iubirea lui s-ar fi sfârșit, în oricare alt caz, cu căsătorie etc. Dar tocmai aici se vedește caracterul necesar al tragicului: faptul că a ales dintr-o înfinitate de cazuri posibile, unicul imposibil – tânăra sa mamă vitregă, Liliana. Or, această alegere dovedește că Ene acordă excelență Liliane tocmai din pricina imposibilității, ca o aureolă, că el nu alege iubirea, ci dezastrul, că el nu este victima unei situații tragice (ca Romeo), ci creează situația, pentru a-i fi victimă. Cu toată simpatia autoarei pentru Urdăreanu, ea nu-l salvează. Pentru Bucura Dumbravă haosul nu există în natură, ci în pasiuni, în efecte. Natura nu este la ea, ca la romantici, dezordine, spontaneitate, ci ordine, ierarhie, succesiune. Natura umană este însă un paradis devastat de patimi.

Bucura Dumbravă excelează și atunci când vorbește despre personaje aflate la antipodul celor pe care-i iubește și respectă. Boierii, domnitorul, eteriștii care l-au ucis pe Tudor sunt tot atât de vii, de complex intuiți de către autoare, încât rămâne puternică impresia de ciocnire a două lumi ireconciliabile. De aici toată acea dramatică desfășurare a acțiunii, acea tensiune care de la prima pagină captivează cititorul. Temeinic documentată, Bucura Dumbravă a reînviat prin reconstituire literară o epocă, o atmosferă, o lume și a repus pe soclul meritat o seamă de eroi naționali, antrenați în ampla epopee a revoluției de la 1821. Epicul se îmbină continuu cu liricul, închegând totul într-un plan de măreție. Întâmplările sunt când domoale, când vijelioase, chiar dacă apar descrise într-un ritm molcom și fără grabă; eroii sunt distincți – fără să fie totuși

prea materiali – și prinși într-o psihologie modernă; prezența naturii apare nu ca fundal, ci ca un element cel puțin egal cu oamenii și cu acțiunile lor. Toate acestea se contopesc într-o atmosferă care – prin suflul său măreț și luminos, prin ritmul calm și totuși plin de variații, prin alternanța de expresie umană și de surpriză din partea destinului – ne duc cu gândul la Sadoveanu.

ILEANA MANOLE

Un şir de care cu boi, încărcate greu cu trunchiuri de copaci, înainta încet, înconjurat de nori albi de praf. Osiile scârâiau, iar când dobitoacele ieşeau din fâgaşul roţilor, de dorul unui stufiş sau unui pământ de iarbă, ţăranul le îndemna cu câte un „hăis” sau „cea”, şi ele, ascultătoare, îşi îndreptau din nou jugul, păşind apăsate şi legănându-şi capetele cu ochi gravi şi neclintiţi, în praf şi arşiţă.

Ziua de septembrie era călduroasă, şi pădurea, prin care trecea drumul, nu mai dădea umbră, pentru că fusese brăcuită după obiceiul turcesc: stejarii, doborâţi fără rost şi chibzuială, rupseseră în cădere mulţi alţi copaci, care-şi ridicau acum jalnic trunchiurile ciopârţite. Iar dintre cei care, din întâmplare, mai rămăseseră întregi alcătuiind un acoperiş apărător împotriva vântului şi a ploii, mulţi fuseseră întrebuinţaţi ca vetre de foc, şi piciorul lor înnegrit era scobit de flăcări.

Afară de fâşia lată de lut galben, pe care înaintau căruţele, poteci făcute de lemnari cutreierau pădurea zbârlită; pe una din ele o ceată de călăreţi ieşeau în drumul cel mare.

Erau olteni în straie albe împodobite cu cusături negre, călări pe cai mici buestraşi cu cioltare pestriţe sub şele lor.

Omul din capul pâcului, care purta uniformă căzăcească, verde închis, împământenită de un domnitor, cu câţiva ani înainte pentru ostaşii ţării, întrebă pe unul dintre cărauşii:

— Unde duceţi lemnele?

— La Bucureşti pentru poduri.

— De la Câineni, din Argeş.

Un oltean strigă:

— De aşa de departe!

Iar căpetenia lor arată numai cu braţul pădurea pângărită. Într-o roată de multe poşte codrii dimprejurul oraşului Bucureşti aveau aceeaşi înfăţişare; hospodarii, ocârmuirea şi boierii îi doborau cu nemiluita.

Apoi călăreţul zise:

— Îşi taie moşnenii de la Câineni pădurea?

— Nu mai e a lor.

— Au vândut-o?

— În ziua de azi Câinenii sunt ai lui Vodă.

— Ai lui Vodă? strigă călăreţul, pe când ochii lui căprii se întunecară. Bată-i ciuma de greci! Dar cum a izbutit el să hrăpească moşia moşnenilor? Eu sunt comandirul de panduri Tudor Vladimirescu, urmă el, când m-am războit cu turcii aveam băieţi de la Câineni printre oamenii mei. N-o fi vreunul aci?

Cărauşul îşi ridică pălăria largă şi zise:

— Pe carul cel d-al șaselea zace Comșa Bălan, de care știm c-a slujit sub porunca Domniei Tale.

— Zace? Cum așa?

— Alaltăieri, când trecurăm un vad, s-a fărâmat un car și i-a rupt un picior.

Tudor Vladimirescu își opri calul, până ce-l ajunsese al șaselea car, în care zăcea un țăran culcat pe fân.

— Comșa Bălan, îi zise comandirul.

Omul își puse mâna la ochii înfrigurați, ca să cunoască mai bine pe cel care vorbea, și apoi răspunse repede:

— Poruncă!

Vladimirescu întrebă:

— De când nu m-ai văzut?

— Or fi opt anișori de atunci, boierule.

— Sunt opt ani. Să vii la mine, la București, să îngrijesc de tine. Dar acum spune-mi pe scurt, ce e blestemăția aia cu vânzarea moșiei Căinenilor?

— Moșia nu s-a vândut, zise Comșa Bălan. Veni o rubedenie a lui Vodă cu niște hârtii; cică moșia n-ar fi a țăranilor.

— Dar a cui să fie? se răsti Tudor Vladimirescu.

— A rubedeniei lui Vodă.

— Ale dracului să fie toate născocirile năpârcilor din Fanar! blestemă Tudor, și i-ați lăsat să vă fure moșia?

— Când a venit întâi omul lui Vodă, l-am gonit. A doua oară îl însoțiră arnăuți mulți, zise țăranul istovit.

Tudor scrâșni din dinți:

— Obrăznicie grecească!

Apoi îndreptă pe oameni, unde puteau să-l găsească în oraș, dădu pinteni calului și plecă, urmat de oltenii săi. Unsprezece din ei erau tovarășii lui de război de altădată, moșneni de la poalele Carpaților, bărbați între treizeci și patruzeci de ani, cu plete lungi, după portul străvechi românesc. Al doisprezecelea era mult mai tânăr și frumos de mirare; părul îi era ca de betea, iar ochii și sprâncenele ca pana corbului; ar fi părut chiar mueratic de frumos, de n-ar fi fost bărbăția buzelor.

Aproape timp de un ceas ei călăriră în tăcere.

Lui Tudor Vladimirescu nu-i plăcea vorba lungă, și mai ales când îl muncea o nedreptate, amuțea de tot.

El își deschise gura numai la marginea unui codru de stejari bătrâni, în a cărui umbră păștea o turmă de oi, și chemă pe cioban.

Acesta – un băiețandru – se apropie cu încetineală, și se opri, proptindu-se cu brațul stâng în bătă.

— Ale cui sunt oile? întrebă Vladimirescu.

— Ale mocanului.

— A închiriat pădurea Bănesei?

— A închiriat-o.

— E mocanul aci?

— Nu e.

— Atunci cu tine mă învoiesc. Șase dintre oamenii mei să rămâie la Băneasa, cu caii lor. Eu mă duc la București.

Se tocmiră pentru preț, și băiatul duse pe călăreți în pădure. Acuma el păsea alături de ei și era dornic de vorbă. Nu îndrăzneă, firește, să înceapă cu capul pâcului, cu omul a cărui frunte era brăzdată de o dungă adâncă, dar se legă de cel mai tânăr și-i povesti că-i zicea Vâlciu Arvatu, că era din mahalaua sârbească de la Târgoviște și că trecea în fiecare an dincolo, la mocanii din Săcele, ca cioban; că avea doi câini învâțați și că fusese odată la București.

— Ți-a plăcut? întrebă călărețul balan.

— Mi-ar fi plăcut, zice Vâlciu, dacă aș fi avut oile mele cu mine. Dar mi le-ar fi zăpăcit puzderia de trăsuri ce dau năvală ca trăsnetul din toate părțile. Destulă grijă avui astă primăvară, când îmi pășunai turma la lac, la Herăstrău; un șir de butci boierești îmi goni oile, de crezui că nu era să-mi mai scape niciun miel.

— Dar ce făceau butcile acolo? întrebă tânărul.

— Apoi când e vremea bună, vin boierii la heleșteu, ca să scuipe în el.

— Ce fac? strigă celălalt.

— Scuipă în heleșteu.

— Dar de ce?

— Iac-așa, ca să petreacă.

Tânărul pufni de răs și povesti vecinului spusele ciobanului. Dar acesta nu râse, ci zise numai:

— De, petrecere boierească!

Ei ieșiseră la un luminiș, unde era așezat bordeiul scund al ciobanului.

Călăreții descălecară, sloboziră chingile cailor, și cei șase care erau să mae aci, rupseră crăci ca să-și facă colibe.

Vâlciu le pregăti mâncarea. El aprinse două focuri pe pământul dimprejurul bordeiului și așază un țest de lut pe unul din ele. Apoi frământă, pe o scândură, făină cu apă, împrăstie focul al doilea, mătură repede cu o cracă tăciunii de pe pământul încins, așază coca în locul focului și țestul înfierbântat deasupra ei. Sub micul acoperiș de lut azima se cocea. Cu lapte și cu o brânză era o mâncare gustoasă.

Pe când oltenii poposeau, căraușii cu care se întâlniseră treceau încet, pe lângă pădurea de la Băneasa, înspre oraș.

Dar deodată, lungul șir de care se opri și de la capătul lui se auziră strigăte; se ciocniseră cu niște calești boierești. Învăluite în rotoagoale

de praf, împreună cu ceașii lor călări, ele nu se putuseră opri din goană și se loviseră cu carele, prea greu încărcate ca să se dea în lături. Caii înaintași căzuseră, alții se ridicaseră în două picioare, femeile țipau, boierii se sculau în butci și înjurau, pe când unii călări loveau pe țărani, ocărându-i:

— Vite încălțate! Păcătoși ce închid drumul boierilor!

Degeaba încercaseră țăranii să se dezvinovătească. Drept răspuns, primiră lovituri de bice în cap, până ce oamenii, orbiți de bătaie, își aruncaseră carele de pe drum; aci se lăsa cu câteva palme spre dreapta, așa încât unul din care se răsturnă și se rupse.

Pe calea deschisă, călăreții și butcile goneau înainte. Penele pestrițe de la pălăriile cucoanelor fluturau în vânt; mânecile despicate de la hainele de catifea cusute cu fir ale boierilor fâlfâiau, și ciucurii lungi de pe fesul ceașilor armeni zburau de pe capul lor ca niște cozi de cai.

Atunci sosi și Vladimirescu, cu șase din tovarășii lui, la locul ciocnirii. Țăranii stăteau nemișcați. Pe obrazul unuia curgea sânge de la lovitura de bici.

Pandurul îl întrebă ce se petrecuse.

— Ne-au năvălit boierii, zise un om.

Tânărul bălan din pâlcul comandirului strigă:

— Or fi venit de la Herăstrău!

— Bată-i Dumnezeu să-i bată! zise Vladimirescu cu groaznică mânie, privind cu ochii fulgerători înspre norul de praf rămas în urma caleștilor. Și voi, înfruntă el pe țărani, stați cu brațele încrucișate!

Unul dădu din umeri.

— Ce folos, boierule. Așa ori așa, tot noi trebuie să plătim.

— Așa e, întăreau toți cu deznădejde vorbele căraușului.

O clipă se păru că pandurul era să izbucnească mânios, dar se răzgândi, porunci încă o dată să i se aducă Comșa Bălan și plecă.

Bucureștii, deși apropiați, nu se vedeau. Aci spre miazănoapte orașul se întindea pe șes; nicăieri nu era vreo măgură, de pe care să se poată privi de mai sus. Drumul se lătea din ce în ce, adâncile fgașe se împărțeau în toate părțile, până intrau într-o mare de praf, țarmurită, sub niște copaci suri, de o biserică cu două sau trei foșoare și de câteva colibe de lut. Biserica, văruiată, era neînsemnată; dar acoperișul de tinichea al turnului ardea în apusul de soare. Acest sfânt locaș, Zoodohpighi, Izvorul Tămăduirii, fusese ridicat de voievodul Niculae Mavrogheni cu treizeci de ani mai înainte și înzestrat cu o fântână, ca să-și îndreptătească hramul.

Mavrogheni ridicase și foșoarele de lemn în stil turcesc. Dar biserica, fântâna și chioșcul erau deopotrivă de dărăpănate. După măsura scurtelor domenii ale fanarioților, treizeci de ani erau un timp îndelungat. De la Mavrocordat, nouă domni se urmaseră pe scaunul

țării. Iar fiecare domn nou nu se mai sinchisea de lucrările premergătorului său. Odinioară, biserica Izvorul Tămăduirii fusese bogată, pentru că Mavrogheni o dăruise cu toate averile boierilor Câmpineni, vrăjmașii lui. Dar după uciderea acestui voievod, Câmpinenii se întoarseră din străinătate, unde se aciuseră și-și luaseră din nou în stăpânire moșiile. Atunci această biserică trăi cu greu, din mila enoriașilor ei; la marginea orașului nu ședea decât sărăcime. Cei mai avari dintre ei erau cârciumarii din cocioabele de pe malurile mării de praf.

La ei se aduna poporul ca să vadă strălucirea boierilor, când treceau spre Herăstrău; sub umbrarele cârciumelor curgea vinul și mustul în pahare de la apusul soarelui până în noapte; birtașul cu șorțul alb și cu papuci plescăitori clănțănea din clește, lângă grătarul pe care mititeii sfârâiau pe jăratec.

Glasul subțire al vioarelor și bâzâitul cobzelor răsunau când vesel, când galeș, în aerul cald și plin de colb.

Mușteriii, care se adunau în locul acesta, erau de tot soiul. Aci ședea mahalagiul cu tichia de postav pe cap, cu anteriorul scurt, cafeniu, verde sau vântat, sub care se mai ivea un veșmânt mai lung de stofă vârgată. Negustorașii, care se înființau, erau sârbi sau bulgari, cu pantaloni negri, bogat încrețiți pe șolduri, sau olteni în cămăși albe încinși cu brâie roșii. Iar armenii și arnăuții, care slujeau în casele boierești sau în garda domnitorilor, purtau îmbrăcămintea cea mai bogată, fustanele albe ca zăpada, iacale roșii muiate în fir și fesul cu ciucurele lung de mătase neagră, care atârna până la umăr. Dar neamurile se deosebeau și la chip și la purtare. Grecii vioi, cu voce ascutită, aveau capul cel mai mic și nasul cel mai subțire. Capul cel mai lat îl aveau bulgarii cei bălai cu ochii albaștri. Românii țineau mijlocul între ei: privirea lor era mai liniștită decât a grecilor, mai gânditoare decât a bulgarilor.

Toți se uitau după călăreți, când aceștia trecuseră pe lângă cârciumă.

— Cine o fi ăla în mondir căzăcesc? întrebă un arnăut.

Un aprod zise:

— E unul sluger Tudor Vladimirescu, vâtaful de plai din județul Mehedinți.

— Bre, bre! zise arnăutul, cum îi cunoști tu pe toți, arhonda!

— De, răspunse celălalt cu un fel de demnitate îngăduitoare, așa se cade la divan, Kir Artine. L-am văzut deseori pe acest sluger; se judecă de opt ani pentru o sumă de bani, pe care a cheltuit-o în război cu pandurii săi și pe care ocârmuirea nu vrea să i-o înapoieze.

— O fi un hoț și un mincinos ca toți ceilalți. N-or mai fi văzut pandurii nicio para din banii aceia, hotărî arnăutul, care ținea să nu rămâie în urma aprodului ca cunoscător de oameni.

Dar acesta își împinse fesul civil pe ceafă și se scărpină după ureche:

— Ce să zic, Kir Artine, acest sluger Tudor e un om ciudat. N-am ce să-i zic decât că nu primește mită și nu fură. O știi de la unii care au daraveri cu el. Dar s-o mai fi schimbat boierul, cu vremea. Nu știi de unde sare iepurele. De altfel nu e boier, ci de neam prost țărănesc.

Aprodul și arnăutul se trăgeau din drojdia poporului: cel dintâi era țigan, iar celălalt una din miile de corciturile levantine, oameni fără părinți, care mișunau în Turcia, ca și vestiții câini pe ulițele Țarigradului. Dar la București se învățaseră repede cu porecle de „arhonda” și de „cinstite boier”, cu zeflemisirea oricărei stăpâniri și cu prostirea țăranului român.

De la o masă vecină se auzi vocea ascutită a unei babe, care strigă:

— Sfinte Pantelimoane! Ce Făt-Frumos! Leit crai din basm! Ptiu! Să nu-i fie de deochi!

— Ia uitați-vă! Olteni cu treizeci și șase de măsele! zise un om râzând.

Tudor Vladimirescu cu tovarășii lui intrară acum în oraș, pe un drum podit cu bârne, – alt caldarâm nu era în București pe străzile mai de seamă, – iar bârnele alcătuiau într-adevăr un pod peste râuri de praf sau de noroi, după cum vremea era senină sau ploioasă. Trunchiurile ușor cioplite erau așezate în lat de fiecare parte a străzii, iar în mijlocul lor era un jgheab, prin care se scurgea apa de ploaie și lăturile. Deși podeala era prinsă în cuie pe urși, ea era slăbită de trecerea atâtor trăsuri și călăreți, cu atât mai vârtos că de dres nu prea se dregea; unele bârne se desprindeau, săreau în sus sub poverile care treceau pe ele, cădeau iarăși înapoi și făceau să țâșnească apele murdare ieșite din curți și adunate sub pod.

Curțile nu semănau una cu alta. Alături de casele boierești în întinsele lor grădini, împrejmuite cu ziduri, se vedeau cocioabe strâmte pe jumătate înfundate în pământ, sau maidane pe care forfoteau țiganii printre movile de gunoi și buruienile uriașe. Orașul nu era nici urât nici frumos. Nu era frumos pentru că n-avea clădiri însemnate, dar nici urât, pentru că era luminos și casele joase, fie bordeie, fie palate, erau înconjurate de verdeață bogată. Iar la apus de soare roșeața razelor piezișe poleia pereții albi, subțiri din grădini.

În această seară senină strada mișuna de oameni, caleștile se plimbau în sus și în jos, și cu cât goneau mai repede, cu cât săreau mai neastâmpărați caii, cu cât noroiul stropia mai sus, cu atât mai grozav se credea cel care era în butcă. Degeaba erau pitacele stăpânirii împotriva: „blestematei firi a birjarilor”.

Vladimirescu cu oltenii lui călărea drept înainte până la Dâmbovița. Râul era aproape uscat de arșița verii, matca îi era lată, prundul

nisipos.

Pe amândouă malurile erau așezate mori, dar roțile lor nu se mișcau. Subt bolta podului de lemn băieți și bărbați se scăldau în apa caldă și tinoasă.

În razele din urmă ale soarelui călăreții ajunseră la casele egumenului Ilarion, prietenul și gazda lui Tudor.

În geamlâcul, la ferestrele căruia se grămădeau un belșug de flori și de răsaduri, Sfinția-sa lega rămurelele unei flori de ceară de un gătej.

Fruntea lui înaltă și colțuroasă era luminată de liniște.

— Nae, zise el unui tânăr care-i trecea fire de tei, această făptură înflorită a lui Dumnezeu te împacă cu oamenii. Vine de departe, de la Lipsca, împreună cu cărțile mele, – pentru că m-am rugat de librarul meu Wallbaum să-mi aducă o mostră frumoasă de Hoya carnosa, – și înflorește cu voie bună subt cerul străin... La fel ar trebui să facă și popoarele: să nu-și dea unul altuia decât frumusețe și iubire, să nu primească unul de la altul decât adevăr și cinste. Și încolo... El se opri, pentru că oltenii intrau în curte.

Egumenul deschise ușa cu un strigăt de bucurie, strânse în brațe pe Vladimirescu, care descălecuse, și-i ură bună venire. Apoi întinse mâna tovarășilor slugerului, ca să i-o sărute. Îi cunoștea pe toți și le zicea pe nume. Doar când se apropie cel mai tânăr, Ilarion întrebă:

— Acesta cine e?

— Ion Urdăreanu din Urdari, răspunse Vladimirescu.

Egumenul puse mâna pe umărul tânărului, îl depărtă puțin de la sine și-l privi lung: „Un ostaș din oastea Heruvimilor”, zise el surâzând sub barba lui arămie. Apoi strigă:

— Nae, să îngrijești de mosafiri!

Nae Popescu, grămaticul sau secretarul Sfinției-sale, duse pe bărbați prin curte la o clădire lungă și joasă.

Pe drum îi întrebă:

— Veniți de la Podeni pentru pricină de hotărnicie cu boierul Glogoveanu?

— Pentru pricină, răspunseră ei.

— Vă ajută slugerul Tudor?

— Slugerul e ca un părinte pentru noi, zise unul. Iar un altul:

— De n-ar fi el nu s-ar sinchisi nimeni de dreptul nostru.

— De, zise grămaticul, încercând să semene la vorbă cu ironicul său stăpân, dreptatea a ajuns o marfă scumpă în ziua de azi.

Și cam aceleași vorbe le rosti însuși Ilarion către Tudor, care se plimba prin odaie, tăcut și cu mâinile la spate; egumenul ședea în jeț, pieptănându-și barba cu o mână, iar cu cealaltă scuturând mânios mătâniile din boabe de sabur.

— Ce să-i faci! strigă el, de plătit nu plătesc, nu dau bacșiș nici veliților boieri, nici consulilor, nici Măriei sale lui Vodă, și de aceea

nu sunt nici mitropolit, nici măcar episcop. De aceea nu sunt decât egumenul mănăstirii Dealu. De aceea îmi zic voltarist și-și fac cruce. Dar de aș fi chiar necuratul și tot aș izbuti să stau sus, acolo, dacă aș plăti! Zicând acestea el azvârli cu mătăniile înspre fereastră. Casele lui Ilarion erau așezate la poalele dealului Mitropoliei.

— Acest Dionisie a dat lui Vodă un milion de piaștri!

— De unde i-a luat? Întrerupse Tudor.

— Foarte ușor. A născocit să ia bir 50 sau 60 piaștri de cap de fiecare preot. Sunt vreo zece mii de preoți în țară. Iacă deci peste o jumătate de milion. Cu astfel de socoteli grecești nu era greu să se găsească și ce a mai rămas.

— Dar mitropolitul Dionisie e român.

— De aceea îl afurisesc, de trei ori ca pe un câine de grec ce e! grăi egumenul amenințând cu brațul întins. Mai josnic e să faci pe grecul când ești român decât să fii fanariot! De ce ne-am străduit să curățăm scaunul Vlădicăi de liftele grecești? Oare, pentru ca cei de un neam cu noi să se poarte ca străinii? Dar, vai, au îmbrăcat și sufletul de cațاون odată cu haina turcească. Boierii nu mai poartă pintenii și coif cu pene din vremea lui Mihai; ei târăsc după ei haine lungi și largi, și pe capul lor se clatină o namilă de bostan, ișlicul pe care slugărnicia fanarioților l-a luat de la turban. Și noi, preoții, cu ce suntem siliți să ne acoperim capetele noastre de creștini? Cu un olan care se trage din comanacul dervișilor, cu potcapul în locul pălăriei celei apostolice, pe care părinții bisericii o asemănau cu adumbrirea Sfântului Duh. Nici umbra Sfântului Duh nu mai e azi pe capetele lor! Prin olanul dervișilor a pătruns Satana în creierii lor!

Se deschise ușa și o voce zise:

— Pofțiți la masă.

— Să trăiești, Pavele, strigă Ilarion, și să ne cânti din gură, ca să gonească glasul tău dulce amarele noastre gânduri.

Pavel, feciorul egumenului, se închină, pe când bărbații trecură în sufragerie.

Și oltenii mâncaseră la grămaticul Nae Popescu. Apoi se culcară devreme, pentru că umblaseră călare din zorii zilei.

Urdăreanu abia intrase în chiliuța lui și-și aprinsese, la candelă, lumânarea de seu din sfeșnicul de alamă, când cineva bătu la ușă și intră numaidecât fără zgomot, ca o pisică; era o babă.

— Ce vrei, mamă? întrebă Ion, luând-o drept o țigancă din curte.

— Sărutăm mâinile și picioarele, zise bătrâna, apucând mâneca spintecată a tânărului și ducând-o la gură și la frunte.

— Ce dorești? întrebă Urdăreanu a doua oară.

— Ehei! oftă femeia, cine e bătrân ca mine nu mai poate dori nimic. Dar putem îndeplini dorințele altora.

— Ești din curtea Sfinției sale? o întrerupse Ion.

Ea dădu din cap și plesni din limbă; era zbârcită ca un măr iernatic.

— Te-am văzut azi, când intrai călare în oraș, îi zise ea, iar când m-am întors acasă de la Capul Podului mă chemă stăpâna mea și-mi spuse că ar fi trecut Făt-Frumos pe sub fereastra ei. Atunci am știut că dumneata erai. Iar stăpâna mea e tânără și frumoasă și bogată...

Până la aceste cuvinte Ion privise femeia fără să priceapă. Dar deodată sângele i se urcă în obraz.

— Ia ascultă, babo, zise el, să te ferești, că-ți sunt oasele bătrâne, altfel te aruncam afară. Nu sunt țigan, ca să mă cheme cucoanele în iatac, de petrecere, după obiceiul acestui oraș. Ieși afară!

Ion nu ridicase glasul, dar bătrâna se încovoie, ferindu-se ca de o lovitură, și se strecură pe ușă în curte și apoi în stradă.

Noaptea era caldă și neagră; în bezna ei se oprise orice mișcare. Foarte răzlețită era licărirea câtorva lumini prin geamuri. Amuțise zgomotul trăsurilor și strigătele precupeților, dar în schimb ulițele și maidanele răsunau de lătratul câinilor.

Femeia se așeză lângă zidul curții, își legăna trupul și se văita încet:

— Ce să mă fac, doamne? Ce spun eu Kirei Arista, stăpânei mele? Dacă mă-ntorc fără de vreo ispravă, mă omoară, cum a omorât-o pe Lina, țiganca, cu sfeșnicul de argint, pentru că-i pătase rochia. Sfântă Născătoare de Dumnezeu, ce să mă fac eu!

Deodată lătratul câinilor în vecinătate se întări și din întuneric răsări o lumină roșiatică, apropiindu-se încet: era un masalagiu care lumina drumul unei butci. La ora aceasta nici cel mai blestemat birjar nu era în stare să gonească, mai ales pentru că drumul pe malul Dâmboviței nu era podit, ci plin de făgașe și de gropi adânci.

Baba se sculă repede și se duse pe urma trăsurei; iar când văzu că masalagiul se oprise înaintea unui zid dărăpănat, chicoti cu mulțumire. Acolo se aflau întinsele ruine ale unei case boierești, care fusese stăpânită pe vremuri de neamul cel mai bogat al Bucureștilor, neamul Dudeștilor; Dudeștii se stinseseră, iar în aripa casei, al cărei acoperiș nu se surpase până-acum, trăia Radovanca, cărturăreasă și vrăjitoare.

Butca se ascunsese într-unul din colțurile pline de stufiguri încâlcite ale întinsei curți; la lumina masalalei jucătoare printre ramuri, baba, care de altmintrelea cunoștea bine locurile, nimeri poteca bătută, prin covorul adânc de mușetel. Ea bătu în ușă.

— Cine e? întrebă un glas de femeie.

— Eu, baba Zamfira a Kirei Arista.

Cealaltă ieși și șopti:

— Nu te primește mama; a venit o cucoană mare!

— Ei, bată-te norocul! Stăpâna mea plătește ca și o cucoană mare!

— De, mamă, o îmblânzi fata, așa-i, Kira Arista bogăsiereasa plătește mai bine ca toate. Dar fiecare la rândul ei. Ia așteaptă puțin.

Ori e foc mare la stăpâna ta?

— Foc, măculițo! Arde pară! Și n-am avut ce face. Ia ascultă, Călıno, și-i povesti pe șoptite tinerei țiğancı întâmplarea cu fudulul de pandur.

— Călıno! strigă un glas gros din casă.

— E mama, zise fata, vino cu mine.

Intrară într-o tindă boltită, mare, de casă boierească, dar abia luminată de licărirea unui opaiț, așezat într-o firidă. Aci le întâmpină Radovanca, o femeie falnică, cu două plete negre și grele, ce-i curgeau râuri pe lângă obrazul plin și palid. Zdrențele ei pestrițe o prindeau de minune. Călına, mlădioasă ca o nuia de răchită, primi porunca să aducă un șerbet de trandafiri luminatei musafire, în vreme ce țișganca cea mare intră în vorbă cu Zamfira, care plecă în grabă cu o sticlură în mână. Apoi Radovanca se întoarse la cealaltă mușterică, într-o odaie scundă, plină de fâșii albastrii de fum dulceag de tămâie, ce ieșeau dintr-un mangel de aramă. Podeala de cărămidă era nemăturată, tencuiala cădea de pe pereți, colțurile, unde zăceau îngrămădite zdrențe și unelte de tot felul, erau murdare, ca și masa, pe care ardeau două lumânări de seu înfipite în niște hârburi. Dar lângă perete era un divan, acoperit cu un covor roșu de mătase de o frumusețe și de o mărime neobișnuită.

Pe acest divan se tolănea mândra Sofiana Pantas și se juca cu o maimuță mică. Deodată însă țipă ascuțit și azvârli departe animalul, care scoase și el țipete pițigăiate, și era cât p-aci să lovească în cap pe Radovanca.

— A dracului, m-a mușcat! strigă cucoana.

Călına prinse maimuța și-o duse afară, mormăind:

— Păi, dac-o ciupești.

Sofiana Pantas era ca zguduită de mânie și nevricale. Aruncând brațele în sus, așa că mânecile de borangic subțire îi alunecau până pe umeri, își frângea mâinile încărcate cu inele scânteietoare și se vâieta că nu mai putea să trăiască de plictiseală; iar pe Radovanca o amenința, s-o osândească la ștreang, mâine, prin porunca soțului ei, preacinstitul Aga, Kir Evloghie Pantas, dacă nici țișganca nu știe un leac împotriva plictisului.

Cărturăreasă era învățată cu astfel de amenințări din partea înaltelor ei mușterici.

Ea zise:

— De, preamilostivă stăpână, fiecare crede că durerea sa e cea mai mare. Vrei să mori de plictiseală, și tocmai acum mi-a trimis vorbă o femeie că vrea să moară de dragoste.

— Nu mai spune? Îndată Sofiana se ridică, se așeză turcește și, înconjurându-și genunchii cu brațele, privi dornică pe Radovanca.

— Să moară de dragoste? Nazisi o afthentis! Vodă să trăiască! Cum

poți să vrei să mori de dragoste? De la tine totdeauna află omul ceva hazliu!

Un zâmbet ușor trecu prin ochii negri ai țișăncii; simțea că nu mai era să fie spânzurată. Doar știa bine ce aducea pe înalții mușterii până la ea: dor de răzbunare și necazuri de ale inimei, sau sete de dragoste. Nu-i era deci greu să pătrundă tainele frumoasei Sofiana Pantas, pentru că Radovanca era duhovnica tuturor slugilor boierești, care erau toți țigani robi; acest neam era strâns legat unul de altul, ca scaieții, și veștile și tainele ce le aflau se răspândeau de la unul la altul, repede și aproape fără cuvinte, așa cum zboară puful scaieților prin aer.

Iar daravera Kirei Sofiana era aceasta: Evloghie Pantas era unul din cei opt sute de greci, pe care Alexandru Șuțu, numit Vodă cu un an înainte, îi adusese din Fanar la București ca să-i pricopsească cu dregătorii. Frumoasa nevastă a lui Kir Evloghie era foarte curtată, mai ales de Gheorghe Leventis, elegantul și tânărul secretar al consulatului rusc. Dar Leventis era ușuratec, făcea curte și altor femei; și după cum auzise Radovanca, el se afla tocmai în stare de trădare, și, fără îndoială, Sofiana vroia să se răzbune. Țiganca hotărî să o ajute.

De aceea zise:

— Și de ai ști, milostivo, pentru cine vrea să moară femeia care mi-a trimes vorbă! Pentru un necunoscut care a trecut călare, azi, pe sub ferestrele ei, și care, se zice, e atât de frumos, încât ea a leșinat.

Nu era nevoie de altceva, ca să se încingă închipuirea levantinei.

— Un basm! strigă ea cu ochii sclipitori și bătând din mâini.

— Ba e adevărat, zău, e adevărat, întări țiganca, și povesti tot ce i se întâmplase Zamfirei cu tânărul pandur.

Sofiana era câștigată.

— Vreau să-l am pe omul acela, hotărî ea, pe când nările fine îi tresăreau și buzele sulemenite se strângeau. Dă-i naibii pe coconașii de la curte și de pe la consulate. Îi cunosc pe toți. Și mă plictisesc. Vreau să-l am pe omul necunoscut. Ai înțeles, cioară ticăloasă?

— Am înțeles, milostivă și luminată stăpână.

Printre cele cinci sau șase mii de pricini care așteptau de o jumătate de secol și mai bine să fie judecate în Divan, cea mai înaltă instanță judecătorească, era și hotărnicia țăranilor din Podeni cu boierul Glogoveanu. Egumenul Ilarion săvârșise minunea să îndemne stăpânirea să judece această daraveră. Nici țăranii, nici apărătorul lor, Tudor Vladimirescu, care nu avea o slujbă mai mare pe scara administrativă decât a unui vătaf de plai în colțul apusean al țării, n-ar fi putut mișca înalta curte în folosul lor.

Dar Ilarion se dusese la prietenul său vornicul Constantin Samurcaș, un grec cu multă învățătură, și-i zise:

— Se apropie clipa măreață a slobozirei de sub jugul turcesc pentru simpatrioții tăi. Eteria, alianța voastră pentru eliberare, are sute de mii de mădulare. Căpetenia voastră este Alexandru Ipsilante, luminatul fiu și nepot de voievozi, și-l așteptați în curând aci, în Principatele dunărene, de unde va porni ridicarea voastră. În București sunt trei căpitani, pe ale căror slujbe ostășești vă întemeiați: voinicosul Iordache Olimpianul.

Samurcaș dădu din cap.

— Om bun, zise el.

— Voinicosul căpitan Farmake.

Vornicul dădu iarăși din cap:

— Cam turbat, dar își cunoaște meseria.

— ...și voinicosul căminar Sava.

Samurcaș se strâmbă ca unul care ar mușca dintr-o lămâie.

— Ce să faci? zise el, îl avem și pe voinicosul căminar Sava, care și-a schimbat de vreo șase ori credința pentru care s-a luptat. Așa cum e, îl avem!

— Pe lângă acești trei elini, urmă Ilarion, aveți nevoie și de românul Tudor Vladimirescu; el e numai un slujbaș mic al ocârmuirii, dar norodul din Oltenia îl știe și-l iubește pe fostul comandir de panduri.

— Știe Sfinția-ta că-i voiesc binele, strigă Samurcaș.

— Vremea ar fi deci potrivită, zise egumenul, ca să sosească și el în oraș, spre a se înțelege cu Domniile-voastre. Prilejul ar fi ușor de găsit, dacă Milostivirea-ta ar stăruie pe lângă Divan să cerceteze din nou hotărnicia pandurilor de la Podeni, și Tudor Vladimirescu îi va însoți.

După aceea se despărțiră. Egumenul se urcă în butca lui neagră, cu vizitiul țigan și cu feciorul Pavel pe capră, și când trecu pe dinaintea Divanului, o clădire neînsemnată, Sfinția-sa se aplecă la geam și strigă:

— Mână, mă, iute, c-aci e codrul Vlăsiei!

Apoi se rezemă, zâmbind, în caretă. Făcuse această glumă în gura mare, pentru că unul din cei doisprezece boieri divaniți tocmai trecea

pe lângă el.

Și vornicul Samurcaș se urcă în caleașcă, la spatele căreia stăteau în picioare doi arnăuți cu fustanele albe, și se duse la consulatul rusesc.

Acolo nu era nimic rusesc decât vulturul cu două capete și pavăza albă, deasupra porții. Toți slujbașii erau greci, după sistemul politic întemeiat de Ecaterina cea Mare; împărăția țărilor se sluzea de neamul grecesc împotriva turcilor, împingând elenii cei însetați de slobozenie ca o pană în clădirea putredă a statului otoman. Dar îndată ce erau prinși în cursă, îi părăsea, ceea ce nu împiedica pe greci, cu alt prilej, cu toată iscusința lor diplomatică, să deie iarăși crezământ fraților pravoslavnici.

Samurcaș fu primit de Excelența Sa – agentul Rusiei – Cavalerul de Pini. Acesta răspunse temenelilor adânci ale vornicului printr-o singură aplecare a capului și-l pofți pe divan. Excelența sa însă se așază pe un scaun ministerial, nalt și cu o rezemătoare rotundă, așa cum erau la modă, acum șase ani, la Congresul de la Viena; de pe acest jeț Consulul părea deosebit de sever și de falnic boierilor învățați cu tolăneala orientală. El purta haine evropenești, un surtuc cafeniu bine prins pe șolduri, pantaloni galbeni ca paiul și o cravată înaltă. Avea capul unui pirat îmbătrânit, și încerca să aducă cu preaînaltul său stăpân, împăratul Alexandru I, ceea ce nu prea izbutea, cu pielea lui cenușie de pergament și cu sprâncenele negre, îmbinate peste ochii cu privirea ascuțită.

— Dați-mi voie, Excelență, începu Samurcaș pe franțuzește, să vă anunț sosirea unui mic plocon. N-am putut rezista plăcerii să vă aleg din tot ce intendentul meu mi-a trimis azi de la țară, ce era mai bun: zece perechi de găște și zece perechi de curcani îngrășați și doi viței.

— Sunteți foarte amabil, domnule vornic, zise Pini, într-o gospodărie mare, cum este a mea, astfel de daruri sunt totdeauna bine venite.

Vornicul era încântat. Apoi își arată dorința:

— N-ați avea buna voință, Excelență, să spuneți miniștrilor un cuvânt privitor la un proces, care ar fi nimerit să se înfățișeze acuma la Divan? Excelența voastră cunoașteți pe slugerul Tudor Vladimirescu. M.S. împăratul Alexandru l-a dăruit cu ordinul Sfântului Vladimir pentru bărbăția lui, în războiul cel din urmă al Rusiei împotriva Înaltei Porți, în care Vladimirescu cu pandurii lui s-a bătut pentru pravoslavnică împărăție, după porunca domnitorului Ipsilante. În frământările politice care, fără îndoială, se pregătesc acum, Rusia poate să se bizuie pe slugerul; el nu va ieși din cuvântul Excelenței voastre. A sosit vremea când avem nevoie de acest om la București, ca să-l strunim. Pricina e un mijloc să-l aducem, fără să se bage de seamă.

Pini spusese cuvântul dorit.

Și de aceea Tudor Vladimirescu cu cei șase olteni ai lui se aflau în Divan, unde se judeca hotărnicia. Însă fără nicio râvnă. Căci păsările și vițeii vornicului făceau tocmai cât „un cuvânt”; dar deoarece acest cuvânt fusese scurt, veliții boieri își ziseră că Domnul de Pini, cu toate că ținea vădit să se judece această pricină neînsemnată, nu se sinchisea de sentință, căci altfel și-ar fi rostit dorința și în această privință.

De aceea așteptau divaniții jur împrejurul mesei în chip de potcoavă, în mijlocul căreia se-nălța scaunul lui Vodă, rămas gol astăzi.

Cei mai mulți dintre cei doisprezece boieri veliți erau greci din familia Domnitorului. Ca semn al înaltului rost politic și social ei purtau bărbi lungi și caftane îmblănite din postav roșu sau fețe deschise. Unul își netezea barba cu un pieptene gros de fildeș, pe care-l purta totdeauna în buzunar, altul țacănea boabele de chihlimbar ale mătâniilor; al treilea sorbea zgomotos cafeaua neagră pe care i-o adusese un arnăut. Doi sau trei vorbeau între ei și râdeau. Niciunul nu ședea drept; toți se rezemau întinși pe masă, ori se tolăneau răsturnați în jețurile lor.

Un slujbaș citi, leneș și pe nas, pliroforia. Apoi Marele Vornic, un om buhăit de bunul trai, care pân-acuma șezuse întors cu spatele, se rostogoli în jețul său și, răstindu-se grosolan și sumeț la cei șase panduri, care stăteau drepti ca bradul, gravi și nemișcați, le zise:

— Ce mai voiți? Toate dovezile vă stau împotrivă. Boierul Glogoveanu își cunoaște mai bine moșia decât voi peticele voastre de pământ. Are hrisoave, are mărturia unui vecin al vostru, Ghiță Răescu, și a doi preoți...

Pe când vorbea vornicul, Tudor Vladimirescu simți deodată că cineva îl trăgea ușor de mânecă, și, întorcându-se, zări, la spatele lui, un calemgui care stătea la o masă, se strâmba și număra bani închipuiți, făcând cu ochiul slugerului, ceea ce însemna:

— Plătește, prietene, plătește, și prealuminatul boier va vorbi într-alt fel.

Dar apoi binevoitorul calemgui dădu din cap, cu dispreț, când vătaful de plai înaintă și zise:

— Acești oameni din Podeni au și ei hrisoave, mai vechi în parte decât ale boierului Glogoveanu. Divanul le-a avut spre știință. Moșiile lor le măsurai eu, și mărturia mea are doar mai multă greutate decât a lui Ghiță Răescu, căruia-i zice hoțul. L-am avut în slujbă, era o iscoadă și un bârfitor și o rușine pentru cinstita tagmă a pandurilor. Iar cucernicii preoți, de care vorbești, au încercat să mă mituiască acum cinci ani, și atunci i-am înjugat ca pe boi și i-am pus să care pietre.

Vornicul ridică mâna sa grasă, pe care scânteia un smaragd mare, și zise disprețuitor:

— Suntem luminați.

La spatele lui Vladimirescu tânărul Urdăreanu mormăi:

— Ca beciul de licurici.

Un slujbaș citi hotărârea: țărani pierduseră.

Ei ascultară nemișcați, cu capetele ridicate, tăcuți ca țărâna, cu care erau obișnuiți să trăiască; mâinile lor liniștite nu aveau nevoie de jocul mătaniilor, cu care boierii își potoleau nervii, căci mâinile țăranilor învățaseră liniștea de la două unelte, de la plug și de la pușcă.

Dar domnii de la masa divanului nu auzeau această tăcere și nu vedeau această liniște. Nici nu le sta în putință să deslușească slovele de pe frunțile grave, acel „Hic sunt leones”, prevestitor de primejdii pe care-l scriau odinioară cartografiile pe părțile pământului încă necercetate.

Ședința se sfârșise.

Arnăuții de casă și feciorii boierilor alergaseră ca să aducă stăpânilor ișlicul, și le ajutară să se scoale și să treacă prin sală, sprijinindu-i de subsuori și vestindu-i cu grijă în apropierea ușii:

— E prag, Măria Ta! ca nu cumva piciorul boieresc să se lovească de el.

Cu alai caftaniții trecură prin sală și coborâră scara, printre temenelile condicarilor, ale aprozilor și arnăuților și ale poporului grămădit aici ca să vadă mai de aproape pe cei mari.

În mijlocul mulțimii se afla Tudor Vladimirescu cu pandurii săi.

El amenință falnicul alai boieresc și zise tare, așa încât îl auziră cei dimprejur:

— Azi fu o judecată grecească. Va veni însă ziua când se va ține judecata oltenească!

Când Ion Urdăreanu fu să încalece, în curte, văzu că calului i se slăbise o potcoavă.

— Ce dracu! zise tânărul unui alt pandur, numai azi de dimineată mă uitai la potcoave, și toate erau zdravene.

Aproape de el, un țigan, care spoia tingirile aprozilor, ridică capul creț și întrebă rânjind, dacă boierul avea nevoie de un faur; cel mai bun din tot orașul era Soare, în țigănia Mitropoliei. Ion primi și fu dus de un danciu la Soare.

Țigănia Mitropoliei număra mai multe sute de suflete; bordeiele de lut cu acoperișurile de stuf ieșite mișunau ca ciupercile pe coasta dealului bisericei în apropierea ruinei mari a caselor Dudeștilor.

Chiar la drum era locuința lui Soare, și pe când fierarul ciocănea o potcoavă nouă, o tânără țigancă veni cu pas legănat, torcând din fus, și se rezemă de un copac aproape de nicovală.

Soare n-o băgă în seamă și Ion n-o vedea, pentru că era cu spatele spre curte. Nu întoarse capul decât când țigancă începu să cânte. Ea, care aștepta această mișcare, îl privi atunci adânc cu ochii ei negri și

înfocați și zise cu un glas dulce și dezmiertător:

*„Mititico, vino-ncoace!
Ba nu, neică, n-am ce face.
Mititico, vin' la noi!
Ba nu, neică, nu te voi.
Mititică ești la gură,
Dulce la căutătură,
Mititică ești la stat
Și cu haz la sărutat”.*

Ion râse:

— Nu știi alt cântec?

— Nu e frumos?

— Dar prea îl auzi des. Nu e stradă în care să nu-ți zbârnâie la ureche.

— Nu l-or fi auzind toți așa de des ca mătălică.

— Atât mai bine pentru ei.

— Ca și când ai crede ce zici, boierule.

— Asta nu e treaba ta. Tu așa să crezi și să-mi zici alte cântece.

— Cum să nu, premilostive. Dar nu pot singură, trebuie să-mi ajute frate-meu din cobză. Ședem peste drum, – ea își întoarse capul într-acolo, și garoafa roșie de la ureche dădu și ea din cap de-a lungul obrazilor arămii ai fetei.

— Cum te cheamă?

— Călina.

Astfel, după câteva clipe cu vorbe și priviri ademenitoare, mlădioasa Călina îl duse pe Ion, care tot râdea, dincolo, în dărâmăturile Dudescului, unde îl primi Radovanca cu un adevărat puhoi de măguliri, după slugărnicescul obicei al senzualei rase țigănești.

Încetul cu încetul încântarea stârnită de frumusețea lui la fiecare pas, timp de trei săptămâni, înfierbântase sângele tânărului. Pentru băiatul crescut la țară era ceva nou să fie privit cu uimire și cu surâsuri dornice, numai pentru că era chipeș; curățenia lui sufletească moștenită de la părinți se lupta cu greu împotriva deșertăciunii sale și împotriva tânărului său temperament, cărora o mulțime de femei le întindeau curse.

Radovanca și fata ei îl duseră în casă, și când Ion Urdăreanu trecu pragul odăii, văzu pe Sofiana Pantas pe divanul roșu.

— Cine mai lipsește? întrebă stăpânul casei, spătarul Grigore Băleanu, pe boierii adunați în casele lui.

Era greu de știut, căci norii albaștrui de fum pluteau alene în camera cu tavanul jos și erau mereu îngroșați și măriți de ciubuce și de narghilele. În sfârșit identitatea fiecăruia se putea hotărî: pe sofale ședeau turcește sau lungiți verii buni Alecu și Mihai Filipescu, frații Gheorghe și Dinicu Golescu, bătrânul ban Barbu Văcărescu, poetul cocoșat Niculae Văcărescu, Constantin Bălăceanu cu barba albă și Grigore Ghica, un om mărunț cu barba roșcată, cu o înfățișare aproape ursuză. Aceștia erau români.

Din greci erau de față frații Constantin și Ion Samurcaș, Alecu Villaras, Iacovache Rizos, Rasty, inimosul doctor Christaris, care nu purta caftan, ci un surtuc închis cu găietane și cizme, pentru că medicii își făceau vizitele călări, și căpitanul gardei domnești, Iordache Olimpianul, un om uscat și grav, într-o uniformă bogată.

— Lipsesc doi, zise spătarul Băleanu, banul Grigore Brâncoveanu și Gheorghe Leventis.

— Banul Grigore nu va zăbovi mult, zise unul din boieri, și nici Leventis, de l-or lăsa cucoanele.

Toți râseră.

Numai Christaris zise cu mustrare:

— Azi ar trebui să se lase el de cucoane.

Se deschise ușa și, între doi arnăuți, care-l fereau cu smerenie de prag, intră bătrânul Brâncoveanu. El purta un caftan alb deasupra unei haine tot albe, și ținea mătănii lungi de opale pline de lumini dulci, care-i încolăceau mâna de mai multe ori.

— Tff-uh! suflă el. Cine se ascunde după acești nori olimpieni? Apoi într-o mișcare mândră de arhieru ridică încet brațele și-și scoase de pe cap uriașul ișlic din cea mai fină hârșie cenușie, iar unul din arnăuți îl primi închinându-se și ieși cu el, împreună cu tovarășul său.

— Tff-uh! suflă banul înc-o dată, așezându-se pe divan.

— Așa-i, așa-i, oftă pântecosul Mihăiță Filipescu.

— Ce-i așa? strigă Constantin Samurcaș cu veselie, podagra, vremea sau lumea?

— Bine ai întrebat, zise zâmbind cocoșatul Niculae Văcărescu:

*„Lumea-n culme, veac șoldiu
Nu mi-e-n vrere să te știu”.*

— Halal, poete! râse vornicul.

Atunci ușa se deschise înc-odată și toți strigară:

— În sfârșit!

Intrase Leventis.

Cu vioiciune, el trecu de la unul la altul, dezvinovățindu-se și întinzând boierilor vârfurile degetelor sale îmbrăcate cu mănuși liliachii. El purta pantaloni croiți la Viena, o haină care-i cădea peste genunchi, ținută de un brâu cu paftale de aur împodobite cu capul lui Jupiter, și o iaca scurtă albaneză; aceste două veșminte erau de culoare roșie închisă și cusute cu fir. Avea un guler înalt și o cravată de mătase albă. Și din această îmbrăcămintă modernă ieșeau toate mirodeniile seraiului.

Pe când ceilalți boieri mai glumeau cu tânărul secretar al consulatului rusc, stăpânul casei cu căpitanul Iordache trecură în odaia de alături, ca să cerceteze, dacă nu era ascunsă acolo vreo iscoadă și ca să zăvorască ușile pe dinăuntru. Apoi se întoarseră în odaia adunării.

— Putem începe? întrebă vornicul Samurcaș.

— Ai cuvântul, preacinstite boierule, răspunse bătrânul Brâncoveanu.

— Atunci voi vorbi ca boierul Niculae, începu Samurcaș, închinându-se către poet:

— Lumea-n culme, veac șoldiu. Și de aceea ne-am adunat azi aici. Pentru că dorim să îndreptăm, dacă nu lumea întreagă, dar cel puțin patria noastră. De patrie vorbesc în numele grecilor, ca și în al boierilor, nu numai pentru că Principatele dunărene pot fi privite ca o nouă Eladă, ci pentru că ele sunt tot atât de vrednice ca viteaza Serbie să ajungă la neatârnare.

La cuvintele „nouă Eladă”, câțiva români, și îndeosebi Grigore Ghica, se strâmbară. Dar amintirea neatârnării Serbiei le plăcu.

Oratorul urmă pomenind pildele frumoase, pe care Carbonarii în Italia, Descamisados în Spania le dădeau popoarelor iubitoare de slobozenie, ridicându-se împotriva tiraniei și reacțiunii. Ochiul lui căută încuviințarea tânărului Leventis, cu îndoita lui însușire de grec și de rus! Dacă Leventis împărtășea aceste păreri, Domnul de Pini îl împuternicise s-o facă. Și secretarul le sprijini, călduros, dar și cu oarecare nerăbdare din pricina retoricei meșteșugite a vornicului.

Și îndată Samurcaș, la un sfârșit de propoziție, își lăsă glasul să răsunе lung, el strigă în grabă:

— Boieri dumneavoastră, o veste neplăcută primită azi mi-a dovedit cât de mult trebuie să ne grăbim. Vodă are să dea o poruncă anume ca nimeni să nu mai aibă voie să poarte arme și să cumpere iarbă de pușcă fără pitac domnesc.

Aceasta îi puse pe gânduri. Deci Vodă avea vreo bănuială. El nu era eterist. El nu vroia decât să domnească și să facă parale, iar pentru asta n-avea nevoie de slobozenia Eladei și numai de robia Principatelor, al căror scaun domnesc era de cumpărat, fără greutate, de la Înalta Poartă, pentru câteva milioane. Și dacă Vodă aflase într-

adevăr de urzirea eteristă împotriva lui, cei bănuți trebuiau să se aștepte să fie ridicați, chiar peste zece zile, de niște Capugi-bași de la Țarigrad. În închipuire, boierii și vedeau groaznicele Edikule, închisoarea celor șapte turnuri, la Constantinopole, unde mai mulți domni și boieri își sfârșiseră zilele în chinuri grele. Funia, sabia, surghiunul, sărăcia erau grabnicele urmări ale unui complot.

— De e așa, jos cu Mormolocul! zise vornicul Samurcaș cu asprime. Mormolocul era porecla lui Vodă.

— Jos cu el! El este o primejdie a Eteriei, întâri Ion Samurcaș, vorbele fratelui său. De dânsul se pot izbi toate planurile noastre, căci el va împiedica înaintarea luminatului generalisim Alexandru Ipsilante.

— E robit rușilor! strigă Christaris cu dispreț.

— Și un hoț nerușinat, zise Brâncoveanu, al cărui chip blajin și demn se întunecase, acum trece hoțeste lucruri prin vamă pe moșia Căineni, pe care a furat-o nenorociților de țărani. În fiecare zi de sărbătoare vinde boierii și caftane la mezat. Dregătoriale cele mai înalte se dau unor băiețandri, pentru că se știe că de noi, bătrânii, mai greu se scapă.

— Cine l-o fi învățat? întrebă scurt Grigore Ghica.

— Dumnezeu știe! strigă Leventis mânios.

— Jos cu el, zise Niculae Văcărescu, dar cum să facem asta?

Această întrebare practică pricinui o lungă tăcere.

În sfârșit, vornicul Samurcaș își ridică din nou glasul:

— Deoarece am rostit gândul, e nevoie să-l chibzuim fără înconjur. Nu ne temem de faptă. De ce să ne fie frică de vorbe?

Totuși îi cuprindea o sfială ciudată să grăiască ceea ce cugetară. Apoi toate mijloacele erau prea primejdioase și prea nesigure, și greutatea cea mai mare era să se găsească omul, căruia să i se încredințeze omorul. Căci interesele erau atât de încâlcite, încât domnea o obștească neîncredere în această țară.

În sfârșit, Constantin Samurcaș înfățișă împrejurarea în câteva cuvinte scurte:

— Mijlocul, să scăpăm de Mormoloc, se cade să fie grabnic și să nu dea greș; mâna care se va sluji de el să fie credincioasă și învățată. Voinicul Căpitan Iordache să ia însărcinarea.

Toți priviră la ostașul care tăcuse pân-acuma. Îl împresurară cu rugăciuni și mărturisiri de încredere.

Bărbatul, care acu' optsprezece ani se luptase împreună cu haiducul Velcu Petrovici, pentru slobozenia Serbiei și mai târziu sub comanda generalului Kutuzov împotriva turcilor, zise întunecat:

— Știu să fac război. Nu știu să omor.

Atunci Constantin Samurcaș, pe care eteriștii îl porecliseră „Daimonul”, își încordă darul vorbei și rosti cuvinte de foc despre

nimicirea tiranilor, arată pildele strălucite din antichitate și sfârși printr-o zugrăvire zguduitoare a înjosirii Greciei sub jugul turcesc. Pân-aci el vorbise către toți cei de față, dar acum își întinse amândouă mâinile către Iordache:

— Dac-ai vedea pe mama ta sugrumată de tâlhari și ar trebui să treci printr-o mocirlă, ca să ajungi lângă ea și s-o scapi, ai face-o, nu-i așa? Nu e Elada mama ta? Nu e sugrumată? Și tu zăbovești până treci mocirla?

O lacrimă curgea pe obrazul smead și uscat al ostașului.

— Sunt gata, zise el.

Atunci hotărâră cu toții că Olimpianul avea să împuște pe Vodă, mâine, la trecerea în divan.

După ce Iordache le făgădui aceasta, nu mai văzu, nici nu mai auzi ce se petrecea în jur; toată simțirea lui se concentrase în groaznica-i hotărâre. Cu toate că urechea-i fu izbită dintr-odată de glasuri vesele și de râsete, când părăsi adunarea nu înțelese că această veselie venea de la conspiratori.

După ce boierii încărcaseră umerii lui Iordache cu răspunderea atentatului, ei răsuflară ușurați și se întoarseră la viața lor obișnuită de sibariți.

Se duseră la masă. Și când spătarul Băleanu primi o chemare pentru a doua zi, la o mare serbare la Curte, veselia mai crescuse.

Numai Leventis rămăsese turburat, își mușca mustăcioara castanie, și nasul lui mare și turtit la vârf tremura nervos.

El părăsi curând sindrofia, se urcă în trăsură care-l duse până la un loc știut de vizitiu, unde se coborî și merse înainte prin întuneric. Ajunse la un zid înalt, care se înfățișa ca o apărare a unei curți boierești. Dar drumețul înnoptat îi cunoștea rostul. Într-un colț al împrejurării, care urma cotiturile unei vechi linii de hotar se afla o porțiță bătută în ținte de fier. Leventis îi avea cheia.

Intră în grădina mare. În mijlocul ei se ridica o casă boierească, și ea cu o porțiță tainică, la care Leventis avea cheia.

Ajunse astfel, fără să fi stârnit vreo mișcare împrejurul lui, pe o scară întunecoasă până în mijlocul casei, la un iatac bogat în care atlazurile și fireturile de pe divane și covoarele pe podeală și pe pereți licăreau, în lumina roșie a unei candelă mari atârnată în mijlocul tavanului. Aerul era numai mirodenii aproape înăbușitoare.

Leventis își scoase mantaua și taclitul, un turban lat, de mătase vărgată, se trânti pe sofa și-și vârî capul într-o grămadă de perne albe. Pânza rece îi răcorea înfierbințeala obrajilor. Ar fi vrut să doarmă, dar nu putu. Atunci bătu din mâini, și o ȝigancă bătrână intră.

— Unde ți-e stăpâna? se răsti la ea.

— Zău, nu știu, arhonda.

— Când a plecat? Când se întoarce? N-a spus nimic? Kir Evloghie mai e la moșie? A lipsit ea mult zilele trecute? Întrebările lui curgeau grăbite.

Bătrâna rânji și răspunse în sfârșit:

— Milostive, se vede că iară ai istericale. Nu pot să răspund deodată la atâtea întrebări.

El o blestemă și aruncă cu pernele după ea.

Deodată o voce ascuțită și poruncitoare strigă în odaia de alături:

— Ticăloaso, unde ești?

— Stăpâna-i, zise țiganca, și în același timp intră Sofiana Pantas.

— Ia uite, Kir Gheorghe! strigă ea râzând, își aruncă mantaua de atlas stânjeniu și se arată, trandafirie și aurie de la cap până la picioare, într-o haină subțire de croială turcească, prin care i se zărea aproape trupul.

O ceartă aspră se aprinse între tânăr și frumoasa femeie.

Bănuielile și învinovățirile ea i le primea în răs și cu trufie, fără să tăgăduiască că legase o nouă dragoste și bucurându-se de mânia crescândă a lui Leventis. Doar știa că nu era numai patima, care-l întorsese la dânsa.

Ea se răzbună râzând:

— Doamne sfinte, nu zic că ești bătrân și urât. Dar pe lângă dragoste faci prea multă politică. Nicio femeie nu se mulțumește cu atâta. La fiecare sărutat, strigi: Țaruchi! și te aștepti să răspund cu același entuziasm: Paluchi! Dar cuvintele sunt o pierdere de vreme la sărutat.

„Țaruchi”, opincă și „paluchi”, par – era lozinca eteriștilor când se întâlneau.

Leventis își strânse pumnul și șuieră:

— Vodă nu este părtaș al Eteriei. Așa-i. Dar să-i fii pe plac și în această privință, nu-i demn de o elină.

— Ticălosule, țipă ea, ce vrei să zici?

Kir Gheorghe o izbise dinadins într-o parte simțitoare. Se zvonea că Sofiana ar fi o iscodă a domnitorului, iar ca să-și îndeplinească această meserie cu folos era neapărată nevoie să nu fie bănuită. Se întâmpla de altfel pentru întâia dată ca Leventis să atingă această taină, pân-acuma el se sluzea numai de ea din când în când, povestind frumoasei Sofiana Pantas despre unele dorințe și porunci ale consulatului rusesc, care trebuiau să ajungă până la Vodă pe nesimțite. Dar de când aflate vestea despre măsurile luate de Vodă privitoare la purtarea armelor, tânărul eterist își adusese aminte cu frică de unele ceasuri, înfrigurate, când, îmbătat și aiurit de patima pentru Sofiana, ar fi putut să trădeze ceva despre complot. Nu era sigur de ceea ce se petrecuse atunci, căci o bănuia că i-ar fi dat o otravă amețitoare, după care se simțise bolnav mai multe zile; iar doctorul Christaris, pe care-l

chemase, nu-și putuse lămuri starea lui decât prin otrăvire. Slavă Domnului, teama era să i se sfârșească, mâine, prin glonțul fără greș din mâna lui Iordache.

Azi venise ca să se răzbune împotriva Sofianeii.

— Numai zeii știu care e mai ticălos din noi doi! rânji el, nebănuind singur cât de drept grăia. Una numai vreau să ți-o spun: Excelența sa Consulul a aflat multe rele despre tine. Și-ți dau o dovadă de dragostea mea, prevestindu-te. Excelența sa nu primește să se amestece cineva acolo unde nu-i fierbe oala. Excelența sa e fără milă, când e nemulțumit, – și amenință așa câțva timp, fără să deslușească temeiul acestor amenințări, ci bizuindu-se numai pe spaima pe care o răspândea numele Domnului de Pini și pe conștiința încurcată în zavistii primejdioase a frumoasei Sofiana Pantas.

Socoteala lui era dreaptă.

Sofiana, care voise să ia înapoi de la Leventis cheile tainicelor porțițe ale casei, gonindu-l cu batjocură, căzu iarăși în brațele lui.

Căci Domnul de Pini era mai puternic decât Vodă.

Un geamlâc care trecea prin grădină, făcea legătura între curtea domnească și divanul. De-a lungul acestui coridor erau înșirați ciohodari, iar la perdeaua dinaintea ușii, care ducea în sala de adunare, stătea straja, căpitanul gărzii domnești, Iordache Olimpianul.

Ciohodarii îl ascultau orbește, așa cum ascultă numai ostașii, care au încercat în războaie hărnicia căpeteniei lor. Câtă vreme acești oameni păzeau geamlâcul dosnic, orice faptă săvârșită acolo se putea tăinui, și conspiratorii câștigau vreme s-o înfățișeze după plac.

Boierii inițiați în complot ședeau în divan în așteptare, și ascultând cu încordare să audă pocnitura puștii lui Iordache. Unii scoteau din brâu ceasornice grele de aur și-și ziceau: Acuma Vodă intră în geamlâc. Și-l închipuiau așa cum se arătau domnitorii în lume, cu capul aplecat, neuitându-se nici la dreapta, nici la stânga, ca să nu vază nici jalbe, nici ingenuncheri, cu o mână băgată în buzunarul din șalvari, zăngănind bani noi de aur, pe când cealaltă se juca cu mătâniile. Și-l închipuiau trecând printre ciohodarii, care, la porunca căpitanului, îl salutau militărește, înaintând încet, căci Alexandru Șuțu era bolnăvicios și ostenit, spre locul unde era să moară.

Dar oricât de încet ar fi umblat Vodă, el trebuia să ajungă odată la acest loc. Acuma era clipa. De obicei, domnitorul nu se lăsa să fie așteptat.

Dar detunătura tot nu se auzise.

Acum ochii conspiratorilor erau ațintiți la ușa din spatele scaunului domnesc.

Și Alexandru Șuțu sosi la vreme și azi.

Ușa se deschise și el intră.

Ca niciodată, eteriștii săriră de pe jețurile lor. Li se părea că zăresc o stafie. Dar fură treziți din această aiurare prin puterea și setea de bani cu care „stafia” se adânci în cercetarea noilor biruri.

Deci Iordache nu trăsese. Pentru ce? Boierii stăteau pe ghimpi, și încă pe ghimpi mult mai ascuțiți decât înainte.

Iordache nu trăsese. În clipa când era să slobozească glonțul, bătrânul ostaș se rușinase de arma sa și, făcând onorurile domnitorului bolnav, îl lăsă să treacă și să trăiască. Iar îndată ce Alexandru Șuțu intră în divan, căpitanul încredință postul său la perdeaua domnească unui bulucbașa și plecă. În curte încăleacă și se duse în goană la casele egumenului Ilarion, la Tudor Vladimirescu.

— Prietene, îi zise, ne-am războit împreună sub comanda lui Kutuzov.

— Ne-am războit, răspunse Tudor.

— Mi s-a făcut dor de mirosul ierbii de pușcă.

— Și mie.

— Iar veliții boieri miros a mosc și a chihlimbar. Asta e curată otravă pentru noi.

— E otravă, întâri Tudor, și din ochii lui căprii săriră scânteii în cei verzi ai celui alt.

— Tu ești fiul Carpaților; eu sunt de pe Olimp, urmă Iordache.

— Am crescut în vântul de pe munți, zise Tudor.

— Iar cei de la orașe, urmă Kleftul, nici nu-și dau seama de unde bate vântul, când ies pe stradă.

— Și mai puțin încă, zise pandurul încruntat, cunosc semnele vijeliei.

— Parucicule! strigă Iordache, știam la cine veneam! Ei au vrut să mă tocmească pentru zavistiile lor. Dar am fugit la tine. Crede-mă, e vremea să ne întovărim.

— E vremea.

— Să ne facem frați de cruce.

— Sunt gata.

— Ai postit?

— Am postit.

— Vino cu mine în biserica Sf. Sava.

— Viu.

Se întoarseră împreună peste podul Dâmboviței la biserica Sf. Sava. Ea era așezată într-o curte mare, înconjurată de clădiri albe, cu pridvoare boltite și locuite de o lume pestriță. Acolo ședea preotul, diaconii și cântăreții și câțiva bași-ciohodari din garda domnească. În vremea lui Ion Gheorghe Caragea, premergătorul lui Alexandru Șuțu, garda întreagă se încuibase în casele de la Sf. Sava, și numai cu greu fusese alungată, când se înființase, într-o aripă a mănăstirii, în locul școlii grecești, cea dintâi școală românească, la care transilvăneanul Gheorghe Lazăr era dascăl. Iar în unele colțuri ședea bătrâni, care trăiau din mila bisericii.

Un băiet ținu caii călăreților, pe când un moșneag în caftan fistichiu spălăcit se sculă de pe piatra unui mormânt și se duse după cheia bisericii.

Vladimirescu și Iordache intrară în lăcașul domnului. Iar când fură singuri, în fața iconostasului, la care aprinseră două lumânări, Iordache zise:

— Parucicule, noi amândoi avem aceeași dorință: să scăpăm neamul nostru de robie. Și, crede-mă, asta nu se poate decât printr-un singur mijloc. Nu prin aliați puternici, prin diplomație isteasă sau prin zavistii și omoruri. Ci numai prin vitejie. O știu, de când am văzut pe sârbi, scuturând jugul turcesc fără ajutor străin.

— Așa-i.

— De aceea să ne întovărim, frate, orice ar hotărî boierii cei mari. Numai noi doi avem sub comanda noastră ostași învățați, tu pe

panduri, iar eu pe klefți și pe sulioți. Ei știu să tacă, să asculte și să moară. Alta nu vreau decât să pot aștepta în țara ta, până mi se deschide calea spre Elada. Iar câtă vreme voi rămâne aci, tu să te bizui pe mine.

— Și tu pe mine.

Apoi chemară preotul, se spovediră, luară sfânta grijanie, rostiră jurământul eteriștilor, să trăiască și să moară pentru patrie, și se făcură frați de cruce, sorbind dintr-un pahar vin amestecat cu câteva picături din sângele lor.

Când ieșiră, adânc mișcați, din umbra plină de tămâie și din tăcerea bisericii, la lumina soarelui, curtea se umpluse de mișcare. Tineri cu cărțile subsuoară roiau din școala lui Lazăr. Erau băieți de la țară, cu plete lungi, cărora eforia Sf. Sava le plătea învățătura, copiii negustorilor cu anterie de mai multe fețe și cu tichiuțe de postav pe cefelee rase turcește, și boiernași cu iacale albaneze, cu surtuțe și pantaloni evropenești. Pe aceștia îi așteptau arnăuții de casă cu caii de călărie. Și băiețandrii ieșeau din curte, mândri ca niște vornici sau spătari, cu o mână în șold și cu cealaltă ținând frâul de catifea cusut cu fir.

De pe pragul școalei, Lazăr se uita după școlarii săi cu o privire lungă și gânditoare, care înfrumuseța și lumina trăsăturilor greoaie ale chipului său. El era îmbrăcat nemțește, cu haine cam învechite. Oftând își trecu mâna peste fruntea brăzdată prea de timpuriu de griji și peste părul netezit, care îi cădea până la gulerul hainei.

Iar când văzu pe Vladimirescu, ochii lui se înveseliră, îi făcu semn și strigă:

— Slugere Tudore, nu mă ocoli!

Se cunoscuseră în casa egumenului Ilarion. Tudor intră la Lazăr, care-i arătă, zâmbind duios, școala sa prea iubită. O încăpere scundă, de pe tavanul și pereții căreia se cojea văruiala, cu o sobă spartă și câteva bănci de brad rău ciopârțite de școlari.

— Odată se va dărâma chiar peste capetele voastre, zise Tudor, și soba nu mai e bună de nimic.

— Când se va lăsa frigul prea mare, zise celălalt, mă bizui pe plângerile fiilor de boieri, ca să mi se trimeată un sobar. Dar atunci poate nu voi avea lemne, sfârși el suspinând.

— Păi, atunci ce faci? mormăi Tudor.

— Ne vom încălzi cu focul sacru! strigă deodată dascălul și fața lui istovită de friguri se învioră. Prietene, prietene, când aprind în ochii copiilor mei o scânteie numai din acel foc, mi se încălzește inima, nu mă mai gândesc la ceea ce este, ci la ce ar putea să fie, și la ce va fi, îndată ce acest nobil popor își va reaminti strămoșii săi.

— Care strămoși?

Fața largă și palidă a lui Lazăr se luminează de mândrie.

— Romanii, zise el din tot sufletul.

Slugerul Tudor nu se prea sinchisea de romani. Cărturar nu era, și apoi se născuse în Gorj, în satul Vladimir, în munții care făcuseră adăpostul băștinașilor la năvălirea romanilor, băștinașilor a căror vitejie stă scrisă pe un singur hrisov, pe Columna Traiană, se trăgea din acei daci cu chica de leu, ale căror neveste erau cuviincios investmântate cu ii încheiate la gât și cu mâneci lungi, și ale căror căpetenii se adunaseră ca să bea împreună otrava, când pricepură că romanii erau să-i robească.

Slugerul Tudor nu se prea sinchisea de romani, dar el cinstea nobila înflăcărare a fratelui de dincolo, doar știa prin Ilarion că teologul Lazăr fusese silit să-și părăsească parohia din Sibiu, pentru că ocârmuitorii Transilvaniei priviseră cu supărare pe fiul de țăran valah din satul Avrig, când într-o predică ceruse aceleași drepturi pentru neamul său de care se bucurau și celelalte popoare ale Ardealului.

Și Tudor întrebă:

— Doar nu era voie dincolo să pomenști pe romani!

Lazăr, a cărui fire totodată blajină și înfocată, își schimbă ușor simțirile, lăsă capul în jos, împreună mâinile și zise trist:

— Dincolo trebuie să rămânem robi, și urmă oftând adânc: Multe rabdă omul, și lupta numai bine-i face. Dar disprețul otrăvește inimile. Pentru că și sufletul are nevoie de soare, iar soarele lui e dragostea. De aceea, puterea unui cuvânt de bunătate e mai mare decât puterea armelor sau a banilor. Aceasta dovedește firea aleasă a omenirii. În biblie stă scris: „la început era cuvântul”. La început se cade să fie totdeauna belșug de iubire. Florile nu ascultă de furtună, primăvara, ci de soare.

Tudor privi adânc pe visător și zise:

— Ești un dascăl vrednic pentru tineretul nevinovat. Să-ți ajute Dumnezeu. Dar pentru oamenii în toată firea, care nu vor să auză glasul dreptății, se găsește alt dascăl. Acesta.

Și lovi în sabie.

Lazăr întinse brațele amândouă către pandur:

— O inimă caldă și o spadă dreaptă, da, prietene, aceste două să stăpânească popoarele!

La dreapta și la stânga porții de intrare în curtea domnească ardea păcură în tingiri mari. Naltele flăcări galbene și vinete luminau sosirea butcilor cu patru cai, care duceau pe boieri la sindrofia lui vodă.

Dărapănarea și murdăria din casă erau ascunse sub covoare și de mulțimea slugilor și a ciohodarilor bogat îmbrăcați, care mișunau pe scară și la ușa sălii de bal.

În salonul de primire, unde Vodă nu sosise încă, domnea o mișcare veselă. Mai ales conspiratorilor le părea nostimă împrejurarea.

Rizos zise lui Rasty, după ce se închinaseră unul la altul, ducând mâna de la gură la frunte, după obiceiul turcesc:

— Ce uimitor! Crezându-ne firoșii săi ucigași, suntem credincioșii lui supuși.

Rasty își netezi râzând barba neagră și răspunse:

— De trăiește încă, nu înseamnă că e nemuritor.

— Halal de logică! zise celălalt, să-i fim deci credincioși, până ne-veni bine. Poate-l bate norocul, astă-seară la cărți ca să-și câștige obolul, pe care bietul om se vede că n-a putut să și-l agonisească până acum, pentru barca lui Charon.

Gluma cu obolul trecu de la un inițiat la altul și îi înveseli pe toți. Acești zeflemiști bizantini nu mai aveau simțul gravității; ei luau totul în râs; chiar loviturile lor de stat. Trăiau în mijlocul otrăvirii, tăierii și surghiunului; dar cine nu era cel otrăvit, cel tăiat sau cel despuiat, se juca cu aceste grozăvii ca scamatorul cu cuțitele. Cercul intereselor fiecăruia abia se-ntindea în afară de dânsul; ei nu știau ce înseamnă un interes obștesc, nu le sta în putință să se înflăcăreze pentru un gând măreț și mai ales să păstreze această simțire mai multă vreme. Sub jugul turcesc se făcuseră robi.

Îndată ce sosirea consulului rusesc fu vestită, jos în curte prin strigăte și țipete, Vodă intră în sala de primire. Omul bolnăvicios înaintă încovoiat sub povara caftanului de catifea albastră îmblănită cu cacom; barba lui rară, cu toată migăloasa îngrijire, nu avea cea bogăție mătăsoasă, la care râvneau toți cei mai mari din Fanar.

Sprijinit de subsuori de doi dregători, Alexandru Șutu începu să-și salute musafirii, desfășurând acel meșteșug în treptarea bunăvoinței sale, pe care oamenii de stat îl socot deosebit de însemnat și de măreț.

Dar domnitorul aproape zbură prin sală, când domnul de Pini se arătă în prag, îmbrăcat în fracul său ce picura de aur. Și în tot timpul serii o coadă de boieri plecați se ținu scai de atotputernicul Elciu.

Și agentul austriac, cavalerul Fleischhakl de Hackenau, era foarte mult ținut în seamă, dar mai puțin curtenit.

Pe când consulul regal prusian, baronul de Kreuchely Schwerdtberg, ar fi fost aproape uitat de cei de față, dacă drăgălașa

noră a lui Vodă nu s-ar fi apropiat de el. Domnița Catinca, născută Cantacuzino-Paşcani, îl cunoscuse pe Kreuchely la Iași, unde baronul fusese dascăl în casele domnitorului Kallimaki.

— O, scumpul meu prieten, zise domnița într-o nemțească desăvârșită, simt o mare bucurie văzându-te pe dumneata în mijlocul atâtor fețe străine! Era de curând măritată cu beizadeaua Niculae și-și deschise îndată inima fostului său dascăl, la care învățase limba germană împreună cu fetele lui vodă Kallimaki. Își începu spovedania cu vorbele: Ai să mă iei drept copil, — în timp ce un zâmbet dureros îi alunecă pe buze și ochii ei frumoși se îndreptară întrebători spre consul. Acesta se înclină. Ea era de cincisprezece ani!

Indignată și totodată rușinată, ea îi vorbea de groaznicele femei din București, de intrigile și de dragostele lor încâlcite, de fudulia și de deșertăciunea lor, și că nu era chip să poftești trei din ele, fără ca măcar două să fie dușmance de moarte.

Bunului Kreuchely i se făcu milă: câte lucruri urâte și josnice cunoscuse această inimă fragedă! Și el începu, ca pe vremuri, când era la Iași, să-i facă o mică prelegere... Pân-atunci lumea nu știa desfrânarea. Datina cuviinței era atât de aspră, încât bărbații și femeile nu ședeau împreună la masă. Boieroaicele erau harnice gospodine, de subt degetele lor ieșeau țesăturile cele mai fine și cele mai frumoase cusături. Ele erau mândre de bucătăriile și de pivnițele lor...

Astfel vorbea cavalerescul și rusofobul Kreuchely, până ce o mișcare în odaia vecină, unde erau așezate mesele de joc, stârni băgarea de seamă a tuturor. Dintr-acolo se auzi un țipăt înăbușit, și cei care izbutiră să se înghesuiască prin ușă văzură o ciudată priveliște.

La una din mese ședea Frusina Doamna, oacheșă, sulemenită, cu sprâncene groase. Din ochii ei ieșeau fulgere, pentru că tocmai atunci intrase o femeie strălucitoare, nu numai ca frumusețe, ci fiindcă de la cap la picioare părea îmbrăcată numai în licăriri și scânteieri. Ilicelul de catifea abia se zărea sub arabescuri de diamante și de smaralde; gâtul și pieptul erau încărcate de roua sclipitoare. Pe părul negru ea purta un turban împletit din mărgăritare împrejurul unui fes mic acoperit cu diamante. Peste rochie un râu luminos curgea până la poale. Și mătăniile Sofianeii Pantas, — căci ea era — erau din mărgăritare negre cât aluna.

Frusinei Doamna i se tăiase suflarea. Și ea licărea ca o icoană, dar nu purta nici jumătate din nestematele care împodobeau pe nevasta Agăi.

— Mavros! Mavros! porunci ea cu vocea ascuțită a grecoaicelor din Fanar.

Un boier simandicos se sculă de la o altă masă și se apropie de doamna întăritată.

Aceasta-i șopti, dar mulți o auziră:

— E o obrăznicie! Pe asta n-o înghit! Spune lui Vodă că n-o înghit!

Hatmanul Mavros, dragomanul consulatelor străine, era un curtean desăvârșit. El pricepu îndată, alunecă printre musafiri până-n sala unde Vodă ședea cu Pini pe divan, se închină și zise cu glas potolit:

— Măria ta, prealuminata Doamnă a avut o supărare mare. Kira Sofiana Pantas a îndrăznit să vie la curte atât de bogat împodobită, încât modestia Măriei sale a fost adânc jignită.

Vodă, ai cărui ochi înfrigurați se împăienjeniseră de dorință la numele Kirei Sofiana, se sili să nu zâmbească.

— Toane de femei, dragă Mavros, zise el. Ce crezi, să le luăm în seamă?

— Mă tem, răspunse hatmanul, care izbuti să nu-și piardă gravitatea, mă tem ca nervii înaltei Doamne să nu fie rău zdruncinați de această întâmplare.

— Spune-i dar Kirei Sofiana, hotărî Șutu cu ifos, să cugete acasă, timp de trei săptămâni, asupra purtării sale.

Vodă știa că va fi silit mâine să trimită o ștafetă la Viena, ca să-i aducă pentru nevasta sa giuvaericele tot așa de frumoase sau chiar mai bogate decât cele ale nevastii lui Pantas. Ștafeta se putea duce și întoarce în trei săptămâni.

Mavros își îndeplini însărcinarea, ducând poruncă lui Kir Evloghie. Agaua, un grec uscățiv cu un cap de erete, care la Constantinopole se ridicase de la vânzarea de papuci până la conducerea treburilor patriarhatului, se arăta foarte tulburat. În curând nevasta lui, însoțită de el și de dibaciul Mavros, trecu prin mulțimea din capul scării. Acolo se afla Leventis.

Sofiana îi zise cu glas tare și amărât:

— Măriei sale Doamnei nu-i plac giuvaericele mele și mă trimite acasă. Hatâr domnesc.

Frumoasa Pantas născocise această comedie, ca să slăbească bănuiala atotputerniciei sale, la curte.

Mulți o crezură. Leventis însă îi ghici rostul. De altfel, înșelarea nu era scornită pentru el.

Însă întâmplarea rămase un plăcut subiect de conversație, întrecând chiar atentatul și gluma cu obolul. Toți vorbeau despre nestematele Kirei Sofiana și despre nemaiauzitele stoarceri și tâlhării ale lui Evloghie Pantas, care-și cumpăraseră o casă și o moșie după alta.

Serbarea la curte fusese pe placul tuturor.

La sfârșitul sindrofiei, Vodă, ostenit și clănțănind de friguri, părăsi sala, urmat de familia sa. Abia ascultă cicăleala soției, care-i povestea pe larg nerușinarea Kirei Pantas, se târî în iatac, se lăsă dezbrăcat și căzu în pernele patului, simțindu-și trupul ca de plumb.

Apoi îl cuprinse groaza, ca în fiecare noapte și ca întotdeauna când

era singur, îndată după ce fusese numit domn al Țării Românești. Îl chinuia presimțirea că va fi omorât la București. Lipsit de credință, dar plin de eresuri, el nu vedea decât semne rele și slăbea văzând cu ochii. Nervii îi erau atât de zdruncinați, încât plângea și țipa adesea când se înfuria. Chinurile iadului nu puteau să fie mai mari decât chinurile vieții domnitorului Alexandru Șuțu la București.

Totuși nu părăsea tronul! Ba și-l cumpărase chiar a doua oară. Acum nouăsprezece ani fusese domn, timp de câteva luni, în Moldova și apoi în Muntenia; cheltuisese milioane, după fuga premergătorului său Caragea, ca să-și vadă din nou cu ochii visul tuturor fanarioților, domnia Principatelor dunărene, se vânduse cămătarilor, mituise, bârfise, mințise, slujindu-se de toate uneltirile, care, timp de o sută de ani, deschideau drumul spre București și spre Iași, și pornise în sfârșit, însoțit de o șleahță de ciocoi, spre țara făgăduinței.

— Cine iubește trandafirii, zise el, nu trebuie să se plângă de țepii lor.

Setea de bani și trufia țineau cumpăna groazei lui de moarte.

Astfel hotărâse soarta: neamul elin, creierul noroadelor pământești, cum singur își zicea, fu silit să se contopească cu acel popor din Europa care întruchipa punctul mort în dezvoltarea omenirii, cu turcii. Pe mlaștina mentalității și a ocârmuirii otomane înțelepciunea greacă decăzută dădea naștere la cele mai pândalnice flori otrăvite. Sarea cu care omenirea se hrănise timp de secole își pierduse vlagă.

Neamul însă, silit să înghită această otravă până la drojdie, era neamul românesc. El gemea, de o sută de ani, fără apărare, fără ajutor, pradă fiind acestei molimi; iar vecinilor săi puternici nu le venea la socoteală să se însănătoșească.

Cu toate acestea boala străină nu pătrunsese pretutindeni.

Nu erau toți suflete de robi în această țară.

O află domnitorul a doua zi, în 20 octombrie.

El se trezi, ca de obicei, după un somn fără odihnă, între ceasurile două și trei de dimineață, ceasul de care Napoleon zicea că este ceasul de încercare al bărbăției, căci atunci le vine cel mai greu trupului, ca și duhului, să-și încordeze puterile. De aceea, clipa acestei deșteptări era, pentru Vodă, cel mai cumplit din toate chinurile sale. I se părea că, împreună cu somnul, îi piereau și puterile și voința și toată căldura trupeză și sufletească. În locul lor îl înconjura umbre uriașe, prevestitoare de primejdii. Nu-l muștra cugetul. Fanarioții sugrumaseră această activitate mintală cu sânghință prin mijlocul sofismelor. Acolo însă unde sălășluiesc conștiința lui Vodă, rămăsese un gol, care se umplea, între ceasurile două și trei dimineață, cu o teamă și o groază trupeză nebună. Apoi urma o veșnicie fără somn în care orice sunet părea înfricoșat, chiar dacă era numai trosnitura ușoară a lemnăriei din odaie.

Cu atât mai mare era azi spaima lui Şuţu, când auzi, în tăcerea nopţii, că i se bătea în uşă.

Inima lui se opri. Intrară atunci Missoglu, servitorul său cel mai credincios, şi Agaua Evloghie Pantas.

— Ce... ce... e, bâlbâi Vodă.

Pantas sărută plapuma, pe când Missoglu zise:

— Iertare, Ipsilotate, dar Agua a primit o veste pe care eram dator să ți-o spun fără întârziere.

Apoi zise Kir Evloghie că o ştafetă îi fusese trimisă de la cea mai apropiată poştie, vestindu-l că o ceată de sute de oameni se apropie de oraş.

Vodă aproape urlă:

— Ipsilantis! Eteriştii!

— Ferit-a sfântul, îl linişti Pantas, numai valahi proşti.

Spaima nebună a părintelui ţării se potoli.

— Karnaxi! Înjură el cu dispreţ, ce îndrăznesc mişei?

— Sunt oameni de la Târgovişte, zise Pantas cam încurcat.

— Înarmaţi? strigă Vodă din nou.

Ei îl liniştiră; nu era înarmaţi.

Cu toate acestea lucrul era plicticos. Alexandru Şuţu trimisese slujitori şi arnăuţi la Târgovişte, pentru a pune stăpânire pe o moşie în apropierea oraşului, sub cuvânt că ea n-ar avea stăpân. El ştia însă bine că această moşie fusese dăruită târgoviştenilor pentru fapte vitejeşti în război, de foşti domni pământeni. El se înşelase numai, crezând pe târgovişteni mai supuşi.

Era deci nevoie să se pregătească de apărare împotriva lor.

De aceea, curtea domnească era păzită de o mulţime de arnăuţi, când sosiră târgoviştenii la amiazi. Dar bărbaţii, erau numai o sută, intrară prin poartă cu paşi hotărâţi. Cel din capul lor ţinea în mână o prăjină, de vârful căreia era aninată o jalbă; pe capete purtau toţi bucăţi de rogojină, cărora le daseră foc şi care fumegau, ceea ce însemna, după obiceiul turcesc, că nevoia mistuia pe jeluitori. Şi strigară:

— Dreptate!

Uimită îi asculta mulţimea, care se strânsese pe străzi în jurul lor, şi fusese oprită acuma la poartă.

Mulţumit îi auzi Tudor Vladimirescu, care se afla în curte, cu toţi oltenii săi, unde putuse intra, fiind cunoscut cîhodarilor ca prieten al căpitanului Iordache.

Din nou puternicele glasuri bărbăteşti se ridicară:

— Dreptate! şi apoi înc-o dată:

— Dreptate.

Doi miniştri ieşiră pe treptele din faţa palatului, ca să vorbească cu târgoveţii.

Cel mai bătrân însă dintre jeluitori înainta și zise:

— Să vie Vodă!

Boierii îndârjiți se întoarseră în casă la domnitor. După aceea se deschise o fereastră în catul de sus, la care se arătă Alexandru Șuțu galben și zgribulit, în blana sa.

Îndreptându-se spre dânsul, bătrânul târgoveț din Târgoviște grăi scurt și limpede, cum vorbește românul din popor, fără sfială și cu cuviință. El se apără împotriva încălcării stăpânirii în drepturile orașenilor și ridică în sus sulul de pergament al daniei cu pecetea lui uriașe.

După ce isprăvi, unul din dregătorii de pe trepte îi zise batjocoritor:

— Vodă nu înțelege românește.

— Nu e vina mea, răspunse bătrânul cu glas tare, pe mine Dumnezeu m-a făcut român.

Curtenii rămaseră fără glas față de această purtare. Iar Vodă mai era și mânios, că niciunul dintre boierii chemați în grabă nu venise. Ei se dezvinovățiseră cu multe cuvinte supuse. Șuțu se trase înapoi de la fereastră și trimise vorbă târgoviștenilor că pricina lor va fi cercetată pe temeiul hrisoavelor, ei însă să se întoarcă acasă în liniște și să-și vadă de treburile lor ca niște oameni pașnici, pentru ca buna stare a orașului lor să nu fie tulburată.

Bătrânul de la Târgoviște răspunse că el va rămâne în București cu cinci tovarăși, până se va hotărî pricina lor. Ceilalți vor pleca.

Boierii erau mulțumiți că oamenii se potoliseră, cel puțin întru atât.

Când jeluitorii ieșiră din curtea domnească, un privitor din mulțime zise mirat:

— Doamne, ce mai gură au târgoviștenii! Și le rămase târgoviștenilor această poreclă.

Tudor privind la pandurii săi, întrebă dintr-odată:

— Unde e Ion Urdăreanu? Doar plecă cu noi de-acasă?

— L-o fi despărțit de noi îmbulzeala de pe stradă, zise Preda.

— Ce dracu, nu e copil! Și deoarece oamenii nu mai dădeau nicio deslușire, Tudor urmă amenințător: Ce-i cu flăcăul ăsta? Aproape nu-l mai văd printre voi. Și când am poruncit să ne însoțească, se dezlipește de noi?

În ziua de 20 octombrie spinii trandafirilor celor iubiți de Alexandru Șuțu îl înțepaseră adânc. Vodă rămăsese nemângâiat de împlinirea cu târgoveții obraznici și de lipsa boierilor. Scrâșnind din dinți el fu silit să întărească prin anafora făgăduielile divaniților.

Dar la miezul nopții Vodă ieși tiptil și cu port schimbat din curtea domnească și se duse la domnul de Pini. Și la Elciu el nu-și mai înfrână nici mânia, nici dezamăgirea, ci-și dădu pe față toată setea lui de avere. Niciun cămătar nu s-ar fi putut văieta cu mai multă deznădejde pentru banii lui pierduți decât acest hospodar pentru

moșia de la Târgoviște.

Pini îl asculta nemișcat, cu capul țeapăn. Și numai după ce domnitorul isprăvi ponegrirea fiecărui boier în parte și era gata să plângă, îl întrebă cu asprime:

— La urma urmelor ce doriți, prințul meu?

Ca de obicei ei vorbeau franțuzește, pentru că Pini, cu toate că era născut grec, se arăta muscal față de fanarioți, înfrângând astfel nervii lui neastâmpărați prin nimbul imperiului țărilor.

— Ce doresc? gemu Vodă, – vreau moșia mea! Ajutați-mă, Excelență, să-mi capăt moșia! Iată, el scoase un sul de hârtie din buzunar și tremurând îl întinse consulului, iată actul pe care l-am făcut pentru întărirea dreptului meu. Dacă-l iscălesc toți boierii, mișeii de la Târgoviște nu se mai pot împotrivi. Excelență, porunciți boierilor să iscălească! Sunt un om sărac! Am datorii! Îmi trebuie bani!

— Cu toții avem nevoie de bani, zise Pini rece.

Atunci Vodă, cu un hohot de plâns nervos, scoase dintr-un alt buzunar al caftanului său o cutie de бага, printr-ai cărei pereți cafenii se zărea licărirea aurului, era plină de galbeni. Vodă o puse pe masă și strigă, frângându-și mâinile:

— Porunciți, Excelență, porunciți să se iscălească!

— Cheamă-l pe Ion Urdăreanu, zise slugerul Tudor lui Preda, și adăugă, văzând că pandurul era gata să plece: O fi acasă?

— E acasă, fu răspunsul, pe care slugerul se vedea că nu-l așteptase, deoarece i se netezi aproape dunga dintre sprâncene.

Când Ion intră, îl găsi pe vâtaful de plai plimbându-se prin odaie după obiceiul său. Multă vreme nu spuse nimic, semn că-l copleșeau gânduri grele, pe care vroia să se facă stăpân până grăia.

Din când în când el arunca o ochire asupra lui Urdăreanu. Subt tavanul scund, tânărul părea și mai nalt și mai voinic, el privea atent și grav la căpitanul său. Și acesta văzu, cu mulțumire, că o roșeață se aprindea încet pe obraji și pe fruntea flăcăului. Ion pricepea deci muștrările tăcute ca și îngăduiala neobișnuită a lui Tudor Vladimirescu.

În sfârșit slugerul zise;

— Măine în zori de zi ai să duci niște fân la Băneasa. Iarba s-a împușinat. Să faci socoteala cu oamenii pentru pășunat, să plătești ciobanului pentru o lună de zile, să mâi acolo și să te întorci a doua zi.

— Poruncă, răspunse Ion.

— Vei spune oamenilor amănunțit cum stă pricina lor și toate politicele pe care le-ai aflat la București, mai ales întâmplarea cu târgoviștenii.

Obrajii lui Ion se aprinseră mai tare.

— Căci eu nu te adusei în oraș ca să te faci ca ciocoi, ci ca să ți se facă scârbă de ei.

— Am înțeleș.

— Să te vedem.

— Poruncă.

Tânărul ieși cu sufletul ușurat. Era vesel nu numai că-l iertase Vladimirescu, ci pentru că, prin scurta lor convorbire, se regăsise pe sine însuși. Puternica gravitate a căpitanului de panduri răcorise sângele înfierbântat al lui Urdăreanu și îndreptase pe alte căi închipuirile sale turburate, virilitatea sa se ridicase sprijinită de virilitatea slugerului. Se simțea iarăși tare față cu ispitele orașenești, tocmai ca în seara sosirii, când gonise pe baba mijlocitoare.

Pe sală se întâlni cu egumenul și îi sărută mâna.

Ilarion întrebă râzând:

— Te-ai spovedit? Și ți s-au iertat păcatele?

— Mi s-au iertat, sfinte părinte, răspunse Ion cu o lumină caldă în ochi.

— Du-te și nu mai păcătui, zise egumenul, vorbind dintr-odată cu preotească măreție, – slugerul nu vede în tine numai un flăcău voinic, zdravăn la călărie și bun de alergătură, slugerul și țara au nevoie de

bărbați de încredere. Du-te cu Dumnezeu.

Blagoslovind își ridică mâna.

Un fior de smerenie cuprinse pe Urdăreanu. Tudor și egumenul, prin câteva cuvinte înțelepte, îl făcuseră părtaș la gândurile lor, depărtându-l astfel mai bine de lumea pierzaniei, în care căzuse, ca prin orice asprime înjositoare.

Aceasta se datora mai ales lui Ilarion. El zise căpeteniei de panduri:

— Nu uita că flăcăii olteni prețuiesc cel puțin cât prețuiesc cârlanii, pe care îi strici pedepsindu-i fără măsură. Căci cunoștea firea aspră a slugerului.

De aceea intră acum voios la dânsul și zise:

— Armăsarul nostru oltenesc e îmblânzit și gata la slujbă. Bine ai dres-o.

Iar pe Tudor îl mângâia această laudă.

— Bine mă sfătuiși, părinte, zise Vladimirescu, deschis și smerit.

— Eu? Dar n-am fost decât ceea ce fusese odată flautul pentru un mare om de stat roman.

Lui Tudor îi plăcea să soarbă din învățătura lui Ilarion, pentru că era vie, pe când învățătura obișnuită a cărturarilor din București se mărginea după tipicul grecesc la gramatică și la retorică.

— Ia spune-mi, părinte, din acele istorii care știi că-mi plac mie, zise pandurul.

Și Ilarion, cunoscătorul de oameni, își desăvârși izbânda, vorbind despre Caius Gracchus.

Dar Tudor mai trase din povestire și un alt adevăr decât acela, că-i șade bine unui bărbat să fie stăpân pe mânia sa.

— Câți ani sunt de atunci? întrebă el.

— Aproape o mie nouă sute.

Apăsă zise Vladimirescu:

— O mie nouă sute. Acu' o mie nouă sute de ani poporul se lupta la fel pentru drepturile sale. De o mie nouă sute de ani nu s-a învățat altceva decât istoria acestor lupte.

— Iată de ce, prietene, zise egumenul, nimeni nu ajunge la vârsta de o mie nouă sute de ani! Fiecare om trebuie să învețe înțelepciunea de la cap. Iar pentru această învățătură nu ajung șaiszeci sau șaptezeci de anișori.

Sprâncenele pandurului se încrețiră la această deznădăduită încheiere.

— Atunci domnul Cristos degeaba a murit? întrebă el încruntat.

Ilarion se și căia că dăduse drumul spiritului său voltairian față de Vladimirescu, întâi pentru că-l iubea și nu-i era în vrere să-l supere, și apoi pentru că nu e cuminte politicește să răpești idealul său unui om gata la fapte, tăindu-i astfel puterile. Deci egumenul răspunse repede:

— N-a murit degeaba! Chiar de se clatină înțelepciunea noastră,

crucea se ridică neclintită. Aceasta s-o credem.

Dar îi păru bine că Pavel intră tocmai atunci spunând că sosiseră boierii Alecu și Mihai Filipescu.

Ilarion îi găsi în sala lui de primire, aprinși și roșii de supărare.

Se întreceau ținând și povestind că primiseră de la Vodă o fițuică de anafora, ca s-o iscălească spre întărirea drepturilor domnitorului asupra moșiei de la Târgoviște. O respinseseră, si-l rugau acum și pe egumen să facă la fel. O mulțime de boieri – arză-i focul! – iscăliseră. Nu însă conspiratorii. Brâncoveanu și Băleanu erau turbați de mânie de această obrăznicie fără pereche a lui Vodă, și mitropolitul de asemenea.

Pomenirea mitropolitului iscă o ceartă între boieri și gazdă, căci acesta îi privise cu ironie. Verii Filipești îl învinuiau apoi pe egumen, că e nedrept față de Dionisie Lupu. Mitropolitul era un adevărat patriot, care susținea școala românească, trimitea tineri în străinătate pe cheltuiala lui și înființase o școală bună de cântăreți bisericești.

— După ce și-a cumpărat scaunul după tipicul grecesc, sencăpătâna Ilarion.

— Ce fel? Era oare să-l lase pe mâna unui cațanon? strigă pântecosul Filipescu.

Iar egumenul țipa:

— Scopul nu sfințește mijlocul!

Boierul Alecu îi ruga să nu uite de treburile de azi; oricum mitropolitul nu iscălise nemaipomenita cerere a lui Vodă. Și ei nu veniseră ca să se certe, ci dimpotrivă ca să se înțeleagă cu egumenul despre daravăra aceasta nenorocită. Căci astfel de hoții nu se mai puteau răbda.

Atunci Pavel veni să spună că un ceaș adusese o anaforă domnească spre iscălire.

— Dă-l afară! porunci Ilarion.

Verii Filipești îmbrățișară pe egumen, luându-și rămas bun, ca să mai alerge la alți oameni de omenie. În butcă, boierul Mihai întrebă:

— Nu era nimerit să-i spunem și aceasta: că ne ducem la Halva?

Halva era porecla lui Pini.

— Nu era bine, răspunse Alecu, poreclit Vulpache de către prietenii săi, – prea mult îi ademenește pe popi pravoslavnicia muscălească.

— Ia lasă, că ăsta e voltairist.

— Dacă nu crede în Dumnezeu, crede în tămâie.

La Pini fură primiți.

Consulul era foarte mirat de îndrăzneala acestor doi boieri, care îl rugau cu vorbe cuviincioase dar hotărâte, stăpânindu-și vădit mânia, să nu se amestece în treburi naționale și interne, ca afacerea de la Târgoviște, ci să se ție de cele stipulate în tratatele de la Cuciuc-Cainargi din anul 1774 și de la București din 1812, prin care Rusia se

mulțumește cu ocrotirea drepturilor țării.

Consulul nu-și putu stăpâni râsul, ceea ce sperie pe bieții patrioți. Și după ce Pini își luă rămas bun de la ei, cu amabilitate, Alecu Filipescu zise mânios vărului său:

— Pare-mi-se că azi a fost vulpea-măgar.

Și de astă dată istețul boier nu se înșela. Chiar înainte de amurg două butci, însoțite de arnăuți călări, goneau afară din orașul București, în două direcții opuse. Într-una, zburând spre miazăzi, ședea boierul Mihăiță, surghiunit la Jilava; în cealaltă, hodorogind spre miazănoapte, se afla boierul Alecu Filipescu, surghiunit la moșia lui, Mărgineni.

În pădurea de stejari de la Băneasa, pe care toamna caldă o prefăcuse într-o boltă de aur așezată pe stâlpi negri, noduroși, Ion Urdăreanu se întâlnește nu numai cu pandurii, dar și cu doisprezece mocani de dincolo. Aceștia erau bărbați spătoși, încă tineri și veseli; ei nu jucau cărți decât pe galbeni, și la ei, la Săcele, unde locuiau, împreună cu ciangăii și cu secuii, casele cele mai frumoase erau ale lor.

Ei veniseră pentru că aflaseră că pășunatul, care fusese întemeiat în aprilie, era să fie din nou urcat. Vroiau să meargă cu jalbă la consulatul cesaro-crăiesc.

Pandurii ascultau în tăcere pe mocanii care judecau samavolnica stoarcere de bani a lui vodă, pe când laudau ocărmuirea dreaptă a comunei Brașov, de care țineau Săcelele. La ei acasă se înțelege că nu cruțau pe părinții orașului; dar deoarece oamenii nu recunosc firea și valoarea faptelor decât prin asemănare, județii Brașovului, pe lângă hospodarii Munteniei, păreau adevărați sfinți.

— Și vă lăsați jefuiți și nu vă răsculați? întrebă cel mai bătrân, Andrei Trandaburu, vestit în toată țara Bârsei.

Pandurii priveau la cel mai mare dintre ai lor, Ion Oarcă din Mehedinți, și acela răspunse cu fața nemișcată:

— Boul are limba lungă, dar nu poate vorbi, întinzând mocanului, ca să curme vorba, o felie aurie de mămăligă scoasă fierbinte din ceain.

Pe când înaintau călări prin oraș, Trandaburu zise tovarășilor săi:

— Ați simțit, măi? Câinele care nu latră mușcă.

Domnul Udritzky, cancelarul consulatului austriac, un slujbaş bătrân, care de ani de zile ținea acest loc însemnat la București, o duse greu cu mocanii și consulul cu stăpânirea, căreia arătase plângerile lor. Trecură zile, și daravăra nu se urni din loc, iar din Săcele soseau din ce în ce mai mulți crescători de oi. Excelența sa, domnul Fleischhagl trimitea rapoarte indignate către cabinetul vienez: Domnul de Pini sprijinea pe Vodă în chestia birului, dar el chemase câțiva

mocani la el și îi sfătuisese să treacă în Basarabia ca să scape de „șicanele” din Valahia. Fleischhagl înainta și traducerea unui pamflet grecesc, lipit într-o dimineată pe nesimțite, pe ușa agenției cesarocrăiești și prin care cineva, care nu era nici omul Vodăi, nici al conspiratorilor, își vărsa focul.

— Vai, vai de noi! strigă acest politician, stăpânitorii Valahiei își dau toată silința să nimicească legea creștinească. Aceasta o dovedește ridicarea vestitului ateist – era egumenul Ilarion – la scaunul episcopal al Argeșului. Vai, vai de noi! Căci ei se silesc, sprijiniți fiind de Vodă și mai ales de consulul muscălesc, să întreiască toate dările. Născocitorul de frunte al acestor zavistii scârboase este Samurcaș, iar consfăturile lor tainice se fac la Gheorghe Cârnău – ăsta era Leventis – împreună cu Gheorghe Filipescu, Grigore Băleanu și cei doi frați mișei Golești. Dar atât nu e de-ajuns; acum se zvonește că mitropolitul va fi scos din scaun, pentru că s-a împotrivit nelegiuirii. Se vede că acești oameni nu citesc gazete, altfel ar ști ce se petrece acum în Spania, la Neapole și în alte țări, și că drepturile popoarelor sporesc pretutindeni. E de mirare cum poate să creadă consulul Pini că aceste fapte vor rămâne multă vreme necunoscute. Fără îndoială toate vor ajunge la auzul prea-dreptului și puternicului împărat Alexandru. Într-adevăr, Grecia e patria mea, dar am crescut aci în Valahia, aci trăiesc, aci am ajuns la slujbe și boierii, aci m-am și însurat cu o valahă, și sunt adânc îndurerat când privesc nenorocirea patriei mele adoptive!

Primind acest pamflet, domnul de Hackenau chemă pe Udritzky și-l întrebă:

— Cine dracu e ăsta? E împotriva lui Vodă, împotriva lui Pini, împotriva lui Ilarion și a lui Samurcaș, omul ăsta e împotriva tuturor.

Udritzky își frecă mâinile. Fericirea cea mai mândră a acestui suflet de slujbaș era să deslușească înaltului său șef vreo pricină încurcată; și pe temeiul observațiilor și studiilor sale îndelungate asupra „circumstanțelor din Valahia” el ghici ghicitoarea fără greutate; autorul pamfletului nu se trăgea decât din tagma boierilor, care fuseseră „halea”, adică înzestrați cu slujbe mari sub domnia lui Caragea, pe când acum erau „paia” și nu puteau fura.

— Sunt primejdioși? întrebă Hackenau.

— Țipă. Dar nu sunt eteriști, desluși Udritzky.

Deodată se auzi uruitul butcilor pe grinzile de lemn din gangul boltit al consulatului, și un fecior veni să vestească sosirea Sfinției sale Ilarion, noul episcop al Argeșului, și a boierilor Brâncoveanu, Grigore Ghica, Văcărescu, Bălăceanu și Crețulescu.

— Patrioți și eteriști, zise Udritzky, așezându-i repede în rubrica lor.

Hackenau primi pe boieri. Ei îl rugară să închidă toate ușile, și Ilarion ceru ocrotirea consulului, atât pentru el cât și pentru cei care-l

însoțeau, dacă s-ar întâmpla ca iscăliturile lor să fie falsificate pe anaforeaua târgoviștenilor.

După ce pleacă boierii, Hackenau chemă din nou pe Udritzky și-i poveste cele petrecute.

— Și cu toate astea, zise el, veselul Ilarion nu datorește numirea lui atât de dorită la episcopia Argeșului decât lui Pini, care-l ocrotește. De ce dar nu-l urmărește în potlogăria de la Târgoviște?

Udritzky își scărpină părul ușor pudrat cu nedespărțita lui pană de gâscă și zise după câteva clipe de răzgândire:

— Fiindcă oricât de ciudat ar părea s-o spui, tot e om de ispravă, excelență.

— Fugi de acolo, zise consulul.

— Pe cînte, Excelență, e om de ispravă, întări cancelarul, nu pentru că ținea să apere pe episcop împotriva unei bănuieli nedrepte, – firea lui protocolară nu se înălța până la un punct de vedere ideal, – ci pentru că nu răbda îndoiala asupra desăvârșirii cunoștințelor sale psihologice.

Într-o zi întunecoasă din decembrie, coana Zinca, soția vornicului Samurcaș, apăsă cu piciorul pe o pârghie, a cărei sârmă trecea prin podeală la catul de jos și punea în mișcare clopoțelul din odaia cafegiului.

Acesta se sculă îndată de pe divan și dădu porunci ajutorilor săi, care ședeau tustrei jos pe rogojini. După câteva clipe ei se-ndreptară în șir înspre odăile boierului. Cel dintâi purta o tavă de argint cu chisele de dulceată și paharele cu apă rece; al doilea ducea tava cu filigenele de cafea turcească; al treilea ținea între degete ciubucele lungi și subțiri de lemn de cireș cu imamele de chihlimbar, de sidef, de jadă și de cleștar. Cu coatele strânse ușor și ținând mâinile încărcate cu palmele în sus, ciubucgiul purta cu grijă ciubucele, care fumegau, pentru că un cărbune aprins era așezat în fiecare lulea. Iar cafegiul urma cu o cutie de argint de mare preț, plină de caimac, cel mai bun tutun turcesc, ca să umple din nou lulele, și cu un teanc de scrumiere de aramă.

Ajunși în camera unde vornicul ședea cu musafirii săi pe divan, ciubucgiul întinse ciubucele boierilor, pe când cafegiul aruncă scrumierele în fața lor pe covor cu o mișcare repede și dibace. Apoi slugile ieșiră și așteptau să fie chemate cam după o jumătate de ceas, ca să aducă alți cărbuni și să umple din nou ciubucele. Dar, spre mirarea lor, trecură două ceasuri și mai bine și nu primiră nicio poruncă. Iar când se făcu vremea de cină, Nicoli, bucătarul, trimise pe cămărășiță la cucoana Zinca cu vestea dureroasă că se stricau bucatele.

— Domnia, sa vornicul o fi știind, zise cocoana, de ce nu-i pasă de mâncări stricate. Aștept și eu și mă supun. Nicoli să se liniștească. Nu e vina lui de astă dată.

Într-adevăr vornicul știa pentru ce nu era vreme azi nici de fumat, nici de mâncat, ba li se stinsese boierilor, împreună cu lulelele, chiar și pofta de zeflemisire!

Căci adunarea, care de astă dată se alcătua numai din greci, primise știri de mare însemnătate din Constantinople, din Macedonia și Peloponez.

Cele dintâi mai ales erau foarte proaste; la Constantinople eteriștii se purtau cu atâta nebăgare de seamă, uneltind comploturile spre răsturnarea imperiului turcesc cu atâta ușurință, încât le ghicise taina chiar tembela poliție a osmanlâilor. Episcopii scriau, îngroziți, că prigonirile și începuseră, cu atât mai vârtos, – și aceasta era partea cea mai jalnică a răvașului, – că doi greci, Asimakis și Galatis, vânduseră eteria stăpânirii otomane. Galatis se răzbunase prin aceasta de moartea fratelui său, pe care comitetul executiv al eteriei fusese silit

să-l osândească pentru faptele lui samavolnice. Și Kamarinos, un alt eterist, fu pedepsit cu aceeași osândă de moarte, pentru că spunea în urma trimiterii sale la Petrograd, la Capodistria, în gura mare și pretutindeni, că grecii nu trebuiau să se bizuie pe ajutorul Rusiei.

Suspînând, Constantin Samurçaș rosti cuvintele lui Sofocle:

— „Nu e coptură, care să roază mai adânc, decât un prieten necredincios”.

Deci nu mai era cu putință să se aștepte până la 25 mai din anul 1825 cu izbucnirea războiului de slobozenie, cum se hotărâse la început. Din Basarabia, Alexandru Ipsilante, Arhiul, căpetenia mult iubită a eteriștilor, împingea la fapte. El se și înțeleșese cu Mihail Șuțu, gospodarul Moldovei.

Căpitanul Iordache și căminarul Sava, cei doi ostași printre conspiratorii bucureșteni, erau îngrijorați. Căci Miloș al Serbiei, cu care din primăvară schimbaseră mai multe scrisori, le răspundea curtenilor, dar ocolind cererile lor. Iar marșul spre Constantinopole nu era de făcut fără ajutorul sârbesc. Pe lângă aceasta, cele dintâi planuri de atac ale Arhiului păreau așa de ciudate, încât mult-încercații războinici le priveau cu dezamăgire, – Ipsilante vroia să alerge prin Peloponez, la Țarigrad, să cucerească acolo „subt scutul unei nopți întunecoase” arsenalul și flota turcească și să prindă pe sultan. Iar armatele care erau să săvârșească aceste isprăvi rămâneau învăluite în aceeași beznă ca orașul Țarigrad pentru că eteriștii nu aveau nici bani, nici soldați învățați, nici arme, nici cai. Acuma însă nevoia îi silea la fapte.

Leventis vorbi cu multă siguranță de ajutorul Rusiei. Însuși Țarul spusese prințului Ipsilante la Petrograd: „Qu'une levée de boucliers se fasse en Grèce, et mes Cosaques courent a votre secours”.

Christaris rosti, cu ochii aprinși, cuvintele spuse de Arhiu, când acesta primi înștiințarea despre starea primejdioasă a Eteriei la Constantinopole:

— Zarurile au căzut! Cel care-și mai pierde vremea cu socoteli față de primejdia fraților săi e un mișel.

— Moarte sau libertate! strigau cei mai tineri din adunare și Iordache împreună cu ei.

Christaris sări în sus:

— E vorba de Elada, de Elada! Oare ați priceput pe deplin ce însemnează aceasta? Nu e vorba de un neam de țărani, care caută să se ridice, sau de un ținut uriaș locuit de barbari și de sălbatici, nu, de creierul lumii, de lumina duhurilor, vorbim. Toată Europa vă va ajuta!

— Prietene, prietene, încercă stăpânul casei, melancolic și necredincios, să potolească pe acest entuziast, – ai o părere prea bună despre Europa. Ce-i pasă ei de o mână de oameni în colțul ei cel mai răsăritean, o mână de oameni fără bani și fără arme?

Atunci celălalt strigă, cu un avânt plin de bucurie, ca și de lacrimi:

— Prietene, prietene! Europa l-a citit pe Omer! Bani n-avem, dar avem gânditori, arme n-avem, dar avem poeți! Iată, lumea are nevoie de frumusețe și de poezie! Și să ne rugăm astfel: Dă-ne, Doamne, idealul nostru de toate zilele! Arată-mi poporul care nu ar birui cu lozinca aceasta!

Tânărul Aristias se aruncă la picioarele medicului. Un altul începu să cânte imnul de libertate al eteriștilor: „Fili mu simpatriote!” pe melodia Marseillezei, toți se îmbrățișară, cu ochii plini de lacrimi.

Constantin Samurçaș îi privea gânditor. În sfârșit, lovi cu un ciubuc stins în scrumiera de lângă picioarele lui și strigă poruncitor:

— La fapte, la fapte!

Toți se îndreptară spre el, voioși și ascultători.

— Poruncește! Sfătuiește-ne! strigă Christaris.

— Mormolocul trebuie să moară. Dar de astă dată fără greș. Atunci locul va fi liber pentru Ipsilante.

Toți fură de aceeași părere.

Și Christaris, a cărui față subțire cu ochii de proroc se făcu albă, zise repede înainte ca Samurçaș să fi putut vorbi:

— Aceasta să fie grija mea.

Din troienele de zăpadă, adunate de crivăţ, nu se iveau decât bisericile şi casele mai înalte boiereşti. Abia se vedeau acoperişurile caselor mai joase şi ale bordeielor. Numai cei norocoşi, cu poarta spre miazăzi, izbuteau să-şi croiască o potecă. Ceilalţi, cu uşile îndreptate spre miazănoapte, sau spre răsărit, nu putură fi dezgropaţi de vecini, decât după trei zile, când se potoli viscolul. Oamenii râdeau muncind, căci rămân copii, şi le place cea dintâi zăpadă, oricât de năprasnică să fie.

De aceea erau şi Bucureştii veseli sub pernele lor de fulgi îngheţate. În locul podurilor hodorogite şi al iezerilor fără fund din uliţele mici, vedeai străzi albe, neprihănite, prin care zburau sănii uşoare, înlocuind butcile greoaie.

Domnul de Kreuchely-Schwerdtberg, consulul regal prusian, nu împărtăşea însă filosofia poporului bucureştean. Căci îi lipsea apa, şi era încredinţat, ceea ce îndeosebi îl durea, că aceasta se trăgea dintr-o lipsă de respect. De aceea scrisese hatmanului Mavros, înştiinţându-l că, spre mirarea lui, sacalele şi sacagiii puşi la dispoziţia predecesorului său nu-i mai fuseseră trimişi, aşa că el şi cu toată casa lui erau nevoiţi să se mulţumească cu zăpadă topită. Iar hatmanul răspunse că nu ştia nimic despre datoria stăpânirii, să facă rost de sacale domnului consul prusian; de altminterlea îl vestea, că apa Dâmboviţei se afla deocamdată până la un anumit grad în stare de condensatie. Prusia, care-şi vindeca încă rănilor napoleoniene, n-avea o mare însemnătate politică; de aceea reprezentantul ei putea să ţipe după apă cât poftea, nu-l adăpa nimeni decât cu oţelul ironiei.

Dar fiica consulului, domnişoara Adelaida, şedea la domniţa Catinca care o poftise, şi încerca s-o înveselească. Căci fermecătoarea Catinca ajunsese pradă unei adânci melancolii. Cu toate astea, la început ea nu se destăinuia, ci zise că era îngrijorată de sănătatea socrului ei.

— E foarte bun cu mine, sărmanul, suspina ea, mă încarcă cu diamanticele pe care eu nu le prea iubesc. Nu e tocmai bine. Îl supără o fântâna la braţ.

— Doctorul Christaris a fost la măriia sa, nu-i aşa? întrebă Adelaida.

— A fost. Ce om straniu! L-am întâlnit, şi cum mă privea mi s-a părut că ochii-i erau nişte lumânări de Paşte, strălucitori şi liniştiţi. O, când mă gândesc la Paşte! se întrerupse ea, şi cu toată silinţa ce-şi dădea să se stăpânească, gura sa de copil tremura. Crezi dumneata că se va desprimăvăra vreodată? Că se va sfârşi această iarnă năprasnică? Că vom trăi să vedem Paştile? Paştile la Paşcani! Cu greu se opri să nu izbucnească într-un hohot de plâns, răsucind o batistă străvezie între degete, până o făcu frânghiuţă.

— Iubită prințesă, o mângâia tânăra alsaciană, și zăpada e trimeasă de Dumnezeu. De ce să ne temem?

Zise aceste cuvinte cu atâta sinceritate și încredere, încât Catinca zâmbi recunoscătoare, în timp ce două lacrimi îi alunecară pe obraji.

— Fii binecuvântată, Adelaida, strigă ea, pentru că vorbești cu credință de Dumnezeu; e mult de când n-am mai auzit asta. Credința și nădejdea pare că nu sunt cunoscute aci. Numai frica. Frica de toate, de visuri, de priviri, de zgomote, de lucruri. Ieri a avut soacră-mea istericale, pentru că la masă văzuse niște pete albe pe friptura de berbec, ceea ce e un semn rău. Iar dacă ar fi fost roșii, zicea ea, ar fi însemnat chiar omor! Și mica domniță își strângea dinții ca să nu plângă.

Iar Adelaidei îi venea să plângă de mila tinerei moldovence atât de străină în mijlocul fanarioților.

— Spune-mi, strigă Catinca deodată nesocotind toate poruncile stăpânirii de sine curtenești, se poate să domnești peste un popor pe care nu-l iubești, de care zici în toate zilele că e ticălos și nemernic?

Dar nu era dat bunei Adelaide să mângâie o durere atât de înaltă; domnița o simți și adăugă repede:

— Să-l întrebi pe tatăl dumitale și să-mi aduci răspunsul.

Pe când frica și groaza se încuibau tot mai mult la curtea domnească, căci starea lui Vodă se înrăutățea zi cu zi, cu toate că asta se tănuia, pe când eteriștii își pregăteau răscoala în grabă înfrigurată, dobândind tovarăși și ascultând cu inima sărită veștile din Peloponez, din Elada și Arcadia, unde însăși natura se unea cu răzvrătirea duhurilor, zguduind vechea țărână a zeilor și a oracolelor, înghițind stânci și azvârlind dintr-odată în sus izvoare clocotinde, pe când țărâtimea română sleită era amenințată de stăpânire cu biruri noi peste puterile ei, ceea ce nu mișcă decât pe foarte puțini patrioți – Bucureștii petreceau cu atât mai bine, că se apropia Anul Nou. Pilda o dădeau boierii cei fără griji și fără biruri, mâncând, dănțuind și jucând cărți, și târgoveții se luau după dânșii.

Bucureștii rămaseră credincioși renumelui de demult al unui oraș primejdios de vesel ce era, unde fanarioții și femeile îngreuiau mult datoria bărbaților de a fi cu suflet curat și supuși datoriei.

Nu era deci de mirare că Ion Urdăreanu, cu toate că se înapoiase de la Băneasa cu cele mai bune hotărâri, ședea în ajunul Anului Nou, la masa Kirei Arista, bogasiereasa. Ea o plătise scump pe Radovanca, până ce tânărul să fie atras din nou în vârtejul petrecerilor cu ajutorul farmecelor și băuturilor descântate, care nu erau altceva decât otrăvuri ce-i amețeau nervii. Beția simțurilor sale era cu atât mai nebună cu cât îi fusese mai străină pân-acuma. Puterea tânără a omului crescut la țară se dădea fără oboseală la desfrânări care ar fi

omorât pe coconășii de la oraș. Și cei în mijlocul cărora ajunsese el să-și petreacă zilele, îl învățaseră să se fâlească de aceste isprăvi. „Religia și morala”, așa filosofau acești domnișori din școala grecească, nu sunt la urma urmei decât povește pentru igiena trupului. Deci, câtă vreme sănătatea omului nu suferă de traiul pe care-l duce, el n-a păcătuit împotriva moralei și a religiei. Iar dacă sănătatea suferă, urmau ei, avem medici pentru asta; și ei au nevoie să trăiască. Iar înșiși medicii – cu puține excepții – nu se împotriveau acestei argumentări, din care trăgeau mai mari foloase bănești decât din răspândirea adevărurilor hipocratice despre „dietă”, ai cărei propovăduitori străluciți fuseseră strămoșii lor, acum două mii de ani și mai bine. Din acele înălțimi, unde ajunseseră așa de timpuriu, medicii greci decăzuseră acum până la șarlatanism, întrebuițând mintoasa rațiune a neamului lor și pe acest tărâm, pentru a trage folos din vițiu cu istețime.

Ion Urdăreanu ședea la Kira Arista, cu toate că Sofiana Pantas îl rugase în genunchi să petreacă ajunul Anului Nou în casa ei. În timp de trei luni el învățase să disprețuiască femeile în așa chip, încât le privea ca pe niște roabe. El le lăsa să se milogască pentru dragostea lui și-și alegea pe aceea care îi plăcea. Tovarășii lui de desfrâu îl lăudau, zicând că îi răzbună împotriva femeilor cu toane. Dar în inima lor era numai pismă împotriva „mojicului de țaran valah”.

Argintăria de pe masa Kirei Arista era tot atât de bogată ca a lui Vodă. Șase candelabre cu câte douăsprezece lumânări împrăstiau o lumină strălucitoare; coșulețele și cupele pline de cofeturi și de poame erau meșteșugit lucrate în vechiul stil italian; mere de aur așezate printre frunze de argint împodobeau toartele. Vinurile curgeau din carafe de aur. Șirul bucatelor nu se mai sfârșea.

Eustatie Simonidis, soțul Aristei, era bogasier, apoi mai ținea în arendă vămi bănoase, ca acele de graniță și mai ales vama pe exportul de porci înspre Austria, din care ieșea venitul doamnei. Ca acest venit să fie cu spor, Vodă își cumpăraseră un firman de la Poartă cu porunca să se mărească vama pe porci, subț cuvânt că erau toți de trebuință pentru orașul București. Eustatie Simonidis plătea această arendă și se îmbogățea.

Chipul său, care fusese odată ascuțit, era azi gras, bosumflat, cu ochii sticloși; nu trecu nicio jumătate de ceas și ținea de braț o femeie, care nu era a lui.

Iar Arista sorbea din ochii ei negri chipul mândru cu părul de aur al lui Urdăreanu, care și azi rămânea treaz un timp îndelungat.

Râsetele și țipetele se amestecau cu cântecele lăutarilor. După cină, mesele fură împinse la perete, țigani se așezară în mijlocul odăii și împrejurul lor, bărbații și femeile încheiară cununa horei.

Pe un colț de divan Urdăreanu își sorbea cafeaua turcească și privea la joc. Dar el nu mai cunoscuse nici hora, nici chindia, nici

bătuta. Aci la București mândra lor liniște sau repezeala lor plutitoare și voinicescul avânt se preschimbară într-un vârtej în care anteriele bărbaților și fustele femeilor zburau, capetele se bălăbăneau și carnea moale tremura pe trupuri. Iar în locul strigătelor vesele zise de vătaful horei ca să întărească ritmul, toți zbierau împreună un cântec:

— Verde, verde sălcioară, dulce, dulce primăvară! iar cui i se urâse cu gălăgia, trăgea câte o femeie după sine în odaia de alături.

Deodată Urdăreanu trânti jos ceașca de cafea, care se sparse, pe când filigeaua de argint se rostogolea într-un colț.

— Țsta nu-i joc! strigă el în mijlocul larmei, ciocoi dumneavoastră! Și intrând între doi domnișori, le încleștă brațele pe umeri, așa încât le păru că erau ferecați de trupul înalt al olteanului. El juca cu coatele strânse și capul nemișcat, ca un stâlp viu, dar îi sălta și-i tresărea fiecare mușchi până în vârful degetelor de bucuria ritmului. Mai repede! porunci ȝiganilor, ținând însă cercul aproape pe loc, ceea ce era și mai obositor. Perechile se desprindeau gâfâind. Numai vecinii lui Ion nu puteau fugi din ghearele lui. Erau verzi la față, părea că Urdăreanu vroia să îi omoare jucând, pe când el înjura pe ciocoi, pe greci și pe ȝiitoarele lor. Căci acum vinul i se urcase la cap. Cătă gâlceavă, și o ȝi găsi. Patru ciocoi se repeziră la el, pe la spate! Cheful se sfârși în bătaie.

Când Ion Urdăreanu ieși din zăpușeala casei în noaptea geroasă, fu izbit de o lumină atât de vie, încât se clătină.

Atunci își aduse aminte de o zicătoare: în noaptea Anului Nou se deschidea câteodată cerul și cine era de față la această arătare, își vedea dorul împlinit. Dar asta se putea întâmpla numai celor cu inima curată. Ion râse în batjocură, așa cum învățase s-o facă: se vede că inima-i era curată ca a unui prunc nou-născut!

Păcat că n-o știuse dinainte, căci din pripă nu avusese timp să-și grăiască dorințele și nu-i trecuse nimic prin gând decât cântecul:

— Verde, verde sălcioară! dulce, dulce primăvară! O fi fost și asta o prevestire: să-i fie viața ca un vis de primăvară!

Poticnindu-se, el se duce acasă, cântând când mai tare, când mai încet cântecul săltăreț.

Tânărul nu-și putu închipui că „lumina din cer” nu fusese alta decât amețeala, care-i cuprinsese capul înfierbântat, când ieșise la aer, căci aceasta nu i se întâmplase niciodată până atunci.

În ziua de Anul Nou un soare cu dinți strălucea deasupra Bucureștilor, așa încât razele lui întăreau chiciura sclipitoare de pe copaci, de pe garduri și acoperișuri.

În liniștea sărbătorească a străzilor nu răsunau azi strigătele felurite ale precupeților, nici măcar glasul sacagiilor cu vestitul lor: „O-u!” modulat pe două tonuri.

Dar rubedenii întregi, în haine de sărbătoare, cu copii în cap ținând sorcova, își făceau drum prin zăpada mare. Sorcova pregătită cu îngrijire de săptămâni de zile, se alcătuia dintr-o cracă de măr, una de păr și una de trandafir, așezate într-un urcior, în care apa era schimbată în fiecare zi: căldura încăperii, în care erau ținute, nu trebuia schimbată, ceea ce era ușor, deoarece ferestrele erau lipite împotriva năprasnicului ger. Crăcile începeau să dea muguri, ba înfloreau chiar câteodată, căci românca are mână bună la flori.

Cei cu sorcova se încrucișau adesea în drum cu plugușorul. Pocniturele de bice cu vârf de mătase, mugetul buhaiului și sunetul tălângii străbătând aerul rece și liniștit era adevăratul semn al acestei zile de sărbătoare.

Plugușorul umbla din curte în curte, și grăitorul zicea frumoasa colindă a sătenilor, care povestește de brazde negre de pământ, de semănătură și de seceriș, de grăul „în pai ca trestia, în spic ca vrabia, în grăunț ca mărgăritărelul”, de aria „în calea vântului”. Apoi ura boierului rod bun, asemenea frumoasei gospodine, de care vorbea cu o desăvârșită gingășie, zugrăvind-o cum aleargă la cămară, spre a lua sita cea mai subțire cu mâinile ei poleite, și a face cozonaci flăcăilor, „cu papuci tot plescăind, din rochii vânt făcând, din cercei tolocănind. Și face olac frumos, ca și fața lui Hristos, cu miere mi-l ungea, cu zahăr îl zăhărea, și când l-a pus pe masă, s-a luminat în casă”. La sfârșit zicea că ar sta tot mai mult urând numai binele, dar îi trăgea dorul de casă, căci oricât de frumoase ar fi curțile boierești „cu șindrilă acoperite, cu var văruiate, cu aur aurite”, țăranului îi este mai dragă casa lui, chiar când nu e lipită decât cu bălegar. De altmintrelea, flăcării trebuiau să meargă acasă, ca să nu rămâie fetele nesărutate.

Pentru cel care voia să audă și să asculte, sufletul țăranului român se oglindea întreg în colindă: adâncă și sănătoasă lui dragoste pentru țarină și plug, simțul lui pentru tot ce e ales, cumpănirea sa cuminte care privea fără pismă la bogăția boierului și se fălea cu puținul ce era al lui, și veselia-i glumeață și cuviincioasă.

Stăpânitorii cuminți să asculte cântecele poporului.

Dar cine le asculta la București?

E drept că se trimiteau daruri, prin slugi, țăranilor. Dar grecii nu înțelegeau colinda românească, și boierii nu o băgau de seamă.

Iar în curtea episcopului de Argeș Tudor Vladimirescu nu scăpă niciun cuvânt și privea cercetător pe toți flăcării care intrau, pe zăpada tare și scârțâitoare, cu plugușorul lor. Îi întreba din ce sat erau și cum o duceau. Dar deoarece ei nu-l cunoșteau, îi răspundeau fără să se plângă, cu câte o glumă, pentru că era sărbătoare. Tudor cunoștea firea lor, căci era și el de la țară și-i plăcea să-i vadă scumpi la vorbă: cine are puterea să tacă, are și puterea să făptuiască.

Când cel din urmă plug părăsi curtea, Ilarion se întorcea de la

vizitele de Anul Nou.

Plângându-se de frig, ceru vin fierbinte și era supărăcios, ceea ce nu i se întâmpla des.

După o vreme el intră repede la Tudor, – rangul și veșmintele sale preotești nu-i stânjeneau vioiciunea, – și zise:

— Prietene, m-am gândit și răzgândit și am dat dracului diplomația. Unui om drept mai bine să-i spui curat adevărul.

Vladimirescu își ridică ochii de pe scrisoarea pe care o scria și lăsa condeiul jos, arătând astfel că era gata să asculte.

— Vin de la Pini, urmă episcopul, care mi-a spus că un oarecare Simonidis, bogasier, un porc de câine, s-ar fi plâns lui azi că un locuitor al curții mele i-a turburat, ieri seară, pacinica petrecere în casă, stingându-l în bătai pe el și pe musafirii lui, Dumnezeu să-l binecuvânteze, și luându-i nevasta. N-ar fi nimic de n-ar fi acest Simonidis sudit rus și prețuit de Pini pentru bogăția lui, astfel încât i-e ușor să-l ațâțe pe consul împotriva altora.

Tudor întrebă încet:

— Și cine era acest om din curtea dumneatale?

— De, cine să fi fost, zise, scurt, episcopul, vreun copil prostuț care nu s-o fi gândit la rău, dar pe care porcii de câini l-au ispitit ca, apoi, să-l pârască.

Vladimirescu bătu din palme și un pandur se ivi în prag.

— Predo, zise vătaful de plai, adu-mi-l pe Ion Urdăreanu, și pentru că Preda nu ieși îndată, Tudor adaose: De astă dată să mi-l aduci fără zăbavă.

— Porunca boierului, răspunse pandurul și plecă.

Episcopul știa că dezlănțuise prin povestirea plângerilor lui Pini, peste capul tânărului, furtuna ce se pregătea de mult împotriva lui Ion și se făcuse mai amenințătoare de azi de dimineață, de când toți oltenii se înființaseră pentru urările de Anul Nou, afară de Urdăreanu. Dar era nevoie de o izbucnire, ca să se împiedice lucruri și mai grave, adică neplăcerea atotputernicului rus. De altmintealea, Ilarion povestise întâmplarea cu cea mai mare îngăduială, arătând și dezvinovățirea pe lângă greșeală, pentru că pe de o parte îi era drag și lui flăcăul cu pletele de aur, iar pe de alta, știa cât de mult ținea asprul vătaf de plai la fiul prietenului său Urdăreanu.

Acuma el se întreba, dacă era bine să rămâie acolo, la înfățișarea vinovatului.

Dar Tudor zise scurt:

— Să stai cu mine, părinte.

Acest vătaf de plai avea darul poruncii, și era de mirat cu câtă firească supunere îl asculta Sfinția sa episcopul: îi simțea sfințenia sufletului.

În dimineața Anului Nou tovarășii nu izbutiseră să trezească pe Ion Urdăreanu, cu toate că-l zguduiseră și-l stropiseră cu apă rece. Ion zăcea ca mort, doar că nu înțepenise.

Și acuma era greu să-l deștepte.

În sfârșit el intră la Tudor.

Dar de astă dată, căpitanul de panduri nu-l mustră numai prin tăcere, ci se răsti la el năprasnic:

— Așa te ții de cuvânt? Așa te lauzi? Câinele care ascultă de orice fluierat e o șarlă păcătoasă. Cum să zic pandurului care ascultă de ciocoi? Ce căutai la ei? Ciuma lor? Râia lor? Oare crezi c-am să te las să duci afurisitele lor molimi printre oamenii mei? Și o privire de dispreț trăsni de-a lungul trupului lui Ion Urdăreanu.

Într-adevăr înfățișarea tânărului numai mândră nu era azi. Fața lui era galbenă, ochii erau stinși; se ținca cu greu în picioare, și această priveliște îl mânia din ce în ce mai mult pe parucic.

Urdăreanu însă începu să-și ridice capul sub cuvintele biciuitoare ale lui Vladimirescu. Și când Tudor răcni din nou la el:

— Ce căutai la ciocoi? Ion răspunse arătându-și dinții sclipitori printre buzele albe:

— Spetele lor, pe care le făcui piftie.

Vătaful de plai bătu cu pumnul în masă:

— Putoare, urlă el, ai început să putrezești d-a-n picioarele; ai învățat să batjocorești, să râzi unde nu e voie să râzi! De râsul lor se vor îneca ciocoi. Căci nimic nu mai e sfânt pentru ei, și nimic înfricoșat. Ei râd de durerea norodului, ca și păcatul lor. Pentru că te-ai luat la bătaie cu cașonii crezi că faci mai mult ca ei? Oare te-ai luptat cu ei în luptă dreaptă? De unde! Vinul te făcu viteaz. Să-ți fie rușine! Te credeam un bărbat stăpân pe poftetele lui, și nu ești decât o trestie în vânt. Ai jurat credință unui scop sfânt și apoi l-ai pângărit. Câine! Trădă...

Dar înainte ca vorba cea mai înspăimântătoare să fie rostită de Tudor, episcopul ridică, cu o mișcare măreață, crucea, pe care o purta pe piept. Vladimirescu amuți, iar preotul întorcându-se către Urdăreanu poruncitor îi arătă ușa.

Ion ieși.

Câtva timp se făcu tăcere. Cu o mână apăsată pe piept, Tudor se rezema cu cealaltă de masă, și răsufla din greu. În sfârșit, el ridică capul și aruncând lui Ilarion o privire fulgerătoare de mânie zise:

— De n-ai fi preot...

Ilarion rosti liniștit:

— Dar sunt preot.

Iar când Tudor începu să se plimbe prin odaie cu mâinile la spate, episcopul înțelese că se putea din nou vorbi cu el. Și întrebă:

— Oare n-ai fost și tu tânăr odată?

Celălalt se tot plimba, și ochii lui întunecați păreau că privesc în depărtare. În sfârșit zise:

— N-am fost. Căci durerea veche a neamului meu a tăiat pofta de râs a tineretelor mele.

Ilarion se gândi: Un suflet de proroc. Apoi zise:

— Din mâna lui Dumnezeu nu ies două frunze la fel, necum două suflute. Să fim îngăduitori cu făpturile Domnului.

Pandurul cugetă timp de un sfert de ceas despre cuvintele episcopului, cântărindu-le și străduindu-se să înțeleagă vrerea Domnului, care nu face două frunze la fel.

Apoi se așază la masă, își muie pana în călimară, zise către mintosul său prieten:

— Ai dreptate, și se apucă de scris. Ilarion se sculă ca să plece.

— Sfinte părinte, îl opri Tudor, sunt răspunzător față de Urdăreanu, de feciorul său, nu-l mai pot lăsa pradă ispitelor afurisitului ăsta de oraș și-l trimet mâine de dimineață la Caracal, la Iancu Jianu.

— Bine, zise Ilarion. Dar adăugă el: Lupii s-au și arătat până-n mahalalele Bucureștilor. Îl dai în gheara fiarelor.

Atunci Tudor lovi cu pumnul în masă:

— Mai bine în a lupilor decât în a lelelor!

Ion se întoarce în camera sa, amărât rău. Ca toți cei de vârsta lui, el știa prea bine ceea ce făcuse și mai ales ceea ce era vătămător sau de folos. Mânia și asprimea muștrărilor lui Tudor nu deșteptaseră conștiința tânărului, ci încăpățânarea lui, așa cum se întâmplă la firi puternice. Și el plecă a doua zi de dimineață cu inima împietrită. Vătaful de plai nu-l mai chemase, îi trimisese numai un răvaș cu poruncă să-l ducă pe boierul Iancu Jianu la Caracal, împreună cu Ioniță Bălănescu.

— Ține, Urdărene, zise credinciosul lui Tudor, punând în sanie o blană uriașă de lup, slugerul zice că ipingeaua ta e ca o foaie de ceapă.

— E destul de călduroasă pentru mine, răspunse Ion scurt.

— O pune Bălănescu, dacă n-o vrei tu, zise Preda liniștit. Dumnezeu să vă păzească, și se întoarce în curte.

Caii porniră din nou.

Bălănescu zâmbi. El știa de ciocnirea între Tudor și Urdăreanu, și se bucura văzând că parucicul arătase totuși lui Ion o părintească îngrijire.

Tânărul însă nu se mai uita la blană; sângele lui cald disprețuia gerul, chiar pe câmpie, unde viforul se juca cu întinsele pânze de zăpadă, pe care le ridica șuierând împrejurul saniei, în șiruri nesfârșite ce alergau fâlfâind până în zarea albă a depărtării.

Sania ușoară zbura spre Oltenia, pe drumul Olacului, pe care poștele unde se schimbă caii erau așezate la o depărtare de două

ceasuri una de alta. Calea însă abia se zărea acuma, dar nici râurile cele fără poduri nu mai împiedicau înaintarea, căci zăceau nemișcate sub zalele lor de gheață. Sate aproape nu se aflau, ele nu dăinuiau în Țara Românească: când le ardeau turcii, când le părăseau locuitorii fugind în țările vecine de povara dărilor. Îndeosebi județul Teleorman era pustiu, pentru că el se mărginea la miazăzi cu un vad al Dunării, prin care vrăjmașii treceau mereu. Totuși numirile străvechi ale căilor grăiau numai de belșug, drumul Oilor și drumul Sării duceau de la miazănoapte la miazăzi, și drumul Untului și drumul Cerii duceau de la răsărit la apus. Județul Teleorman mai era tăiat tot de-a lungul de valul lui Traian, o legătură îndrăzneată între Dunăre și Carpați. Iar nepotrivirea acestor numiri vesele cu locurile pustiite se datorau turcilor și fanarioților, care sugeau neconținut țara atât de înzestrată de Dumnezeu.

La asfințit, pandurii se apropiau de satul Bălaci, jumătate drum între București și Caracal, pe moșia boierilor Bălăceni, cei nebuni de vitejie după vorba cântecului bătrânesc de pe vremurile când nu erau fanarioți în țară. Căci în anul Domnului 1820 boierii cei mari nu mai erau viteji.

Cerul întreg era argintiu, numai în zare lucea o dungă porfirie, a cărei lumină creștea încetul cu încetul, până ce soarele se ivi deodată roșu aprins, în mijlocul ei, revărsând raze trandafirii peste întinsele întinderi înzăpezite; apoi pieri așa de repede, încât ai fi crezut că simți cum se învâртеște pământul. Iar prin crăpături nevăzute pân-acum ale norilor ieșeau, sus de tot, învâpăieri rubinii.

— Măine viscolește, zise Bălănescu.

Ei maseră la hanul poștei, ascultând povești despre călătorii degerați, despre tâlhari și lupi. Când povesteau țigani, li se rostogoleau ochii din cap și scoteau din gâtlee răcnete ca de fiară; grecii povesteau cu glas ascuțit, cu mișcări repezi din mâini. Românii mai mult tăceau, de veacuri erau prieteni buni cu moartea.

În zori de zi pandurii plecară.

Ei zburau înainte, în mijlocul unui vârtej alb, care creștea cu cât se apropiau de Olt. Din fericire crivățul sufla la spatele lor. Câteodată însă li se părea că săniuța trasă de cei șapte cai sirepi ale căror picioare abia atingeau pământul, era să fie ridicată în aer de o viscolire mai năprasnică.

Când se coborau, printr-o vâlcea spre Olt, auziră deodată la dreapta și la stânga urlete și lătrături sălbatice, și văzură năvălind spre ei de pe malurile împădurite, o droaie de jivine negre.

— Lupii! strigă vizitiul. Trageți.

Ion și Bălănescu scoaseră pistoalele și traseră deodată cu amândouă mâinile, în haita turbată, care clănțanea din dinți.

Atunci căzu unul din cei patru înaintași și sania se opri, pe când ceilalți cai se ridicau nechezând, în două picioare.

— Am să tai ștreangul! strigă Urdăreanu, sări din sanie la capul calului căzut și tăie curelele cu câteva lovituri de cuțit. În această vreme, Bălănescu cu surugiul încercau amândoi să stăpânească cei șase cai.

Iar focul încetând, lupii înaintară din nou, și o lighioană îndrăzni să sară pe spinarea lui Bălănescu. Ion într-o clipă se repezi, apucă lupul de ceafă și-l azvârli în sus cu atâta putere, încât dobitocul se înfundă, departe, în zăpadă, și s-ar fi răsturnat și tânărul, de nu l-ar fi ținut Bălănescu.

Când caii porniră din loc ca fulgerul, pandurul zise:

— A dat Dumnezeu și blana cea groasă c-am scăpat. Domnul să-ți răsplătească, Urdărene.

O lumină liliachie radia prin ninsoarea deasă, arătând că soarele apune undeva. Acuma era vorba să ajungă la Caracal, până nu se întunecă.

Deodată Bălănescu zise:

— Mi se pare că ți-e frig, Urdărene.

— Nu mi-e frig, răspunse Ion.

După o vreme celălalt grăi din nou:

— Simt că te scutură frigul. Trebuie să fii rănit, de nu ți-e cald ca mie.

— Poate, zise tânărul.

Bălănescu scoase de sub picioarele lui șuba cea disprețuită a slugerului Tudor și, punând-o repede pe umerii lui Ion, întrebă:

— Unde ești rănit?

— La brațul stâng. Dracu știe cum m-au ajuns colții lupului.

Surugiul, de n-ar fi fost din partea locului, cu greu ar fi nimerit Caracalul pe timp de viscol. După ce trecură Bălăcii, ei părăsiră drumul Olacului, care mergea înainte spre Slatina, și o luară spre miazăzi.

Aci în pustiu nu mai aflai nici poște, nici sate pentru a te îndrepta.

Pe înnoptate însă trecură printre garduri împletite, încununate cu perne înalte de nea.

— Caracalul, zise Bălănescu cu inima ușurată.

Orășelul era pitit în niște adâncituri ale șesului oltenesc.

Nici căinii nu lătraseră când sania trecu, în amurg, pe uliți. Nu se vedea suflet de om. Tot ce viețuia se cotrocise, de asprimea gerului, în casele joase cu streășinile lor ieșite de țiglă sau de stuf, după rangul locuitorilor, dar deopotrivă de ferite, atât împotriva urgiei viscoalelor, ca și împotriva arșiței văratice.

Străzile încălcite când urcau la deal, când curgeau la vale.

Trecând pe lângă o împrejmuire, după care se ghiceau niște case

mai înalte, cu câte o văzătoare luminată în grosimea zidurilor, Bălănescu zise surugiului:

— Oare vei fi știind curtea boierului Iancu Jianu?

Românul răspunse batjocoritor:

— Tocmai p-a boierului Iancu să n-o știi? Mai degrabă n-oi fi știind-o pe namila asta de casă a lui frate-său, a boierului Amza. Și fluieră ascutit ca vântul ca să îndemne pe înaintași să urce dealul în zbor. Și tot în zbor cârmi mai târziu prin niște porți deschise, strigând:

— Boierul Iancu nu-și zăvorește porțile, că n-are de cine să se teamă! Mai merse înainte câteva clipe căci curtea, pesemne, era mare, apoi smuci hăturile și opri caii dintr-odată, așa încât aburii ieșiți din trupurile lor înfierbântate, zburau purtați de vânt, peste sanie.

Orbiți de acest nor călduț, ca și de întunericul crescând, pandurii auziră scârțâitul unei uși și apoi un glas care întrebă:

— Cine e acolo?

Și Ion Urdăreanu strigă tare:

— Un sol trimes de slugerul Tudor Vladimirescu din București către boierul Iancu Jianu.

— Bine ați venit! Urcă repede în casă!

Dar Bălănescu strigă atunci:

— Iertăciune, boierule, tovarășul meu e rănit.

O înjurătură de sus de pe pridvor se pierdu în vânt și aproape în aceeași clipă glasul boierului Iancu se auzi lângă sanie, mânios:

— V-a călcat cineva?

— Nimeni. Lupii, răspunse Ion, încercând să răză cu buzele lui înțepenite. Apoi nu mai știu nimic, până se trezi într-un aer cald, culcat pe un divan. Într-o mișcare fulgerătoare mâna lui dreaptă apăsă o clipă pe brâu până simți scrisoarea, și încordându-și voința ca să deslușească din cei doi sau trei bărbați de lângă el, care era stăpânul casei, Ion întinse răvașul boierului Iancu.

Boierul Iancu purta straie oltenești, albe, cusute cu negru, și chipul său era de o măreață sălbăticie.

El se uită la hârtia cenușie plicuită în patru, pe care sta scris în slove cirilice, cu caligrafia deslușită: „Dumisale Pitarului Ion Jianu”, rupse repede amândouă peceteile și citi cuprinsul scurt al răvașului: „Prietene Jianu, pune degrabă la cale treaba știută și adună-ți oamenii. Peste o lună de zile scoatem plugurile. Al dumneatale gata ca un frate, Theodor”.

Boierul ridică vijelios capul lui mândru, strânse pumnul cu scrisoarea la piept și zise din fundul inimii:

— În sfârșit!

Apoi se întoarse spre Urdăreanu voios:

— Să-l vindecăm acum pe acest sol de știri bune. Alexe, cheamă pe mama Miroaia din casa fratelui meu. Spune-i că e vorba de o

mușcătură de lup. Ia sania pandurilor. Zi Floarei în treacăt să vie sus cu un așternut curat, și eu le fac un vin fierbinte degeraților. Sunt om sărac și n-am o sută de slugi, boieri dumneavoastră, și ieși râzând împreună cu Alexe, credinciosul său.

Din ochii lui osteniți și pârlți de vifor Urdăreanu îl urmărea.

— Bălănescule, zise el, pe acest om l-am slăvit ca pe un Dumnezeu în copilăria mea. Luni de zile numai pe el l-am visat zi și noapte, și pierzându-i-se glasul șopti:

„Ați auzit de un Jian, de un hoț de căpitan, îi e calul cam nebun, trece Oltul ca pe drum...”

În curând sosiră, unul după altul, Floarea țiganka cu așternutul curat, boierul Iancu cu un vin negru, care fumega, și Alexe cu mama Miroaia.

Mama Miroaia era cămărășița din casa lui Amza Jianu, fratele cel mai mare al lui Iancu. Pe când celelalte slugi ale curților boierești erau țigănci roabe, cămărășița era de obicei o româncă, fie o rubedenie depărtată, fie dintr-o familie de dregători, de negustori sau de boiernași, care ținea de curtea boierului. Mama Miroaia avea toate însușirile slujbei sale: o fire tăcută și liniștită, ochi cărora nu le scăpa nimic, știința leacurilor și un suflet de mamă. Ea veni aducând o sticlă cu unt de sunătoare rubiniu, care vindecă rănila, și una cu apă de flori, ca să răcorească ochii rănitului.

Oricât de pricepută însă era mama Miroaia în doftoricescul meșteșug, tot nu întrecea pe boierul Iancu. Dar azi el se întrecu pe sine însuși nu numai prin dibăcia mâinilor sale puternice și ușoare, dar și prin bunăvoința și veselia care străluceau din ochii lui verzi, așa încât Urdăreanu zâmbi din când în când cu toate durerile ce le îndura, când i se arse rana cu un fier roșu.

În sfârșit, Jianu zise:

— Iacă de acuma nu te mai canonim. Mama Miroaia o să-ți cânte până vei adormi. Dumnezeu să-ți ajute, voinice. Și pe când dădu să iasă, luând cu sine pe ceilalți bărbați, mama Miroaia se închină adânc înaintea lui, sărutându-i apoi mâneca spintecată.

— Iară mă faci moaște înainte de vreme, mămuco! zise boierul râzând și părăsi odaia.

Atunci Urdăreanu întrebă:

— Îl iubești?

Ușoară ca o pană, bătrânica se apropie de căpătâiul lui și zise:

— L-am purtat pe brațe ca și pe frații lui. Dar niciunul nu mi-e drag ca el, de care a tremurat țara întreagă.

— Nu, mamă Miroaio, numai cei răi au tremurat. Ceilalți l-au iubit așa cum îl iubești dumneata.

Adânc mișcată, ea mângâie pletele aurite ale pandurului cu mâna-i mică și catifelată:

- Maică, maică, ești încă tânăr, dar judecata ți-e dreaptă.
- Spune-mi, povestește-mi de el! se rugă Ion vijelios.
- Dar ți-a poruncit să dormi, încercă ea să-l potolească.
- Și ție să-mi cânti, se încăpățână el, și începu ca adineauri:

„Ați auzit de un Jian...”

— Taci, măicuțiță, taci, șopti ea, de asta nu se mai pomenește de când conu Iancu s-a jurat că se lasă de haiducie.

— Dar eu nu tac, și zic cântecul întreg, și e lung, și eu cânt prost, dacă nu-mi povestești.

Mama Miroaia, care știa multe și vorbea puține, care pe cât era de blajină, era și de gravă, astfel încât toți și chiar trufașul ei stăpân, boierul Amza, se purtau față de ea cu sfială, râse fericită:

— Mi-ai ghicit dragostea și o împărtășești, deci cheia inimii mele e în mâna ta, apoi redobândindu-și obișnuita ei seriozitate: Dragul mamei, mi-ai cerut taine mari. Căci omul care nu vrea la fel cu toți, pate multe, și oricât s-ar zice că l-au iertat, el trăiește ca un osândit. Oftând, se stăpâni femeia o clipă, pe când Urdăreanu, numai din ochi, o ruga să vorbească înainte.

— Sunt trei ani, zise ea cu glasul pe jumătate, de când conu Iancu, vândut fiind și prins de potera ocărmuirei, era să fie spânzurat, la București. Atunci fata cea mai frumoasă din casa domnească, Sultana Gălășeasca, care-l iubea, îl scăpă, după datina străveche, cerându-l de bărbat. Și el, de mila fetei, făgădui să nu mai prigonească pe greci, pe care îi ura, părăsi codrul, și șade aici între boieri, ca cel mai sărac dintre toți, în casa aceasta mică, el de care se zvonea că ar fi având comori nesfârșite. Dar comorile le împărți săracilor și nedreptățiților, în timp ce moșiile lui se prăpădiseră, neîngrijite, neîngrijite, și suspină: Păcate mari, copile, păcate mari! Apoi urmă: El se ține de cuvânt. Iar Vodă îl cinsti cu rangul de pitar, și fanarioții or fi răsuflând. Dar numai el o fi știind, cum îl doare sufletul, când îi vine la ureche vreo veste despre împilările și mârșăviile de tot soiul, de care geme norodul. Atunci îi e dor de codru, de tovarășii lui și de puterea de haiduc, care, zău, maică, era mai mare ca a lui Vodă! Atunci se-ncruntă și pleacă la vânătoare, și nu-l mai vedem cu zilele. Of! Of! Dar azi era schimbat. Dragul mamei, ce veste bună îi vei fi adus, că-l înseninași, cum de mult nu-l mai văzui?

— Nici eu nu știu ce veste. M-a trimes slugerul Tudor Vladimirescu cu o scrisoare.

Fața bătrânei se luminează și mai bine:

— Pe slugerul Tudor îl cunosc și eu. E un om de omenie. Din gura lui numai adevăr și dreptate iese. Are parte biata țărișoară de două suflete mari, conu Iancu haiducul și slugerul Tudor-pandurul. Dumnezeu să-i ție. Și să te ție și pe tine, copile, ca să ajungi ca ei, tu

care ai fericirea să-i cunoști de-aproape. Dar se opri deodată din avântul ei sibilin și îi trecu lui Ion mâna pe fruntea aprinsă. Greșii că te ascultai, măicuțiță. Iată din vorba mea nesfârșită te-ai ostenit și ai dat în călduri, și nu mai fu chip să-i scoată un cuvânt.

Sultana ședea în iatac, pe divan și-și ținea capul rezemat pe mână. Pusese deoparte cusătura migăloasă la care lucra, și zise prietenei sale Safta Poenaru:

— Îl auzii ieșind, de un ceas, pe pridvor, în viscol și în beznă. Ce vești i-or fi adus străinii?

Fata lăsă și ea lucrul din mână, înălță capul ei mândru, încununat cu păr castaniu și zise scurt:

— Ce să fie? Altă mișelie.

Iar Sultana strigă chinuită:

— Safto, Safto, nu trebuia să leg pe omul acesta de mine.

— De nu erai tu, murea de moarte rușinoasă.

Sultana oftă, nedumerită. De obicei ea nu vorbea de tainele căsniciei sale. Dar astăzi de când cu sosirea musafirilor necunoscuți, o greutate mare îi apăsa sufletul. Nu se cuvenea firește să iasă din odaie, până n-o chema Iancu. Și el nici n-o chema, nici nu venea. Sultana îl auzea cum umblă fără răgaz, pe pridvorul din fața iatacului, și inima i se strângea de gelozie; era geloasă pe gândurile soțului ei, pe acea parte a sufletului lui care era încătușată și pe care o simțea cum se zbătea acuma împotriva lanțurilor ce-l împresurau.

Deodată, viforul se năpusti chiar în sală, amenințând să scoată din tâțâni toate ușile casei.

Safta se sculă:

— Vine conu Iancu, zise ea, își adună lucrul și ieși.

Boierul Iancu intră ca însăși furtuna, își luă nevasta în brațe și o strânse la piept. Mirosea a ger.

Ea îl privea tăcută, cu ochi mari, căprui. Fața lui părea luminată, nările îi tremurau, în privire i se aprinsese un foc mare și sălbatic.

Dar după ce o legănase, ca pe un copil, îi dădu drumul râzând și începu să-i povestească despre oaspeți:

— Pe Urdăreanu l-am cunoscut de mic, la frate-meu Mihai. S-a făcut voinic; l-a scăpat azi pe tovarășul său din ghearele lupilor, iar el fu rănit. Dar râde și nu-i pasă: Urdărenii sunt de fel din Mehedinți, se trag din neamurile vechi cele bune, al căror sânge e mai curat decât al boierilor mari, pentru că nu s-au corcit nici cu țigani, nici cu greci. Apoi se opri. De ce nu răspunzi, Sultano?

— Fiindcă deși vorbești, nu-mi spui nimic, Iancule.

Boierul se încruntă:

— Ce să-ți spun?

Ea își ridică capul:

— Ce ți-o plăcea, stăpâne. Eu nu te întrebai.

Sultana știa cât de neplăcut îi era lui cuvântul stăpâne, rostit de buzele ei, deoarece ea nu-l întrebuința decât cu o mândrie rece, lăsându-l să înțeleagă că se purtase turcește. De obicei, el mormăia atunci: „Olteancă îndărătnică”, și se potolea mai degrabă sau mai târziu, după împrejurări, căci sufletului său înalt i se părea înjositor să fie privit ca un tiran.

Azi însă o flacăra nouă, necunoscută Sultanei, ieși din ochii lui verzi, flacăra care, desigur, mistuia altădată pe cei ce se împotriveau haiducului Iancu Jianu.

Cu fața pierită ea dădu înapoi, până la părete, de care se lipi. Iar privirea ei de căprioară prigonită îl trezi pe Iancu. El își trecu mâna peste ochi, și zise cu glasul stins de silința făcută ca să se stăpânească:

— Doar nu ți-e frică de mine?

Cu buza tremurătoare ea îngână:

— N... nu mi-e frică. Dar iartă-mă că-ți întunecai o bucurie, și două lacrimi mari îi izvorăra din ochi.

Atunci, cu un strigăt înăbușit el o cuprinse în brațe și privind-o adânc:

— Mă cheamă Tudor Vladimirescu, zise el, îmi trimite vorbă să-mi adun tovarășii de altădată și să mă duc la el. Am chibzuit tot de astă-vară. Ce n-am putut face singur, în codru, vom face-o acuma împreună, el și cu mine, și cu mii de oameni, căci norodul întreg e cu noi. I-a întărit în sfârșit suferința. Ei nu mai vor să fie robii robilor. Ne vor ajuta, pe Tudor și pe mine, să curățim țara de gunoiul țașonilor.

Sultana tresări:

— Iancule, ai jurat!

— Am jurat să mă las de haiducie și să nu mai calc curțile grecilor. Dar n-am jurat să-mi las țara să se ducă la pieire rușinoasă. N-am jurat să împiedic pe olteni să fie bărbați. De haiducie mă lăsai, dar nu de voinicie. Oare vrei tu, care mi-ai scăpat viața, să mă osândești la moarte? Căci aș muri, Sultano, să stau cu brațele încrucișate, pe când Tudor cu pandurii lui se luptă pentru neam!

Aplecându-și capul adânc pe pieptul lui, ea șopti:

— Dacă e păcat, să fie păcatul meu.

Gura lui de foc o apăsă pe a ei, înecând-o aproape într-un sărut lung, și apoi îi zise:

— Puică de haiduc!

Atunci Sultana știa că pătimașa lui dragoste nu era a ei. Cuvintele „puică de haiduc”, cu care n-o mângâiasă niciodată până-acuma, îi arătau limpede, care fusese iubirea lui cea dintâi și cea mai mare, cum o înăbușise și cu câtă primăvăratecă putere se deșteptase: iubirea de slobozenie! Sultana se stăpâni, ca să nu plângă, căci lacrimile ei îl scoteau din fire. El era bun și drept, Dumnezeu îi sădise în suflet dorul

de dreptate pentru toată țara lui. Pentru această însușire îl iubise Sultana.

A doua zi de dimineață boierul Iancu intră la Urdăreanu, și-l întrebă cum se află.

Ion răspunse zâmbind:

— Lasă, boierule, lupul acela m-a vindecat. În București îmi era capul cât o butie de greu. Acum mă simt ușurat. Când plecăm?

Jianu râse și-l puse să-i arate rana.

— Elelei! zise atunci, flăcăul ăsta parcă e făcut din lemn de stejar. Peste vreo trei zile se închide rana. Și acuma, spune-mi de slugerul Tudor și ce se petrece în blestemata vizuină de ciocoi a Bucureștilor, unde capetele flăcăilor cresc cât butiile.

Ion se roși.

Bălănescu care se afla în odaie vorbi atunci de pricina care-l adusese pe Tudor la București și adăugă că nu era zi în care să nu afurisească pe boierii mari pentru risipa, pentru arghirofilia și pentru moliciunea lor. În ajunul Anului Nou zisese la masă:

— De-oi trăi, îmi fac douăsprezece perechi de opinci din pielea celor doisprezece divaniți.

— Halal să-i fie! zise Iancu. Dar din grai nu-ți dădu nicio însărcinare pentru mine?

— Îmi spuse la plecare: boierul Iancu știe ce are de făcut. Vorbirăm de toate împreună. Dumneata îl cunoști, boierule. Sluggerul e bogat la minte și scump la vorbă.

După două zile Urdăreanu se întâlni, la masă, cu Sultana și cu Safta Poenaru. Tânărul, care la București era atât de îndrăzneț cu toate femeile, fu cuprins de o mare sfială față de aceste boieroaice, care nu semănau întru nimic cu grecoaiicele sau grecizatele din oraș. Sultana cu toate că fusese aleasă, pentru uimitoarea ei frumusețe, ca fată domnească, și trăise la curtea lui Vodă Caragea, își păstrase firea liniștită și demnă. Safta, care era fără părinți, ședea la moșie pe lângă o bunică, părăsind-o numai ca să petreacă câteva zile cu vreo rudă sau prietenă; ea nu văzuse alt oraș decât Caracalul, nici măcar la Craiova nu fusese. În firea ei era acea mândrie feciorească, pe care o slăvesc cântecele românești.

La masă, pitarul ducea vorba. Femeile doar răspundeau.

În alte vremuri și mai depărtate, înaintea venirii grecilor, bărbații și femeile nici nu mâncau împreună. Multe din aceste vechi obiceiuri se păstrasera la țară, și lui Urdăreanu i se părea că era iarăși acasă, în singuratica curte de la Urdari.

Iancu Jianu era vesel, povestea întâmplări de vânătoare și glumea cu Safta Poenaru. Urdăreanu o privea din când în când, dar nu îndrăznea să ridice ochii mai sus decât până la buzele ei, a căror

frumusețe îi rămase întipărită în inimă.

O săptămână după sosirea lui Urdăreanu la Caracal, bărbații plecară. Viscolul se potolise, gerul se muiase. Două sănii cu câte cinci cai așteptau în curte. Într-una ședeau Bălănescu cu Alexe.

Sus pe pridvor, boierul Iancu și Urdăreanu își luau rămas bun de la femei. Din gulerul de vulpe roșcată care-i împodobeau scurteica de catifea albastră, chipul gingaș al Sultanei se ridică spre bărbatul ei. Ca să-și ascundă mișcarea sufletească, ea făcea felurite întrebări și chiar sub sărutările lui îi vorbea de praf de pușcă, de gloanțe, de blana pe care i-o dăduse de drum.

Iancu râse:

— Lasă, dragă, Urdăreanu are o șubă în care încăpem amândoi.

Tânărul stătea înaintea Saftei și nu găsea să-i zică niciun cuvânt. Ea își strângea la piept scurteica roșie îmblănită cu singeap, și cu capul ridicat sorbea aerul rece, de care dusesese lipsă atâtea zile, căci femeile în tot timpul viscolului nu ieșiseră din casă.

Boierul Iancu strigă:

— Hai să plecăm, Ioane, de nu, petrecem noaptea cu lupii tăi, în loc să fim la Drăgășani.

Ion se închină înaintea fetei.

— Rămâi sănătoasă, șopti el.

Ea îi întinse mâna.

— Dumnezeu să te păzească.

Boierii coborâră scara, și în curând săniile străbătură curtea largă și strălucitor de albă și zburară pe poartă în zăngănitul clopoștelor pe când câinii legați de lanț lătrau de necaz că nu puteau să-și urmeze stăpânul.

Safta cuprinse cu brațul pe prietena ei și zise:

— Zăpada miroase a micșunele, nu-i așa? Iar tânăra femeie nu răspunse, șiroaie de mărgăritare străvezii îi curgeau din ochi pe obraji.

După aceea prietenele intrară în casă, se așezară la gura sobei și tăinuiră împreună, multă vreme. Sultana vorbi de Iancu cum nu vorbise niciodată. Povesti despre întâiele luni ale căsătoriei ei, care fuseseră și rai și iad. Rai, pentru că Iancu avea inima cea mai bună de pe pământ, și iad, când Sultana vedea că sufletul lui era zbuciumat și chinuit.

— Iacă, așa suntem noi femeile de la începutul căsătoriei, zicea Sultana, nu avem destulă minte, plângem prea ușor, nu cunoaștem firea bărbaților, nici apucăturile lor. Cât de mult am încercat răbdarea dumisale! Ea oftă adânc: Nu-l înțelegem și mă temeam de el. Atunci el credea – și cu toate că ele erau singure, ea se aplecă spre Urechea prietenei șoptind: Credea că-l iau drept un răufăcător și un păgân. Se făcea alb ca ceara, pleca de acasă și fugea în pădure. Eu ședeam și

plângeam, pentru că nu știusem să-i spui ce simțeam. Dar într-o zi a dat Dumnezeu să vie slugerul Tudor la noi. Tu știi cât e de tăcut și de ursuz, și că nimeni nu l-a văzut râzând. Eu însă eram atât de nenorocită, încât uitai toată sfiala mea față de el, mă aruncai în brațele lui și-l rugai să mi-l aducă înapoi pe Iancu. El mă mângâie pe păr și se duse. Spre seară veniră împreună, și Iancu îmi strigă de departe:

— Nu mă certa, ocară o și primii de la Tudor!

Focul cânta în sobă. Și după o tăcere, Sultana urmă, visătoare:

— Îmi povesti odată, cum ședea nemișcat pe un vârf de munte și cum se lăsă un vultur nu departe de el. Auzise minunata foșnitură a penelor prin care șuiera aerul, și i se păru că aripile îi cuprind umerii.

La acel vultur mă gândesc mereu, când mă strânge Iancu în brațe.

La asfințitul soarelui, în aceeași zi, Iancu intra în Drăgășani, orașelul dintre lunca Oltului și lungul șir de dealuri acoperite cu vii și trase la boierul Nicu Drăgan, întrebându-l dacă e bucuros de oaspeți.

Boierul, om pântecos și cam în vârstă, ieși singur în pridvor ca să-l primească.

Dar când intră, Iancu își dădu seama de o neliniște în casă, unde se auzeau alergături, șoapte și trântituri de ușă.

— Mă tem că-ți facem supărare, zise Iancu, poate ai musafiri.

— De unde? Nicidecum! răspunse grabnic cuconul Nicu, sunt singur cu ai mei.

Deodată se auzi un țipăt de copil, ascuțit, de-ți străbătea în creier ca un șurub.

— Ei, zise Iancu, nu știam că ai copil mic în casă. Anul trecut când am fost la dumneata, n-aveai decât doi feciori mari.

— Nu e al meu, bată-l să-l bată! strigă boierul. Și-o fi adus vreo țigancă obraznică danciul în casă. Du-te, Ghiță, de-i dă o palmă și spune-i că altă dată o aduc la scară!

Dar cu toate amenințările cuconului Nicu, țipetele se auziră încă timp de două ore în casă, când din dreapta, când din stânga, și la urma-urmei chiar din catul de jos, mai înăbușit, dar tot cu aceeași răutate și turbare. Cei din casă erau vădit plictisiți, boierul se silea să vorbească tare la masă și chemă doi lăutari cu dibla și cu cobza. Însă la cea mai mică tăcere urletele sfredeleau podeala.

Jianu și Urdăreanu se străduiau să nu râdă, cu atât mai mult că vedeau nădușelile pe fruntea gazdei.

După-masă însă, când se culcară, aflară prin Alexe și Bălănescu taina ciudatei întâmplări.

La boierul Drăgan ședea o numeroasă familie de greci, care la numele lui Jianu, dușmanul fanarioților, fugiseră toți îngroziiți, în cele mai depărtate încăperi ale casei. Gerul nu-i lăsa să plece noaptea. Un băiețel de șase ani îi trădase însă – o javră răsfățată de grecotei – zicea

Bălănescu. El nu voise să se supuie părinților, urla, dădea din mâini și din picioare și fusese ridicat la urmă cu de-a sila, cu capul înfășurat într-un tartan, de două slugi, pe când mamă-sa îl ruga cu lacrimi:

— Țipă cel puțin românește, psihi-mu! Zi: maika! taika! la drako.

Bărbații râdeau cu poftă.

Cerul, a doua zi, era acoperit cu nori albi. Drumul călătorilor trecea prin păduri albe de ninsoare. Crăcile erau încovoiate sub pernițele grele de zăpadă care cădeau, când bătea vântul, cu un sunet molatec și înăbușit în așternutul de fulgi de sub stejari. Stufișurile păreau mănunchiuri de cleștar.

După o lungă tăcere, Jianu zise:

— Ajungem la Polovraci la apus de soare; acolo îl găsim pe Dumitru Mereanu. Îl cunoști?

Până acum boierul nu-i spusese încă nimic tânărului tovarăș despre ținta drumului lor. Îl primise bucuros în casa lui, însă în ce privea treaba știută se purtase cu el ostășește, ca mai mare către mai mic, și nu-i mărturisise nici scopul, nici firul călătoriei.

Urdăreanu răspunse repede:

— Cum să nu-l cunosc pe Mereanu, căpitane.

Jianu îl bătu pe genunchi:

— Poți să-mi zici căpitan; deși nici generalii, nici împărații nu vor să știe de rangul meu, eu la altul nu râvnesc.

Urdăreanu era adânc mișcat de prietenia cu care îi vorbea boierul Iancu.

Acesta urmă:

— Mereanu fu cel mai bun dintre bulucbașii mei, era viteaz și ascultător. Se făcu haiduc, după ce tatăl său fusese bătut de moarte pentru o datorie, de boierul moșiei unde ședea. De trei ani el s-a lăsat de meserie și stă la Polovraci cu nevasta.

— De trei ani?... întrebă Ion.

— Așa spusei, zise Iancu încruntând sprâncenele, odată cu mine. Dar nu tragem la Mereanu, urmă el, ci la mănăstire, la o fugă de cal de sat. Starețul și călugării îmi sunt prieteni, căci, deasupra mănăstirii, în cheia Oltețului...

— Îți aveai ascunzătoarea într-o peșteră! strigă Urdăreanu. Ce n-aș fi dat să fiu cu dumneata!

— Nu-mi trebuia atunci pui de om, cum erai tu. Nu-ți închipui c-ai fi fost bun de haiducie. Haiducul trebuie să asculte orbește de căpitanul lui.

— Sunt pandur, zise Urdăreanu repede.

— Iac-așa, zâmbi Iancu, și vrei să-mi spui, că ce poate haiducul poate și pandurul. Iar când Ion, care se înroșise, vru să ceară iertare, schimbarea la față a lui Iancu îl făcu să amuțească. Ochii verzi ai Jianului se-negriseră, nările-i tremurau, și două dungi se adânciseră,

subt mustață, la colțurile gurii. Poți să te faci ostaș, zise el pentru că-ți place lupta, pentru că-ți iubești țara, ca să scapi de biruri, sau ca să faci pradă și să capeți cinuri mari. Pentru haiducie însă trebuie scârbă și deznădejde. Căci cine se hotărăște să trăiască în afară de legi, cu puțini tovarăși, acela trebuie să fi simțit cu trupul și cu sufletul slăbiciunea și minciuna acestor legi. Trebuie să fie însetat de dreptate. Și, închinându-i-se, trebuie să-i slujească până la moarte. Și mai bine să moară decât să-i fie necredincioasă. Asta e haiducia, Urdărene.

Tăcură multă vreme.

Clopoței sunau prin pădurea albă. Cerul alb părea că se lasă din ce în ce mai jos peste stejarii încărcăți cu chiciură, cu bulgări uriași de vâsc verde în creștet. În curând, poalele destrămate ale norilor lunecară aproape de pământ, învârtindu-se în hore tainice printre trunchiuri și ștergând priveliștea. Alții s-ar fi rătăcit. Dar Jianu cunoștea această pădure, poreclită Cuibul Hoților.

După ce coborâră un piept atât de răpos încât caii umblată mai mult șezând pe picioarele dinapoi și cu cele dinainte înțepenite, boierul Iancu vorbi din nou:

— La Polovraci, la mănăstire, ai să vezi un altul dintre băieții mei, Sandu Gruia, pe care-l slobozi din ocna de la Telega, unde fusei închis și eu pe vremuri. Sandu se făcuse haiduc după ce arnăuții îi furaseră nevasta.

— Și s-a călugărit?

— Încă nu. Îi poruncisem să aștepte, până-i voi da eu voie. E omul cel mai posomorât pe care-l știu și cel mai priceput la luptă.

— Și nu și-a găsit mângâiere?

— Se vede că nu, zise Jianu. Ei! să-ți legi sufletul de o femeie în timpuri de nelegiuiri și de războaie, înseamnă comoară găsită, grijă nesfârșită. Pune asta la cap, Urdărene!

Ion nu putea desluși dacă boierul spusese asta numai pentru el sau și pentru sine însăși. Auzise zvonindu-se că Iancu Jianu s-ar fi făcut haiduc, pentru că un grec îi răpise fata iubită, pe care n-o mai găsisese, cu toate nemaipomenitele efortări în căutarea ei, decât într-un sicriu, într-o mănăstire. Dar Urdăreanu nu îndrăzni să facă vreo întrebare.

Părăsiri pădurea; cețele lăptoase se subțiaseră, căzura și se topiră, și privirea rătăcea peste o câmpie albă, la marginea căreia se ridică o cetate de nori argintii cu umbre albastre. Iar sus de tot străluceau trandafirii subt razele asfințitului; două creste, ca două insule plutitoare pe marea norilor. Erau vârfurile Negovanului.

Când le văzu, Iancu sări în sus și strigă:

— Iată-le! Și privind-le cu nesaț stătu drept în sanie.

Ion simțea toată puterea care izvora din acest om, îl simțea una cu firea, cu iuțea greului, cu apusul de soare și cu sfințenia munților, care-i fuseseră adăpost ani de zile.

Mănăstirea Polovraci lângă peretele Carpaților era atât de săracă, încât fanarioții nu găsiseră de cuviință s-o închine nici Patriarhului de la Țarigrad, nici Muntelui Atos, nici Sfântului Mormânt la Ierusalim, după năravul lor, care avea de scop să umple mâini grecești cu bogății românești. Polovracii erau săraci și locuiți deci numai de călugări români. Dar cu toată lipsa de mijloace, călătorii fură primiți cu bunăvoință. Călugării curățiră în grabă scara de lemn încărcată de zăpadă înghețată care ducea sus în arhondaric și aprinseră un foc în vatra văruiță.

Două lumânări de seu ardeau pe masă și luminau slab capetele bărbaților. Mereanu era un om mărunț și spătos, cu o mustață stufoasă, cu ochii înțelepți sub sprâncenele drepte. Sandu Gruia purta rasă călugărească, părea un sfânt de pe icoane, cu părul lung și barba mare; iar ochii adânciți erau negriți de jalnici.

— Îți place la mănăstire? îl întreabă Jianu.

— E pace aci, fu răspunsul.

— Dar am nevoie de tine.

Și ciudatul sfânt zise:

— Poruncă, căpitane.

— Iar ție cum îți merge, Merene? urmă Jianu, cum stai cu stăpânirea, de când te făcuși sătean pașnic?

— Cum să stau? zise Mereanu râzând. Stăpânirea îmi ocolește curtea, când se rătăcește până la Polovraci, în chip de pomojnici, bată-i să-i bată.

— Dar curțile celorlalți le calcă, nu-i așa? zise Iancu mănios.

— Le calcă, boierule, afurisiții! strigă Mereanu, țăranul plătește același bir de cinci, șase ori. Că doar nu știe nimic de legi și de pitace. Fiecare cațaon zice că e dregător al ocârmuirii și fură după plac. Din cele treizeci de daruri, sau câte sunt pe an, se fac peste o sută, până ce țăranul nu mai poate și se gândește: De ce să muncesc? Sau fuge peste munți. Doar știe că de căpătat dreptate, n-o capătă nicăieri. Oriunde te-ai duce, alta nu ți se spune decât: Unde ți-e ploconul? Puii, ouăle, purcelul? Nevasta și copilașii țăranului de mult nu mai știu ce e carnea. Dar ocârmuirea nu poate judeca dacă n-are în pânțe pui și purcei fripți. Și apoi cine să alerge iarna până la zapciu? Românul știe cum îl primește acolo, cu bici și înjurături.

Jianu se sculă în picioare, răsuflă din adânc și zise:

— Oameni buni, luați seama la ce vă zic. Țara asta, pentru care ne vom ridica, a ajuns la culmea rușinei. O stăpânesc minciuna, înșelăciunea și mituirea. Câte trele sunt de neam din Fanar. De aceea, trebuie să scăpăm de greci și de acei români, care s-au molipsit de la ei. Împotriva lor se scoală Tudor. Să știți însă, și iarăși răsuflă din greu, că dacă și noi haiducii și pandurii vom fi slabi de înger și nu

izbutim nici de astă dată, atunci neamul nostru nu e făcut pentru un trai mai bun, ci să-l bată Dumnezeu și să-l facă rob pe veci!

La București, în fața curții domnești, stăteau oameni adunați privind la ferestrele catului de sus și încercând să afle de la vreun arnăut sau ciodohar domnesc amănunte asupra bolirii lui Vodă. Nu cumva din iubire: un bei din Fanar nu încerca să deștepte acest soi de simțire în sufletele supușilor săi. Curiozitatea și înfricoșata plăcere a morții aduseseră pe mahalagii, pe slugi și pe ciocoi, care mișunau cu rubedeniile lor în casele boierești. Ca și stăpânii lor, nu știau mai mare petrecere, decât să stea grămadă la taifas. Nici gerul, nici zăpada nu-i oprea. Cunoșteau pe toți trecătorii, și nu intra o butcă în curtea domnească, fără ca cei care ședeau într-însa, să nu treacă în povești.

— Aoleu! zise unul, ia te uită ce mutră face cațaonul! De moare Vodă, s-a mântuit cu hoțiile lui.

— Azi se zicea la noi, spunea un arnăut, că Măria-sa a dormit rău, dar că acuma e bine.

— Așa se zice de câteva zile, răspunse altul cu dispreț, dar s-a îngropat singur, de ieri, de când a numit căimăcămia!

— Pe cine a numit? strigară mai mulți.

Cel știutor zise:

— Pe înalt preasfințitul Mitropolit, pe Marele Ban Grigore Brâncoveanu și pe boierii Grigore Ghica, Dinu Crețulescu și Barbu Văcărescu.

Unii se arătau mulțumiți:

— Halal să le fie. Sunt boieri vrednici, au inimă pentru norod.

— Dar ca să nu fie prea vrednici, urmă atotștiutorul, vorbind mai încet și privind cu grijă împrejurul lui, și ca să între zăzanie între ei, muscalul cel puternic a pus și pe alți doi, care îi dușmănesc, pe Gheorghe Filipescu și pe Iacovache Rizos.

— Doamne sfinte, se mirau ceilalți, de unde le știi toate? Parcă stau cu dânșii la sfat.

— Nu degeaba au ușile găuri, mormăi un țigan.

Un mahalagiu pântecos zise deodată:

— Să vă spun ceva. Vodă a murit.

— Ți-o fi dat-o înscris cu mâna lui, râse atotștiutorul.

Pântecosul se făcu că nu aude și întreabă:

— Iese fum din coșurile curții domnești?

— Iese, răspunseră mai mulți.

— Știți care e coșul odăii lui Vodă?

— Cel scurt din mijlocul acoperișului.

— Ei? Și face fum?

Urmară câteva clipe de uimită tăcere, apoi se încrucișară vorbele:

— Nu, nu face fum! Zău nu face fum!

— Și n-o să mai facă, zise pântecosul. Și aseară stăteam aci și

vedeam că coșul era stins. Am trecut azi de dimineață și nu ieșea fum dintr-însul, și acuma stau aici de un ceas, și tot stins rămâne.

Această vorbă bine socotită se răspândi prin mulțime, și în curând sute de ochi erau ațintiți spre coș. Unii își închipuiau, de mult ce priveau, că văd un noruleț alb ridicându-se de pe marginea coșului, și se făceau prinsori:

— Acum face fum! La apusul soarelui însă coșul rămăsese tot stins și mulțimea se împrăstie cu oarecare mulțumire, făgăduindu-și pentru a doua zi alte ceasuri de petrecere.

Când slugile se întoarseră acasă cu vestea morții lui Vodă, boierii români ridicau umerii și ziceau:

— Bine, să-l îngroape. Grecii însă din gașca lui Vodă se suiră în butcile lor și merșeră în fugă la curte.

Acolo fură primiți de slujitori turburați și tăcuți cu șoapte nehotărâte, cu fețele posomorâte. Din neamul șuților nu se arătă nimeni. Scara mare și sala din catul de sus erau ticsite de lume. Într-un colț câțiva medici păreau foarte nemulțumiți, pentru că fuseseră înștiințați că Măria-sa poruncise să nu i se aducă decât medicul Domnului de Pini, doctorul Mesici.

— De mai poruncește Măria-sa, zise unul din învățați cu răutate, atunci Christaris nu e decât un prost.

— Crezi într-adevăr că nebunul de eterist a știut așa de bine să vie în ajutorul naturii? răspunse un coleg cu o privire diavolească.

— Eu aș fi zis că e doctorul Depalte, pe care l-a adus doamna în așa mare grabă de la Craiova.

— Prea stimate, doctorul Depalte, ticălosul ticăloșilor, are cel mai mare rang din țară după Vodă, el e caimacamul Olteniei, dar numai cât trăiește Mormolocul. N-ar avea deci niciun interes să vină, precum zici dumneata, în ajutorul naturii.

Astfel, în cuvinte meșteșugite și totuși pe înțelesul tuturor, secretul de stat al otrăvirii lui Vodă trecea din gură în gură.

— Ia să facem socoteala, șopti un grec unui alt grec, cât timp ar fi nevoie să mai rămâie Vodă în viață, politicește vorbind. Și el și nevastă-sa visează să lase scaunul moștenire urmașilor lor.

— Ehei! Dinastia cailor verzi! zise celălalt batjocoritor, căci și el râvnea la domnie și căuta deci să nimicească dorințele celorlalți.

— Ce vrei să zici? întrebă cel dintâi.

— Se vede că nu te-ai născut în Fanar, arhonda, fu răspunsul. Nu știi zicătoarea: „La Chios găsești mai degrabă un cal verde decât un om cumințe”.

— Ba o știu.

— Atunci să ți-o deslușesc: cel dintâi dragoman al Porții, un oarecare Panaiotache Nikusia, deși era de fel din Chios, era un om foarte deștept, așa că a ajuns la dragomanat, de care n-aveau parte

până în 1669 decât evreii și renegații, pentru că Coranul îi oprește pe turci să învețe limbi streine. Ajuns la dragomanat Nikusia i-a ridicat însemnătatea într-atât încât domnitorii Principatelor Dunărene în curând nu s-au mai ales decât printre dragomani.

— Aferim, zise celălalt râzând pe furiș. Am să reamintesc istoria cailor verzi, știi dumneata cui, consulului. Dar să ne facem socoteala. De ieri, doamna a trimis un lipcan la Țarigrad cu treisprezece milioane de piaștri, ca să cumpere domnia pentru fiul ei.

— Karnacsi! scrâșni pretendentul.

— Liniștește-te, arhonda. Pe vremurile acestea de ger și de viscol nici lipcanul cel mai ager nu se poate duce și întoarce decât în zece zile. Moartea Mormolocului, cum îi zic căinii de valahi, nu se poate ascunde zece zile. Excelența-sa Domnul de Pini a trimis și el un curier la Poartă, și scrisorile care le duce, după cum văd eu, și știi că în politică văd departe, nu susțin pe îngâmfații Șuțeștii. Căci ce interes ar avea Poarta...

În acea clipă se deschise o ușă, șoptele încetară și privirile tuturor se îndreptară spre gangul care ducea la odăile lui Vodă, de unde se apropia doctorul Mesici cu pași măsurați. Pe când toți îl înconjurau, el ridică mâna cu o mișcare liniștitoare și zise:

— Măria-sa nu e bine. Vom vedea ce aduce noaptea.

Adunarea părea zdrobită de durere, dar în fundul sufletului își ziceau toți:

— Afurisită comedie!

Iar pe fața spână a beizadelei Niculae nu se vedea nici măcar umbra unei dureri. Se plimba în iatacul său, pe când domnița Catinca ședea pe divan cu ochii plânși. Niciodată prințul nu se arătase atât de vioi și de vorbăreț.

— Nu plânge, nu mai plânge, porumbița mea, zise el mereu, fără să-și întrerupă mersul prin odaie.

— Nu se poate să nu ajung acum la domnie. Sultanul și-a arătat mulțumirea către Babacă, trimițându-i acum două săptămâni un armăsar minunat cu un tacâm de preț. O mare dovadă de bunăvoință. Nineaca nu mi-a mărturisit câte pungi a trimis ieri la Constantinopole, însă mi-a spus că va fi o punte de aur spre scaunul domnesc. Nu plânge, nu plânge, porumbița mea, vei fi Doamnă. A zis-o Nineaca. Pipernicit și muieratic, el se umfla ca un curcan. Niciun neam nu e mai puternic în Fanar decât Șuțeștii. Ce sunt pe lângă noi parveniții ca Ipsilantii, negustorașii din Trapezunt, ai căror fii smintiți se încumetă azi să facă răzvrățiri! Și Karagealele, hoții de baștină din Ragusa! Ce sunt intriganții de Moruzești! râse, dar se bătu numaidecât cu palma peste gură, privind cu frică împrejurul său, râsul nu se potrivea cu ceasul, și repede prințul începu din nou: Nu plânge, nu plânge,

porumbița mea. Copila moldoveancă își frânse mâinile și strigă:

— Eu nu plâng de dorul domniei, ci de mila tatălui tău, care a fost totdeauna bun cu mine!

— Așa-i, așa-i, îngână beizadeaua, care pesemne nu putea să urmeze gândurile soției sale. Babaca era foarte bun. Dar ne rămâne Nineaca. Nineaca mi-a spus că acum nu e vremea pentru lacrimi, ci pentru fapte.

Și într-adevăr Nineaca făptuia. În bibliotecă, cu ușile încuiate și la lumina unei lumânări de seu, pe care uitase s-o curețe, așa că mucul atârna din flacără, ea căuta pe polițe ascunzătorile de care-i vorbise soțul ei înainte de moarte și în care el își păstra scrisorile și hrisoavele.

Scotea cărțile, le arunca pe jos și bătea în zid. Dăduse în sfârșit de o mică ușă de tablă, în broasca căreia se potrivea cheia ce o avea de la Vodă. În tainiță zăceau hârtiile grămadă. Ridicând poala rochii, ea le strânse toate ca într-un șorț și cără povara spre masă, unde fumega lumânarea.

Doamna, azi, nu seamănă cu o icoană. Halatul ei vărgat era scoarță de murdărie. De subt tulpanul alb câteva șuvițe încâlcite din părul ei negru îi atârnavu peste obraji, care, lipsiți de suliman, păreau două pătlăgele vinete veștede. Dar cu toată oboseala ființei ei neîngrijite ochii domniței sclipeau isteți, băgători de seamă la cercetarea scrisorilor, căci era nevoie să se șteargă urma tainelor primejdioase pe care Vodă nu le mai putea păzi. Corespondența unui fanariot era alcătuită aproape numai din astfel de taine, căci era plină de zavistii, de defăimări și de înșelăciuni. De aceea se statornicise obiceiul distrugerii grabnice a hârtiilor vânzătoare la moartea stăpânului casei. După ce doamna alesese documentele, păstrând doar o duzină, le strânse pe celelalte iar în poală, le duse la sobă, se stârci la gura ei și aruncă foile cu legăturile în foc.

Deodată însă sări speriată: cineva bătea în ușă, și glasul beizadelei se auzi plângăcios:

— Nineaco! Nineaco! Unde ești?

Doamna se sculă gemând, se târî până la ușă și deschise:

— Taci, zise ea și se apucă să-l certe că făcea zgomot, care putea să dea de gol că se găsește în bibliotecă. El însă îi întinse o scrisoare și zise aproape plângând:

— Citește ce mi-a dat Mavros. Nici vorbă că pornește de la ticăloșii de valahi sau de la smintiții de eteriști.

Doamna citi la lumânare scrisoarea care zicea: „Cel mai bun epitaf al lui Vodă e pricina cu târgoviștenii și mulțimea poslujnicilor și a scutelnicilor pe care și i-a însușit”.

— Cum a ajuns foaia asta în mâinile tale? Cum a îndrăznit Mavros? găngăvi doamna, și buzele îi tremură de mânie.

— Citește, Nineaco! se văietă fiul său, nu vezi că mi-e trimeasă

mie?

— Cine a adus-o?

— Un albanez care zicea că vine de la socru-meu de la Iași.

— S-au aftodisit mojiicii, zise doamna. Vodă e prea îngăduitor. Ticăloșii! Să le spui în față că Vodă a murit! Cheamă-l numaidecât pe Mesici. Ai auzit?

Dar nu numai răspunsul Porții era singurul cuvânt pentru care moartea lui Vodă trebuia ținută ascunsă: cu aducerea la cunoștința obștească a săvârșirii din viață a domnitorului, veniturile domnești încetau să mai fie plătite. De aceea ea fu tăinuită cinci zile, cu toate că bucureștenii veneau în fiecare zi în mai mare număr ca să se uite la coșul fără fum! Forfota în norod, care aducea în inima orașului toată drojdia lui, toți hoții care mișunau în curțile boierești dărăpănate de pe malurile Dâmboviței, îngrijora pe negustorime și pe boieri, și mulți cerură de la Agă o sporire a străjilor de noapte.

Slujbașii fierbeau în cea mai mare neliniște, căci nu știau care dintre ei era „halca” sau „paia”; dar Domnul de Pini, singurul care știa tot, tăcea ca de piatră.

Mișcarea eteriștilor însă creștea neconținut. Zilnic se făceau întruniri mai mici sau mai mari, în care Leventis ținea locul de frunte între zaiafeturi și jocuri, căci boierii nu vedeau în bolirea lui Vodă o pricină să nu petreacă. Leventis răspândea știri însemnate. Mihai Șuțu, hospodarul Moldovei, venise în ajutorul Eteriei cu 130.000 lei și făgăduise încă 100.000; iar afară de acestea mai strânsese merinde din belșug. Alexandru Ipsilanti era la Chișinău și aștepta ziua priincioasă ca să intre în Principatele Dunărene. Generalul Orloff comandantul, sub ordinele lui Wittgenstein, al avangardei armatei rusești pe Prut, era înțeles cu Ipsilanti și gata să-l sprijinească. Toate aceste vești minunate găseau crezământ, nu numai pentru că Leventis era privit ca nepotul lui Capo d'Istria, dar și pentru că era secretarul consulului rusc la București.

Deci împărăția țarului ocrotea și ajuta pe greci.

Cel mai sânguitor dintre propovăduitorii eteriști era doctorul Mihail Christaris. Ziua și noaptea locuința lui era ticsită de patrioți, mai ales de la 13 ianuarie, de când Christaris nu mai putea ieși pentru că era bolnav. El ședea în inima orașului, unde mișcarea era mai vie și unde zeci de biserici și hanuri mari erau așezate fără nicio regulă pe dealurile malului stâng al Dâmboviței, aci îngustând ulițele, aci despărțite prin maidanuri întinse acoperite cu zăpadă. Hanurile Bucureștilor aveau mare farmec; din afară păreau cetăți, iar pe dinăuntru curțile erau înconjurată de două rânduri de bolți deschise pe stâlpi ușori; în mijloc se afla adeseori o biserică, ca la mănăstire. De obicei, hanul se ținea de o mănăstire, care trăgea mari foloase din închirierea beciurilor și prăvăliilor, ca și din a odăilor din față, la

dreapta și la stânga porții. Doctorul Christaris locuia în hanul Sfântului Ion, împotriva egumenului căruia se dăduse de curând o hotărâre domnească, împiedicând pe acest călugăr hrăpăreț să mai găurească zidurile dinspre podul cel mare prin facerea de prăvălii noi, ceea ce ar fi slăbit prea mult clădirea, spre primejdia trecătorilor. Sub poartă, în curte și pe pridvoare mișunau precupeți, țărani, breslași, călugări, boieri mai mici și slujbași, români, greci, arnăuți și țigani, mai ales că peste drum era așezat hanul Zlătari, unde stăteau zarafii.

Christaris putea deci să primească câtă lume voia, fără a stârni mirare. El ședea pe divan, învelit în blană și tremura de friguri. Chipul lui fin părea de ceară, iar ochii mari ardeau ca niște lumânări de Paști, cum zisese odată domnița Catinca.

Aristias, un tânăr actor, dascăl de franțuzește și scriitor, îl îngrijea; era o deosebire izbitoare între vioiciunea lui și graba nervoasă cu care-și trecea mâna prin păr când vorbea, și între firea potolită a lui Christaris. Aristias primea musafirii în sală și îi ducea apoi, unul după altul, lângă stăpânul casei.

Adunarea amicilor libertății, care trecea astfel pe lângă patul doctorului, era straniu împetritată; începând de la feciorii de negustori bogați și îngâmfati până la bragagiu și covrigar și la corcitura fără nume și fără neam. Iar de câte ori Aristias încerca să alunge câte un om prea zdrențăros, Christaris se supăra și zicea:

— Nu ne dă mâna să alegem. Alegerea e bună; dar trebuie și numărul. Sau: încrede-te în focul curat al ideilor mari. Lupta pentru bunul înalt al libertății va face eroi din mulți, care, în viața strâmtă de toate zilele, poate ar fi rămas tâlhari.

De aceea ședeau, în așteptarea preschimbării lor în eroi, cam mulți tâlhari în bucătăria doctorului Christaris, primindu-și tainul de la dânsul spre deznădăjduirea cămărășiței, care-și frângea mâinile, mai ales când stăpânul ei se apuca să-și îmbrace câțiva volintiri cu cheltuiala lui.

A treia zi de când se îmbolnăvisese doctorul, veni căpitanul Iordache îndată după ce înseră și ceru să-l vadă singur; dar când dădu cu ochii de prietenul său, chemă înapoi pe Aristias, spunându-i să trimeată la nevasta lui Iordache și să-i ceară vestitul ei leac împotriva frigurilor.

— Nu mă miră, mormăi el, că un medic nu știe să se vindece pe el însuși. Nevasta mea însă se pricepe la d-alde astea. Eu am friguri în toate zilele la București.

— Spune-mi, prietene, spune-mi, zise Christaris repede cu obrajii aprinși, slugerul Tudor a și...?

Dar vorba-i fu tăiată prin sosirea vornicului Samurcaș, pe care Aristias îl ducea cu grijă și smerenie peste prag și care din ușă strigă doctorului să nu se miște. Apoi boierul se așază la capătul celălalt al divanului, înconjurat de bogatele falduri ale caftanului său roș și

căptușit cu cele mai scumpe blănuri, ridică ișlicul de hârșie sură de pe cap și luă din mâna feciorului său țeava narghilelei, pe care acesta i-o adusese pe o tavă de aur.

— Cumplită vreme pentru conspirație și zaveră! strigă el, apoi către Aristias: Bey-mu, vezi să nu vie nimeni să ne supere.

— Îți mulțumesc, arhon vornice, pentru cinstea ce-mi faci ostenindu-te pân-la mine, începu stăpânul casei.

Samurcaș, însă, după ce se așează turcește și bău de câteva ori din narghileaua gălgâitoare, nu mai era decât conspirator. El ridică mâna:

— Lasă, prietene, Eteria știe cui trebuie să mulțumească aci în Valahia. De aceea, la treabă!

Charitaris, pe care, după ce-l scuturase frigul, îl apucă acum fierbințeala, lepădă blana de pe umeri, se ridică în capul oaselor și cu buza aproape tremurătoare puse din nou întrebarea care-i sta pe suflet:

— Slugerul Tudor a și plecat?

— A plecat zise Iordache, de o jumătate de ceas.

Charitaris scoase un strigăt de bucurie, pe când Samurcaș ridică capul cu mirare:

— A și plecat?

— N-avea de ce să zăbovească, zise Olimpianul, deoarece s-a ridicat piedica cea din urmă.

— S-a ridicat? strigă din nou doctorul cu ochii lucitori.

— Fii pe pace, fii pe pace, îl liniști Samurcaș.

Chiar atunci intră repede și fără veste Bim-bașa Sava cu un străin după el.

— Iată-l! Iată-l, în sfârșit! strigă chipeșul arnăut, iată-l pe Aristide Papa, pe care slăvitul nostru Arhiu îl trimite din Chișinău cu o scrisoare către Miloș Obrenovici, deschizându-ne astfel o cale sigură prin Serbia!

Eteriștii îl primiră pe Papa cu bucurie și ascultară apoi cu evlavie scrisoarea, pe care solul o citi, după dorința Arhiului. Ea glăsuia astfel: „Înalta stăpânire mi-a dat porunca să vă înștiințez pe Măria-voastră despre toate scopurile rele ale vrăjmașului credinței și al patriei noastre. Poarta începe să ridice, în afară de trupele trimise împotriva lui Ali-pașa din Ianina și în afară de cele din pašalâcurile Rumeliei, cete numeroase în Asia și în celelalte provincii ca să năvălească în primăvară, cu toată puterea ei asupra Greciei și a Serbiei, sperând să ne afle nepregătiți și să ne nimicească. De aceea am dat ordine, din porunca înaltei stăpâniri, în Elada toată, în Moreea și până la Dunăre, să izbucnească revoluția la Constantinopole și în Grecia întreagă la 15 noiembrie. Deci Măria-voastră să nu zăbovească și îndată după primirea acestei scrisori și pe când vrăjmașul este încă nepregătit, să înarmați voinicii dumneavoastră sârbi și să curățați patria

dumneavoastră de barbari. La 20, cel mai târziu 25 noiembrie, o pornesc prin Moldova și Valahia și viu la iubiții mei sârbi cu o armată cu merinde, cu bani și cu tot tacâmul de război, și atunci vă voi spune din viu grai tot ce am de spus. Să încerce însă Măria-voastră să trimeată un corp de sârbi spre Long și Drinovăț, ca să atragă băgarea de seamă a turcilor într-acolo, așa încât calea să-mi rămâie deschisă mie între Vidin și Adakale. Tratatările care s-au început la Constantinopole între Poartă și Rusia ținesc la izbucnirea unui război între aceste două puteri. De aceea s-o luăm noi înainte înspre țelul glorios, să ne încununăm capetele cu lauri, aruncându-ne pe neașteptate cu lozinca: „Libertate sau moarte” asupra vrăjmașului nebaneuitor, și fără îndoială, izbânda va fi a noastră”.

Christaris întinse mâna spre scrisoare, ca să sărute iscălitura Arhiului „Alexandru Ipsilantis”. Și Sava făcu tot așa. Iordache ședea pe marginea divanului, cu mâinile încrucișate pe mânerul sabiei și cu capul lăsat pe ele. Chiar pe când se citea scrisoarea, vornicul Samurçascoase din buzunar un pieptene de fildeș, scurt și gros, cu care-și pieptăna încet barba mătăsoasă, după cum obicinuiau boierii.

Aristide Papa întrebă:

— Vă împăcați cu cuprinsul scrisorii?

— Se-nțelege! strigară deodată Christaris și Sava, ea este minunat de lămurită și de energetică! Și medicul adăugă:

— Și Înalta stăpânire de care vorbește slăvitul nostru Arhiu oare să fie...?

— Capo d'Istria, șopti Papa, și unul care stă și mai sus.

— Dovada cea mai bună că așa este, zise Sava, ne-o dă pașaportul pe care chiar acuma mi-l scrisese Leventis pentru Kir Aristide.

Iordache ridică capul și întrebă:

— Unde vrei să treci Dunărea, Papa? Te-aș povățui s-o pornești după slugerul Tudor, care stă bine cu dregătorii turcești de la Adakale și Vidin. Du-te la Cerneți și așteaptă-l pe Vladimirescu, căci și dânsul vine acolo, după ce mai ocolește prin țară.

— Evrika! Evrika! strigă Christaris. Și spune-mi, prietene Iordache, pe ce drum merge Tudor?

— Ieri slugerul a trimes înainte pe pandurii săi, și el a pornit azi cu douăzeci și cinci din arnăuții mei sub comanda lui Dimitrie Makedonski, pe la Pitești, către Oltenia. Zice că poate să strângă în câteva săptămâni, sub steaguri, vreo opt mii de oameni.

— Știe Pini? șopti Christaris.

Sava repede răspunse că da.

— Și prin ce mijloace își adună Vladimirescu valahii săi? întrebă doctorul.

— Toate chemările și proclamațiile către norod le-a scris aicea împreună cu Ilarion.

— Te încrezi în el, Iordache?

— Suntem frați de cruce, zise ostașul.

— Atunci putem în sfârșit să nădăjduim că calea spre Elada ne e deschisă! strigă cu bucurie Christaris. Dar îndată îl apucă un leșin, se lăsă pe spate, închise ochii și încrucișă mâinile pe piept, răsuflând din greu.

Bărbații îl priveau în tăcere. Ei știau doar câtă recunoștință datora Eteria medicului. Fapta, cu care scepticismul lenevos al boierilor buni de gură nu s-ar fi împovărat niciodată și de care se scârbise ostașul, o îndeplinise înfocatul visător; înăbușind groaza lui de omor, el otrăvise fântâneaua de la brațul lui Vodă Șuțu. Ca s-o săvârșească și ca să se ametească, fusese nevoit să-și încordeze sufletul într-un veșnic extaz, însă la vestea morții lui Vodă nu-l mai ducea trupul.

Când eteriștii părăsiră hanul Sfântului Ion, Samurcaș pofti pe căpitanul Iordache să se suie cu el în trăsură.

— Îl cunoști bine pe Miloș Obrenovici? întrebă vornicul.

— Îl cunosc bine, zise Olimpianul.

— E un mare diplomat?

— Este, oftă Iordache.

— Mi se scrie din Țarigrad că acuma se află acolo o solie sârbească care tratează aproape prietenește cu Poarta despre întărirea neatârării și a drepturilor Serbiei. Crezi dumneata că Milos are să asculte de poruncile Arhiului?

— Nu cred, oftă ostașul și mai adânc.

În dimineața de 19 ianuarie toate clopotele din cele două sute de biserici ale Bucureștilor sunau, vestind moartea domnitorului. Consulatele primiră înștiințarea oficială a decesului și poftirea la înmormântare: „La princesse régnante de Valachie, & les princes & princesses ses filles, en annonçant le décès de S.A.S. le prince régnant de Valachie, arrive le 19 du courant, ont l'honneur de prier M..., de vouloir bien assister, avec sa suite, à la cérémonie des funérailles, qui auront lieu aujourd'hui vers les neuf heures du jour à la turque, de la cour princière à l'église de St. Spiridon, rue Podo-Beilique”.

Pini, Hackenau și Kreuchely se duseră la biserica Sfântului Spiridon înaintea alaiului înmormântării. Toate străzile erau ticsite de lume; oamenii ședeau pe ziduri, pe garduri și pe acoperișurile joase, așa încât în unele locuri înguste ulița părea făcută din trupuri omenești. La podul peste Dâmbovița înghețată, matca largă și malurile erau negre de lume. Strada de căpetenie a Bucureștilor se numea Podul Beilicului, grinzile ei de lemn erau cele mai bune din oraș, căci pe aci treceau, venind de la Constantinopole, domnitorii și pașii, aci trăgeau, la Beilic, trimișii Porții și slujbașii, și tot aci erau cele mai multe cafenele, prăvălii și pivniți.

Butciile consulilor trecură în goana cailor pe sub bolta largă și scundă a clopotniței, intrând în curtea mănăstirii Sfântului Spiridon, în mijlocul căreia se ridica biserica.

Azi toată curtea era acoperită cu paie aurii, pentru că prohodul era să se facă afară. La dreapta bisericii se ridicase un saivan, un fel de cort deschis în toate părțile, sub care era așezată o masă acoperită cu catifea roșie; la capul ei se aflau, ca un fel de părete, trei pânze zugrăvite: cea din mijloc înfățișa chipul răposatului domnitor, cea din dreapta pajurile Moldovei și ale Valahiei, căci Alexandru Șuțu stăpânise țările amândouă timp de patru luni, în anul 1802; pe cea din stânga se vedeau copaci. Înaintea mesei, un covor turcesc era așezat pentru Mitropolit.

Când consuli se coborâră din trăsură, egumenul mănăstirii cu preoții îi întâmpinară, ieșind din biserică. Valurile negre împodobeau potcapurile; pe pieptul egumenului sclipea encolpionul, o icoană încercuită cu nestemate. În fața preoțimii, care se închină, Elcii scoaseră biocoarnele muiate în aur și-l urmară apoi pe egumen în pronaos, ca să vadă mormântul pregătit pentru Vodă.

La dreapta intrării se ridicase o lespede de marmoră cenușie de pe pardoseala sub care se adâncea groapa, unde se făcuse loc pentru hospodar. Mormântul nu era încăpător, și doi voievozi zăceau în el, Scarlat Ghika, bunicul Frusinei doamna, ctitorul bisericii Sf. Spiridon, care smulsese domnia de la frate-său și apoi murise curând pe tron, și Constantin Hangerli, acel vânzător vândut, al cărui sfârșit înspăimântător fusese pregătit de zavistiile lui încurcate. Sultanul, nemaiavăd încredere în el, îi trimise într-o zi un capugi-bașa însoțit de un „arap groaznic”, spune cronica. Iar când, la primire, hospodarul ședea cu capugiul pe divan, bând cafele, acest arap se sculă deodată de pe scaunul său, aruncă un ștreang de gâtul lui Hangerli și-l trânti la pământ; dar Vodă fiind puternic se zbatu; atunci capugiul îi trase două focuri, și arapul, genunchind pe el, îi rupse gâtul. Când intrară ciohodarii, capugiul le zise: „*Dur bre! Firman!*” și toți încremeniră. Căci firmanul sultanului era sfânt. Capugiul duse capul lui Hangerli la Constantinopol, pe când trupul domnitorului fu aruncat în curte, unde rămăsese mai multe zile, spre pilda tuturor.

Azi, osemintele acestor domnitori și un singur cap erau spălate și adunate într-un sac verde, și călugării le arătară consulilor.

Pini le privea vădit cu batjocură și un dispreț adânc, fără să-și dea osteneală să spuie vreun cuvânt. Ceremonia îl plictisea cumplit. Nimeni nu știa mai bine decât dânsul, că pofta de domnie a beizadelei Niculae nu se putea îndeplini. Mai puțin ca oricând turcii aveau de gând să întemeieze o „dinastie a cailor verzi”, căci se luminaseră pe deplin despre firea trădătoare și revoluționară a dragomanilor lor. Deocamdată Șuțeștii nu mai erau buni de domnie. Deci un diplomat

iscusit nu avea nevoie să-și risipească, în atare împrejurări, vremea, sănătatea și curtenia pentru o „quantité négligeable”.

Hackenau tușea și-și legăna trupul de pe un picior pe celălalt, pentru că-l răzbise gerul, și pentru că mutra supărăcioasă a trufașului său coleg îi neliniștea nervii; nu se știa niciodată ce ascundea, și erai nevoit să rabzi multe din partea Domnului Pini, acum când Maiestatea-sa împăratul Francisc I încheiase Sfânta Alianță cu țarul și amândoi stăpânitorii se perindau de la un congres la altul, de la Troppau la Laibach.

Sentimentalul Kreuchely suspina și băga bine de seamă la toate ce vedea, ca să le scrie pe urmă mai marelui său, baronul de Miltitz, ambasadorul regal prusian la Constantinopole. Privind osemintele lui Ghica și ale lui Hangerli, el suspina, gândindu-se la puterea trecătoare și pieritoare, și suspina privind supărarea Domnului de Pini, gândindu-se la situația politică a Prusiei, căreia, după cum zisese Pozzo di Borgo, Rusia îi poruncea ce rol trebuia să joace.

Deodată un sunet se auzi de departe, străbătând aerul rece și liniștit, urmat de altul mai tare, mai larg, mai adânc: era troparea care vestea sosirea alaiului de înmormântare.

Kreuchely ascultă mirat și apoi zise:

— Ce-i asta?

Udritzky care sta lângă el răspunse:

— Ce să fie? Behăiturile pe nas ale cântăreților.

— Tocmai că nu sunt, zise consulul prusian, care-și dădea socoteala că secretarul agenției austriace îi vorbea cu familiaritate, numai pentru că știa că Kreuchely nu primea nicio leafă de la guvernul său. Astăzi cântecul sună altfel, mai limpede.

— Fugi d-acolo, domnule agent! Sunt urlate turcești, ca de obicei. Udritzky nu avea pricepere destulă, nici destul spirit de observație ca să fi putut să-și schimbe părerea după modificările unui fapt.

Ca toți cei lipsiți de cultură desăvârșită, ținea cu încăpățănare la anume porecle tradiționale. Într-adevăr muzica bisericească românească ajunsese să fie, sub înrâurirea preoțimii din Fanar, numai „urlate turcești”. Dar Kreuchely, o fire artistică, avea dreptate: azi se auzea un cântec neobișnuit. Vocile băieților, limpezi și mlădioase ca viorile, ridicau evlavia largă a melodiei, cu intervalele ei enharmonice, asupra isonului ținut de vocile bărbaților, care răsuna ca freamătul vântului în codrii de brazi. Aceasta era rodul, numai după un an de la întemeiere, al școalei celei noi de cântăreți, înființată de Dionisie Lupu, mitropolitul.

Acuma începură să sune clopotele de la Sfântul Spiridon, unind și glasul lor de aramă cu jalnica cântare. Șirul lung de arnăuți, de ciohodari, de breslași și de slujbași, care mergea înaintea sicriului, rămase afară de zidurile mănăstirii, pe când o mie de preoți trecură pe

subt bolta clopotniței în curte, înconjurând apoi cortul ca o cunună uriașă sclipitoare și bogată în fel de fel de fețe.

Mitropolitul, cu mitra scânteietoare în cap și îmbrăcat în odăjdii aurite, cu podoabă de icoane rotunde prinse în mărgăritare, pătrunse subt saivan. Corul, condus de dascălul ieromonahul Macarie, intră în curte, după el slujbașii curții, care purtau pe o pernă de catifea roșie însemnele domniei, iar înainte de toate cuca dată de sultan drept coroană gospodarilor. Ea era o căciulă înaltă în formă piramidală, de catifea galbenă, cu un chenar de pânză de argint, în care erau înfipite jur-împrejur pene de struț albe. Aceași căciulă o purta mai marele ienicerilor la Constantinople, iar hospodarii țineau de tagma ienicerilor.

La urmă sosi purtat pe umerii boierilor veliți, subt un uranisc roșu, între cele două tuiuri, înalte și grele steaguri turcești cu coadă de cal, sicriul deschis al răposatului gospodar.

Câtă vreme trăia, piticul Alexandru Șutu nu arătase niciodată atât de falnic. În liniștea morții chiar Mormolocul era măreț.

După sicriu veneau vreo sută de boieri, care azi purtau în loc de ișlic, cușma veche de samur, mai strâmtă și înaltă, cu un fel de cută verticală la mijloc și cu postav roșu în vârf, în semn de boierie mare.

Mai toți erau greci, pentru că românii, afară de câțiva, nu găsiseră de cuviință să fie de față.

Cu toate că erau îmbrăcați cu trei și patru blănuri, una peste alta și cu cizme împlănite, boierii neobișnuiți să stea afară pe ger înghețau. Și aceste chinuri trupești, împreună cu teama că prin moartea Mormolocului erau să piardă dregătoriile lor, adică prilejul să fure, le făcea o înfățișare adânc mahnită. Neamul lui Vodă, prea zdrobit de durere, nu venise la înmormântare.

Prohodul nu se mai sfârșea. Și Pini zise lui Leventis:

— Nu mi-e bine. Spune să tragă trăsura.

Își luă rămas bun de la colegii săi și plecă. Boierii se uitară după el turburați.

Hackenau tușea și, cumpănind însemnarea politică a indispoziției lui Pini, zise lui Udritzky:

— Partons.

Și boierii degerați îi priviră și pe dânșii cu turburare. Acuma consulul fără leafă al Prusiei nu voia să rămâie singur, deoarece plecaseră înalții lui colegi, și se depărta și el.

Pe când se întorceau câteșitrei acasă, auziră de pe dealul Mitropoliei douăzeci de tunuri, clopotele Sfântului Spiridon și izbucnirea sălbaticii larme a meterhanelei, a muzicii militare domnești după tipicul turcesc, cu tobe, surle și clopoței. Și toate astea nu încetară până nu fu acoperită groapa gospodarului.

Prin așa fel de viuet orașul fu vestit de înmormântarea lui Vodă. Iar

norodul românesc, liniștit și grav, privea în tăcere și alaiul intrării domnitorilor de la Fanar, ca și alaiul îngropării lor, pentru că știa că bărbații străini, care se primeneau pe tron cu repezeala fulgerului, erau mai toți niște cămătari.

Leventis era la picioarele Sofiane Pantas.

Ea ședea ghemuită într-un colț al divanului, cu coatele pe genunchi și cu pumnii sub bărbie. Ochii ei sticleau cu viclenie.

— De aș ști ce ai, frumoaso! se tânguia tânărul. Oare să fie cu puțință că moartea Mormolocului, a acestui pitic bătrân și urâcios...

Râsul ei răutăcios îi tăie cuvântul.

— Vită încălțată! strigă ea – căci grecoaicele știau să înjure arnăuțește. Nu vezi că mă plictisești! Alta nu știi decât să faci curte?

— Nu e mult de când m-ai certat pentru că vorbeam prea mult despre politică.

— Taci, măgarule! Azi vreau să aflu noutăți.

Leventis se sculă oftând:

— Cum vrei, stăpână. Se așează pe marginea divanului, luă dintr-o tăviță de argint niște mătănii de chihlimbar și lăasă să alunece, una după alta, boabele cu vinele aurii printre degetele sale jucăușe. Totodată începu să istorisească, și pe când părea că se gândește numai la ce spunea și la jocul cu mărgăritarele, lua bine seama anume ce noutate aștepta să audă frumoasa femeie. El se apucă de povestiri de dragoste din protipendadă.

Dar Sofiana se strâmbă și zise:

— Aș, fleacuri.

Și el urmă, aproape fără întrerupere.

— Poarta, după ultimele știri, se află într-o încurcătură, căci sulioții, muntenii din Epir, s-au unit cu Ali-pașa de la Ianina, care acum bate toate oștile trimise împotriva lui. Asta e o împrejurare minunată pentru noi.

— Țaruchi-paluchi! zise ea, batjocorindu-l.

— Țaruchi-paluchi, așa-i, zise el și apoi privind-o drept în ochi: Ai vrea să te faci împărăteasa Bizanțului?

— Haha! zise ea, cum te faci asta?

— Prin frumusețe. Oare nu ai stăpânit prin ea, de două ori până-acuma, această țară românească?

Cu aceste cuvinte Leventis pomenea stăpânirea pe care ea o pusese pe răposatul Vodă și una de mai înainte, când Sofiana nu era încă nevasta lui Pantas, ci a unui alt grec și robise pe bătrânul și cumplitul general Kutusov. Asta se întâmplase zece ani în urmă, în timpul războiului ruso-turc, pe când Kutusov, comandirul cel mare, își avea cartierul general la București, Sofiana n-avea atunci mai mult de patrusprezece ani, dar, îndemnată de mama ei, purtarea ei fusese

astfel, încât ajunsesese chiar pentru acele vremuri de destrăbălare o piatră a smintelei, și mai multe soții de generali, poftite de Kutusov, părăsiseră casa lui ca să nu fie martore la desfrânările tinerei grecoaise.

— Aș, îi zise Pantasina cu dispreț, lăsându-se pe perne, mă lipsesc de astfel de domnii.

— Chiar dacă împăratul Bizanțului ar fi tânăr și un erou, de o fire aleasă și cu nuri?

— Dar cată că nu e împărat, aci ți s-a înfundat, dragul meu! Nu vă tot lăudați. O să se poticnească rebelia aceea ce vreți s-o faceți de trăncănelile voastre.

— Ah, Sofiano, ce deșteaptă ești! strigă Leventis, apropiindu-se de dânsa.

Ea sări în sus cu o înjurătură turcească:

— Să nu mă atingi!

„Ehei, se gândi Leventis, tare trebuie să fie îndrăgostită zmeoaica. Dar de cine?” Apoi zise tare, supunându-se iarăși toanelor ei și schimbând vorba pentru a doua oară:

— Ai râde ascultând acuma certurile boierilor la Divan. Ai auzi pe așa-zișii patrioți care sporogolesc despre domnitori valahi și fac cu ochiul Austriei, și pe piniștii, care știu că mântuirea numai la țarul Rusiei este...

Ea bătu din palme, și țiganca cea bătrână se ivi în ușă.

— Gafițo, porunci Pantasina, du-te pe uliță și află de ce au dat bucureștenii în sperietură, căci domnul secretar nu știe.

Leventis zâmbi a râde:

— Ce să fi speriat pe bucureșteni? Întrebă el cu simplitate prefăcută.

Sofia l-ar fi palmuit cu drag. Dar pentru că ținea să afle ceva prin el, își stăpânea firea ei fără frâu și zise:

— De ce ne jucăm de-a ascunselea? Știi prea bine că politica n-are taine pentru mine.

— Așa cum n-are pentru mine inima ta, răspunse el. Iată, frumoaso, pentru ce suntem făcuți unul pentru altul și avem nevoie unul de altul, și pentru ce te iubesc la nebunie. El răsă batjocoritor. Am să-ți dovedesc toată mărinimia mea. Ascultă. Bucureștenii s-au speriat de vestea că la Pitești s-ar fi ivit o ceată de treizeci și șase de arnăuți sub comanda unui oarecare sluger Tudor Vladimirescu.

— Arnăuți? Întrerupse ea.

— Arnăuți, deși la început boierii din divan țineau morțiș că sunt tâlhari, arnăuți cu cai buni și bine înarmați, dar care s-au purtat în mod pașnic și s-au îndreptat spre Vâlcea. Ispravnicilor li s-a dat poruncă să-i supravegheze. După ce au trecut Oltul, s-au întâlnit cu vechilul Gorjului, care ducea bani la zărăfia județului, l-au prins, dar

nu s-au atins de banii lui și au plecat înainte la poalele munților.

— Și nu erau decât arnăuți? întrebă Sofiana iarăși.

— Și panduri, zise el cu un surâs. Iar noi am primit tam-nisam o ciudată proclamație a celui sluger Tudor, care se vede că vrea să-și scape țara de nu știu cine și de nu știu ce.

— Să fie oare pandurii care au fost aci în București cu Vladimirescu?

— Desigur. De ce întrebi?

Dar ea nu răspunse. Cu mâinile după cap, răsturnată pe perne, închipuirea ei plutea visătoare într-o mare de plăceri, buzele ei erau deschise pe jumătate, și sub tulpănelul cusut cu fir sânel ei plin umfla scurteica de catifea.

Leventis privea mai cu batjocură, mai cu admirație frumoasa ființă, care nu căuta să-și ascundă mișcările simțurilor, și se mira cum de urmărea încă nebunatică ei îndrăgostire pentru olteanul cel cu părul de aur.

Ea zise deodată rece:

— V-ați făcut socoteala fără acești panduri; domnia-voastră diplomați nu cunoașteți decât două soiuri de oameni: mișeei și derbedeii. Pandurii însă sunt bărbați. Ei nu vor umbla pe drumul croit de dumneavoastră, ci pe al lor.

Și într-adevăr, boierii în curând se îngrijorară mult de drumul apucat de panduri. Cine era acel Tudor Vladimirescu? Un fiu de moșnean din satul Vladimir în județul Gorj, care se ridicase prin vitejia sa. Atât și nimic mai mult. Și acela cuteza să facă proclamații și să le răspândească în toată țara? Proclamații nemaipomenite, prin care chema norodul, în numele lui Dumnezeu, să se scoale împotriva celor mari:

„Multă sănătate, fraților locuitori ai Țării românești, veri din ce neam veți fi!

Nicio pravilă nu oprește de a întâmpina răul cu rău. Șarpele, când îți iese înainte, dă-i cu ciomagul și-l omoară; căci de mai multe ori te primejduiește de mușcătura lui. Dar pe balaurii, care ne înghit de vii, pe căpeteniile noastre, atât cele bisericesti cât și cele politicești, până când să-i suferim a ne suga sângele din noi? Dacă răul nu este primit de Dumnezeu, stricătorii și făcătorii de rău bun lucru fac înaintea lui Dumnezeu? Că bun este Dumnezeu, și ca să ne asemănăm poruncilor lui, trebuie să facem bine, iar aceasta nu se poate săvârși până nu vom goni răul.

Până nu vine iarna, primăvara nu se face. A vrut Dumnezeu să facă lumină, și s-a făcut; dar mai întâi a lipsit întunericul.

Vechilul lui Dumnezeu, preaputernicul nostru împărat, voiește ca noi, ca niște credincioși ai lui să trăim bine; dar nu ne lasă răul, ce ni-l

pun peste cap căpeteniile noastre. Veniți dar, fraților, cu toții, cu răul să pierdem pe cei răi, ca să ne fie nouă bine; și să se aleagă din căpeteniile noastre, care pot fi buni, aceia sunt ai noștri, și cu ei dimpreună vom lucra binele; ca să fie și lor bine, precum ne sunt făgăduiți.

Nu vă leneviți; ci siliți de veniți în grabă cu toții care aveți arme, cu arme, iar care nu veți avea arme, cu furci de fier și cu lănci, să vă faceți degrab să veniți unde veți auzi că se află adunarea cea orânduită pentru binele și folosul a toată țara; și ceea ce vă vor povățui mai marii adunării, aceea să urmați; și unde vă vor chema ei, acolo să mergeți; că ne ajunge, fraților, atâta vreme de când lacrimile noastre nu s-au mai uscat.”

Și mai strașnic glăsuia sfârșitul: „Și iarăși să știți că nimeni dintre noi nu e slobod, la vremea aceasta a adunării obștii folositoare, ca să se atingă măcar de un grăunte de binele sau de casa vreunui locuitor; decât numai binele și averile rău agonisite ale tiranilor boieri să se jefuiască; însă ale căroră nu vor urma nouă, precum sunteți făgăduiți, numai acelora să se ia pentru folosul de obște. Iscălit: Theodor, 1821, Genarie”.

Cuvântul despre prădăciune rostit în proclamație era un fitil aprins aruncat pe iarbă de pușcă: ura celor dosădiți împotriva împilărilor izbucni în flăcări. Și fiecare răzvrătit, care-și luase furca drept armă, se simțea, deci, îndrituit să judece dreptul de stăpânire al celorlalți.

Mai departe, vestea că unii boieri trecuseră de partea norodului stârni o mare turburare. Iar toți alergară la Pini, arătându-i indignarea lor. Ceea ce făcu pe domnul de Hackenau să scrie batjocoritor principelui Meternich că, deoarece consulul rusesc era vădit puterea cea mai mare în Țările Dunărene, se cuvenea ca agenții străini să fie acreditați pe lângă el, iar nu pe lângă hospodari. Adăugă mai departe:

— Mulți cred că domnul de Pini ar fi împins la răscoală pe susnumitul Todoro, care cu două zile înaintea morții lui Vodă a fost la consulatul rusesc, pentru ca folosindu-se de împrejurări, să răspândească neorânduiala și spaima în țară, iar apoi să potolească rebeliunea după plac, fălindu-se față de Valahia cu această nouă ispravă spre binele ei; sau – ceea ce este tot atât de probabil și a fost așteptat aci de toți oamenii cu mintea prevăzătoare, – ca să găsească un prilej bun pentru Rusia, protectoarea principatelor, să le ocupe militarmente, spre a restabili ordinea. Se zice aci că ceea ce se petrece în mare la Neapole, s-ar putea înjgheba în mic la Valahia cu mai puțină trudă, sub cuvântul unei păziri vrednice de laudă. De alaltăieri boierii s-au adunat la sfat de mai multe ori, și în același timp se țin întruniri și la Pini. În sfârșit, Heckenau ceruse deslușiri oficiale asupra întâmplărilor din Oltenia, ca să înștiințeze autoritățile de la vamă, pentru că se temea să nu se întindă răscoala și printre românii

ardeleni, cu care stăpânii lor nu sunt tocmai miloși. Despre urmarea acestei cereri scria la Viena: „Boierii căimăcămiei au comunicat nota mea consulului rusesc, care a binevoit să-mi încuviințeze cererea, dar a sfătuit totodată să mi se dea un răspuns nehotărât pe care îl aștept. Mitropolitul, Grigore Ghika și Brâncoveanu însă mi-au destăinuit toate întâmplările”.

Un stol de nori profirii plutea în cerul de seară, stins dar încă luminos, deasupra Târgu-Jiului, când Tudor Vladimirescu, în ziua de vineri 21 ianuarie, intră în oraș cu tovarășii săi. Drumul de la București până-n Gorj, cu tot gerul și cu toată zăpada, îl făcuseră în patru zile. Astfel călăreau pandurii. Astfel un gând mare, un dor fierbinte îl purta pe Tudor. Tăcut, el străbătuse țara sa, subțire și a cărei învelitoare iernatică zăceau fără glas, nevoia și lipsa: câmpii, peste care de ani nu mai trecea plugul, drumuri mai brăzdate ca ogoarele, sate răzlețe, cu bordeie în loc de case, căci birurile erau puse chiar pe coșurile locuințelor.

Iar Tudor auzea în tăcerea pământului furtuna care trebuia să vie, furtuna născută din dorul mântuirii.

El era dintre cei chemați, cărora le e dat să simtă zvâcnirea inimii unui întreg popor și să citească în sufletul lui. Era din neamul mântuitorilor la care dragostea de oameni e o putere dinamică, ce izbucnește în fapte.

Spulberând zăpada, mica ceată trecu în trap prin târg și se opri pe un maidan, împrejurul căruia erau așezate, împrejmuite de ziduri, isprăvnicia și câteva locuințe boierești. Tudor Vladimirescu descălică la poarta sameșului, serdarul Vasile Moangă. În mijlocul curții se ridica o casă mare albă, cu un acoperiș țuguiat, ale cărui strășini se rezimau, de jur-împrejurul clădirii, pe stâlpii cerdacului. Puternicele ziduri erau netede, până la pâlmar, tăiate numai ici-colea prin niște văzători înguste. Ușa de intrare se afla după colțul din dreapta, în fața unei scări lăuntrice care ducea sus pe pridvor.

Când Tudor Vladimirescu ajunsese în capul scării, îl aștepta acolo stăpâna casei, o bătrână vioaie și înaltă, cu ochii surâzători, a căror negreală era izbitoare subțire parul ei alb.

— Ce bine-mi pare, slugere! strigă ea. Serdarul nu e acasă, dar ce bucurie pe el, când va veni!

Vătaful de plai se închină spre a-i săruta mâna, ea însă luându-i capul în mâinile amândouă, zise:

— Lasă-mă să te sărut ca pe fiul meu. Bine veniși!

— Îți mulțumesc, cucoană Bălașă, te rog spune-mi unde e serdarul, pentru că trebuie să-i vorbesc numaidecât.

— Trimit după el, maică.

— Trimit eu pe oamenii mei, hotărî Tudor, unde e?

— La isprăvnicie.

— Să chemăm și pe ispravnicii amândoi.

— Numai Dinicu Oteteleșeanu e în Târgu-Jiu. Căminarul Iorgu Văcărescu a plecat la Brădiceni, la cumnatu-său.

— Ei, să fie Oteteleșeanu. Predo! strigă Tudor și pandurul, care

aștepta în întineric pe scară, urcă repede.

— Du-te cu patru arnăuți și cheamă pe boierii amândoi.

Cucoana Bălașa ieșise în pridvor, pătrunzând cu ochii amurgul, care se lăsase roșcat și vânat peste acoperișurile înzăpezite și copacii albi de chiciură.

— Câți călăreți au venit cu tine, maică? întrebă ea. Maidanul parcă e ticsit de oameni și de cai.

— Treizeci și șase, fu răspunsul, le dai voie să odihnească aci în curte?

Cucoana Bălașa porunci unui servitor să deschidă grelele porți ținute ale curții, să ajute pandurilor să-și aprindă focurile și să le dea vin, pâine și brânză.

Tudor mulțumi, zise că nu va putea să se oprească mult și trimise oamenilor săi vorbă să-și hrănească caii, să cerceteze potcoavele și să fie gata de drum.

— Intră în casă să te odihnești, maică, zise cucoana Bălașa.

— Aștept aci pe boieri.

— Vii de la București? Ai porunci de la stăpânire?

— Am.

— Să dea Dumnezeu să fie spre binele norodului, oftă bătrâna. Serdarul își pierde firea, când se pun biruri noi. Maică precistă, n-o fi nimeni cu inimă la București?

— Nu e.

Furtunosul sânge oltenesc se urcă în obrajii bătrânei, ea apucă brațul lui Vladimirescu și, scuturându-l, strigă:

— Și tu? Ce faci? Unde ți-e inima, Tudore?

El își puse mâna pe a ei:

— Lasă, mamă, lasă, e la locul ei.

Aceasta o liniști.

— Domnul Dumnezeu să te blagoslovească, fiule, zise ea. Auzi! vine trăsură de boieri. Mă duc să văd de ale casei. Avem pește proaspăt din Jiu la masă, e zi de post.

Înnoptase; o slugă înfipse o masala într-un belciug în zid. Serdarul Vasile Moangă și clucerul Dinicu Oteteleşanu se urcau pe scări. Ispravnicul era mai tânăr, Moangă avea o barbă colilie și ochii albaștri strălucitori. Cu un strigăt de bucurie îl luă în brațe pe Tudor, pe când Oteteleşanu întrebă repede:

— Cu ce oaste veniși, arhon slugere?

— Arhon ispravnic, răspunse vătaful de plai, așezând cureaua de care-i atârna sabia – o purta peste o tătarcă, o manta cu mâneci strâmte –, domnia-ta vii cu mine la Brădiceni, unde se află căminarul Văcărescu. Am să vorbesc la amândoi, împreună.

— Din a cui poruncă? răspunse celălalt, încrețind fruntea înaltă și pleșuvă subțilic.

— Din porunca lui Vodă.

— S-o vedem.

— La Brădiceni. Într-un ceas să fii gata de plecare, arhonda. Patru arnăuți te vor aștepta în curte, la dumneata.

Vorba scurtă a vătafului de plai îl supără pe ispravnic, dar nici nu-i mirosea a bine, și pricepuse că dăduse de o cursă: treizeci și șase de panduri și de arnăuți făceau strajă între el și isprăvnicie. Deci nu se împotrivi.

Moangă și Tudor intrară în casă și se închiseră într-o încăpere cu pereții acoperiți de cărți. De obicei, îndată ce picioru-i trecea pragul, stăpânul se lumina la față și vorbea de comorile minții, pe care le aduna aci cu o evlavioasă dragoste. Dar azi simțea că Tudor Vladimirescu nu venise la sindrofie. Căpetenia pandurilor umbla prin odaie ca purtat de vijelie și tăcu multă vreme, după ce gazda întrebase:

— Ce ai de gând să faci cu ispravnicul? În sfârșit, își deschise tătarca, scoase o hârtie și o întinse serdarului.

Acesta citi: „Către tot norodul românesc din București și din celelalte orașe și sate ale Țării Românești”. Atunci mâinile lui bătrâne începură să tremure, și când ajunse până la iscălitura proclamației „Theodor”, ochii lui erau plini de lacrimi. Își făcu crucea și sărută hârtia.

— Să-ți ajute Dumnezeu! zise el.

— Amin, răspunse Vladimirescu, apoi făcu un pas către Moangă și bătu cu sabia în podeală: Dar să ne ajutați și voi.

Moangă îi întinse mâna:

— Sunt al tău. Poruncește.

Desăvârșita încredere a lui Moangă potoli furtuna din sufletul pandurului, umplându-l cu o bucurie neobișnuită, și el își deschise bătrânului inima lui bogată.

— Tată, cu cât mi-o sta prin puțință nu se va atinge nimeni nici măcar de un fir de păr al acestui norod, și țara nu va fi prădată. Nu vreau să chem oștire străină, nici să dobândesc moșii. Nici război nu vreau. Vreau dreptate. Și pentru că un singur glas nu capătă ascultare, voi vorbi prin mii de glasuri. Aceasta am scris-o și sultanului printr-un arz-magzar. E cel dintâi arz iscălit în numele poporului. Căci până-acuma numai boierii s-au plâns de Vodă, sau unii de alții. Dedesubtul jalbei mele însă stă scris: „tot norodul Țării Românești!” El tăcu și ochii lui căprui priviră departe, ca ochii unui proroc. I se păru lui Moangă că erau chiar umezi, dar el nu îndrăzni să creadă una ca asta de acest om, care nici nu răsese, nici nu se înduioșase vreodată. Totuși, astăzi, Moangă nu se înșelase.

— Și ai trimis arzul? Pe ce cale? întrebă bătrânul încet.

— Îl voi trimite peste puține zile la Vidin, lui Derviș-pașa, care-l va

porni apoi la Țarigrad.

— Și ce ceri în jalbă?

— Ți-am spus, dreptate cer! strigă Tudor. Cer Porții să trimeată un om credincios, de legea ei, care să cerceteze țara și să spuie sultanului adevărul. Poarta nu vrea ca ținuturile dunărene, care-i sunt chelar, să fie jefuite. Și îndată ce va pricepe cât de repede merge țara spre pieire, n-are să-mi fie greu să-i dau o mână de ajutor pentru izgonirea caprelor râioase.

— Deci, Vodă a murit? strigă Moangă.

— A murit.

— Dar ce te faci cu grecii, până vine împuternicitul sultanului? Sau răsculat și eteriștii.

— Eteriștii, zise vătaful de plai încruntat, să treacă Dunărea și să scape țara lor, oriunde s-ar afla ea. Pandurii mei sunt mai șoimani ca eteriștii. Când m-oi duce eu cu oltenii mei la București, vom fi noi stăpâni acolo, iar nu eteriștii.

— Te duci la București? întrebă Moangă, al cărui suflet înfocat se zbătea între teamă și bucurie. Ai pe cine să te bizui? În vremuri ca cele prin care trecem, multe se pot schimba. Știi cum stau lucrurile între ruși și turci. Mereu auzim că oștirea țarului stă gata la granița Basarabiei. Bucureștii sunt așezați pe șes, fără apărare.

— Nu te teme, zise Tudor, sunt aci tocmai ca să-mi pregătesc un loc de apărare și de întărire la nevoie. Am să așez străjeri la Cozia, Horezu și Tismana, și am să umplu mânăstirile de zaherele. Ispravnicii îmi vor iscăli poruncile trebuincioase pentru strângerea lor grabnică.

— Crezi tu că te vor asculta?

— Îi voi sili. Și să mi-ajuti și dumneata. Vino cu mine, tată.

— Eu să viu cu tine? grăi Moangă încet, cred că te pot urma numai cu inima, trupul îmi e bătrân. Și cui aş încredința casieria mea? El oftă din adânc. E plină, plină de tot. Sunt în ea mai bine de o sută de mii de lei.

Atunci Tudor ridică pumnii, parc-ar fi vrut să bată pe cineva.

— O sută de mii de lei! strigă el, storși de pe spinarea bietului norod, acum în toiul iernii, când nu se vinde și nu se câștigă nimic! Apoi, stăpânindu-se: Fie, zise el, rămâi aci și păzește comoara care, cu vrerea lui Dumnezeu, va fi înapoiată acelor de la care a fost răpită.

— Va fi cum zici, arhon sluger.

Vladimirescu dădu din cap. Își scoase ceasornicul.

— Sunt grăbit, zise el, trebuie să-l prind pe Văcărescu la Brădiceni. Pe ispravnicii amândoi îi iau cu mine la Tismana. De acolo vom trimite proclamațiile la Târgu-Jiu. Până sosesc, să taci, boierule.

Ochii mari albaștri ai lui Moangă priviră la căpitanul de panduri luminoși și cu jind.

— Fapta ți-e vitează, fiul meu. Poate o plătești cu viața.

— În fața Domnului n-are preț viața omului, ci fapta sa, zise Tudor Vladimirescu. Demult mă îmbrăcai cu cămașa morții.

La lumina câtorva felinare pandurii și arnăuții își potcoveau caii, și când sosi ispravnicul, slugerul și oamenii săi porniră la drum.

Oteteleșeanu era îngrijat și supărat. Nu-și putea desluși întâmplarea. Cei patru arnăuți trimiși de acest Tudor Vladimirescu nu-l părăsiseră, astfel încât abia a putut să-și ia rămas bun de la soție și copii, dărmit să fi înștiințat pe prieteni de cele petrecute. Felurite gânduri îl frământau. Oltenii erau învățați cu năvăliri de turci și de tâlhari. Dar ce tâlc avea sosirea acestui vâtaf de plai din Mehedinți, cu o ceață înarmată și o poruncă de la București, care te scoate la drum în toiul nopții de iarnă! Se părea că și Moangă, bătrânul cărturar, era înțeles cu ursuzul parucic. Comedie nebună! Iar mocofanii călăreau, parc-ar fi fost ziua nămiaza mare și i-ar fi luminat drumul zăpada.

Abia după trei ceasuri poposiră la o cârciumă și maseră acolo. Vladimirescu puse străji împrejurul casei. Cârciuma era a unui stolnic Vișoreanu, care fusese căpitan de panduri în cel din urmă rzbel împotriva turcilor, și Oteteleșeanu își puse întrebarea dacă cumva Rusia căuta iarăși cătane?

A doua zi, sâmbătă dimineața, era moină și ceață. Ei alergau ca vântul spre Brădiceni, unde Oteteleșeanu trăgea nădejde să afle ce se cerea de la dânsul și de la tovarășii lui. Dar căminarul Văcărescu, al doilea ispravnic, nu mai era la gazda lui, și spre marea neliniște a boierului Dinicu, după o oprire scurtă, tăcuta călătorie merse înainte.

După-amiază goneau prin satul mânăstirii Tismana, la poalele munților.

Ceața se risipise și, pentru că fusese umedă, la ieșirea satului valea șerpuită cu codrii ei părea fermecată sub podoaba chiciurei. Sclipirea tăcută, care cuprindea pământul ca și copacii până sus în vârfurile lor, umplea pădurea cu o tainică veselie. În tăcerea iernatică nu se auzea decât glasul Tismanei, care frângea ici și colea zalele ei de gheață. Valea adăpostită mirosea a mușchi, a pământ udat și a frunze uscate, ale căror mormane le dezgropase copitele capilor sub zăpadă.

Pădurea se luminează și, la stânga călăreților, se ridică pe o treaptă lată a muntelui, lipită de un părete de stâncă, mânăstirea Tismana cu cele patru turnuri ale ei înălțate deasupra acoperișurilor înzăpezite. Dedesubtul unui colț al zidurilor țâșnea un izvor numai spumă și sărea peste stânci în prăpastie, lovindu-se cam la vreo cincizeci de metri de un prag al pietrei și despărțindu-se apoi în trei săritori albe și străvezii. Acesta era pârau care îndemnase pe sfântul Nicodim să sălășluiască în această vale adăpostită, deschisă numai spre miazăzi și înconjurată de trei părți de munți, care, azi, ridicau coamele lor albe către cerul albastru ca peruzeaua.

Dar albastrul se preschimbă repede în multe fețe minunate, pentru că ziua de iarnă era încă scurtă; el se stinse pe cer, și se lăsă în fundul văii, pe când partea de sus a coastelor împădurite începu să se aprindă, ca trandafirii, ca rubinii și la urmă ca o pălălaie roșie și galbenă; dar trecu și focul acesta, și pe cer străluci o lumină verde văpsind mănăstirea în aceeași culoare, și în văzduhul verde, după horbota de cleștar a pădurii, se înălța, sclipitor, craiul nou.

Învăluți în această lumină stranie, călăreții urcară până la porțile Tismanei.

Pandurii și arnăuții descălecară în curte, pe când Tudor și Oteteleşeanu, care era ca înțepenit de ger, intrară la egumen.

Starețul, un grec uscățiv, cunoștea și pe ispravnicul de Gorj și pe vâtaful de plai din Mehedinți. El începu să ureze bun sosit pe grecește celui dintâi, dar Vladimirescu îi tăie vorba pe românește:

— Poruncește, părinte, să ni se dea adăpost, mie, ispravnicului și celor treizeci și șase de oameni cu caii lor.

Egumenul ridică capul:

— Cine vorbește aci? întrebă el.

— Căpetenia adunării norodului, zise Tudor.

— Adunarea norodului! Îngână starețul nedumerit și atât de mirat de cuvântul necunoscut, încât uită supărarea pricinuită de purtarea acestui mic slujbaș și privi întrebător pe ispravnic. Acesta însă gema de oboseală, își apucă capul cu mâinile și se lăsă pe o laviță lângă ușă.

Grecul bănuia o primejdie. Cu pași lungi se duse la ușă și o deschise, ca să strige pe călugării săi, dar se dădu înapoi, căci pe sală stăteau, înalți și nemișcați, doi panduri cu pușca la umăr.

Tudor Vladimirescu pregătise demult răscoala în inima oltenilor. Nu prin legăminte sau prin scris, ci prin cuvinte scurte și înțelepte ce le semăna în sufletele foștilor săi tovarăși de arme, pe când colinda țara ca inginer hotarnic sau ca vâtaf de plai. Iar cuvintele rodiseră în brazdele adânci trase în inima poporului mai mult de nevoia sufletească decât de cea trupească, mai ales în a țăranilor și a boiernașilor, rămași sănătoși la minte, pentru că trăiau departe de oraș. Pe țărani și pe boiernași îi lega și prietenia, de când fuseseră cu toții panduri în anul 1806. În vremea aceea primejdia grozavelor năvăliri ale lui Pazvantoglu, pașaua răzvrătită de la Vidin, îi silise pe fanarioți, cu toate că ei desființaseră vechea oștire, să strângă o miliție nouă...

Acum pandurii nu mai erau o oaste regulată, ci erau întrebuințați ca grăniceri sau călărași în județe.

Nimic însă nu leagă om de om ca slujba ostășească. Rolul ei lăuntric și sufletesc este strunirea și oțelirea voinței până la jertfă de sine pentru binele celorlalți.

Iar pe boieri și șireții fanarioți îi depărtau de această școală a voinței, și înlocuiseră armele în mâinile lor prin narghilele, mătânii și pitace de slujbe mari. De aceea boierii nu mai erau buni de nimic, dacă nu mai știau să deosebească răul de bine și cinstea de rușine. Aproape nicio fire bărbătească n-o poate duce cu mărirea; tămâia o amețește. Bizantinismul e cea mai prielnică politică de distrugere a asupritorilor față de asupriți, ea nimicește sufletele.

Nici Tudor Vladimirescu, nici Iancu Jianu nu se puteau naște în București. Aceste două întruchipări ale neamului românesc, mândrul moșnean și boierul însetat de dreptate, nu se puteau înfiripa decât în aerul curat al câmpiilor, al codrilor și al munților. Numai lor le era dat să cheme poporul în luptă; pentru că numai în ei se încredea poporul. Ei îi dovediseră curățenia lor sufletească prin aceea că unul rămăsese cinstit în toate slujbele sale, iar celălalt, care ar fi putut să trăiască în belșug și petreceri pe moșiile lui, dusesese, ani de zile, o viață de ocară împotrivindu-se mișeliilor grecilor.

Pandurii se adunară la chemarea acestor doi oameni. Ei se îndreptară în pâlcuri mici și mari spre Cloșani.

Ca la o zi de drum de acest colț apusean al Carpaților din Mehedinți, Iancu Jianu tăbăra în pădure la apus de soare. Haiducii ascultau cu râvnă de cuvântul fostului lor căpitan.

— Știm, stăpâne, știm cum îți place! strigau ei cu ochii strălucitori de bucurie, când el dădea vreo poruncă, zicându-le pe nume.

În curând zăpada fu rânită și ridicată jur-împrejurul locului de popas, lemne și surcele adunate și șase focuri mari aprinse; caii fură legați de copaci, cu fânul adus în desagi dinaintea lor, puștile așezate în snopi, și oamenii începură să gătească cina.

Deodată un fluierat prelung și ascuțit, pe care oamenii îl simțiră până-n măduva oaselor și care neliniști caii, străbătu codrul.

— Alexe, Toadere, Gruio, porunci Jianu, și cei trei haiduci apucară flintele lor și alergară întru întâmpinarea aceluia care fluierase.

Larma fusese dată de o strajă. Bărbații toți își luară armele și aruncară crăci uscate peste foc, luminând astfel locul ca ziua. Fluieratul nu se mai auzi, deci primejdia nu era mare, și cam după un sfert de ceas, din ceața albicioasă a pădurii înzăpezite ieșiră zece oameni și patru cai. În fruntea lor veneau doi tineri, cu zeghe. Își scoaseră căciulile, și cel mai puțin înalt sări peste focul care-l mai despărțea de Iancu Jianu și zise:

— Să trăiești, coane Iancule. Pe mine mă trimete banul Dumitrache Bibescu din Craiova, și-i întinse o scrisoare.

Înainte s-o deschidă, căpitanul privi la tânăr cu ochii lui pătrunzători și știutori de oameni – acesta avea un chip grav, ca tăiat cu dalta, și ochii verzi luminoși sub sprâncene negre stufoase și îmbinate. Era spătos, cu încheieturi subțiri.

— Nu cumva ești un Jian? întrebă căpitanul.

— Sunt Dumitru, fiul lui Jianu și nepotul postelnicului Hagi Stan Jianu.

— I-am cunoscut, zise boierul Iancu. Jienii din Dolj sunt numeroși, tot ca noi Jienii din Romanați. Dar se zice că nu ne înrudim.

— Mi-ar părea rău, răspunse Dumitru.

Boierul Iancu zâmbi a râde, rupând pecetea verde a scrisorii. Banul Dumitrache scrie: „Precum pe vremuri te-am crescut pe tine ca pe copilul meu, așa crescut-am și pe Dumitru Jianu, rămas fără părinți. Adeseori firea lui vijelioasă, inima lui bună mi te reaminteau pe tine. Ți-l trimet, căci cred că poți să-l pui la muncă. Cu inima toată sunt cu voi la treaba știută. Domnul să ne ajute. Cu părintescul liubov Dumitrache Bibescu”.

Apoi boierul Iancu își îndreaptă privirea spre celălalt tânăr, care aștepta, tăcut, să-i vie rândul. Era înalt și subțire, mâna lui frumoasă apăsa pe pistoalele săpate cu sidef, ochii lui negri catifelati se întâlneau liniștiți cu cei ai marelui Jianu.

— Și tu cine ești? întrebă Jianu.

— Mă cheamă Ene Enescu și sunt de neam din Pitești. Tatăl meu a fost căpitan de panduri. Dar e bolnav. Mi-a dat armele lui și m-a trimes la slugerul Tudor.

— De câți ani ești?

— Împlinesc optsprezece ani la Paști.

— Și tu? zise boierul Iancu, întorcându-se spre cel care purta un nume cu el.

— Eu împlinesc nouăsprezece ani la douăzeci și cinci martie.

— Știți voi pentru ce s-a ridicat slugerul Tudor?

— Pentru dreptate, răspunseră amândoi ca într-un glas.

— Unde v-ați întâlnit? urmă căpitanul.

— Pe drum, în Mehedinți, zise Dumitru. Ne așteptam să dăm de urma dumitale sau a slugerului în Baia-de-Aramă, dar în pădure ne întâlnirăm cu niște țărani fugari de la Șiiac, moșia serdarului Dinu Bălțeanu; în lipsa serdarului conacul fusese călcat de tâlhari și țăranii ne spuseră că ai săi se află în mare nevoie. Atunci ne abăturăm până acolo.

— Ei, și?

— Și iată, boierule, ți-aducem șase din mișeii ceia. Și să ne ierți, că nu știm ce să facem cu ei. Patru ne scăpară la Șiiac. Și încruntând sprâncenele, răcni: Veniți încoace ticăloșilor.

Șase tâlhari firoși se apropiară. Cinci aveau mâinile legate la spate; al șaselea avea fața suptă de durere și brațul drept înfășurat într-o cârpă însângerată. Erau arnăuți. Așa se numeau toți cei care nu purtau portul țărănesc, ci erau îmbrăcați turcește sau bulgărește.

— Enescu îi tăie mâna, zise Dumitru Jianu.

— Așa te vitejești? Îl întrebă Jianu.

— De e nevoie, fu răspunsul.

Căpitanul se întoarse apoi către tâlhari. Aveau chipuri de păsări de pradă cu capetele legate cu cealmale până peste sprâncene, niște lepădături ieșite din destrăbălarea imperiului turcesc și care treceau Dunărea ca lăcustele.

Ei se uitau cu spaimă la boierul Iancu, pentru că știau că el era acel Jian ale cărui fapte le povesteau cântecele oltenești.

În tăcerea adâncă, ce domnea în tabără, glasul lui Iancu se ridică aspru și tăios:

— Ascultați, mișeilor, știati, precum știe Oltenia toată, că pandurii strâng oameni, dar în loc să veniți la oștiri, ați jefuit femei și copii în casele lor. Pentru asta vă voi pecetlui ca să vă cunoască cei ce vă întâlnesc. Ce a pățit unul din voi, veți păți cu toții. Oamenii mei vă vor tăia mâna dreaptă, și apoi vă vor duce la Târgu-Jiu la pușcărie.

Hoții gemură, unul începu a se boci. Dar haiducii îi goniră îndată în pădure.

Urdăreanu se-ncruntase și-și mușca buzele. Ochii verzi ai lui Dumitru Jianu scânteiau sălbatec. Enescu se făcu galben ca ceara.

— La masă! zise căpitanul, și să-mi povestiți ce fu la Șiiac.

Alexe așezase masa într-un trunchi adăpostit, înjghebat din doi copaci uriași, prăbușiți unul peste altul. El așternuse plăpumi și chiar o față de masă albă peste un covor gros de cetină. Două focuri bine potrivite încălzeau această sofragerie.

— Ei? v-am cerut să-mi spuneți întâmplarea, zise Iancu înc-odată cu oarecare asprime, pentru a scutura pe tineri din tulburarea lor.

Enescu însă tot păstra tăcere. Atunci Dumitru Jianu povesti cum rubedenia lui Dinu Bălțeanu se închisese în culă, de două săptămâni, ca să se ferească de hoți. Cula Băltenilor era din cele mai întărite din Mehedinți, avea opt stânceni în înălțime și zidurile ei erau atât de groase, încât un om putea dormi în tihnă pe pervazul ferestrelor. Hoții nu puteau pătrunde într-însa, locuitorii însă nu puteau ieși, căci după apusul de soare năvălitorii trăgeau de la marginea pădurii focuri de pușcă pe poartă. Satul ca și conacul fuseseră prădate.

— Pe doi din fugari care erau mai de treabă, urmă Dumitru Jianu, îi luai cu noi, așa încât eram șase cu slujitorii noștri. Un surâs sfiicios alunecă peste chipul hotărât a flăcăului, dându-i un farmec deosebit. Atunci Enescu și cu mine ne gândirăm la același lucru. Pe când eram copii, ne jucam de-a haiducii, îmbrăcându-ne în verdeață de sus până jos, și mulți se speriau, când ne prefăceam în tufișuri vii și mișcătoare. Așa făcurăm și de data asta; și la începutul nopții ne apropiarăm de hoții care începuseră să tragă focuri. Apoi le căzurăm în spinare. Luă o bucată de pâine pentru a ascunde roșeața care i se urcase în obraji. Și Enescu se înroșise. Le era rușine să vorbească de faptele lor față cu

vestitul Iancu Jianu.

— Avalim, zise boierul, bine făcurăți.

Sfiala lor cresc, iar Urdăreanu suspină:

— Mare noroc pe voi.

Iancu Jianu vedea azi că deznădejdea lui din zilele negre de altădată, când i se păru că haiducia lui e un lucru zadarnic și fără folos, nu era întemeiată, și că tot ce făurește focul sfânt nu se stinge, și privea cu drag pe ucenicii de lângă el.

— Când ai venit la banul Dumitrache? întrebă el pe Dumitru.

— După ciurma lui Caragea. Atunci îmi muriseră în aceeași zi tatăl, mama și sora mea Sultana.

Iancu Jianu dădu din cap, apoi se învârti dintr-odată pe buturuga pe care ședea către focul la dreapta lui, își rezemă cotul pe genunchi și capul pe mână, ochii verzi se întunecară, și împrejurul buzelor i se adânciră cutele săpate altădată de mânie și de scârbă. Dus pe gânduri și afundat în noianul amintirii, el începu să tănuiască cu flacăra, vechea și credincioasa lui prietenă. După ciurma cea mare el haiducise încă un an de zile, și săvârșise, în înfricoșata tovărășie cu molima, nenumărate răzbunări, ale căror icoane i se arătau acuma.

Urdăreanu și Dumitru, așezați în colțul trunchiurilor prăvălite, nu mai îndrăzneau să vorbească cu glas tare. Ion însă privea cu milă pe cel nou sosit și întrebă încet:

— Îți muriră părinții amândoi și o soră în aceeași zi?

Sprâncenele tânărului tresăriră de durere; apoi începu să povestească, așa cum se povestește noaptea în pădure lângă foc, încet, gânditor, ascultându-și sufletul său însuși, în fermecata tăcere a codrului.

— Ședeam la masă, pe pridvor, zise Dumitru, un pridvor în care pătrundeau crăcile unui măr bătrân. Feciorul urcă scara, aducând ciorbalâcul, dar capul lui abia ajunsese la înălțimea podelei, că se înfundă fulgerător. Cineva strigă îngrozit: „L-a apucat!” și cum mă întorceam, tata și mama căzură de pe scaune, și numaidecât și Sultana. Slugile fugiră ca nebune, și numai Dobrina, doica mea, stătea lângă mine frângându-și mâinile. Iar ceata mârșavă a ciocliilor, care stăteau la pândă la poarta curții, năvăli ca o haită de lupi flămânzi în casa care le era deschisă acuma pentru prădăciune. Erau tâlharii cei mai nerușinați. Groaza ciumei deschisese închisorile toate. Oamenii din oraș erau mulțumiți că era cineva gata să îngroape morții. Dumitru își încheștă pumnul și scrâșni: Să-i îngroape! Doamne sfinte! Au tras trupurile cu cângile, iar cozile negre ale surorii mele alunecau după ea ca doi șerpi. Sub mărul din curte i-a îngropat pe toți, își înfipse el dinții în pumn.

Ion îi puse mâna pe genunchi ca să-l mai potolească.

— Pe mine, urmă Dumitru răsuflând din greu, mă duseră la ordie.

— Cum, și pe tine?

Tânărul Jianu dădu din cap.

— Mi-a spus Dobrina, care se ținuse de mine ca un câine credincios, dar nu putuse să-mi ajute, că zăcui acolo timp de șase săptămâni pe niște paie murdare. Ciuma și cioclii domneau singuri pe Craiova pustie. Zăcui în nesimțire, până ce avusei un vis. Visai trei femei, care stăteau împrejurul meu. Una zise cu asprime: „Luați-l să vie cu noi”. A doua i se împotrivi cu blândețe: „Lasă pe bietul băiat”. Și a treia se aplecă spre mine cu bunătate, luându-mă de mână. O fi fost însăși viața, căci mă deșteptai și văzui tavanul de grinzi al ordiei. Apoi simții ceva umed curgându-mi pe coasta stângă, pusei mâna la subsuoară și o scosei plină de puroi. Mă scuturai de scârbă, strigând: Ce-i asta? – și chiar acuma arătă mișcarea făcută atunci. Apoi văzui pe Dobrina care striga plângând: „Boierașule, boierașul mamei, te-ai deșteptat!” și vru să-mi ajute să mă scol. Dar mi-era trupul tot o rană, țipam, apucându-mi, de durere, când piciorul, când umărul.

— Credeam că ciuma... încercă Ion să oprească povestirea care-l durea.

— Nu era ciuma, zise Dumitru, ci cângile ciocliilor.

Urdăreanu înăbuși o înjurătură; voinicul mai degrabă îndură durerea decât descrierea ei.

— Cioclii încercaseră de mai multe ori să mă ia, și dacă Dobrina nu s-ar fi rugat mereu de ei să mă mai lase, mă și îngropau mort sau viu, puțin le păsa. Dobrina mă aduse iar în casa părintească jefuită și arsă de cioclii. Din averea părinților atât mi-a rămas – scoase din sân o batistă de pânză de in subțire, cusută cu ceabace –, era a mamei, și Dobrina o păstrase într-o strachină cu usturoi, ca să nu mai fie molipsitoare.

— Cum îngăduie Dumnezeu atâta grozăvie? întrebă Ion încruntându-se.

— De-aș fi Dumnezeu ți-aș spune.

Ion primi dascălescul răspuns în tăcere; deși tovarășul lui era mai tânăr, trecuse prin mai multe încercări decât dânsul.

Deodată, căpitanul se întoarse și strigă:

— Ei, băieți, au amuțit viorile? Nu mai știe nimeni să cânte?

Dumitru se sculă, sări peste masă, alergă lângă focul unde-i ședea sluga și înapoindu-se cu o scripcă începu să zică de Iancu Jianu.

Haiducul râdea mulțumit. I se mai cântase faptele sale. Pe când grecii și unii din boieri îl făceau hoț și tâlhar, cântecul popular îi împletise cununa nemuririi, pe care nicio putere pământescă n-o dăruiește mai cu rost decât el. Tot ce se ridică pe aripile ritmului, își deschide porțile inimilor.

La auzul glasului mlădios și plin al tânărului Jianu, haiducii se strânseră unul după altul, și în curând Alexe îl însoțea cu cobza.

Cu cuvinte puține dar măiestrite cântecul înfățișa pe viteazul cel mai iubit de popor, pe „Jianu cu numele mare”, care-și hrănește răzbumarea ani îndelungați și care, la întrebarea: „Iancule, ce-ai târguit?” răspunde:

*„Dat-am aur și argint
Pe vreo cinci oca de plumb,
Să duc la băieții în crâng.
Că-s băieții fără-de minte,
Risipesc gloanțe cam multe”.*

„Voinicul cu gânduri multe”, îi mai zicea cântecul, și-l arăta rezemat de un butoi, așa adâncit în cugetările sale, încât proștii credeau că e mahmur de vin; el însă le zice cu dispreț:

*„Dar nici vinul n-am gustat;
De le fac, de nu le fac,
Pe lume tot eu le trag”,*

și adăugă cu mândrie:

*„De le zic, de nu le zic,
Tot am nume de voinic”.*

Vodă îl îndemnă să se lase de haiducie, căci îi va da slujbe mari. Dar Jianu răspunse:

*„Tu cu boieria ta,
Eu cu haiducia mea.
Decât slugă la ciocoi,
Mai bine cioban la oi
Cu capul pe mușuroi”.*

Iancu Jianu, cu capul ridicat, sorbea din toată puterea miresmele pădurii iernatice.

— Glasul tău e frumos, zise el.

— E frumos cântecul, răspunse tânărul cu ochii strălucitori.

— Și dumneata, căpitane, ai o voce frumoasă și știi cântece multe! se rugă Urdăreanu.

Iancu luă cobza din mâinile lui Alexe și cântă de codru „frate cu românul”:

*— „Sub poale de codru verde
Mititel foc mi se vede,
Mititel și potolit,
Tot de voinici ocolit.*

Nu știu zece ori cincisprezece
Că mi se frige un berbece,
Un berbece berbecel
Sugător și mititel.
Sub umbră de păducel,
Voinicii mănâncă miel
Și beau vin din burdușel,
Cântând și grăind astfel:
Codrule, codre-nfrunzit,
Codre frumos înverzit,
Ține-mă-n tine ferit
Cu frunză acoperit,
Codrule, i-avea păcat
De m-ai da acum legat,
Că nimic nu ți-am stricat,
Nu mă știu de vinovat,
Că-n tine de când intrai,
Numai o cracă tăiai,
Armele de-mi atârnai,
Și la umbra-ți m-așezai
Le-aș fi pus toate și jos,
Dar pământu-i umedos
Și fierul e ruginos
Își pierde lustrul frumos”.

— Mai zi, boierule! strigară toți.

Și cum i se lățise sufletul, zise un cântec, de care toți credeau că-l făcuse chiar el, la Caracal acasă, când îl copleșea dorul de haiducie:

— „Închina-m-aș și n-am cui
Pășurile ca să-mi spui.
Închina-m-aș brazilor,
Brazilor și fagiilor;
Dar sunt fagii depărtați,
Brazii în multe ridicăți.
Închinam-aș ulmilor,
Ulmilor, stejarilor,
Că sunt ulmii mai stufoși
Și stejarii mai umbroși.
Ulmu-mi-este verișor,
Iar stejarul frățior.
Că la vreme și la zor
Mult mi-a fost dăruitor.
Mi-a dat ulmul roate mici
Și măciuci pe la voinici,

*Iar stejarul mi-a tot dat
Fus de moară, stâlp de vad
Și vreo patruzeci de pari,
Pentru spete de tâlhari!”*

Tinerii râdeau; erau voioși și gata de luptă. Ene Enescu singur tăcea. El șezuse nemișcat, cu capul rezemat de un trunchi și aproape tresări când îl strigă boierul Iancu:

— Enescule, nu știi să cânti?

— Ascultam.

— Dar vreau să te aud pe tine, zise căpitanul, n-aș cere asta lui Urdăreanu. Să te ferească Dumnezeu de cântarea lui. Știe numai să fluiera voinicește și să comănduiască, de-l auzi de la Craiova până la Târgu-Jiu. Dar tu, desigur, știi să cânti.

Enescu zâmbi, luă cobza din mâna slugei sale și zise cu glas întunecat:

*— „Frunzuliță de pe baltă,
Nu mă mai blestema, tată.
Că m-ai blestemat odată
De-am zăcut o vară toată
Și iarna pe jumătate,
Cu armele nefrecate,
Nefrecate, nespălate.
Lasă-mă ca să mă duc,
Căăruiă să-mi apuc,
Căăruiă codrului,
Tot în voia domnului.
Că de n-oi fi-n haiducie
Tot ți-oi semăna eu ție”*

Fața i se întunecase ca o noapte fără lună. Când isprăvi cântecul, căpitanul zise:

— Și tu ești bun de codru verde.

Apoi cântară Alexe și Mitică, feciorul lui Jianu cel tânăr, amândoi cântăreți de seamă. Cobza zbârnâia și sunetele viorii pluteau prin aerul răcoros al nopții. După cântecele haiducești, veni rândul doinelor. Așa e rânduiala, noaptea, la foc. Cu cât sângele se liniștește și tăcerea codrului se adâncește, cu cât stelele sclipesc mai mari printre ramuri, cu cât sufletul se avântă mai departe pe cărări tainice, cu atât mai evlavioasă ajunge mirarea omului față de cerul, de pământul și de el însuși.

În sfârșit tăcură și viorile, doar la unul din focuri se mai tânguia un fluier zicând „cum și-a pierdut ciobanul oile”, cu sunete prelungite și întorsături de privighetori.

La urmă tăcu și fluierul.

Nu se mai auzea decât mai aproape sau mai depărtat trosneala iernatică a copacilor sunând ca o lovitură de topor care cădea când pe un lemn moale, când pe unul tare.

Și focurile pârlăiau, și până unde ajungea cearcănul lor de lumină se vedea că începu să ningă: fulgii mari cădeau drept prin aerul liniștit.

Pe malul Motrului boierul Iancu Jianu cutreieră cu ceata sa de călăreți larga câmpie a Padeșului. Biruind norii argintii și grei de zăpadă, soarele apunea și deodată străluciră în fundul văii rotunde vârfurile albe ale Pietrelor Cloșanilor.

Mergeau câte doi, unii după alții, printre sălcii și anini, și în curând înaintașii zăriră la douăzeci de pași un pandur cu flinta la umăr. Era cea dintâi strajă a slugerului Tudor.

Iancu Jianu se numi; pandurul îi îndreptă, și după un sfert de ceas ajunseră la tabăra lui Tudor Vladimirescu.

Pandurii n-aveau corturi. Pentru că oștirea aceasta nu era a vreunei stăpâniri, ci o adunare de bărbați, care se ridicaseră de bună voie, și fără simbrie. Era o ceată aleasă de vreo șase sute de olteni, toți din Gorj sau Mehedinți, vânători de urși și de capre negre, învățați să înnopteze fără adăpost. Sarica îi ferea de ger și de ploaie. Erau tăcuți, pentru că știau ce vroiau, și mulțumiți de strășnicia căpitanului lor.

Scurt timp după sosirea lui Iancu Jianu pandurii se sculară la bătaia tobelor de lângă focurile unde își găteau de mâncare, și se strânseră împrejurul lui Tudor Vladimirescu, care stătea pe o movilă în lumina roșie a apusului.

— Fraților, zise el, acuma ne sosi și boierul Iancu Jianu cu trei feciori de boieri și cu o sută de oameni. Cine ține cu noi, fie boier mic sau mare, fie moșnean, haiduc sau clăcaș, prieten ne este. De avutul lui să nu vă atingeți! Cine ne stă împotrivă, fie el țăran, boier mic sau mare, milă nu va afla. Pentru dreptate vă ridicați de pe la vetrele voastre. Și iarăși să știți de o vrea Dumnezeu, voi întemeia și păzi dreptatea. Birurile omoară pe oameni. De azi înainte să știți că nu mai aveți a plăti 150 până la 200 piaștri de lude, ci veți plăti 5 piaștri, ca pe vremuri, când mai aveam domni de legea noastră.

Oamenilor le crescua inima. Cine oare pân-acum se gândise la nevoile lor? Glasurile lor se ridicau într-un freamăt scurt și puternic de bucurie; apoi tăcură, văzând că slugerul mai avea multe de spus.

— Cu ajutorul Domnului, urmă Tudor Vladimirescu, și birurile care pe nedrept vi s-au luat vi se vor înapoia, voi șterge jefuitorii de pe pământ. Căci din neghină nu se face orz; ca să scape de ea, plugarul trebuie s-o smulgă cu rădăcină. Avuțiile asupritorilor vor fi împărțite între voi. Iar în locul acelor pe care trebuie să-i nimicim ca să stărpim răul e nevoie să se ridice altă boierime din rândurile celor care se luptă pentru norod. Căci boierii nu se scoboară cu hârzobul din cer. Cucerite au fost boieriile toate. Și voi le puteți cuceri. Așa să ne ajute Dumnezeu.

Acest Tudor, ca toți reformatorii, purta în sine credința mântuitoare a copilului, aceea care singură mișcă adânc poporul în veci însetat și

flămând de dreptate sfântă, în a cărei împărăție el crede neclintit. De aci îi vine puterea să înfăptuiască propășirea binelui cu toată vremelnica decădere a celor de sus.

La Padeș, în noaptea aceea, pandurii nu dormiră. Tudor Vladimirescu îi făcuse să-și vadă visul cu ochii.

— De ani de zile slugerul nu s-a gândit decât la binele nostru — zicea, lângă foc, Pavel Chirițescu către tovarășii săi —, de aceea l-au dușmănit cei mari. Când nu mai avea unde să se ascundă, venea la mine, la Topești, peste munte, de la Tismana. Odată era atât de muncit de gânduri grele, încât s-a plimbat multă vreme, încruntat, în curte, ținând la spate pușca încărcată cu mâinile amândouă. Ofta mult și din greu, până îndrăznii să-l întreb: „Ce ai, boierule?” După un sfert de ceas abia îmi răspunse: „Trăi-voi oare să scap țara de liftele străine?” Nu vru să spuie mai mult și nu mai grăi un cuvânt până a doua zi. Dis-de-dimineață se furișă în pădure. Eu, după el de departe; se scălda în pârâu. Atunci văzui minunea minunilor: slugerul Tudor are de la umărul stâng peste pieptul tot pân-n șira spinării o vargă roșie de lățimea și înfățișarea unei săbii, semn că l-a chemat Dumnezeu ca să fie mare și tare!

— De la Dumnezeu e, să știți! zise Ion Teleman.

Ion Oarcă, Gheorghe Cuțui, Vasile Crăpatu, Barbu Urleanu, Ion Frunte-Lată, care aveau multă trecere printre panduri, erau de aceeași părere.

— Să vă spui eu și alt semn de la Dumnezeu, ca să-l cunoașteți pe sluger de căpetenia noastră, zise Gheorghe Cuțui, care era înalt și uscățiv, cu nas încovoiat, cu ochii de șoim și cu un surâs blând sub mustață. Sluggerul Tudor are inima pentru norod. Și barba cea mai lungă, caftanul cel mai larg, și cuca cea mai înaltă nu fac cât o inimă bună.

— Avalim, nene Gheorghe, ziseși vorbă sfântă, se auzi glasul răsunător al uriașului Frunte-Lată, apoi își întoarse încet capul puternic, cu pletele castanii, de la un tovarăș la altul, și grăi: Ce ziceți, măi, nu e oare drept să poarte cuca și caftanul domnesc cel cu inima largă și cu mintea înaltă?

Dintr-un glas răspunseră:

— Să te audă Dumnezeu.

Tudor Vladimirescu chemă pe cei trei tineri boieri, căci la sosirea lor numai Iancu Jianu văzuse pe sluger.

Când pandurul Preda le aduse porunca de la sluger, Urdăreanu se schimbă la față. Apoi plecă în grabă înaintea celorlalți.

Pandurii priveau cu bunăvoință pe tinerii trecând printre ei.

Ion Mehedințeanul se cunoștea bine cu mulți dintre ei.

— Coane Ioniță, ziceau ei, ne cheamă sluggerul Tudor la o frumoasă vânătoare.

Și Ion răspundea:

— Să dea Dumnezeu să ne iasă ciute multe înainte.

— E boier de treabă, ziceau alții, voinic și vesel și mândru de ți-e drag să-l privești. Și mumă-sa, cucoana Sanda de la Urdari, e frumoasă. Unde o vezi, parcă te înveselește soarele. Din curtea ei nu iese nimeni nemângâiat. Halal să le fie! Așa boieri înțelegem și noi. Nu sunt ciocoi. Cum să fie? Sunt de neam vechi și de o lege cu noi.

Căci norodul, trăind în legătură strânsă cu firea, are ca dânsa, care brodește prin cernerea înceată, adânc înrădăcinat în sufletul său simțul aristocratic. Cântecul popular zic de crai, de împărați și de domnițe; norodului i-e dor de desăvârșire; omul în toată floarea lui sufletească și trupească, omul ales și cu stema-n frunte este drag ochilor și scump inimii sale. De aceea numai silit se împotrivesc boierimii, numai atunci când aceasta e decăzută și nu-și mai îndeplinește menirea de ocârmuire și ocrotire a celor mici.

Urdăreanu străbătu tabăra, parc-ar fi alergat la nimicirea dușmanilor.

Iancu Jianu, văzându-l, zise către Tudor Vladimirescu:

— Iată un flăcău de treabă. S-a purtat bine.

Atunci slugerul făcu doi pași spre el și-l îmbrățișă, iar tânărului, de bucurie, i se opri o clipă răsufarea.

Apoi sosi Ene Enescu și întinse scrisoarea tatălui său căpeteniei pandurilor.

— Rău îmi pare că mi-e prietenul Radu bolnav, zise Vladimirescu. Și s-a însurat iarăși? De când?

— De un an, răspunse feciorul.

Tudor citi în scrisoare:

— A luat pe fiica bietului Titescu, căruia cațaonii îi furaseră moșia! Și întinzând mâna lui Ene: Bine veniși. Tatăl tău se bătea ca un zmeu, deși îi ziceau visător în timp de pace.

— N-o fi sărit țandăra departe de buștean, zise conu Iancu râzând, iar asta e din neamul Jienilor de la Craiova.

— E oare feciorul lui Ion Jianu? strigă Tudor cu o neobișnuită vioiciune; cătă îndelung la Dumitru, și în sfârșit zise: Mamei tale i se zicea „Buna” la Craiova. Tatăl tău îmi fu prieten. Aveai și o... și se opri deodată, ceea ce nu i se întâmplă des, căci graiul lui era graiul țăranilor români, care vorbesc cu chibzuială, așa încât nu le lipsesc niciodată cuvintele potrivite. Dar nici acum nu-i lipseau slugerului Tudor cuvintele, ci vreo ușă se deschisese către amintirile lui, pe care o închise apoi cu mâna lui de fier.

Însă dădu ca lozincă pentru noapte: Dolj.

Înainte pandurilor, pe cerul albicios din februarie, fâlfâia steagul albastru, care fusese zugrăvit pentru Tudor Vladimirescu în

mănăstirea Antim din București. La mijloc era întruchipată Sfânta Treime, la dreapta și la stânga sfântul Teodor și sfântul Gheorghe, și dedesubt un vultur ținând o cruce înconjurată de o ramură de măslin, și cu litere de aur era scris: „Tot norodul românesc pe tine te proslăvesc. Troiță de-o ființă, trimite-mi ajutorință, puterea ta cea mare și-n brațul tău cel tare nădejde de dreptate acuma să am eu parte. 1821. Ghenarie”.

Dreptatea, cel mai frumos cuvânt din graiul omenesc, cea mai înaltă gândire a minții omenești, dreptatea era lozinca acestei răscoale.

„Trăiască dreptatea!” strigau țăranii în satele prin care trecea mândrul alai panduresc, de la munte spre câmpie, și strigau mai înflăcărat cu cât satele erau mai sărace și mai puține, căci toată partea dinspre câmp a Mehedinților era a boierilor. Acolo săteanul robotea pentru trei stăpâni, care trăiau pe urma lui în belșug, în trândăvie și fără să plătească biruri: pentru Poartă, pentru greci și pentru boieri. Iar acuma venea Tudor Vladimirescu și le spunea că aveau dreptul să muncească și pentru ei înșiși.

— Trăiască domnul Tudor! se auzi deodată un glas puternic dintr-o nouă ceată de țărani, care se alipise de adunarea norodului, și sute de panduri strigară apoi aceleași vorbe.

Cuvântul „Domn” trecu ca un fior de gheață peste inima lui Tudor Vladimirescu. El ședea călare, nemișcat și încruntat. Dar de atunci fu nevoit să-l audă adeseori. Pandurii frunțași ca Oarcă, Cuțui, Frunte-Lată, Urleanu, care demult doreau domnia pentru căpetenia lor, dar nu îndrăzniseră s-o spuie, de acum înainte îi ziceau domn când vorbeau de el.

Stăpânirea însă, în multe pitace către slujitorii din județe, îl arăta pe Tudor ca „tâlhar” și „apostat”, dând poruncă ispravnicilor din Oltenia să strângă pandurii ca să înăbușească răscoala.

În urma căroră, slugerul, coborându-se către Cernovoșani, un sat într-o vale largă, se întâlnește cu optzeci de oameni, în cap cu Păun Nicolicescu, cunoscut lui, care-i înmână o scrisoare a clucerului Ralet, ispravnicul Mehedinților.

El citi răvașul, îl băgă în sân și strigă:

— Căpitane Oarcă! și arătând pe Nicolicescu: Puneți mâna pe el și luați-l la bătaie! Și răcni celor optzeci de oameni: Vă ziceți panduri și țineți cu ciocoi! Întrebați-i peăștia de ce merg cu mine!

Sărind apoi de pe cal, el intră în cârciuma la care se opriseră și strigă lui Preda să-i aducă cerneală și hârtie.

Pandurul purta călimara la brâu, iar hârtia în coburi, învelită în pânză curată, după obiceiul țărănesc.

Tudor se așează la masă și scrie cu mânie și cu foc răspunsul către clucerul Constantin Ralet. Gândurile de atâtea ori trăite îi curgeau din

pană fără întrerupere;

„Arhon Clucer!

Până acuma numai prin auzire știam că dumneata strigi către toți cum că eu aș fi ieșit la hoție, ca să prad lumea, și nu credeam; pentru că eu mă știu că nu sunt hoț; iară astăzi, în Cernovoșani, găsii și în scris, sub iscălitura dumitale, la mâna unui hoț, anume Păun Nicolicescu, căruia îi dai voie să mă prinză dimpreună cu toți cei ce se află cu mine, ori viu sau mort. Din aceasta te cunosc că ești om procopsit, și mă mir de unde ai dumneata voie ca să omori Raiaoa împăratului? Și pentru ce? Au pesemne nu vă ajunge că i-ați trădat și i-ați despuiat, până când au rămas ticăloșii țărani mai goi decât morții cei din mormânturi? Și acum se vede că aveți poftă ca să-i omorâți? Numai să știi că nici Dumnezeu, nici preaputernica Împărăție nu vă va îngădui; eu însă nici nu sunt hoț, nici am fost vreodată, nici voi fi; ci sunt atât eu cât și cei împreună cu mine ieșiți pentru mare folos obștesc, și al celor mari și al celor mici; și spre mai bună pliroforie, vei ceti dumneata aceste două copii.”

Acestea erau chemarea către popor și jalba către sultan. Apoi Vladimirescu îl sfătuia pe clucer să se unească cu adunarea norodului ca un „adevărat patriot”, și îl povățuia cum trebuia să se poarte pentru a liniști sufletele la Cerneți, reședința lui isprăvnicească, și să lămurească locuitorilor scopul și felul răscoalei pandurilor. La sfârșit tot focul i se aprinse din nou: „Și iarăși zic, păzește-te bine, să nu dai norodului vreo pricină de împotrivire de arme; că atunci bine să știi că nici în găurile șerpilor nu vei scăpa; pentru că norodul cel ars și fript de către dumneavoastră este amărât și înfocat asupra-vă; și numai pricină caută”.

Pe când așternea subt iscălitura lui „Teodor” o parafă dreaptă și hotărâtă, ușa se deschise ca împinsă de vijelia a sute de glasuri care se ridicau afară, și uriașul Frunte-Lată intră strigând:

— Stăpâne, oamenii de la Cerneți s-au unit cu noi!

— Cu atât mai bine pentru ei, răspunse Vladimirescu.

Strigătele oamenilor răsunau ca tunetul prin văzduh și când căpetenia pandurilor ieși în prag, toate sufletele i se închinară cu dragoste, pentru înfricoșarea înfățișării sale, căci simțeau că încărcase pe umerii săi toată grija norodului.

Printre văile colnicelor, acoperite cu stejari, pe care Tudor le cutreieră de la răsărit la apus, se aflau mănăstirile Strehaia și Motru, pe care el le alesese ca să le întărească. Stăpânirea avusese același gând și trimisese șaptezeci de arnăuți la una din ele și patruzeci la cealaltă.

Strehaia însă își deschisese porțile, căci unul dintre străjerii ei zise:

— Măi băieți, să nu fim proști. Slugerul Tudor alta nu vrea decât să ne scape de biruri. De ce să ne lăsăm să ne omoare de dragul ciocoilor,

pe când ei, ca lipitorile, ne sug sângele?

La Motru treaba nu merse așa de ușor. Noul ispravnic al Mehedinților, căminarul Ștefan Bibescu, și stolnicul Vișoreanu se întăriseră acolo cu un pâlc de panduri.

Mănăstirea bine apărată era așezată pe coama lată a unui deal; la poalele acestuia curgea Motrul care la o bătaie de pușcă dădea în Jiu. Apele însă zăceau înghețate între malul drept, alb de zăpadă, și cel stâng, negru împădurit. Cerul era cenușiu și greu de fulgi gata să cadă.

La amiază, călăreții avangărzii se urcau spre mănăstire.

Atunci focuri trosniră din meterezele clopotniței, un fruntaș căzu peste cap de pe șea și rămânându-i piciorul în scară, fu târât de calul speriat și lăasă o urmă de sânge pe zăpadă.

Pandurii își apucară puștile și traseră fără comandă. Dar gloanțele nu loveau decât zidurile și se întorceau de pe poarta ferecată și tîntuită.

Un trimis al slugerului sosi atunci în goana calului. Părul său bălan zbura în vânt și vocea lui tună:

— Ce faceți? Domnul Tudor vrea să știe!

— Ne apăram! răcni Frunte-Lată. Mișei din mănăstire ne-au primit cu gloanțe!

— Dar n-aveți poruncă să trageți!

— Ce dracu! vrei să ne curețe ca pe niște vrăbii?

Ion Urdăreanu ajunsese acuma la front; în aceeași clipă trosniră iarăși focuri din metereze.

Frunte-Lată înjură groaznic. Ion însă chiuia de bucurie. Era botezul lui de foc, pofta de luptă îi curgea prin vine cu fiori reci și calzi, trăgea prin nări mirosul acru al prafului de pușcă, și când pandurii traseră și ei a doua oară peste capul lui, el apucă flinta.

Frunte-Lată însă răcni la el:

— Du-te și spune slugerului de ce dăm!

Urdăreanu se supuse supărat și goni la vale spre sat, unde se afla Tudor.

Comandirul pandurilor se înfurie:

— Atâta știu ciocoi, să tragă asupra norodului!

— La mănăstire! Să intrăm cu sila! strigară toți împrejurul lui.

— Tăcere! tună el. Nu mișcați! Și dădu porunci repezi și bine chibzuite.

Pe coasta din fața clopotniței, despărțită de mănăstire prin vâlceaua adâncă a unui izvor, pandurii erau să sape șanțuri. Unii se așezară în sat și pe creasta dealului, iar avangarda, care mai pierduse doi oameni, fu chemată înapoi.

Pandurii erau adânc amărâți împotriva boierilor care trăsese fără să stea de vorbă, și aprinși de mânie pentru că n-aveau voie să năvălească asupra mănăstirii. Frunte-Lată tuli de vale cu oamenii săi

ca o furtună. Ene Enescu fusese trimis să-l cheme, căci Tudor văzuse că Ion Urdăreanu era ca înfrigurat de pofta de luptă, ceea ce poate l-ar fi îndemnat la neascultare. El zise către Frunte-Lată:

— Nu putem lua mânăstirea cu iureș, pentru că n-avem tunuri; o vom închide cu strășnicie, și prin foamete vom lua-o.

Uriășul, care acum văzuse moartea a trei panduri, care miroșise praful de pușcă și auzise șuieratul gloanțelor, smuci calul său din loc cu o înjurătură și goni năuc prin sat.

Vladimirescu atunci zise celorlalți:

— Și eu m-aș bate, dar pe câmpie lucie. Nu e sângele norodului făcut să strophească ziduri de mânăstire.

Aceste cuvinte trecură de la om la om și-i mai liniștiră; începeau a înțelege pe căpitanul lor.

Oamenii săpau șanțul de-a curmezișul coastei; ei lucrau înfuriați, zvârlind în sus bulgării de pământ, singura lor armă împotriva gloanțelor care tot mai zburau din văzăturile clopotniței. La apus de soare șanțul era gata, și din lucrători mai căzură șapte inși.

Pandurii erau nebuni de mânie. Voiau să arză mânăstirea. Dar toți căpitani străjuiau la postul lor; porunciră surlașilor să sune și vestiră tuturor că slugerul primise din București o știre de mare însemnătate, pe care voia s-o împărtășească norodului.

Se coborâră atunci cu toții spre sat, turburați și nerăbdători, dar mulțumiți că căpetenia lor îi chema la sfat. Ei înconjurau cârciuma, din care Tudor Vladimirescu își făcuse cancelaria.

El ieși în pridvor și zise:

— Fraților, să nu ascultați numai ce grăiesc eu, dar și ce grăiește stăpânirea, ca să nu fie zis că v-am amăgit eu pe voi. Judecați și hotărâți. Apoi le citi la cele din urmă raze albe ale zilei, cu glas de aramă, răsunător, cartea Divanului, care glăsuia astfel:

„Cu mare mirare luarăm în știre de urmările ce ai început a face, cugetând însoțire de mai mulți, și împărțind cuvinte către locuitori ca să sară cu toții spre izbăvirea răului, și să iasă din întuneric la lumină. Acest fel de urmări, că nu au sfârșituri bune, este știut și din istorie și din pilde ce se văd pre toată ziua.

Vedem că prin cuvintele ce prin nejudecată ai alcătuit către locuitori, propovăduiești că pentru folosul obștei și binele țării te-ai pornit într-această faptă și voiești a arăta cum că nu ești tâlhar sau voitor de rău, ci îndemnător binelui și săvârșitor izbăvirii obștei din ispita răutăților. Dar care dintre locuitori îți va da crezământ? Și-n ce temei răzămând se va însoți cugetărilor ce ai, de vreme ce cu toții cunosc și înțeleg câtă însărcinare, câte cheltuieli și câte pagube se pricinuiesc satelor într-acest fel de netrebnicie? Deci te sfătuim părintește și ca niște adevărați patrioți, îți poruncim să te păzești de asemenea fapte păgubitoare țării, aducătoare de sminteală liniștei

locuitorilor și pricinuitoare de mare nevoie asupra-ți; și te încredințăm cu jurământ că de te vei supune povățuirilor și poruncilor noastre, și lăsându-ți armele te vei scula și vei veni, fără tăgăduire vei scăpa de orice urgie, căci cu toții vom fi mijlocitori către domnul țării, ca să-ți treacă cu vederea urmarea ce ai cugetat. De nu-ți vei lua seama cu dinadinsul și nu te vei supune acestor părintești povățuiri ce cu iubire de omenire îți dăm, atunci să fii încredințat că după ce nu vei găsi scăpare, apoi și osânda morții îți va fi grozavă și cumplită. Către aceasta te sfătuim și îți poruncim ca îndată ce vei primi această scrisoare a noastră, în soroc de două ceasuri să-ți iei seama bine și către cel ce-ți va trimite scrisoarea să dai răspuns în scris curat că de va fi făcut o coprire de supunere și prin vrednice dovezi ca să poată fi crezute să înceteze numaidecât pornirea ce este căzută asupra-ți și te așteptăm aici precum mai sus pe larg ți se arată; iar de nu ți se vor precurma relele cugetări, hotărăște-te singur morții și fii încredințat că nu vei găsi scăpare. Cetește cu mare luare-aminte aceste scrise, supune-te povățuirilor ce privesc binele-ți și fii sănătos.”

Urmau iscăliturile mitropolitului, a doi episcopi și a doisprezece boieri divaniți.

După ce citi, slugerul Tudor grăi:

— Fraților, de vă este tot asta părerea, plec chiar acuma la București.

Oarcă și Frunte-Lată săriră lângă el și-l apucară fiecare de un braț:

— Ești al nostru! Nu te lăsăm!

— Și noi suntem ai tăi! strigă Gheorghe Cuțui.

— Mai bine pierim cu toții decât să mai trăim cum am trăit de la o vreme încoace! zise Barbu Urleanu.

— Așa e! Așa e! strigară cu toții.

Tudor Vladimirescu răsufală din adânc, apoi zise:

— Fie. Voi scrie deci stăpânirii că venim cu toții la București.

— Trăiască Domnul Tudor! se ridicară din nou glasurile, ca o vijelie.

Slugerul intră în casă și dictă unui scriitor din mulțimea slujbașilor mici care urmaseră pandurii și pe care Tudor îl întrebuința la cancelarie: „Cinstiți boieri! Prin cinstita către dumneavoastră de la 30 ale trecutului ghenarie la 3 ale următorului, cu toată plecăciunea am primit; și cele poruncite am văzut; dar știut fie dumneavoastră că eu din mica mea copilărie am slujit cu mare credință stăpânirii și patriei mele; precum și acum, și în toată viața mea, sunt hotărât a sluji și a mă jertfi pentru binele patriei mele; și eu de capul meu nicidecum n-am plecat, fără ca tot norodul cel amărât și dosădit al acestei ticăloase țări, atât cei de loc, cât și cei străini, văzând că stăpânirea, sub care sunt încredințați de către preaputernica împărăție, stăpânitoarea noastră – a cărei mărire Domnul Dumnezeu să o întărească în veci – i-

a adus în cea mai desăvârșită prăpădenie și nemaiputând suferi arzimea focului care le-a pus peste capete, cu toții într-un gând s-au unit, și au hotărât ca să se scoale, cu mici cu mari, și să se adune la orașul cel de căpetenie al țării, și acolo stând să ceară împărăteasca milă. Și știindu-mă norodul pre mine, dintr-alte vremi, că sunt un adevărat fiu al patriei mele, cu silnicie m-a luat a le fi și la această vreme chivernisitor pentru binele și folosul tuturor.

Dar eu cum am văzut preacinstita poruncă a dumneavoastră, supus fiind, m-am ridicat pe loc ca să plec; iară Adunarea norodului, nu numai că nu m-a lăsat, ci încă subț mare pază m-a pus.

Ziceți dumneavoastră că din ridicarea mea se supără odihna locuitorilor; dar ei, după ce le-am citit într-un auz preacinstita poruncă a dumneavoastră, cu un glas răspunseră: că aceasta nu este nimica pe lângă tiraniile cele cumplite care le pățimesc de la dregători. Acestea i-au adus la deznădăjduire, încât sunt bucuroși mai bine să piară cu toții, decât să mai fie vii.”

Apoi Tudor mai povestea în câteva cuvinte scurte cele petrecute până la sosirea Adunării la Motru, și scârba mare a pandurilor care, ridicându-se pentru dreptate, fuseseră întâmpinați cu arme de moarte.

În șanț ardeau două focuri, la care străjuiau șase panduri. Ei găsiseră merinde în sat, mămligă și pește sărat. De când plecaseră dis-de-dimineată de la Strehaia, nici nu poposiseră, nici nu se hrăniseră; acuma mâncau în tăcere. Când însă plosca cu țuică trecu din mână în mână, atunci veni vorba despre cei căzuți, despre văduvele și copiii lor și despre ceea ce e scris omului.

Unul zise:

— Toate le află omul, afară de rostul vieții și al morții...

Altul, care privise lung în foc, începu a cânta jalnic, pe când ațâța flacăra cu un par:

*„Nu mai plânge, Măriuță,
Vezi de Ion și de căsuță
Și de bietele copile,
C-am ajuns în bune zile
Să nu plângeți moartea mea,
Că-i la țară piață rea.
Uite, mergem să arăm,
Țelina să despicăm,
Noi avem să semănăm,
Voi aveți să ne urmați,
Însutit să secerați.
Nu plângeți, nu vă-ntristați,
Domnul Tudor e cu noi,
Dumnezeu fie cu voi.”*

Într-adevăr, oamenii aceștia nu știau, cum nu știa nici omenirea toată, pentru ce trăiau și pentru ce mureau, dar din tăria și din simplitatea lor ei trăgeau învățătura cum trebuiau să trăiască și să moară.

— Ce cântați? strigă un pandur de lângă celălalt foc.

— Barbu Viga a brodit un cântec, fu răspunsul.

— Și noi știm unul nou.

— S-auzim.

Al doilea cântec glăsuia:

*„A dat bunul Dumnezeu
Să umble și plugul meu!
Să trag brazda dracului
La ușa bogatului.
O brăzduță d-ale sfinte,
Să ție ciocoiul minte,
Să-i arunc un semănat
Cu sânge negru udat,
Semănat de poterași
Să răsăie românași,
Mi-am vândut și cămășioara,
Ca să-mi cumpăr săbioara.
Plugulețul meu nebun,
Cum te prefăcuși în tun!
Vezi așa mai poți ara,
Să mai scapi de angara.”*

— Bun cântec, îl lăudară ceilalți.

— Și eu mai știu unul! strigă Barbu Viga, poetul, și cu pumnul întins spre mânăstire cânta:

*„Frunză verde usturoi,
Tu n-ai lege, măi ciocoi!
De te-aș prinde în război,
Cu măciuci ca să te moi,
Să te moi, să te jupoi:
Că cu pielea de ciocoi
Am să-mi fac opinca mea,
Ca domnul lui Caragea
Ce-și făcu o malotea,
Îmblănită de păgân
Tot cu piele de român.”*

— Halal să vă fie, zise deodată un glas în întuneric.

— Cine e? strigără pandurii sărind în sus.

— Dunăre, fu răspunsul.

Era lozinca. Iancu Jianu venea cu schimbul străjilor.

Pe când cei dintâi se-ntorceau în sat, trecând cu greu prin troienele de omăt, Barbu Viga zise căpitanului de haiduci:

— Să fie de, iertare, boierule, dar cum stau lucrurile cu cartea aceea de la stăpânire? În toamna trecută eram și eu la București împreună cu slugerul, și el ședea la episcopul Ilarion, și avea prietenie cu mulți boieri mari, la care se ducea mereu. Apoi azi cum de au iscălit ei acea carte și-l amenință cu moartea? Oare nu mai țin cu noi?

Iancu Jianu nu răspunse, însă după un răstimp înjură o înjurătură așa de grozavă încât i se făcu lui Barbu Viga părul măciucă și el nu mai îndrăzni să întrebe nimic.

A șaptea noapte, o vijelie cumplită suflă de la munte, iar a doua zi, priveleştea toată, afară de cerul albastru, era albă, neprihănită. Albe erau colnicele și pădurile și mănăstirea, de la creștetul turnurilor până la temelii zidurilor, părea înfășurată în cearceafuri uriașe; căci zăpada era moale și se lipea de toate colțurile și de toate adânciturile.

Cei dinăuntru mănăstirii văzură că nu mai era scăpare pentru ei; li se isprăveau merindele. Boierii scoaseră un steag alb pe clopotniță și deschiseră mica porțiță pătrată din poarta ferecată, prin care un om nu putea ieși decât plecat în două. Dar troianul din fața ei nu se străpunsese decât după mai multe ceasuri de muncă. Pe urmă numai ispravnicii de Mehedinți trimiseră slugerului Tudor două ulcioare pline de galbeni cerând îngăduire să plece nevătămați către Craiova.

El îi chemă la dânsul, îi primi în cancelarie fără să-i poftească să stea jos, și se răsti la ei:

— De ce traserăți asupra norodului? Ce rău v-a făcut?

Turburați și speriați de purtarea fioroasă a pandurului, ei gângăviră:

— Ce eram să facem? Dacă vii și dumneata cu oștire?

— Aflat-ați oare că această oștire s-a purtat tâlhărește? Că pe neașteptate ar fi prădat sate și jefuit oameni? N-ați putut afla, că nu s-a făcut. Dumneavoastră însă mi-ați ucis unsprezece panduri. Dumneavoastră sunteți cei netrebniți, care vărsați sângele neamului vostru.

Viișoreanu strigă aproape lăcrămând:

— Dar ce vrei la urma urmei? Ce e cu răsmerița asta? De ce turburi pacea, arhon sluger, și apoi te miri că ne împotrivism?

Cu capul pe piept ca buhaiul când se repede la dușman, Tudor făcu un pas înainte, și boierii se dădură înapoi.

— Pacea cui? zise el. Pacea lupilor sătui care s-au îngrășat pe urma turmei fără cioban? Tocmai pe aceea o vom turbura. Le voi arăta lor

că turmele nu sunt de ei. La Strehaia am și închis pe unii din ei, trimiși să se împotrivescă norodului. Știu ce se uneltește împotriva mea la București, știu de poruncile date spre ieftinirea cărnii și a pâinii și spre scutirea de bir a pandurilor, de care nici dracu nu s-a sinchisit pân-acuma, știu că sunt amenințați de afurisenie cei ce mă vor urma pe mine. Toate astea însă nu sunt decât cârpeli, care nu pot întregi haina ruptă! Dar ce mai stau eu de vorbă cu voi! răcni el deodată, bătând din picior, vorbele mele tot nu le înțelegeți!

Boierii priviră unul la altul, ei nu știau decât un singur fel cum trebuiau înțelese plângerile și învinuirile, și Vișoreanu zise cu glas pe jumătate, dar ademenitor:

— Crede-mă, arhon sluger, ți-am fi trimis și mai mult, dar nu avem decât atât. Dar dacă ne dai drumul la Craiova, îți făgăduim că de acolo...

Tudor Vladimirescu îi tăie vorba cu o înjurătură și luând urcioarele pline de aur de pe masă, le trânti la picioarele ispravnicilor, de se fărâmară și galbenii săriră zăngănind și rostogolindu-se în toate părțile.

— Ridicați-i! strigă slugerul, ridicați-i și duceți-vă naibii, că de nu, vă strâng de gât! Să nu rămâie niciun galben pe jos, ați înțeles? În genunchi, ciocoilor!

Și boierii erau nevoiți să se târască după bani prin toate colțurile; cu spinarea încovoiată sub caftanele lor îmblănite păreau doi urși prinși în cușcă.

Un tânăr care intră tocmai își făcu cruce strigând:

— Doamne sfinte, ce e asta?

— Serdare Djuvara, zise Tudor către el, pe acești boieri îi vei duce astăzi la Craiova.

Când Ștefan Bibescu și Vișoreanu se văzură în sfârșit în sanie, pe drumul Craiovei, ei chemară pe serdarul Djuvara, căpitanul celor o sută cincizeci de oameni care îi însoțeau.

— Pentru Dumnezeu, arhon, da' ce ai de gând să faci cu noi?

— Ceea ce mi-a poruncit slugerul Tudor. Vă duc pân-acasă la Craiova.

— Ești oare și dumneata de partea lui?

— Nu sunt. Pe mine m-a trimis la Motru banul Dumitrache Bibescu, pe care stăpânirea l-a numit hatmanul pandurilor din Oltenia, pentru... pentru a afla ce face slugerul. Când am auzit că vă păzea cu strășnicie, nu m-am lăsat de el, până ce nu v-a dat slobozenie.

— Îți mulțumim din inimă, dragă Djuvara! Când ai intrat, am simțit că ne vei scăpa de acest tâlhar!

Serdarul zâmbi a râde, se gândea că le-ar fi venit greu ispravnicilor să-l vadă intrând în cancelarie, deoarece, atunci, ei erau cu spatele la

uşă, în genunchi pe jos, gemând şi căutând galbenii lor, pe care „tâlharul” nu-i primise. El le scurtă mulţumirile întorcându-se la capătul pâcului său. După care boierii începură să-l categorisească:

— Suntem vânduţi. Toţi aceşti mişei sunt dintr-o apă. Se ştie că Djuvara e omul banului Bibescu; iar banul ocroteşte pe toţi tâlharii din ţară. N-a fost el, pe vremuri, trup şi suflet cu haiducul Iancu Jianu, care e şi el acuma în pricopsita Adunare a norodului!

— Ajută-ne, Doamne! gemu boierul Ştefan.

— Şi iacă, acest popor, urmă Vişoreanu în deducţiunile sale logice, care se strânge laolaltă cu miile, se înarmează şi cucereşte toate cetăţile ţării, acest popor zice că e slab şi asuprit. Parcă răscoala n-ar fi tocmai dovada cea mai bună că stăpânirea a lăsat-o pe prostime să se îmbogăţească şi să se încreadă prea mult în sine. Calul flămând nu se zbate în hăţuri.

Boierul Ştefan însă nu avea poftă de politică.

— De ne duce teferi la Craiova derbedeul de Djuvara, zise el, îmi iau nevasta şi fug la Vidin. Derviş-paşa mi-e prieten. Iar turcii desigur vor trece în curând Dunărea, ca să se isprăvească nemaipomenita comedie.

— Ar trebui să cheme pe nemţi.

— Despre mine, chemaţi şi pe dracu. Eu trec Dunărea.

Domnul Tudor ocupa gura Motrului, luând în stăpânire şi cele două tunuri dăruite pe vremuri, împreună cu cărţi bogate şi argintărie multă, de Constantin Vodă Brâncoveanu, ctitorul mănăstirii; iar pe urmă, trecând Jiul el ajunse, după un drum de un ceas şi jumătate, la mănăstirea Țânțăreni. Aceasta era aşezată pe o ridicătură de pământ rotundă, înconjurată de păduri din trei părţi, pe când mocirle şi băltoace se întindeau într-o parte până la râu, unde era țiğănia. Şi această mănăstire bogată era întemeiată de Brâncoveanu; azi era plină de călugări greci, care însă nu îndrăzniră să se împotrivescă lui Tudor, cuceritorul Motrului.

Tabăra fu aşezată, la o bătaie de puşcă de mănăstire, pe un luminiş unde se ţinea târg o dată pe săptămână. Şi chiar a doua zi de dimineaţă străjile vestiră reîntorcerea serdarului Iamandi Djuvara, cu o ceată mai mare.

Vladimirescu primi ştirea cu linişte şi porunci pandurilor de la Padeş să iasă în linie de rezel în faţa taberii. Îndată sosită şi craiovenii şi traseră câteva focuri de pistoale.

Atunci răsună vocea puternică a lui Frunte-Lată:

— Te-am văzut, nene Haldene! În mine vrei să dai?

Şi Oarcă strigă:

— Ei, Niculae Țivig, ori ți-ai pierdut mințile? Doar nu suntem creștini cu toții?

Atunci îi recunoscură și ceilalți: un căpitan ieși înaintea frontului și chemându-și oamenii și arătând cu sabia oastea lui Tudor:

— Nu sunt dușmani! Pentru dreptate s-au ridicat, iar nu ca să ucidă. Să ne înfrățim cu ei!

— Acesta e boierul Hergot de la Tarniță, zise Oarcă râzând mulțumit. Cetele amândouă se uniră, cum se unește Jiul cu Motrul, după toate legile firii, și căpitanul craiovenilor, serdarul Djuvara, se apropie de Tudor și-l salută. Apoi îi ceru o convorbire între patru ochi, și spuse lui Vladimirescu că comănduirea pandurilor oltenești fusese luată banului Dumitrache Bibescu și dată vornicului Niculae Văcărescu de la București. Acesta poruncise lui Djuvara să lovească Adunarea norodului cu o oștire mai mare. Și căc serdarul Olteniei, Ion Solomon, împreună cu stolnicul Dinu Bălțeanu primiseră ordinul să meargă degrabă spre Țânțăreni. Pentru asta Solomon fusese chemat de la Dunăre, unde nimicise o ceată de hoți răzvrățiți și primise, drept mulțumire, o blană scumpă și 500 de taleri. Oștirea stăpânirii urma a-și ridica tabăra la Coțofeni, pe Jiu, cam la trei ceasuri de Țânțăreni. În Craiova domnea cea mai mare turburare. Nu te puteai încrede în nimeni. Nimeni nu se dădea pe față și nu mărturisea cu cine ține. Tudor Vladimirescu îl asculta în tăcere. Apoi zise:

— Și dumneata cu cine ții, arhon serdar? Drept răspuns, tânărul îl rugă:

— Lasă-mă să-ți jur credință!

Volintirii soseau aproape fără întrerupere. Adunarea norodului număra ca la 3.000 de oameni, dar Domnul Tudor își aduse aminte cu jind de zilele de la Padeș, când ei erau numai 600, dar 600 de vânători de urși și de capre, 600 de fii ai munților! Deși era strașnic la alegerea oamenilor, deși respingea cu asprime pe toți care îi păreau fără căpătâi, totuși ascultarea nu mai era aceeași. În tabără acum era gâlceavă și harță, pandurii și arnăuții se încăierau și era chiar să se facă moarte de om la Țânțăreni.

Printre grămăticii lui Vladimirescu era și tânărul boier Dumitrache Protopopescu de la Severin, care fusese prins și jefuit la Tâmpa. El se ruga acum de sluger, jumătate îndrăzneț și jumătate plângăcios, să i se dea măcar haine, spunându-i că nu mai putea să șază în cancelarie, cum o făcuse la Motru, îmbrăcat numai cu cămașa și cu o manta pe care i-o împrumutase Urdăreanu.

Tudor însărcinase pe unii din căpitani săi să poruncească căpeteniilor arnăuților să înapoieze lui Protopopescu calul și straiile, oprind numai armele.

După aceasta un gospodar chemă pe tânăr și-l îndemnă să-i arate pe cei care-l prădaseră.

Protopopescu se uită la chipurile sălbatice ale bărbaților care

stăteau jur-împrejurul focului și râdeau de el, și, mânios, întinse degetul spre unul înalt și strigă:

— Țsta e! Țsta mi-a furat roibul, cu șa turcească de la Vidin, cu arșele numai fir și două sute și patruzeci de lei!

Arnăutul ca fulgerul scoase iataganul și se aruncă asupra nesocotitului boier. Acesta sări în partea căpitanilor, îmbrățișă pe bairactar și-l rugă:

— Nu mă lăsa că mă taie!

Atunci se adunară și ceilalți gospodari împrejurul Protopopescului, ocrotindu-l, iar bairactarul își scoase și el iataganul, se apropie de arnăutul înfuriat și răcni:

— Stai! Or te fac bucăți!

Domnul Tudor, auzind cele petrecute, chemă iarăși pe tânărul boier și-i zise posomorât:

— Lasă mișeii la naiba!

— Dar mie îmi trebuie haine! strigă Dumitru Protopopescu tremurând de mânie, de frig și de turburare. Dacă aci nu-mi pot dobândi dreptatea, dă-mi cel puțin un răvaș de drum și un cal, ca să merg acasă să mă îmbrac din nou.

Tudor îngădui cererea, și flăcăul plecă pe deșelate, îmbrăcat numai cu gheba lui Urdăreanu.

Însă cuvintele rostite de el: „Aci nu-mi pot dobândi dreptatea!” ardeau în inima lui Tudor. Se ridicase pentru a înzestra țara întreagă cu darul dreptății, și iacă, nici sub ochii lui, în tabăra lui, un singur om nu-și putea căpăta dreptul său!... Și el își jura sieși că va fi de acu înainte un judecător fără milă pentru ostașii săi, chiar dacă s-ar prăpădi el cu toată oștirea sa.

Între București, Craiova și tabăra răsculaților lipcanii alergau mereu. Boierii îl înștiințară pe Tudor Vladimirescu că domnia țării fusese încredințată de Poartă lui Scarlat Vodă Calimah și îl întrebau cum va putea da ochi cu luminatul Domn el care împinge la vărsare de sânge între frați?

Tudor Vladimirescu răspunse printr-un ultimatum în trei puncte: cerea stârpirea catahrisisului, despăgubirea locuitorilor jefuiți, încredințarea cu jurământ că viața lui și a căpitanilor săi să fie chezușuită, și plata pandurilor.

Boierii răspunseră înfuriați că ei erau tocmai pe cale, ca adevărați patrioți, să facă dreptate în țară și să stârpească catahrisisul, dar că Tudor Vladimirescu le împiedicase munca prin urmările sale nelegiuite. Îi făgăduiau însă că vor aștepta sosirea caimacamilor noului domn, înainte să mai ia vreo hotărâre împotriva-i, dacă, la rândul său, Tudor îi încredința că nu se va mișca din loc și că nu va ademeni mai mulți voluntiri prin amăgitoarele sale propovăduiri. Și,

înainte de toate, îl sfătuia să nu cuteze să se creadă mai mult decât firea îl clădise să fie.

Erau obișnuitele argumente și palavre ale unei autorități ajunse la putreziciune, care nu poate pricepe că i-a sunat ceasul și că piere, pentru că dreptul etic stă mai sus decât cel feudal, care este îndreptățit numai cât timp un rang înalt înseamnă gânduri înalte, simțiri și purtări înalte.

Când slugerul arătă lui Iancu Jianu cea din urmă scrisoare, haiducul râse cu batjocură:

— Așa e, nu cumva să te crezi boier, căci numai ei au dreptul fățarniciei și al mișeliei! Să nu te crezi boier, căci atunci cu toții am pierde orice nădejde în viitorul țării!

— Trebuie scurtat de o palmă, zise pandurul încruntat.

— Așa înțeleg și eu, se liniști Iancu Jianu.

Tudor Vladimirescu se așază la masă și scrisese vornicului Văcărescu o scrisoare măiestrită, o scrisă cu dragostea unui prieten al poporului și cu înțelepciunea unui om de stat, cuprinzând dintr-o privire largă neamul întreg, înțelegând legea firească a deosebirilor între păturile sociale, dar și legăturile între ele, care trebuie întărite prin bunăvoință și dreptate:

„Cinstita scrisoare a dumitale cu multă plecăciuni am primit, din care alta nu înțeleg, fără decât văd că toate pornirile cele vrășmășești ale maimarilor noștri care le-au pornit asupra Patriei le grămădești asupra-mi, ca și când eu aș fi făcut, sau aș face vreun rău Patriei mele; ci pesemne dumneata pe norod, cu al cărui sânge s-a hrănit și s-a poleit tot neamul boieresc, îl socotești nimic și numai pe jefuitori îi numești patrioți, măcar că eu nici asupra acestei tagme nu sunt voitor de rău, ci încă mai vârtos le voiesc întregirea și întărirea privilegiilor. Apoi de ce, fără de niciun cuvânt al dreptății mă catigorisiți? Și cum nu socotiți că pre mine mă categorisește numai tagma jefuitorilor, iar pe jefuitori îi categorisesc toate neamurile? Văd dar că alta nu este fără numai Dumnezeu a împietrit inimile maimarilor noștri, după cum oarecând pre ale egiptenilor. Dar cum nu socotiți dumneavoastră, că Patria se cheamă norodul, iar nu jefuitorii? Și cer ca să mi-arăți dumneata ce împotrivire arăt eu împotriva norodului? Că eu alta nu sunt decât numai un om luat de către tot norodul al țării, cel amărât și dosădit din pricina jefuitorilor, ca să le fie chivernisitor în treaba cererii dreptăților. Iară tagma jefuitorilor, căci nu le place una ca asta, a ridicat arme de moarte asupra patriei și a ticălosului norod. O! Ce mare jale! Dar dacă este tagma jefuitorilor dreaptă și norodul vinovat, cum nu trimeteți dumneavoastră și pe la învecinatele neamuri, ca să vedeți pe cine categorisesc? Pre norod? Sau dumneavoastră? Și cu cine voiesc a ține? Cu dumneavoastră, sau cu norodul? Căci aceasta s-au

vestit în toate laturile. Prea bineștiu pe dumneata că ești foarte înțelept și născut din neam slăvit și iubitor de patrie, ce cu înțelepciune multe orânduiri bune au făcut patriei. Socotească de către înțelepciunea dumitale și aceasta: că norocul războiului este numai în mâna lui Dumnezeu atotțiitorul, și nu se știe cui îl va da; și măcar va birui tagma jefuitorilor, dar tot nu poate fi norocită, că va să-i hulească toată lumea, iar de nu va putea birui, unde va scăpa dinaintea norodului? Și de voiești dumneata binele patriei, precum au vroit părinții dumitale, trebuința este ca să ne întâlnim negreșit; însă de vei binevoi, să am cinstitul dumitale răspuns, unde și cum, fiindcă norodul nu cere altceva decât numai o dreptate ce poate fi folositoare și tagmei boierești și cum zic, ori în ce chip vei pofti dumneata, să am cinstitul răspuns. Theodor”.

Dar această rugăciune fierbinte a unui suflet mare și drept nu fu ascultată. În adevăr Niculae Văcărescu era înțelept, plin de duh și de o fire aleasă, însă nici el nu pricepea că cei mari stăteau pe umerii celor mici. El nu răspunse deloc „apostatului” și se întoarse la București, șase zile după ce sosise la Craiova, pentru că divanul numise caimacam al Olteniei în locul său pe vornicul Constantin Samurçaș. Aceasta era o lovitură bine chibzuită de Daimon. Eteriștii din București, ale căror planuri boierii români nu le știau decât pe jumătate, nu aveau de gând să stânjenească pe Vladimirescu, ci să-l întrebuinteze în ajutorul lui Ipsilanti. De aceea, Samurçaș căpătase de la divan o împuternicire, care-l însărcina, ca pe un boier cunoscut și cu vază mare în Oltenia, unde fusese caimacam de mai multe ori, să potolească răscoala după cum va chibzui el că e bine, fără să mai ceară încuviințarea ocârmuirii. Și boierii nădăjduiau ca el să aibă multă trecere la slugerul Tudor, fiindu-i prieten și proteguitor.

Și într-adevăr un schimb de scrisori dese începu îndată între Samurçaș și Vladimirescu, iar solul lor credincios era Hagi Prodan, căpetenia sârbilor. Pe atunci Olimpianul Iordache sosise la Coțofeni cu ceata lui. Și într-o noapte, Domnul Tudor chemă doi dintre căpitanii săi și porni cu ei, în taină și-n tăcere, spre miazăzi, până le porunci, cam după un ceas și jumătate, să-l aștepte într-o casă de țaran, pe când el o luă înainte cât îl lăsa de repede zăpada care se topea, pe drumurile jumătate desfundate și jumătate înghețate.

Olimpianul făcu aceeași cale spre miazănoapte, și cei doi frați de cruce se-ntâlniră la jumătate drum, într-o cârciumă părăsită din pădure. Dar nu se puteau înțelege, cum se-nțelegeau cu o lună înainte.

— Am auzit că i-ai pus să-ți zică Domn? întrebă Iordache bănuitor.

— Nu e adevărat, răspunse Vladimirescu, pe față nu îndrăznește nimeni să-mi zică Domn. Ce vor fi zicând după ce-mi întorc spatele, nu pot împiedica, cum nici Vodă nu putea împiedica să-l poreclească

Mormoloc.

Kleftul simți toată mândria acestui răspuns, înțelese că fostul său vătaf de plai de la Cloșani era azi un om a cărui putere militară și politică se sprijinea pe patru mânăstiri întărite, și a cărui putere morală era clădită pe dragostea și încrederea întregului norod al Olteniei.

Vladimirescu însă fără preget îi povesti despre cele întâmplate la Adunarea norodului, și Olimpianul îi spuse zăpăceala care domnea la București și la Craiova, de unde boierii, ca întotdeauna în timp de primejdie, fugeau pâlcuri, în goana mare. Iar Tudor se hotărî atunci să trimită o divizie de bulgari și de sârbi sub Makedonski și Hagi Prodan ca să silească pe fugari să se întoarcă înapoi.

În mijlocul convorbirii lor Iordache întrebă:

— Și te-ai dat turcilor?

— Nu e nimic schimbat între turci și Țara Românească, fu răspunsul.

De n-ar fi fost întunericul atât de adânc – felinarele aduse de el luminau abia un colț al bordeiului – Domnul Tudor ar fi văzut cum se îngălbenea fața lui Iordache; văzu însă cum îi tremurau mâinile când întinse la lumină o hârtie arătând cu degetul unele rânduri scrise pe ea. Era o copie după arzmagzarul pe care Tudor îl trimisese înaltei Porți și acele rânduri grăiau:

„În astfel de stare vrednică de jale aflându-se tot poporul și nelăsându-i niciun fel de mijloc ca să arate preaputernicei împărății jafurile, chinurile, despoierile și desăvârșitele dezmoșteniri ce suferă de acești tâlhari, și să ceară milă și ușurare, ne-am văzut siliți de cea desăvârșită deznădăjduire, mai întâi a ne ridica împotriva acestor tâlhari și despuietori, și în urmă, ca niște credincioși supuși ai împărăției, să cerem împărăteasca milă. Pentru care cu lacrimi ne rugăm să ni se trimită un împărătesc cercetător, însă nici grec, nici de religia noastră, ci chiar din sânul preaputernicei împărății, ca să cerceteze și de față să vază adâncile rane ale țării și desăvârșita noastră despuiere și călcare a drepturilor ei. După care, încredințându-se preaputernica împărăție, să ridice deasupra-ne aceste lipitori ce ne-au supt tot sângele din noi, și să lase în toată îndeplinirea lor vechile și adevăratele drepturi ale țării. Noi, mulțumiți am plătit totdeauna, plătim, și niciodată nu vom tăgădui de a plăti datoria noastră de tribut către Înalta Poartă, încredințați fiind că nu vom fi lipsiți de vechile drepturi ale țării, la care domnii greci, dimpreună cu ticăloșii noștri de boieri s-au arătat totdeauna surzi, și în loc de a ne oblădui cu dreptate, ca niște părinți, ne despoaie și ne pradă mult mai rău decât niște tâlhari, atât partea bisericească, cât și politicească. Și după ce se îngrășe și se umflă din sângele nostru, le înlesnește și drumul domnilor, și se uită la dânșii cum fug din București, ziua nămează

mare, pe podul Mogoșoaiei, în împărății străine.”

— De ce-mi arăți asta? întrebă Tudor Vladimirescu. Știu ce am scris. Oare nu e adevărat?

Lui căpitan Iordache, care era mai totdeauna chinuit de friguri, îi clănțăneau dinții de mânie, căci înțelese acumă că căpetenia pandurilor nu putea fi socotit drept eterist supus și ascultător. Olteanul era acumă de capul lui, avea o ținută politică bine hotărâtă, și nu se sfia să-și calce cuvântul pentru nevoile cauzei sale. Iordache îl privea ca pe un trădător față de Eterie.

El zise cu buzele tremurătoare:

— Nu e nicio minciună în arzul tău. Însă tu îi chemi pe turci în ajutor, pe turci împotriva grecilor! Iar jurământul nostru zice: „Jur că voi privi totdeauna pe turci, dușmanii noștri, cu ură și cu dispreț”.

— Dușmanii voștri, bine zici, întâri Tudor.

— Dar ai jurat cu mine! strigă celălalt mânios și amărât.

— Pentru voi, nu pentru mine, zise Vladimirescu liniștit. Țara voastră, pe care ați jurat s-o scăpați, e dincolo de Dunăre, mai departe chiar, peste mare. Ea e schingiuită sub jugul turcesc, și bine faceți când voiți să-l scuturați; eu vă voi ajuta cu drag, dar nu pe pământul meu strămoșesc. Cum Elada e a ta, așa și Țara Românească e a mea. Și țara mea e încărcată de lanțuri rușinoase, dar nu sunt făurite de turci; acestora le plătim daruri care întrec adeseori puterile noastre, însă din măduva noastră sug alții, mai răi, fanarioții și boierii. Așa-i?

Iordache oftă:

— Așa-i...

— Care atunci îmi este datoria? Să curăț țara mea de ciuma care o bântuie. Iar pentru asta ne trebuie liniște la hotare, trebuie să nu ne calce oștiri străine. Deci cu turcii sunt nevoit să țin pace. De s-o ridica poporul meu și veți avea nevoie de el, eu, frate, îmi voi ține jurământul de la biserica Sfântu Sava.

Kleftul ședea pe o buturugă, pintenii-i zăngăneau, căci tremura de la cap până la picioare. Nu putea nici să scoată de minciună pe pandur, nici să-i împărtășească vederile, ci simțea cu jind și cu ciudă, câtă putere și greutate căpătau cuvintele și hotărârile lui, pentru că erau rostite pe pământul țării sale.

— Ești prea mintos, scrâșni el.

— Așa trebuie să fie acela care cutează să ducă mii de oameni, zise Tudor Vladimirescu cu asprime.

Și nici de astă dată Iordache nu găsi răspuns, doar știa prin câte groaznice primejdii trecuse și mai trece Eteria, din pricina lipsei de cumințenie a căpeteniilor ei. Grijile îi apăsau greu pe suflet.

Urdăreanu și Enescu care însoțiseră pe Domnul Tudor auziră la două noaptea semnalul convenit prin care-i vestea de întoarcerea sa. Erau culcați în paiele grajdului, lângă caii lor, de unde săriră în sus și

ieșiră în grabă.

Căpetenia pandurilor îi primea în tăcere, și în tăcere porniră tustrei. Câteodată după aceste întâlniri, el trimitea pe unul sau pe altul dintre ei la Motru sau la Strehaia cu porunci și scrisori; azi însă nu le dădea nicio altă însărcinare, ceea ce îl umplea de părere de rău pe Urdăreanu, pentru că zgribulea, și i-ar fi fost mai dragă o mișcare repede decât trapul mic, în care urmau pe Tudor căzut pe gânduri.

— Ce dracu s-a făcut cu zăpada? zise Ion către Enescu, nu trecem decât prin mocirle.

— A plouat, răspunse tovarășul.

— Aș, când?

— Pe când dormeai.

Urdăreanu tăcu; îi era necaz că dormise fiind de pază, pe când Enescu era treaz. Acesta de altmintrelea avea darul să-l supere. Ion nu putea să uite că la Motru Tudor alesese pe tovarășul său mai tânăr, ca să cheme înapoi avangarda din luptă. Și pe lângă aceasta flăcăul de la Pitești cu liniștea și cu tăcerea-i îndurerată avea atâta trecere printre panduri, încât era aproape tot atât de iubit ca și Făt-Frumos, care mai era și înrudit cu cei mai mulți dintre frunțași. Iar trecerea lui Enescu se datora unei întâmplări la Țânțăreni: într-o zi de dezgheț unii din olteni zăriseră într-o mlaștină un lucru, despre care se făcuseră multe presupuneri: nu era un butuc de lemn; unii credeau că e o butcă răsturnată, alții că e un sipet, urme lăsate de bejenarii rătăciți pe noapte și pe ceață. Enescu zise deodată:

— Nu e nici butcă, nici sipet, și o porni înspre balta jumătate înghețată. Oamenii îl chemară înapoi în zadar; el alerga ușor pe pojghița primejdioasă și strigă, când fu aproape de mogâldeța neagră: E un tun! Astfel Tudor Vladimirescu căpătase cel mai mare dintre tunurile sale. După ce fu scos din baltă, se dovedi că era un tun de tuci, luat de ruși de la turci în războiul din 1806-1812, și părăsit apoi de biruitori în mlaștină, pentru că le era prea greu să-l ducă mai departe. Domnul Tudor se bucură că-l găsi; însă lui Enescu îi zise:

— Nu se cuvine căpitanilor mei să-și pună viața în primejdie fără poruncă. Ai înțeles? Și tânărul răspunse:

— Credeam că face tunul cât fac și eu. Dar am înțeles. Toate acestea plăcură pandurilor. Urdăreanu nu vroia să-și dea seama că i se strecurase în suflet o oarecare gelozie împotriva celui mai tânăr dintre căpitani, dar nu se legă nici prieteșug între ei.

Acuma călăreau iar în tăcere unul după altul.

Deodată norii se despărțiră și luna străluci printre copacii desfrunziți și jilavi, așa că ramurile lor se vedeau pe cer ca o rețea neagră, încărcată cu mărgelile argintii. Dar cu toată înfățișarea lor iernatică, păreau schimbate, fiecare cracă se rotunjise de urcarea puternică a sevei, iar unele și înmuguriseră.

— Ia vezi, au înflorit sălciile! strigă Urdăreanu; uitându-și necazul și rupând o crăculiță udă, o vârî răzând în ochii tovarășului său.

Enescu întoarse capul fără o vorbă.

— Omule! se poate să nu-ți pară bine?

— Ce să-mi pară bine?

— Că vine primăvara! Și trăgând pe nas mirosul florilor, zise: De ce se sperie calul tău, Ene? Or vei fi dormind tu acum?

Dar căpitanul scump la vorbă nu mai dete niciun răspuns, și după ce Urdăreanu mai mormăi ceva despre ursuzlâcul tovarășului său, tăcu și el, visând cu ochii deschiși un vis îmbătător de primăvară, cu simțurile furate de lumina lunei și de miresmele mugurilor. Gândul lui îndreptat spre mamă era dovada că i se lecuisse inima prin școala aspră și curată a datoriilor bărbătești; se lecuisse și se limpezise atât de bine încât un alt dor îndrăzne să înflorească, însă numai încetul cu încetul. În tot timpul campaniei de iarnă a pandurilor, acest dor rămăsese ascuns în sufletul său, mulțimea întâmplărilor zilnice și îndatoririlor noi stinseseră tot ce nu era în legătură cu slujba ostășească. Acuma însă primăvara deșteptase tinerețile în inima sa, și chipul Saftei Poenaru îl urmărea pretutindeni. I se părea c-o vede mai bine acum decât la Caracal, unde abia îndrăznise să privească în ochii ei căprui; el vedea buzele ei, îi auzea glasul și râsul ei scurt, își aducea aminte de fiecare vorbă ce-i spusese dânsa. Iar când la despărțirea lor ea-i zisese:

— Dumnezeu să te păzească, numai atunci el privi drept în ochii ei, și atunci se păru că deodată dintre nori se uita soarele înapoi. Când se gândea la asta, lumina îl cuprindea din nou, și el se lăsa răpit și fermecat de dor. El care era vioi și harnic, nu-și mai recunoștea firea, atât de pierdut se simțea în năluciri dulci și atât de bucuros de fiecare clipă în care nu era nevoit să muncească, ci putea trăi în vis.

În ultima duminică a lunii februarie, mulțumire și bucurie domneau în tabără. Domnul Tudor își plătise oamenii pentru întâia oară. Numai cei de aproape lui Vladimirescu și Hagi Prodan, care-i aduseseră de la Craiova de la Samurcaș Daimonul, știau de unde veneau banii.

Până acum niciun pandur nu ceruse simbrie, fiecare își luase merindele de acasă pentru două-trei săptămâni, de câteva zile însă se simțea lipsa, și deoarece Tudor nu îngăduia niciun fel de jaf, plata banilor îmbucura și îndatora pe toți.

Numai căpitanii respinseră leafa. Ghiță Cuțui își încrucișase mâinile la spate și zise cu muștrare:

— Ți-am cerut eu oare ceva?

Ceea ce-i înveseli inima Domnului Tudor.

Ziua însă nu se isprăvi așa de frumos cum începuse.

Spre seară o căruță trasă de cai istoviți aduse în tabără niște fugari din care unul, boierul Ciupagea, nu mai avea nimic pe trup decât cămașa. El se văieta, înjura și făcea la cruci neîncetat. O ceată de șaptezeci de arnăuți îi călcase, și pe alți boieri, jefuindu-i. Această ceată se rupsesse din pâlcul însărcinat să oprească din drum pe boierii fugiți de la Craiova și se apucase de prădăciuni.

Domnul Tudor înjura strașnic și poruncind să se dea haine lui Ciupagea întoarse spatele fugarilor și plecă spre mânăstire, unde chemase sfatul de război.

Tânărul Dumitru Jianu auzise porunca lui Vladimirescu.

— Haine? zise el. Ați nimerit-o bine. Protopopescu s-a întors de la Turnu-Severin. Uite-l cum se umflă în pene. Și mantaua lui Urdăreanu a adus-o înapoi, și avem s-o dăm boierului Ciupagea.

Protopopescu venea călare. Șaua și căpăstrul calului erau de catifea cusute cu fir, de pe umeri îi atârna o manta roșie împlănită, nouă nouă, desfăcută în față, așa încât i se vedea dulama de postav negru cu cheltuieli grele de mătase, pe cap purta o căciuliță de astrahan rotundă ca aceea a pandurilor, dar cu mult mai înaltă; din brăul de șal persan ieșeau două pistoale și un cuțit, iar flinta lungă atârna pe spatele călărețului simandicos.

Ciupagea, cum îl zări, îi strigă:

— Dumitrache, băiete! Slavă domnului că dau ochi cu tine! Ai fi crezut tu la Crăciun, când petreceam împreună la nunta surorii tale, că o să ne întâlnim vreodată în halul ăsta?

Protopopescu, care se întorsese la Țânțăreni, fără să-și dea bine seama de ceea ce se petrecea în sufletul lui, se simți deodată tare și mare, și luând sub ocrotirea sa pe fugar, îl duse în una din cancelariile așezate în prăvăliile târgului. Acolo Ciupagea încercă să se dezghețe la cărbunii unui mangal. Și cu cât se încălzea mai bine, cu atât înjura și se văieta mai rău, așa încât Protopopescu nu mai putu să zică și el ceva. Chemând într-ajutor pe toți sfinții, Ciupagea blestema pe nemernicii care făptuiseră asupra sa fapte așa de nemaipomenite:

— Sunt mai răi ca turcii. Cu turcii te mai puteai înțelege. De aflai că vin, mă închideam în culă, aveam merinde pentru mai multe săptămâni, apă bună în puț, și de pe foișor se înțelegea vătaful meu cu ei: „Ce doriți? Vă dă boierul tot ce e drept”. Ei cereau unt, miere și păsări. Eu trimiteam poruncă în sat să li se dea din belșug, și după câteva zile plecau unde îi tăia capul. Or fi ars și prădat și alte locuri, la mine niciodată. Și erau păgâni. Dar ăștia, ticăloșii, strigă nebunește: Zavera! pentru credință și fac toate drăciile. Zavera îți prădează casa, îți rupe și hainele și cămașa de pe tine, toate pentru credință! Să numi spui că nu erau panduri, ci arnăuți. Erau și ei din această blestemată Adunare a norodului! Adunare de tâlhari! Și hoțul de Tudor este cel mai afurisit dintre...

Protopopescu îi închise gura cu mâinile amândouă și șopti:

— Taci, nene, pentru Dumnezeu. Nu ești aci în cula dumitale. Aci e slugerul atotputernic.

— Aci e slugerul atotputernic, mormăi Ciupagea înciudat. Cine e ăst sluger? Un vătaf de plai, un țărănoi, și vorbiți de el ca de Dumnezeu! S-a dat lumea peste cap. Și cum de-ai venit tu aici, Dumitrache? Sfinte doamne, nu știu, unde-mi stau mințile! N-am înțeles încă, cum te afli tu aici.

— Iată cum, începu Protopopescu, întinzându-și mâinile asupra flăcărilor albăstrui ale cărbunilor din mangal, precum zici dumneata, nene, lumea s-a dat peste cap. Iată cum: acu' câteva săptămâni m-a trimis clucerul Ralet, ispravnicul de Mehedinți, la București, ca să aduc pe cei trei sute de panduri, care-și făceau slujba acolo, împreună cu căpitanii lor, Crăiniceanu, Dumitrache, Colțan și Niculae Boloboacă. Voia să-i trimită împotriva lui Tudor, care se ivise la Târgu-Jiu. Abia ajunsese la Cernăuți, și văd pe ispravnic suindu-se în trăsură, gata să fugă la Craiova.

— Dar noi ce facem? întrebai eu.

— Cum știți, zise el.

Atunci m-am înțeles cu căpitanii să ieșim înaintea lui Tudor, fie la Tâmbna, fie la Strehaia.

— Erai al dracului? strigă Ciupagea uimit.

Protopopescu râdea, arătându-și dinții albi și lucitori, ceea ce-l făcea să semene cu un lup:

— Oi fi fost al dracului, nene, urmă el – la Tâmbna am înnoptat la Manolache Fiotu. A doua zi de dimineață ne-am pomenit cu o mulțime de arnăuți și de panduri, care ne strigau să ieșim căci au firman. Am ieșit cu alți câțiva și le-am spus: Fugiți că dăm! Dar pandurii noștri începură să le zică pe nume, căci aveau frați și rude printre ei, apoi m-a ochit pe mine cu flinta lor, întrebându-mă cât aveam de gând să țiiu cu ciocoi? Ce era să fac? Rebeliștii ne-au legat și ne-au jefuit ca pe dumneata. Am sosit la Strehaia, la slugerul Tudor, în cămașă ca dumneata.

— Doamne Dumnezeule! gema Ciupagea.

— Tudor mă făcu grămatic. Căci scrie o groază de proclamații și de porunci. Dar eu tot în cămașă am rămas. Doar că mă împrumutase Ion Urdăreanu cu mantaua pe care o ai pe dumneata. Atunci mi-am cerut voie și m-am dus să mă îmbrac din nou.

— Și cum te-a lăsat mama să te întorci aci?

— A plâns, dar ce să facă. Acuma nu e liniște nicăieri. S-au obrăznicit țărani. Alaltăieri era să mă omoare unul, fiindcă îl găsisem mutându-și gardul lui în via mea. Când l-am întrebat ce face, mi-a răspuns că nu mai sunt ciocoi în țară, și a sărit cu sapa asupra-mi. Eu atunci am tras cu pistolul în el, dar nu l-am nimerit. El în schimb m-a

lovit la mâna dreaptă și voia să dea înc-odată, când l-a împușcat fratele meu în picior, de-mi lungi zilele. Atunci mi-am zis: mai bine cu ei decât împotriva lor. Căci stăpânirea e neputincioasă. Pandurii toți țin cu Tudor.

Ciupagea nu mai avea glas. Îl scuturau frigurile și gema.

Tânărul Protopopescu însă avea multe de scris în urma sfatului ostășesc. Înainte de toate, pitacele de numire ale ispravnicilor în cele cinci județe ale Olteniei: în județul Dolj slugerul Solomon, în Romanați Iamandi Djuvara, în Mehedinți vistierul Crăiniceanu, în Gorj Moangă și în Vâlcea polcovnicul Ghelmegeanu.

Căci Tudor Vladimirescu era acum stăpân pe Oltenia. Divanul nu mai avea nici bani, nici oștire. Vistieria țării la moartea lui Vodă era goală. Azi, când toată țara era răsculată, nu se mai putea ridica nici bir, iar cea din urmă sumă mai însemnată adunată cu greu de divaniți după cererea boierului Samurcaș – o sută și șaptezeci de mii de lei – fusese trimisă de la Craiova slugerului Tudor!

În tabăra de la Țânțăreni se găteau toți de plecare.

Drumul spre București era deschis.

La Benești, pe Olteț, în curtea Oteteleşenilor, în casele lor întărite, se adăpostiseră de primejdiile ce bântuiau țara opt familii boierești. Ele așteptau răspuns la scrisoarea trimisă printr-un nepot al gazdei, prin care întrebau pe vornicul Samurcaș dacă puteau să rămâie la Benești sau dacă le sfătuia să fugă peste hotare, așa cum o și făcuseră alți boieri.

După patru zile, Iordache Oteteleşanu intră în iatacul în care ședea cucoanele toate, ca să le înștiințeze de răspunsul vornicului. Locul de căpetenie în mijlocul femeilor îl ținea bătrâna, cucoana Anica Poenăreasa; chiar în împrejurări de griji și de spaimă, se vedea atârnat de brațul ei stâng un ghem de argint săpat, din care ieșea un fir lung de ibrișin. Ea lucra din el, cu mâini frumoase încă, cele mai minunate bibiluri înflorite. Îmbrăcată cu rasa călugărească, de când îi muriseră soțul și feciorul, purta deasupra un anteriu de mătase neagră, ca să nu mâhnească pe copiii ce-i rămăseseră.

Boierul Iordache îi sărută mâna și citi răvașul scurt primit de la Craiova: Samurcaș le spunea să nu se teamă de Tudor, care nici nu omora, nici nu jefuia, dar să se ferească de o ceată de șaptezeci de tâlhari care se rupseseră din oștirea lui.

Cucoanelor li se ridica o piatră de pe inimă. Casa putea fi apărată împotriva unei cete de tâlhari, boierii și porniseră să se întărească asemenea unei cetăți, sub conducerea fiului cucoanei Anica, Petrache.

— A adus nepotu-tău răspunsul? întrebă cucoana Anica.

— Nu. Samurcaș mi l-a trimis printr-o ștafetă. Nepotu-meu vine mai târziu.

Una din fete zise atunci pe șoptite:

— Poate s-a dus la Tudor.

Stăpânul casei se întoarse către aceea care vorbise și întâlni privirea ochilor căprui ai Saftei Poenaru.

— Și de ce mă rog, zise el mirat, nu l-am trimis către Tudor?

— N-am zis că l-ai trimis dumneata, răspunse fata, am zis că poate s-a dus la oștire.

— De unde, Doamne, ai scornit asta! strigară unele din femei.

Boierul Iordache își mângâia barba.

— La oștire? zise el apăsător, tare mă tem că d-alde astea le-ai învățat tu de la nenea Iancu Jianu.

Safta se întoarse cu vioiciune către cucoana Anica:

— Bunico, n-a fost și tata căpitan de panduri?

Dar stăpânul casei zise:

— Era altfel p-atunci. Pandurii se luptau împotriva turcilor împreună cu oștirea împărătească muscălească.

O slugă intră în această clipă și rugă pe boierul Iordache să

poftescă în pridvor, unde boierul Petrache voia să-i ceară un sfat.

Oteteleşanul fu mulțumit de întrerupere. Nu că luase în seamă cuvintele unei fete, dar parcă-i venea mai bine să curme vorba printr-o glumă. Ieși zicând:

— Ține-te gata, panduroaico, că acuma vin dă te chem și pe tine la sfat.

Pe când cucoanele vorbeau îngrijorate de scrisoarea vornicului și de păsul lor, cucoana Anica luă pe Safta de mână și ieși din odaie.

— Am greșit poate, zise fata, iartă-mă, mamă.

Bătrâna se îndreptă în tăcere spre sfintele icoane din iatacul ei.

— Roagă-te pentru țară! zise ea.

Nu, niciunul din boieri nu se gândea să meargă la Tudor. Dar cu toții întăreau casa din răputeri. Ferestrele fură închise cu zidărie până la jumătatea înălțimii lor; pridvorul de asemenea fu prefăcut în cetate, zidindu-se printre stâlpi până la înălțimea omului, iar în curte intrarea beciului, sub pridvor, fu adăpostită cu un zid de trei colțuri cu văzători. Fu întărită și clopotnița bisericii, care se afla la o lovitură de pușcă de casele boierești. Unul din boieri, cu două slugi lângă el, stătea strajă toată ziua. Ceilalți, treizeci și doi cu totul, duceau în întunericul casei zăvorâte, bătută de vânturile reci de martie, cu toată căldura, cu tot belșugul ce se găsea într-însa, o viață de nesiguranță și de așteptare plină de grijă.

Într-o zi se întoarse și nepotul boierului Iordache, cu știrea că vornicul Samurcaș o pornise spre București și că răspunsese, întrebat fiind înc-o dată ce să facă familiile de la Benești:

— Ce fac și eu, adică să fugă.

Atunci în grabă mare și noaptea toată se pregătiră de plecare. Toți, afară numai de cei mai tineri de douăzeci ele ani, aveau obiceiul acestor pregătiri. Fiecare alegea și strângea ce avea mai scump. O parte din bani și din giuvaericele fură îngropate în tainițe. Hainele și blănurile fură închise în lăzi mari, așezate la spatele butcilor. Pentru a scoate în curte o caleașcă nouă, zidul din fața beciului fu dărâmat în parte.

Învălmășeala se mai mări prin moartea unui boier bătrân, care fusese bolnav și pe care-l îngropă Petrache Poenaru, în timp ce Iordache Oteteleşanu se căznea să așeze cucoanele în butci.

Dar șirul de trăsură se puse abia în mișcare, că se și opri, căci butca cea dintâi se întoarse, și boierii care călăreau înainte strigară în gura mare, că toată lumea să fugă înapoi în curte. Cucoanele nu aflară adevărul, decât odată ajunse în casă: o ceată de călăreți se cobora de pe dealuri de dincolo de Olteț, apropiindu-se de curte. Desigur, tâlharii de care vorbise Samurcaș!

Era o simțire stranie pentru fugari, să intre din nou în încăperile calde încă, de care se credeau despărțiți pentru un timp îndelungat și

nehotărât.

— Iacă-ne iarăși în bolniță, mormăi Safta.

Bătrâna cămărășiță însă suspina:

— Slavă domnului, acum îmi pot ascunde și dulceața! Niciodată nu fiersesem atâtea portocale ca iarna trecută.

Iar Safta se puse pe răs cu atâta poftă, încât Nicu Bălan, un tânăr care în grabă mare dusesse pe cucoane în casă, îi zise mirat:

— Doamne sfinte, cum poți să râzi acum?

— Și oare de ce nu? Crezi tu că fiindcă n-am norocul să trag ca tine cu pușca, trebuie să mă jelesc?

La auzul acestor cuvinte, care sunară ca o lovitură de bici, și alte două fete începură să chicotească, pe când stăpâna casei ce văieta:

— Doamne, Doamne, cum se poate să vă țineți de copilării?

Safta Poenaru ridică capul cu mândrie, întră într-o odaie și se răsti la prietenele ei, care o urmaseră:

— Știți că nu pot suferi când chicotiți. Să râdeți pe față dar să nu chicotiți prosteste!

— Vai, Safto dragă, era prea nostim, zise una din fete împăciuitor.

— Nicu Bălan a rămas ca scris pe perete de batjocura ta. Parcă nu știi tu că el moare după tine!

Safta își trânti scurteica într-un colț, și bătând din picior strigă:

— Să nu-mi vii cu de-alde astea, Irino! N-are voie fiecă piaiță să se îndrăgostească de mine!

— Parcă e el de vină! răspunse Irina.

— Atunci să tacă cel puțin și să moară, zise Safta mânioasă.

Dar abia rostite, aceste cuvinte îi sunară ei însăși la ureche ca niște lovituri de ciocan pe aramă, ca glasul ursitei, fără însă să le mai fi legat cu piaița care-i stârnise mânia.

Tăcerea prietenei o sperie însă mai mult pe Irina decât asprimea ei, și se simți ușurată, când soră-sa, blânda Zoe, își legă brațele de gâtul Saftai și zise:

— Iartă-ne. N-am vrut să te supărăm.

Safta însă, fără să răspundă la mângâiere, zise:

— Mă duc la bunica.

În curând, toate femeile s-adunară împrejurul bunicii. Căci ea era și blajină și neînduplecată, ajunsese să privească de sus viața omenească, dar își păstrase mila și priceperea pentru cei care se mai luptau cu soarta. Cei care sufereau veneau la dânsa, dar ea știa să îngădească izbucnirile de durere, și astfel tămăduia jalea și deznădejdea. N-ar fi îndrăznit nimeni să-și slobozească istericalele în fața cucoanei Anica Poenăreasa. Deci femeile închise la Benești așteptau tăcute și hotărâte.

Nicu Bălan le spusese că poarta fusese închisă, după ce Petrache Poenaru, căruia azi îi venise rândul, se repezise cu două slugi înarmate peste drum la biserică, ca să se închidă în clopotniță; ceilalți

boieri se așezară cu puștile în curte pe lângă uluci, pe când stăpânul casei se urcase în foișor, de unde se vedea ce se petrecea în fața bisericii.

Prin ferestrele pe jumătate zidite nu pătrundea aproape niciun sunet de afară. Pe la amiază boierii cerură pâine și vin, și toate femeile s-ar fi repezit bucuroși, pentru a scăpa de nemișcare; cucoana Anica însă nu lăsa decât pe stăpâna casei să vadă de mâncare. Și după puține clipe se dovedi că porunca fusese bine chibzuită, căci se auziră pocnituri de pușcă, poarta se deschise, și boierii intrară și se puseră la metereze. Căci tâlharii, însoțiți de derbedei din sat, înconjurau acumă casa și trăgeau focuri din pistoalele lor.

Boierii strigară: Foc! și chiar înăuntrul casei aerul se cutremură de detunăturile flintelor de pe la văzători.

În iatac se auziră câteva țipete, și cucoana Anica ieși în tindă, ca să afle ce se petrece. Întrebând pe unul din trăgaci, el îi răspunse cu un râs sălbatec:

— Evrika! Pe doi din pungași i-am culcat la pământ și ceilalți au luat-o la fugă! Se vede că au intrat hoțomanii în grajd, au gonit caii în curte și au încercat să-i prindă. Atunci am tras în ei.

— Ce știi de Petrache? Întrebă cucoana Anica.

— El trebuia să-i oprească din clopotniță.

În aceeași clipă fratele Oteteleșanului venind din pridvor povesti că Petrache Poenaru se predase tâlharilor și că striga mereu din clopotniță lui Iordache să facă asemenea sau cel puțin să-i trimită familia. Petrache recunoscuse printre tâlhari pe un oarecare ceauș Ivancea, un tânăr sârb de la Cernăuți, finul cucoanei Anicăi, și se înțelesese cu el că dacă boierii lasă puștile din mână, nu li se va face niciun rău. Dar, adăogă povestitorul, Petrache trebuia să-i fi vestit mai degrabă, înainte de uciderea arnăuților.

— Petrache e mai copil decât copiii, zise bătrâna, e semn rău că s-a despărțit Ivancea de Tudor, și tovarășii săi or fi și mai stricați decât dânsul. Dar fiindcă a ținut pe vremuri de casa mea, mă voi duce eu să vorbesc cu el.

Boierii încercară toți să i se opună, ea însă nu-și pierdu nici liniștea, nici cumpătul; de altminterlea nimeni nu știa un mijloc mai bun de împăcare, decât să lase pe nașă să deștepte conștiința finului.

Când însă cucoana Anica porunci să i se deschidă ușa, Safta se repezi la ea și zise rugător:

— Mamă!

Bătrâna îi mângâie duios fruntea:

— Drumul acesta nu e pentru tine. Ca să fie de folos, trebuie să merg singură.

Mândră, îmbrăcată în anteriorul ei de atlaz negru, cucoana Anica trecu prin curtea pustie acum de orice vietate; numai subțiriul mare

unde, vara, se-nvârtea hora zăceau două trupuri fără mișcare. Cucoana Anica nu privi în partea aceea; făcând mereu semnul crucii, ea ajunse până la poarta boltită, subț foisor, unde o aștepta stăpânul casei.

— Unde e Ivancea? întrebă cucoana bătrână.

— Vrei să mergi chiar dumneata?... începu el. Acum vorbii cu el.

— Deschide portița, zise cucoana Anica; apoi ieși și strigă: Ivancea! cu vocea liniștită a femeii învățate din copilărie să fie ascultată și să poruncească fără asprime.

Căpitanul se înființă înaintea ei, înalt și mlădios, cu capul subțire și înțelept al sârbilor, dar cu sprâncenele încruntate.

— Gospodar Ivancea, zise înc-o dată cucoana Anica, apăsând de astă dată cu mustrare pe titlul sârbesc, care însemnează stăpân sau căpitan, cum ai putut să ne faci nouă una ca asta?

Nicio osândire din gura unui bărbat nu atinge și lovește pe bărbat ca o astfel de întrebare din gura unei femei, care-l izbește în părțile cele mai slabe ca și în cele mai bune ale sufletului său: în deșertăciunea lui și în însușirea de a preamări o femeie curată; o însușire ce nu-i lipsește nici omului sălbatec, fiind una din cele mai firești ale bărbatului.

Tânărul răzvrătit primi cu ochii plecați de la nașa-sa ceea ce boierii nu îndrăzniră să-i zică. Ea era înzestrată cu acel farmec, pe care vârsta chiar nu-l poate micșora. Când era de opt ani, Ivancea, sficios și înfricoșat, era îndrăgostit de nașa sa. Dragostea trecuse, înfricoșarea însă rămăsese.

— Nu știam că sunteți aici, mormăi sârbul.

— Dar știai ce faci când l-ai lăsat pe slugerul Tudor?

— Și dumneavoastră fugiți de dânsul, încercă să se răstească Ivancea.

— Nu fugim de el, ci de cei care au ajuns ca tine, răspunse, îndurerată, cucoana Anica.

— Cum am ajuns? întrebă tânărul încruntat. Și deodată cucoana bătrână îl privi în tăcere, el încercă să se apere. Am părăsit Adunarea norodului nu din pricina Domnului Tudor, ci pentru că nu mă puteam înțelege cu Pavel Macedonski.

Ochii cucoanei Anicăi se luminară deodată și cu bucurie aproape strigă:

— Ai zis Domnul Tudor! L-au făcut Domn?

— L-au făcut, stăpână.

— Slavă ție, Doamne! Slavă și mărire ție! În fericirea ei se apropie de gospodar și punându-i mâna pe umăr grăi: Ivancea, dacă ții cu Domnul Tudor, ce-ți pasă de căpitanii săi – pe el să-l urmezi. Nu rătăci prin țară după capul tău, nu te face tâlhar, ci rămâi oștean. Ce căutai la noi? Nu cred să fi vrut să ne faci vreun rău. Răspunde, ce vrei? Și de se poate se va face.

Tânărul își mușca buza, privea în jos și răsufla din greu. Vădit era pentru el o durere, că se înfățișase înaintea acestei doamne mari ca căpitanul unei cete de tâlhari, și smerenia cu care nobila sa nașă vorbea de Domnul Tudor îi arăta scopul marelui oltean sub o altă înfățișare. Și simți dorul să aibă și el partea sa din această slavă.

— Spune boierilor, zise el, să ne lase să scoatem morții din curte, fără să tragă în noi. Și vom ține pace și noi.

— Bine, Ivancea, încheie cucoana Anica și intră în curte.

I se păru nimerit să nu ceară deocamdată mai mult de la tânărul zavergiu. Și boierii fură de părerea ei și îi mulțumiră cu sărutări de mână.

Arnăuții însă nu se astâmpărau. Dădură de pivnițele unui văr al Oteteleşanului, care erau la celălalt cap al satului, și vinul îi făcuse să-și piardă mințile cu desăvârșire. Nu mai ascultau de Ivancea.

E ușor să ațâți sufletele omenеști, anevoie însă să le potolești; căci pentru ațâțare ajunge fierberea unei firi puternice, pentru potolire trebuie harul Domnului. Iar Ivancea nu era decât un flăcău fudul și pizmaș, care se certase cu mai marele său. Urmările mâniei sale îl copleșeau acum.

Chiuind și slobozind focuri de pușcă, arnăuții îmbătați străbătură satul, și când se ciocniră lângă biserică cu căpitanul lor, care cu câțiva oameni îngropa morții, izbucniră în blesteme cumplite, cerând să se ardă curtea și să se tragă boierii în țeapă. Niciunul nu se sinchisea de poruncile lui Ivancea, care-și simți adânc neputința. Căci nu era nici lege, nici cauză mare în numele căreia el ar fi putut trezi conștiințele lor. Deodată însă o împrejurare îi veni în ajutor: printre toate amenințările groaznice, una din ele lovi în femeile boierilor.

Atunci tânărul ceauș sări asupra celui care o rostise, îl apucă de brațe și răcnii la el:

— Milko, de ce te-ai dus tu cu haiducii în țara sârbească? Pentru că turcii ți-au răpit și batjocorit nevasta, și fiindcă era nebună și cu limba tăiată, când ai izbutit s-o scoți din ghearele păgânilor. Atunci ai jurat că te răzbuni pe siluitorii de muieri și ai legat de gâtul copilului o salbă de degete de turci! Și acum vrei să te socoți și tu în rândul siluitorilor? Vrei să fii mai câine decât câinii? Te omor cu mâna mea pe tine și pe toți cei ce te vor urma!

Și pornirea tânărului era atât de puternică și de adevărată, încât Milko își reveni în fire, iar ceilalți arnăuți tăcură încremeniți, dând desăvârșită crezare amenințării gospodarului că-i va răpune pe toți. Căci Ivancea, prin compătimirea sa pentru cei năpăstuiți, se ridicase deasupra lui însuși, luând apărarea unei cauze, pe care toți bărbații pe vremurile acelea de nelegiuire o știau și o resimțeau adânc, doar nu era unul a cărui soție sau rudă să nu fi fost amenințată sau chiar lovită de o nenorocire ca aceea a nevestei lui Milko. Acestea erau grozăviile

care împingeau la răzvrătire pe cei mai harnici din raialele Porții.

— N-am zis nimic, n-am zis nimic, gospodare, gângăvi Milko îngâlbenind.

Ivancea îi dădu drumul. Deocamdată femeile de la Benești erau la adăpost.

Atâta însă și nu mai mult. Arnăuții cerură să li se predea curtea, și Petrache Poenaru începu din nou să strige boierului Iordache să-și lase armele.

În timpul acela o slugă se suise în foișor, unde Oteteleșanu era de strajă, și-i zise că un țaran, Stan Chirilă, care avea să-i spună ceva grabnic, îl ruga să fie la uluci.

Boierul se coborî în curte, pe scara îngustă, cu pași greoi.

Printre parii de stejari ai îngrădirii Stan Chirilă îi șopti:

— Boierule, nu lăsa pe cuconu' Petrache să te momească. Nu știe ce zice. Nu te preda acuma când e pe înnoptate. Arnăuții sunt beți morți și vor să omoare pe toți boierii. Dumneata, boierule, și fratele dumneata, nu mi-ai făcut decât bine, să nu crezi că ții eu cu mișei. Vai, am dat de mare nevoie. Ne bate Dumnezeu pentru păcatele noastre.

— Îmi pare bine, Stane, răspunse Oteteleșanu, că nu ești și tu păcătos ca ceilalți; am să te rog ceva. Să te duci cu o hârtie la Țânțăreni și s-o dai Domnului Tudor.

— O să fie greu, oftă țaranul.

— Te cinstesc eu.

— Ferit-a Dumnezeu! strigă Stan, dă-mi hârtia, boierule.

Nu trecu un ceas și Stan era pe drum spre Țânțăreni. Tâlharii însă pătrunseseră în curte, prin grajduri, și trăgeau acuma cu tot șartul asupra casei. Dar gloanțele de plumb nu puteau pătrunde prin grosimea zidurilor, și nici de pârjol nu se temeau boierii, căci sub acoperiș păzeau slugile cu ciubere pline cu apă; de altmintrelea camerele erau toate boltite. Boierii trăgeau iarăși prin metereze, ferindu-se însă de astă dată să ucidă și mărginindu-se numai să rănească.

Cu toate acestea nădejdea crescuse în sufletele celor din casă, de când se aflase că Oteteleșanul scrisese lui Vladimirescu și-i ceruse ajutor.

În amurgul serii încetaseră și împușcăturile, iar cei închiși în casă, obosiți de truda zilei, se culcară. Doar pe pridvor stătea strajă unul din boieri cu două slugi.

Și Safta Poenaru era trează, deși poruncise Irinei și Zoei să adoarmă, ca să nu fie obosite a doua zi și bune de nicio treabă; și fetele se supuseră voinței puternice a prietenei lor, și în curând se odihneau liniștite pe pernele albe. Iar Safta ședea nemișcată, dar cu ochii deschiși și cuprinsă de mirare, pentru că-n inima ei domnea o

bucurie care-i ștersese din suflet, prin minune, toate întâmplările zilei. Crezuse la început că acea bucurie senină era datorită vestei că va sosi marele căpitan al pandurilor, prietenul tatălui ei, Domnul care răsărise chiar din inima țării; pe urmă își dăduse seama că un alt chip îi lumina sufletul, și ca să se încerce pe sine însăși, își zicea:

— Poate nu-și aduce slugerul pe toți căpitanii săi, și când i se stinse atunci lumina din suflet, înțelese că ea izvorâse din niște plete ca de betelă. Și zăcea nemișcată, amețită de acea destăinuire.

A doua zi de dimineață boierii sculați din somn aflară că focurile pe care le auzeau erau salve de bucurie, căci Hagi Prodan, unul din căpitanii lui Tudor Vladimirescu sosise cu sârbii săi la Benești.

— L-a trimis Tudor? întrebare boierii.

Nu, căci Hagi Prodan se ducea tocmai la Adunarea norodului. Boierii oftau deznădăjduiți:

— Ce fel de hoțoman o fi și ăla!

Cucoana Anica însă îl cunoștea și pe acest Hagi Prodan Grigorovici, căci în Cerneți, unde se afla moșia ei, ședea mulți negustori și haiduci sârbi goniți peste Dunăre de strașnica stăpânire a lui Miloș Vodă. Prodan era haiduc; prigonit de șase ani, răătăcise prin Austria și Basarabia și de acolo trecuse în Țările dunărene, după ce stârnise cea dintâi răscoală sârbească împotriva turcilor, care însă se păru prea timpurie istețului Miloș.

Boierii hotărâră să trimită iar pe cucoana Anica să se încredințeze dacă acest Prodan era cel pe care-l cunoștea, și dacă într-adevăr ținea cu Tudor. De era așa, li se părea nimerit să se predeie, legându-l cu jurământ, că viața lor nu va fi primejduită. Căci casa cu greu putea fi apărată împotriva unui asalt mai lung.

Cucoana Anica plecă. Întâlni chiar la poartă pe ceaușul Ivancea.

— Precum vezi, conică, zise el, eu nu mă ascund de oamenii lui Tudor. Am primit pe gospodarul Prodan cu bucurie.

Ea îi surâse cu bunătate:

— Du-mă la dânsul, băiete, și puse mâna pe brațul lui.

Ivancea se înroși până la rădăcina părului, și cu multă grijă o ajută pe nașa sa, care trecea cu greu prin făgașele pline de noroi ale drumului.

Boierul Iordache cu frate-său îi priveau prin meterezele foișorului.

— Ciudat, zise stăpânul casei dând din cap. Bătrâna ar ști să împlânzească și pe lupii flămânzi. Ce putere o fi având?

— Și ce aspră poate să fie, urmă Iordache. Ai văzut cum s-a supărat pe fiul ei Petrache, pentru că s-a predat numaidecât pandurilor. Mișu, feciorul ei care a murit, era de alt soi. Îi semăna ei.

— Era oltean, din cap până-n picioare!

Cucoana Anica se întoarse și de astă dată cu știri destul de bune.

Hagi Prodan se legase cu jurământ așa cum doriseră boierii, să le păzească viața, le cerea însă, în schimb armele.

Aceasta scorni o furtună în casele de la Benești, și gura cea mai mare o făcea Nicu Bălan, deși nu pusese mâna pe o flintă. Și nu tăcu, până ce boierul Iordache îl întrebă dacă își ia el asupra sa apărarea curții. Boierii hotărâră să primească propunerea lui Hagi Prodan și să-l poftască pe el și pe căpitanii săi la masă.

— Oamenii aceștia, zise Oteteleşanu, pun mult preț pe sarea și pe pâinea pe care o împărțim cu ei, și deoarece mijloacele noastre nu ne îngăduie să facem dușmani din ei, să încercăm să ni-i facem prieteni. Viața noastră a tuturor e în mâna lor.

La venirea lui Prodan, boierii îi ieșiră înainte până la poartă.

Dar niciodată nu prânziră la masa primitoare de la Benești meseni mai rău potrivii. Cucoanele așezate toate una lângă alta tăceau mîlc. Oleteleşenii amândoi încercau să vorbească cu Hagi Prodan, care la rîndul său se silea să fie prietenos, pe când cei patru căpitani ai săi erau încruntați și dușmănoși. La sfârșitul mesei se păru însă că vinul le dezlega gura și începură să vorbească repede și încet între ei.

Vecinul lor, nepotul gazdei, îngălbeni deodată și sculându-se se îndreptă către unchiul său și-i zise pe franțuzește:

— Știu sârbește; am înțeles că cei patru nemernici de la capul mesei plănuiesc ca să ne jefuiască și să ne omoare, pentru c-am împușcat doi arnăuți și am rănit alții, zic ei, a căror căutare are să le pricinuiască lor cheltuieli.

Oteteleşanu ridică masa în grabă și poftind pe bărbați într-o altă încăpere îi spuse lui Hagi Prodan că vorbele gospodarilor săi fuseseră auzite și pricepute. Grigorovici se scârbi rău, dar boierii cunoscuseră după felul cum își înfrunta el oamenii și felul cum ei îi răspundeau, că și acest sârb, deși era vădit mai cinstit ca arnăuții săi, abia putea să ție în frâu ceata sălbătică.

Unul din boieri mormăi:

— Al dracului Miloș. Știe ce face, când împiedică pe patrioții ăștia să se-ntoarcă peste Dunăre acasă.

Și când gospodarii care băuseră mult la masă cereau cu ochi fulgerători o despăgubire pentru cei morți și cei răniți, nevrînd cu niciun chip să înțeleagă că boierii erau siliți să se apere, Oteteleşanu le zise:

— Luați, în numele lui Dumnezeu, tot ce doriți din sipetele noastre, dar apărați-ne de oamenii voștri.

— Da, da, făceau gospodarii rîzând.

Hagi Prodan, care tăcuse multă vreme, adânc supărat de întorsătura lucrurilor, se răsti deodată la ei:

— Să știți însă de la mine, că cine se va uita numai la o femeie, îl împușc cu mâna mea!

— Bine, bine, stăpâne, mormăiră gospodarii.

— Și pe boierul acesta, urmă Prodan, arătând pe Petrache Poenaru, cu tot neamul lui nu e voie să-l jefuiți, pentru că s-a predat de ieri ceașului Ivancea.

Gospodarii binevoiră a primi și aceasta. Apoi începură, călăuziți de boieri, să scormonească prin casă, din care ieșiră în sfârșit încărcăți de pradă și mulțumind batjocoritor.

Frica și groaza domneau acum în curtea de la Benești. Toți vedeau că diplomația și vorba cuminte nu mai erau de niciun folos. Arme nu mai aveau. Oare când era să sosească Tudor Vladimirescu?

Și iarăși curtea se umplu de oameni; erau arnăuți și țărani, conduși de alți doi căpitani, și strigau boierului Iordache, care ieșise în pridvor, că acuma le venise lor rândul să intre în casă!

— Cheamă-l înapoi pe Prodan, porunci Oteteleşanu unei slugi, care ieșind pe din dos se repezi la grajduri și se întoarse în curând cu Grigorovici, pe când boierul Iordache împreună cu Petrache Poenaru ținuseră pe oameni de vorbă.

— Intrați în casă și zăvorâți ușile, zise Prodan care știa că nu mai era de făcut altceva.

Oteteleşanu ascultă îndată; Poenaru însă, ca totdeauna fără minte, rămase pe pridvor. Unul din căpitani sări pe scară; de mult pusese ochii pe caucul cusut cu fir înfășurat de un prea frumos șal persan, ce-l purta boierul.

— Dă-mi-l! strigă arnăutul întinzând brațul.

— N-ai voie să-mi iei nimic, răspunse Poenaru, m-am predat ieri lui Ivancea.

— Nu-mi pasă. Ai dracului să fiți și tu și Ivancea! și trăgând iataganul, pe când Petrache încerca să-l oprească îl izbi pe umăr.

În aceeași clipă Ivancea se ivi pe pridvor, trase pe feciorul nașei sale pe scară în jos, și-l duse în sat în locuința sa.

Atâta și nu mai mult putu să facă tânărul ceaș pentru cucoana Anica.

Arnăuții sparseră ușile casei. În sală stăteau boierii toți fără arme cu Hagi Prodan în fața lor. El se aruncă înaintea năvălitorilor, dar într-o clipă fu lovit, rănit și dispăru în învălmășeală.

O ceată turbată, umplând casa de un miros greu de vin, se răspândi în cele cinci încăperi mari împrejurul tindei, pe când cei care nu mai aveau loc să intre, aruncau cu cărămizi în ferestre și dădeau foc grajdurilor.

Casa părea a fi prada iadului, pe care oamenii se pricep atât de bine să-l înfiripeze pe pământ.

Femeile încremenite se-ngrămădiseră toate într-un colț. Tâlharii ajunseră și în odaia lor. Rupseră scoarțele de pe divane, scoaseră icoanele de argint din pereți, cu înjurături și cu țipete, dar nu se uitară

la femei. Trecură prin camera aceasta ca o vedenie îngrozitoare și intrară în cealaltă.

Acolo însă ai fi zis că căutau să se despăgubească de înfrânarea impusă, căci unul din ei urla:

— Pe el, mări! Faceți-l piftie! Și se auzi glasul boierului Iordache care încerca să se apere.

Safta strigă atunci:

— Haideți, fetelor! Și repede ca gândul alergă cu Irina și cu Zoe în mijlocul bărbaților, care voiau să-și verse asupra lui Oteteleșanu setea lor de omor stăpânită multă vreme.

Fetele se aruncară înaintea boierului, călăuzite de instinctul femeiesc, a cărui tărie e tocmai făcută din desăvârșita deosebire sufletească și trupească de cel bărbătesc, și apărându-l cu brațele lor strigară:

— Nu-l omorâți, nu-l omorâți! N-are arme, nu v-a făcut nimic. Doar sunteți ostași iar nu ucigași. Nu-l omorâți, nu vedeți că nu are arme!

Safta găsisese cuvinte pe care prietenele ei le îngânau după dânsa, stăpânite de tăria și de vitejia ei.

Tâlhărimea uimită își aminti porunca lui Prodan și a lui Ivancea, singura poruncă pe care aceștia îndrăzniseră s-o dea cu convingere; arnăutul Milko, care era printre ei, se gândi la nevasta sa schingiuită și la salba de degete de păgâni care atârna de gâtul copilului său; își băgă iataganul în teacă și se răsti către ceilalți:

— Hai să mergem înainte, că nu mai rămâne nimic pentru noi!

Boierul Iordache scăpase. Adânc mișcat strângea în brațe pe Zoe care plângea cu hohote.

Safta însă cu ochii strălucitori și cu obrajii aprinși părea că ascultă ceva în depărtare și strigă deodată:

— Vine! Vine!

— Cine vine? întrebă Oteteleșanu.

Ea însă revenindu-și în fire, nu răspunse îndată, dar, în sfârșit, zise cu hotărâre:

— Afară poruncește cineva cu totul altfel decât tâlharii.

În aceeași clipă o slugă intră strigând:

— E un om afară trimis de Domnul Tudor!

Iar când boierul Iordache ieși pe sală, tâlharii se înghesuiau spre ușă, între două rânduri de panduri, și în mijlocul sălii stătea tânărul căpitan Ene Enescu.

— Sunt trimis de slugerul Tudor Vladimirescu căruia i-ați scris, zise el. El se află la Oteteliș și vine pe dată la Benești. Sub ocrotirea mea nu mai aveți de ce vă teme. Glasul lui liniștit și adânc sună pașnic ca un clopot după larma sălbatică care umpluse casa până-acuma.

Neașteptata scăpare de moarte aproape îi tăiasе puterile lui Oteteleșanu; se rezemă de perete și îngână:

— Îți mulțumesc.

Și Safta stătea pe prag, încremenită. Ea privea la trimisul lui Tudor cu o dezamăgire dureroasă, căutând parcă să-l prefacă într-un altul prin tăria dorului ei; el însă rămânea tot același, înalt, subțire, întunecat și negru la ochi și la păr.

Locuitorii toți ai casei se strâneau acum în sală. Păreau ca ieșiți din sicriu, și cei mai mulți nu mai erau îmbrăcați decât în zdrențe, căci blănurile și căciulile lor, anteriile de postav, și de mătase, cingătorile, mătăniile, inelele, ceasornicele și lanțurile fuseseră smulse de pe ei, mai toți oftau și gemeau. Nicu Bălan tremura ca varga, susținut de două slugi.

Cucoana Anica veni în tindă cu femeile, din îmbrăcămintea cărora nu lipsea nimic, pentru că tâlharii le cruțaseră. Palide și tăcute ele ieșiră pe pridvor împreună cu bărbații sub paza lui Enescu și a doisprezece panduri.

În curte mai mișunau arnăuți și săteni; la dreapta ardeau parcă grajdurile, și fumul și dogoreala se abăteau spre casă. Enescu strigă de pe pridvor, că cine s-ar atinge de boieri ar fi împușcat îndată, și pandurii strigau la fel pe când însoțeau pe boieri prin mulțimea în fierbere. Nu se auzi nicio detunătură, nici măcar o înjurătură, și Ene Enescu îi duse nevătămați la cealaltă casă boierească din sat, unde-și avea cartierul Hagi Prodan.

Sârbul era rănit la mână și purta brațul legat. Când zări jalnica ceată a boierilor, izbucni în blesteme împotriva mișeilor care prădaseră Beneștii.

Iordache Oteteleşanu însă îl privi rece și șopti fratelui său:

— Ce folos. Mai bine nu ne predam lui.

Ajunși în casă, bărbații și femeile ședeau și zăceau tăcuți și frânți de oboseală, care cu capul ascuns prin pernele sofalelor sau în mâini, care cu ochii pierduți în zare. Într-o odăiță mică se afla și Petrache Poenaru istovit de pierderea de sânge din rana de la umăr. Ivancea îl oblojise; la aceasta se pricepeau mai toți haiducii și ostașii de pe timpurile acelea.

Cucoana Anica se așează la căpătâiul fiului ei, dar buzele îi rămăseseră mute și aspre. Safta privi înfocarea apusului pe fereastră. Își simțea sufletul luminat din nou de acea nădejde, care îi dăduse atâta putere în mijlocul grozăviilor zilelor trecute. Auzise pe Ene Enescu spunând lui Prodan că slugerul Tudor îl urma. Așteptarea îi ascutea simțurile, așa încât cu mult înainte să prindă ceilalți de veste, ea zise cucoanei Anicăi:

— Auzi, bunico? Auzi trâmbițele?

După zece minute Domnul Tudor intră călare pe poartă, urmat de toți pandurii câți încăpură în curte. Caii dădeau din cap, legănându-și și încovoidu-și gâturile cu coame lungi, zăbalele și armele

zângăneau, iar pandurii stăteau călări, nemișcați, drepti ca bradul. La spatele lor strălucea asfințitul, încondeind cu aur roșu capetele și umerii bărbaților și luminând în plin cele patru bolți albe ale pridvorului, unde boierii și cucoanele cele mai în vârstă de la Benești stăteau printre stâlpi, arătând ca o adunare de stafii ziua nămieza mare.

— Pentru Dumnezeu, arhon slugere, strigă boierul Iordache, scapă-ne viața, că suntem în mâinile dumitale!

— Viața vă este scăpată, răspunse Vladimirescu, dar îmi pare rău de ceea ce ați pățit.

— Apoi noi ce să ne facem? Să mergem cu dumneata?

— Cu mine nu puteți merge, că eu sunt cu oștirea, iar dumneavoastră cu neamurile dumneavoastră.

— Atunci să ne ducem la Craiova?

— Nu vă sfătuiesc, acolo ar putea veni alții mai răi. Mai nemerit e să mergeți la Horez, unde Adunarea trimite câțiva paznici și unde veți avea odihnă bună.

Boierii trebuiau să se mulțumească și cu atâta. Sfatul slugerului era o dovadă că el însuși socotea tot ținutul nesigur în afară de mănăstirile întărite, și că se aștepta chiar la intrarea turcilor, care erau mai răi decât arnăuții, pentru că erau mai numeroși.

— Fie, arhon sluger, oftă Oteteleşanu, fie cum ai hotărât.

— Vă dau, boierilor, dacă-l primiți, pe ceașul Ivancea cu unsprezece oameni, ca să vă ducă și să vă păzească până la Horez. Am auzit că de dânsul n-aveți să vă plângeți.

Domnul Tudor dădea astfel tânărului, pentru care se rugase Prodan, un semn de încredere, care-l despărțea totuși de oștire. Deși nu prea le venea bine boierilor, să dea ei prilej unei asemenea măsuri disciplinare, și deși ar fi primit ca pază mai cu drag câțiva panduri olteni, nu îndrăzniră să se împotrivească Domnului Tudor în fața tuturor. Și vădit nu-i era pe plac lui Vladimirescu să stea de vorbă cu ei în taină, când i s-ar fi putut spune multe, căci rămânea călare în fața pridvorului și chemând pe grămaticul său îl puse să scrie o poruncă care împuternicea pe boieri să-și facă rost de șase care cu boi – butcile lor ardeau cu grajdurile – îl chemă pe Ivancea și-i dădu 200 lei bani de drum.

Văzând însă că Tudor Vladimirescu se gătea de plecare, Oteteleşanu îndrăzni să-i zică:

— Să știi, arhon sluger, că pivnița acestor case, a cărei intrare e spre grădină, e plină de arnăuți care s-au pus pe băutură. Ivancea, cu toată bunăvoința ce-ar avea, nu va putea să-i stăpânească, după ce vei pleca, și adăugă încet aplecându-se peste pridvor, și noi nu mai avem arme.

Chipul lui Tudor se întunecă și mai tare, și porunci lui Ivancea să

gonească pe toți arnăuții din pivniță, să împuște pe cei care s-ar împotrivi și să trimită pe ceilalți subț paza pandurilor la Oteteliș. Domnul Tudor rămase călare tot timpul cât ținu îndeplinirea poruncii sale, dar nu mai ridica ochii spre pridvor, așa că nimeni nu mai cuteza să-i vorbească.

Cea din urmă radiere a apusului mai înroșea cerul, dar oamenii din curtea de la Benești nu simțeau strălucita ei solie de pace, pentru că erau frământați de gânduri grele. Două suflete numai se bucurau de sărbătoreasca și tăcuta lumină, două suflete numai trăiau cu duhul în jocul sclipitor al aerului, în care tremura colb de aur; aceștia erau Safta Poenaru, care deschisese încet fereastra înspre curte, și tocmai în fața ei, la stânga călăreților olteni, Ion Urdăreanu. Ea îl aștepta din ajun, ceas după ceas, iar când pandurii intrară în curte în rânduri de câte patru, pe poarta larg deschisă, Safta îi cercetă unul câte unul, până recunosc pe cel mai mândru, chiar subț boltă, unde pletele lui aurite prindeau razele soarelui. Atunci încordându-și voința, ea dori din tot sufletul ca Ion să se oprească subț fereastra ei, când trupele își închideau frontul în curte, și știa că acest gând era să-l atragă tocmai acolo. El însă nu zărise icoana gingașă sus la fereastră, fata înaltă în scurteica de catifea roșie, încununată cu coadele ei castanii, decât după ce aripa lui de călăreți se mișcase înspre ea. El nu știa că Safta Poenaru era la Benești cu boierii care ceruseră ajutor slugerului Tudor, și fiorul cald care-l străfulgeră, când o văzu, era să pricinuiască învălmășeală printre călărime căci calul său, neînvățat să-și simtă stăpânul neliniștit, nici să fie smucit, se ridică sforăind în două picioare. Ion îl potoli repede și apoi se adânci cu evlavie în priveliștea dinaintea lui, sorbind cu însetare fericirea acestei întâlniri neașteptate și uitând chiar teama ce o avea de fata cea iubită; doar știa că bucuria aceasta nu putea să fie decât puține clipe și că Safta i-o îngăduia, căci nu se mișca, sus acolo, în strălucirea profirie a apusului, și mai știa și ea că privirea lui, cu toate că genele fetei erau aplecate, va avea puterea să atragă ochii ei. Și într-adevăr ea le ridică încet, și cei doi tineri sărbătoriră ceasul cel mai sfânt al vieții lor. Își destăinuiră ceea ce erau unul pentru altul, nici prin cuvinte, nici prin semne, ci numai prin lumina ce prin ochii lor se răsfrângea de la unul la altul, o lumină tăcută și dumnezeiască la fel ca acea de pe zare.

Trâmbițele sunară. Amândoi se deșteptară deodată din visul lor înșorit, iar când Ion Urdăreanu pricepu că trebuia să plece dând chiar el semnalul pandurilor săi, i se făcu noapte înaintea ochilor; apoi strigă comanda:

— Stupai! cu un glas puternic și mânios ca trâmbița judecății.

Călăreții întoarseră caii, rândurile oltenilor în zeghe albe se legănară încoace și încolo și ieșiră pe poartă, luând drumul spre Oteteliș, cealaltă moșie a Oteteleșenilor, unde Tudor Vladimirescu

hotărâse să petreacă noaptea.

Din focul apusului nu mai rămăsese pe cer decât un jar stins arămiu și cenușă vântată, dar pălălăia galbenă și roșie, care ieșea din grajdurile de la Benești, se înălța mare la spatele călărimii.

Era noapte târziu, când trupele ajunseră la odihnă, la Oteteliș.

Îndată după sosire, Domnul Tudor chemă pe toți căpitaniii români, ca și pe cei care-l așteptaseră la Oteteliș, în casa mare a curții boierești.

Acolo el se plimbă multă vreme în tăcere, în sus și în jos. Nu se auzea decât zăngănitul pintenilor pe covoarele moi; dintr-odată se opri și ridicând ochii săi amenințători zise:

— Arnăuții au făcut grozăvii la Benești. Au închis pe boieri și i-au prădat. Au chinuit două slugi și au despicat icoanele din biserică.

Cei mai mulți dintre căpitani își făceau cruce.

— Să aveți mare grijă, urmă Domnul Tudor, ca pandurii să nu se amestece cu arnăuții până mâine de dimineață, să-și așeze focurile departe unii de alții. Și să spuneți oamenilor voștri că nu e voie să jefuiască pe săteni, ci să plătească tot ce se ia. Și iarăși tăcu; dar cei care-l cunoșteau bine știau că aceasta era numai prevestirea unei furtuni, care abia a doua zi era să izbucnească. Toți însă își dădeau seama de primejdia pildei rele date de arnăuți, și grija lor crescuse, când văzură printre panduri o oarecare fierbere; cei buni, ce e drept, erau supărați de purtarea veneticilor, cei slabi și cei răi însă pizmuiau prada arnăuților, ale căror chiote și râsete se auzeau de departe.

Cei mai tineri dintre căpitani nu se adunară la masă, în bucătăria ascundă și încăpătoare, decât după miezul nopții. Își găteau singuri de mâncare, căci erau flămânzi. Unul din ei văzu că Ion Urdăreanu lipsește.

— Rămâne nemâncat dacă nu vine, zise el.

— Nu știu ce avea azi, zise altul, nici nu auzea când îi vorbeai. Și acu' un ceas zbiera printre oamenii săi, de credeai că le zboară capetele.

— Știu de ce, zise Dumitru Jianu, a găsit un pandur trântit pe un covor cumpărat de la un arnăut care-l furase la Benești.

— Ei, și ce păcat dacă l-a cumpărat? zise dând din umeri tânărul Protopopescu de la Severin.

— N-o fi păcat, dar e o mârșăvie, răspunse Dumitru cu asprime.

— Ia duceți-vă unul de-l căutați pe Urdăreanu! strigă cel ce vorbise întâi, un băiat pașnic, care vroia să împiedice o ceartă între Dumitru și Protopopescu.

— Duceți-vă că rămâne nemâncat.

Enescu ridică încet înaltul său trup de pe o buturugă și zise:

— Mă duc eu.

În curte ardeau ca la douăzeci de focuri într-un cerc larg împrejurul conacului; zidăria albă, cerdacul cu stâlpii lui erau scăldați în lumina roșie a flăcărilor, care luminau până-n fund și roata caselor mai mici ale gospodăriei.

Cu un ceas înainte, Enescu, trimis să patruleze străjile se întorsese la ceata sa, care tăbăra lângă aceea a lui Urdăreanu; pandurii îi povestiră atunci pe șoptite ceea ce se petrecuse lângă focul vecin, adăugând că căpitanul Urdăreanu, alb ca varul, intrase apoi în casele din dosul focului.

Enescu intră, deci și el, în tinda casei, și apoi în fund într-o încăpere scundă luminată numai de jocul flăcărilor care pârau în soba albă.

Urdăreanu era culcat pe pardoseală, cu fața pe brațele încrucișate și, gemând înăbușit, își învârtea trupul ca pe jărat.

— Urdărene, zise Enescu.

Celălalt se ridică în capul oaselor:

— Ce vrei? zise el răgușit cu sprâncenele încruntate și cu ochii aprinși.

— Vino la masă, răspunse Enescu.

Urdăreanu sări de tot în sus.

— Nu-mi trebuie mâncare, strigă el, și mai puțin am trebuință de tine.

— Ce ți-am făcut? întrebă Enescu liniștit.

— Îmi ții calea. Nu știu ce faci, dar unde vreau să merg eu, te trimite pe tine.

— Nu fi nedrept, urmă Enescu aproape rugător, nu mă duc nicăieri fără poruncă și nu m-am milogit la nimeni ca să fiu trimis. Dar dacă bănuiam azi ceea ce știu acum, atunci...

Urdăreanu îl întrerupse amenințător:

— Ce știi acum?

— Am văzut icoana din fereastra de la Benești, zise celălalt, cu glas pe jumătate ca și când s-ar fi atins de ceva sfânt, cu acea sfială pe care tinerii cu suflet ales o simt pentru tot ce privește dragostea.

Urdăreanu, în fața acestei neașteptate priceperi a chinului care-l îndura, înțelese nedreptatea mâniei sale; el tăcu și se întoarse amețit spre divan unde căzu.

Enescu rămase nemișcat ca o strajă.

După o vreme, Ion ridică capul pe care-l ascunsese în mâini și întrebă:

— De ce mai stai aici? Nu mă duc la masă. Du-te, și pentru că Enescu nu se mișca, se răsti la el: Vreau să fiu singur, trebuie să fiu singur!

Celălalt se apropie de el și-l privi adânc cu atâta înduioșare și pricepere, încât tot necazul și toată pizma olteanului pieri pe loc. Ion

Îl apucă de braț pe noul său prieten, întocmai ca unul care dându-se la fund se agață de vreo bârnă:

— Asta e viață? strigă el. Sunt săptămâni de când trăiesc cu același vis, azi l-am văzut aieva, câțiva pași numai mă despărteau de ea. Și nu puteam să-i vorbesc, nu puteam să mă apropiu, glasul de care-mi era atâtă dor, nu puteam să-l aud. Am fost silit să plec, să părăsesc locul unde puteam fi fericit cel puțin privind-o. Și acuma iată-mă aici. Până la Benești nu e nicio fugă de cal. Sunt în toată firea, calul îmi stă afară, mi-aș da viața ca să merg. Și nu pot, nu pot. Trebuie să stau locului, ca ferecat în lanțuri! Căci mâine în zori de zi plecăm! Și ea rămâne acolo, în toiul primejdiilor, înconjurată de tâlhari și „ocrotită” de boierii aceia mai mult morți de frică. Și eu care aș avea puterea s-o ocrotesc, într-adevăr, nu pot! Sări în sus încleștându-și pumnii. E o nerozie, o nebunie, un chin, precum numai necuratul ar fi putut să-l chibzuiască, dacă ar fi el stăpân pe pământ! Și apăsând mâinile amândouă pe umerii lui Enescu: spune-mi, cum pot să trăiesc așa?

— Cum trăiesc și eu.

Fiecare cuvânt rostit încet suna ca glasul îndepărtat al unui clopot și cădea greu ca plumbul pe inima tânără care cu toată sălbateca ei frământare, nu putea să nu simtă durerea celuiilalt. Urdăreanu privi pe tovarășul său cu o mai mare băgare de seamă. Enescu stătea cu capul plecat, focul îi lumina fruntea înaltă, albă și mândră, sub care se iveau furtunoase negrele-i sprâncene.

Și când Ion îl întrebă:

— Și tu? Și tu? Un fior îi trecu prin trup și un geamăt înăbușit scăpă din buzele lui mute. Urdăreanu află atât și nimic mai mult de jalea care căzuse ca o brumă peste sufletul lui Enescu. Dar puterea dovedită prin această tăcere îl câștigă cu desăvârșire. Ești mai tare ca mine, zise el – învață-mă cum să rabd.

— Ai să rabzi, pentru că e greu să rabzi. Așa-i obiceiul voinicului, zise Enescu. Acest adevăr aspru, rostit de unul care se afla în toiul luptei, îl ademenea pe Ion.

Apoi Enescu îl culcă, ca o mamă, pe divan, îl acoperi, căci Urdăreanu tremura acuma, istovit de patimă, și se așeză lângă el, până când Ion adormi.

Atunci se aruncă și Enescu pe celălalt divan. Dar somnul nu se lipea de el, căci durerea care-l înțeleptise înainte de vreme se trezise în toată tăria ei aprinsă din nou de mila sa pentru Urdăreanu și-și arăta fețele cele mai tainice. I se înfățișa tot anul trecut: era tocmai un an, de când singuratica casă părintească, unde trăia el cu tată-său, căci mama sa murise la nașterea lui, se înveseli de soarele fericirii. Era tocmai un an de când Alecu Titescu chemase pe Radu Enescu, fostul său tovarăș de luptă, la patul său de moarte. Mișelia fanarioților furase lui Titescu nu numai averea și moșia, dar și femeia. De atunci trăia ca

un pustnic, bolnav la suflet și la minte. Ar fi și murit în singurătate, de n-ar fi fost fiica sa Liliana. Grija ei îl îndemnase să cheme pe vechiul lui tovarăș.

— Prietene, zise el cu ochii rugători și cu un zâmbet amar pe buze, dacă în lumea asta rea, inima ta a rămas bună ca pe vremuri, fie-ți milă de copila mea. Scapă-i mica avere, care mi-a rămas, și găsește-i un bărbat. Nu vreau să se călugărească fetica mea. Vreau să aibă parte de viață, și bolnavul începu să plângă.

— Ce vârstă are fata? întrebă Enescu cu blândețe.

— Douăzeci de ani. Ce vrei, la sărăcie și în pustnicie nu vin pețitorii.

— Dă-mi-o mie de soție, zise Radu Enescu. Iar când o văzu, mila i se schimbă în dragoste. Se cunună cu ea lângă patul tovarășului său de luptă, și Alecu Titescu muri binecuvântându-l. Ene află printr-un răvaș știrea căsătoriei părintelui său, cu două zile înainte de sosirea perechei la Pitești, și primi vestea neașteptată cu aceeași supunere pe care o arătase și Liliana față de dorințele tatălui ei.

Boierul Radu și feciorul său, care se asemănau mult la fire, trăiseră unul lângă altul în tihnă și fără vorbă multă. Acum însă, la întoarcere, tatăl îmbrățișă pe Ene cu atâta vioiciune și vădită dragoste, încât tânărul tresări.

— Ajută mamei să se dea jos din sanie și sărută-i mâna, zise părintele.

De atunci traiul în casa singuratică părea fermecat. Boierul întineri, iar Ene privea la mama sa vitregă ca la o minune. Nu cunoștea femeii. Dorul de frumusețe și de poezie de care avea nevoie i se înfățișase în copilărie prin poveștile doicei lui; mai târziu acel dor se urzise din frumusețea codrilor și a poienilor, din taina lunii și a stelelor, din lucirea depărtată a piscurilor înzăpezite, de pe care coborau mugind apele verzi ale Argeșului, din dor de primăvară și din amurgul zilelor de iarnă. Din toate acestea își țesuse un vis de înduioșare nemărginită și de adâncă melancolie. Astăzi acel vis se întrupase, primise chip și faptură. Făptura era mică și chipul rumen, cu sprâncene negre deasupra ochilor castanii catifelati și cu o frunte albă luminoasă sub părul bălai, iar gâtul era mlădios, de te gândeai la un ghiocel privindu-l. Fiecare zi o făcea mai frumoasă. Plânsese mult după părintele ei, dar tinerețea, dorul de fericire și de veselie, pe care nu le cunoscuse în pustnicia de la Titești, își cereau dreptul lor. Trăise până acum cu grija tatălui ei amărât, se trudise zile întregi în luncile Argeșului. Într-o seară Liliana începu să iubească. Astăzi o urmau privirile soțului ca să-i citească în ochi dorințele și să i le îndeplinească. Iar în ochii fiului ei vitreg, pe care îl întâlnea mai rar, era poate ceva mai adânc, pentru că era mai sfios. În sufletul Lilianei se deștepta totodată și femeia și mama; toată casa părea luminată de

firea ei caldă. Simțea bucuria răspândirii de fericire, a cuceririi inimilor din juru-i. Însă Liliana nu învățase nici de la mamă, nici de la vreo prietenă, nici de la nevoile vieții acea măsură în purtare care e ca și o pravilă femeiască. Ajunsese la douăzeci de ani, o vârstă înaintată pentru vederile de atunci, păstrând curățenia sufletească a copiilor, ca și toată tăria nestăpânită și nemeșteșugită a simțurilor lor. De aceea crezu de datoria ei să îngrijească și mai mult de Ene, când acesta începu să se sălbăticească de tot și să hoinărească zile întregi în luncile Argeșului. Într-o seară Liliana era singură în tinda lungă a casei, unde, de la sosirea ei, ardeau iarăși, în două firide, candelale lângă icoane, ea le umplea cu untdelemn și le împodobeau cu brândușe și ghiocei. Fiul ei vitreg intra cu pușca pe umeri, cu cizmele pline de noroi.

— Ene, strigă ea muștrător, punând în firidă cana cu untdelemn și împreunând mâinile, unde ai fost?

— În pădure.

— De atâta timp! A trecut săptămâna jumătate de când ai plecat.

— E primăvară.

— Dar a plouat și a bănut vântul. Spune, te-a supărat cineva? Te duci oare din pricina mea?

El vru să răspundă, dar întrebarea ei părea că-i tăia glasul; dădu din cap numai și încercă să suradă. Ea însă urmă repede:

— Vezi, trebuie să ai încredere în mine. Te rog din suflet să nu gândești că vreau să mă bag între tine și tatăl tău. Aș vrea să fiu o mamă pentru tine, și adăugă cu sfială, să-mi zici mamă, Ene. El plecă capul și șopti:

— Voi încerca, și intră în odaia lui. Acolo aruncă minteanul. Răsufală din greu, zvâcnirile inimii și le simțea în urechi. Stătuse înaintea ei și plecase ca un copil îndărătnic; o știa; dar numai așa se apăraseră împotriva farmecului ei, pe care-l resimți acum altfel decât îl îngăduia împrejurările și legea. Urmă pentru Ene o luptă îndelungată, pe care o duse singur. Chinul îi crescuse în așa chip, că de multe ori dorea să se îmbolnăvească, și să-și piardă simțirea, ca să scape de el. Dar era sănătos și plin de putere, și făcut să sufere voinicește. Nu fu scutit de nimic. Ci trebui să rabde tot farmecul îmbătător al primăverii, cu cântecele nesfârșite de privighetori, care nici ziua nu tăceau și-i rupeau inima acum ca niciodată; apoi puterea verii, cu zilele-i calde și cu îmbălsămatele-i nopți de lună, a căror tainică frumusețe speria somnul ce l-ar fi putut scăpa de gând și de dor. Firea nu mai era pentru Ene, ca pe vremuri, o prietenă împăciuitoare, povestitoare de basme, ci ajunsese să fie un rai pierdut, o priveliște dureroasă a sărbătoririi dragostei, la care trebuia să renunțe. Numai furtuna îl ușura, pentru că-i ascundea gingășia pământului. Toamna târziu, când începu să viforeze, Ene era mereu pe afară, căci acuma

visul pe care nu-l putea trăi, ședea acasă, la gura sobei, sau aluneca în umbra vânăta a tindei albe, unde leventica și busuiocul grămadite, vara, împrejurul candelor, umpleau și acuma toată casa de miresme. Tânărul hotărî atunci să-i ceară lui tată-său să-l trimită la București la școala teologului și inginerului Gheorghe Lazăr. Trecură însă multe zile, până-și încordă voința s-o facă, puterile-i erau sleite, și se părea că orice cuvânt trebuia să dezvăluiească taina durerii sale, chiar dacă vorbea de altceva. Tocmai atunci se îmbolnăvi boierul Radu, și fiul nu putea să-l lase; trebuia el să vadă de casă și de curte. Ene trăia o viață înfrigurată; nu mai dormea și nu mai mânca. Orele de masă, când era singur cu mumă-sa vitregă, erau pentru dânsul chinul cel mai cumplit; nu deschidea gura decât să răspundă întrebărilor Liliane, și după o săptămână nici ea nu mai vorbea, speriată de tăcerea lui încruntată. Într-o zi însă, cum se sculau de la masă, tânăra femeie, știind că nu rămânea o clipă mai mult cu dânsa, îl urmă în tindă și-i zise rugător:

— Ene! El se opri. Ene, zise ea, ori te îmbolnăvești și tu? N-ai mâncat nimic astăzi, nici pâinea măcar, pe care ai fărâmițat-o numai. El râsuflă din greu și răspunse:

— Nu te gândești la mine, apoi adăugă, încercând să îndulcească asprimea cuvintelor sale: Ai destulă grijă cu tata. Liliana nu-și pierdu răbdarea.

— Tocmai de aceea m-am făcut mai sperioasă ca mai înainte. Ar trebui să-ți fie milă de mine. Celor din curte știi să le zici vorbe bune, toți te laudă, și tata e mulțumit de tine. Eu ce ți-am făcut?

— Nimic, zise el, mușcându-și buzele care îi tremurau.

— Atunci de ce nu-mi vorbești cu bine și nu-mi zici mamă, cum te-am rugat să-mi zici? El o privi, și din ochii lui ieșiră flăcări negre, care o învăluiră.

— Să te ferești de mine, căci eu nu-ți pot zice mamă, grăi înăbușit.

Ea se uită la el încremenită, apoi fugi de-a lungul tindei, și el privea după ea, cu nările tremurătoare, cu buzele deschise pe jumătate, gata să o prindă furtunos în brațe, dacă s-ar fi întors spre el. Dar ea nu se întoarse; Ene era singur, căută să se răzeme de zid și căzu jos. Inima i se strânsese atât de strașnic, încât rămase mai bine de un sfert de oră fără simțire. Nimeni nu trecu prin tinda albă și tihnită, unde numai flăcările candelor lângă icoane păreau a trăi o viață tainică, cu licărirea lor care se legăna, se preschimba, se afunda în sticlele roșii și se ridica acuma, când se lasă întunericul, mai lucitoare, mai galbene. Ene își reveni în fire. Tremura de frig. Se duse în odaia lui. I se păru că se târăște subțărâmurile grele ale unui zid prăbușit. Singur își sfărâmasese inima, copilărește, voinicește, cu o sinceritate cinstită și plină de cruzime. Iar după ce clipa primejdiei trecu, nu-și pierdu stăpânirea de sine, ci îl găsi viteaz și neclintit. Nu-i mai rămase nicio putere față de viață, doar atâta voință ca să deschidă cu mâini obosite

cutia cu pistoalele de pe sipet. Atunci cineva bătu la ușă și Costin, vătaful, intră zicând:

— Conașule, te cheamă boierul. A primit o scrisoare de la slugerul Tudor! Și ochii îi scânteiară, căci fusese și el pandur.

Ene se duse la tatăl său. Boierul Radu ședea în pat și ținea o hârtie cenușie în mâna stângă, cea dreaptă zăcea înfășurată și nemișcată pe plapomă. Îi ardeau obrazii, și ochii îi sclipeau așa cum nu-i văzuse Ene niciodată, nici atunci când boierul Radu privea la gingașa sa soție; căci nu era căutătură galeșă a dragostei, care, chiar când surâde, e aproape dureroasă, pentru că dragostea se tot teme de despărțire și de moarte; era o căutătură însorită, fără șovăială, și liniștită, căutătura avântului pentru o datorie care slobozește eul de toate chinurile sale.

— Ene, zise boierul Radu. Sluggerul Tudor cheamă norodul la arme...

— Și tu mă trimiți pe mine în locul dumată, tată, îi tăie vorba tânărul, cu inima sărită.

— Domnul să te binecuvânteze, fiul meu! strigă boierul Radu, întinzând mâna pe care Ene i-o sărută. Așază-te lângă mine pe pat, urmă părintele, dar nu te atinge de picior. Sunt olog. Dar o fi știind Domnul, pentru ce mi-a trimis boala aceasta chiar acuma. Am luat-o de peste Dunăre când ne băteam cu turcii. Dar nu e nimica, sluggerul va fi mulțumit, îi trimite pe unul mai zdravăn decât mine. El desluși fiului său gândul măreț al lui Tudor Vladimirescu și-l sfătui apoi cu duh și cu rost asupra drumului de urmat, asupra îmbrăcăminții și întreg tacâmului de război; uitase durerile sale, se înveseli, ca și cum ar fi fost el pe plecare, și trimise pe Costin, care era să însoțească pe tânărul său stăpân, să-i aducă înaintea patului, zeghe, arme, șei, ca să le cerceteze. A doua zi de dimineață Ene era gata de drum. Pe Liliana n-o mai văzuse, pentru că amândoi se feriseră să se întâlnească. Dar când fiul intră la tatăl său, ca să-și ia rămas bun, Liliana era lângă dânsul. Boierul Radu dădu lui Ene o scrisoare către sluger, pe care o dictase nevastei sale și apoi o iscălise cu greu cu mâna stângă, și zise:

— De acuma, fiul meu, numai rugăciunile mele te vor urma. Iar tu să nu ieși din cuvântul sluggerului Tudor, căci el este duhul și voința norodului, trezite de Dumnezeu în ceasul de amărăciune.

— N-o să-mi vie greu, tată, să mor pentru el, zise Ene încet, ridicând ochii pe care îi ținuse plecați. Întâlni privirea Lilianei, plină de grijă suflească și de bunătate, de rugăciuni și de sfaturi blânde. Între ei se iscă în tăcere o luptă scurtă pe viață, pe dragoste și pe moarte. Dragostea însă fu mai tare, ea găsi cuvântul care birui moartea și dădu preț vieții. Liliana zise:

— Mulți vor muri pentru țară, Ene, dacă e să fie război. Mai bine însă e să trăiești pentru ea, căci multe greutăți sunt de învins, și numai sufletele curate le pot învinge. Boierul se uită la tânăra lui soție, uimit

și fericit:

— Ai vorbit cum vorbea mama mea! strigă el. Binecuvântează-l pe dânsul, care nu și-a cunoscut mama. Iar către fiul său: Îngenunchează. Ene îngenunche. El găsi putere și pentru asta. Liliana făcu semnul crucii pe capul lui plecat și punându-i mâna pe frunte îl sărută între ochi, liniștit, ușor, cum se sărută o icoană. Acesta era talismanul cu care Ene Enescu plecase la drum. Și cuvintele ieșite din sufletul chinuit al Lilianei, prin care-i dovedea că știa ceea ce se petrece în inima lui, cuvintele prin care-i ceruse să-și păstreze viața, el le spuse lui Ion Urdăreanu, când îl văzu sleit de putere precum fusese el însuși.

La revărsatul zorilor, cei doi tineri, împrietenți acum, ieșiră în curte, în sunetul trâmbițelor și al tobelor. Larma războinică învioră pe amândoi, atât pe Urdăreanu, care se deșteptase frânt de oboseală dintr-un somn ca de plumb, ca și pe Enescu, care nu închisese ochii și care sorbea frigul dimineții prin buzele sale fierbinți. Își strânseseră mâna și fiecare se îndreptă spre ceata sa.

Domnul Tudor poruncise oștirii să se așeze în ordinea de luptă, astfel că sârbii, bulgarii și arnăuții erau înconjurați de panduri.

Pe când se înșirau pe câmpie, un nor mare, la marginea zării, se aprinse ca jarul; părea un lac de sânge între malurile negre-vinete. Apoi lacul începu să strălucească, și pământul prinse fețe ca și mulțimea de călăreți și de pedestrași, și ceata de oameni care venea dinspre curte. Trei panduri purtând prăjini lungi mergeau înaintea lui Tudor, însoțit de câțiva căpitani; în vârful uneia din prăjini sclipeau sub cele dintâi raze ale soarelui, icoanele poleite furate la Benești; pe celelalte se vedeau, palide și însângerate, capetele celor doi arnăuți care jefuiseră biserica. Groaznicul alai trecu de-a lungul frontului, și un pristav striga:

— Cine face ca ei, ca ei să pățească! Nu ne scularăm să jefuim, ci pentru dreptate!

Atunci tânărul Protopopescu de la Severin, șopti vecinului său, boierul Ciupagea:

— Asta nu mai e glumă, nene. Așa tam-nesam, fără judecată să-ți taie capul! Pare-mi-se că se clatină și al meu.

— Bine zici, tinere, scrâșni Ciupagea, aruncând o căutătură mânioasă spre Tudor Vladimirescu, n-avem ce căuta în adunătura asta de tâlhari. Mă scutură frigurile de scârbă.

Și când oștirea porni spre Slatina, Ciupagea, Protopopescu și alți zece boieri o părăsiră pe furiș și plecară în lume după pradă, „căci – zise Ciupagea – acumă ne veni rândul nouă să jefuim, destul ne jefuim alții pe noi”.

După plecarea Domnului Tudor, boierii de la Benești se întoarseră în casele lui Iordache Oteteleșanu și maseră acolo. Din paturile lor nu

rămăsese decât mormane de lână din saltelele tăiate de prădători, care furaseră pânda; erau mulțumiți însă să găsească măcar atâta ca să se încălzească. Lipsiți de blănuri, suferiseră toți cumplit de umezeala rece. Nicu Bălan aiura, gema și striga așa de tare, încât femeile îl auziră până în a treia odaie. Safta asculta cu dispreț, iar când cineva plângea pe tânăr, ea zise:

— Mai mare belea cu cei slabi de înger. Să vezi că din pricina lui nu putem pleca la Horez.

— Nu fi rea, Safto, zise Irina, dacă s-o îmbolnăvi, doar nu e el de vină.

— Dar cine altul, mă rog? răspunse Safta. Nevoiașii sunt ursuzi, trag a rău.

Numai cucoana Anica, care știa cât face puterea voinței, își dădea seama cât adevăr era în cuvintele copilăros de aspre ale Saftei, totuși zise:

— Fii mai blândă, fata mea.

Însă nu era loc pentru blândețe în sufletul Saftei, o cuprindea furtuna, întunericul se lupta cu lumina în inima ei; când se răzvrătea împotriva ursitei, care nu-i hărăzise decât o sclipire de bucurie, când trăia iarăși fericirea acestei clipe, simțindu-se ca îmbrăcată în zale de lumină, fermecată și plină de putere.

Safta, a doua zi, fu cea dintâi în curte, la știrea că sosise o ștafetă cu o scrisoare a Domnului Tudor. Apoi o urmară toate cucoanele și se adunară împrejurul celor patru panduri, veniți de la Oteteliș, întrebându-i, îngrijorate, ce avea de gând să facă cu ele Tudor Vladimirescu. Iar boierul Iordache primi scrisoarea, care începea cu cuvintele mândre și nemeșteșugite:

„Cuvinițioasă închinăciune! Fraților! Cu toate că nu sunt din sânge de evghenist dar tot simt durerile celor evgheniști, căci cum am aflat de primejdia în care sunteți mi-am lăsat drumul și am pornit spre a întâmpina răul. Nenorocirea însă mi-a stat împotrivă, că n-am putut ajunge la vreme”.

Aci cititorul scrisorii fu oprit de țipetele înfricoșate ale femeilor. Boierii se întoarseră spre ele, dând ajutor celor care leșinaseră, ca și celor care plângeau și tremurau. Safta se rezemase cu ochii închiși de teiul cel mare din mijlocul curții. Nu departe de ea zăceau pe pământ două capete omenești tăiate.

— Pentru Dumnezeu, ce-i asta? întrebă îngrozit boierul Iordache pe Vasile Ghelmegeanu, cel mai mare dintre panduri.

Acesta, spătos și întunecat, îl privea acum nedumerit. Din sacul ce-l ținea în mână, el aruncase cele două capete la picioarele cucoanelor.

— Am vrut să liniștesc pe femei, bombăni el, și să le arăt cum a pedepsit Domnul Tudor pe cei care au îndrăznit să jefuiască Beneștii. A scris-o și Domnia lui pe hârtia sa.

Oteteleşanu era cât p-aci să izbucnească într-un râs nervos, însă privind la hârtie citi înainte:

„Dar ca să cunoașteți Domnia-voastră că cugetul meu n-a fost, nici este a se urma unele ca acestea, iată pe cei ce au fost pricina i-am tăiat pe amândoi, și le trimit capetele spre încredințare, pe care să porunciți a le pune la răspântie spre pildă și a altora. Iată, se trimit Domniilor-voastre și lucrurile ce s-au găsit la acești tâlhari, precum argintul unei sfinte icoane și din hainele cucoanelor Domniilor-voastre. Să aveți bună nădejde în Dumnezeu că în scurtă vreme vă veți despăgubi și de cele ce v-au jefuit și sunt al Domniilor-voastre frate și slugă, Teodoru.

Scriș din satul Oteteliș 1821, martie 3”.

Cucoanele intrară în casă, capetele tăiate fură puse iarăși în sac și băgate în pivniță. Pandurul Vasile zise către boierul Iordache:

— Sunt tăiate de azi. De vrei să se păstreze, scoate pielea de pe ele și umple-le cu paie.

Oteteleşanu se înfioră și-și ascunse ochii cu mâna; îl îneca greața.

Ostașul privi pe boier de sub sprâncenele lui stufoase, își săltă zeghea lui albă cu umărul drept și se întoarse ca să plece. Nu simțea compătimire pentru suferințele boierești.

Oteteleşanu îi puse mâna pe umăr:

— Stai, frate, stai. Fie-ți milă de noi. Vezi bine, noi tremurăm pentru nevestele noastre. Avem și unul rău bolnav în casă. Ceașul I Vancea ne-a lăsat.

— Cum se poate? strigă Vasile.

— Cu ce eram să-l țiiu? I-am dat drumul azi de dimineață, și i-am dat în scris că noi de bună voie l-am lăsat să plece.

Pandurul începu să înjure, și pe urmă făgădui să se roage de Domnul Tudor să-l lase pe dânsul, Vasile Ghelmegeanu, să-i ducă pe boieri la Horez, și pentru asta plecă spre Slatina cu nepotul Oteteleşanului.

Dar trecu o săptămână până ce veni răspunsul de la Adunarea norodului, o săptămână plină de groază și de suferință cumplită. Zilnic treceau arnăuți și panduri, dar deoarece nu se știa niciodată dacă erau oameni buni, care se duceau la Tudor Vladimirescu, sau dacă erau prădători, care ocoleau strășnicia lui, boierii fugiră în pădure, petrecând chiar noaptea acolo, se culcau pe frunze uscate de stejari așternute pe zăpadă și se acopereau tot cu ele. Erau înfometați căci pivnițele și cămările erau goale, le rămăsese numai puțin mălai, fasole și varză acră. Boierul Iordache se hotărî atunci să așeze la poartă capetele tăiate ale pandurilor, și îndată ce le văzură preoții de la BENEȘTI, se înființară cu mutre fățarnice, urmați apoi de vătafii moșiei, aducând făină, zarzavaturi, vin și rachiu, toate furate din cămările boierești.

În sfârșit, nepotul Oteteleşanului se întoarse cu trei panduri, dar

fără Vasile Ghelmegeanu.

La știrea aceasta o nădejde lumină deodată sufletul Saftei, nădejdea că Ion Urdăreanu ar fi unul din cei trimiși.

În curând însă își dădu seama că se înșelase, dar puțința unei întâlniri nu-i mai ieși din minte. Așteptarea ei se făcu din ce în ce mai pătimasă, mai dureroasă după fiecare dezamăgire și mai răzvrătită împotriva ursitei, care ușor ar fi putut să-i îndeplinească dorințele. De ce nu se zăreau pletele ca de beteală printre mulțimea pandurilor care le ieșeau în cale în fiecare zi? Și de câte ori cel care se apropia nu era Ion, inima Saftei se strângea înghețată.

Dar celelalte fete și femei se mirau de puterea și de vitejia ei. Ele nu știau că chinurile ei sufletești întreceau cu mult cele trupești, încât pe acestea Safta aproape nu le mai simțea. În drumul spre Horez, pe care-l apucară în sfârșit, ea le era o pildă de răbdare voinicească.

Frații Oteteleşanu și nepotul lor mergeau înainte călări. Căpătaseră caii cu multă greutate de la săteni. Cucoanele mai în vârstă, bătrânii și Nicu Bălan, care zăcea ca pe moarte, erau îngrămădiți în care cu boi. Bărbații mai tineri, femeile tinere și fetele mergeau pe jos, în noroi și în zăpadă; încălțăminte subtire a cucoanelor se ferfeniță numaidecât, ciorapii se zdrențuiră, și picioarele rănite însângerau drumurile. Cum răbdară ce răbdară, nici ele n-ar fi putut să spună. Puterea dinamică a nevoiei, dascălița cea aspră, care arată trupului omenesc, ceea ce ar putea totdeauna, dacă ar ști să voiască și să nu piardă stăpânirea de sine, îi silea la isprăvi, care le păreau nemaipomenite. Ba, mai mult, învinsese la urmă chiar slăbiciunea lui Nicu Bălan.

Aceasta se întâmplă într-un sat unde aveau să tocmească alte care cu boi. Aci se iscă o ceartă cu țăranii, care, făcându-și țuica, se îmbătaseră și nu vroiau să dea boierilor nici care nici boi. Boierul Iordache se hotărî atunci s-o ia înainte, împreună cu trei panduri, spre Horez, de unde nu mai erau prea departe, și să trimită de acolo trăsuri mânăstirești. Și mare-i fu mirarea, când la sosirea băjenarilor, chiar în seara aceea, îl văzu pe Nicu Bălan pășind vitejește înaintea căruțelor.

Boierul Iordache își făcu cruce și întrebă ce se întâmplase. I se povesti atunci că țăranii îmbătați bătuseră măr pe toți boierii, chiar și pe Nicu Bălan, care, după aceasta, înviase din morți.

Oteteleşanu își mângâie barba și zise:

— Iată un leac de minuni făcător, și ieftin, doar că te cam arde.

Bărbații glumiseră până seara târziu de întâmplarea hazlie.

Astăzi, în sfârșit, li se ușurase oarecum inima, pentru că se știau la adăpostul puternicelor ziduri ale Horezului, cea mai mare, cea mai bogată și cea mai frumoasă mânăstire a Olteniei. Domnul Tudor le dăduse următoarea scrisoare către egumenul ei:

„Fiindcă acest sfânt locaș cum și alte asemenea sunt făcute de

neamul norodului românesc, ca pe la vremi să se adăpostască și să se ocrotească familiile cele cinstite, apărându-se a nu pătimi vreun rău, de aceea vin acolo cele mai jos arătate familii boierești. Și sosind aci să le cultivarișiți cu toate cele trebuincioase, hrana domniilor-lor și a oamenilor a nu cerca vreo lipsă. Și de urmare și primirea domniilor-lor să avem răspuns cu întoarcerea oamenilor mei. Dar nu care cumva să te arăți cu vreo împotrivire, c-apoi să nu-ți pară rău. Și să am răspunsul Cuvioșiei Tale de primire și urmare negreșit.

Theodoru”

1821, martie 8

Egumenul de la Horez, grecul Hrisant, om chipeș și simandicos, în viața lui nu primise astfel de scrisoare. El nu știa decât una: mănăstirea era făcută să-i dea lui venituri domnești. Ctitorul ei, Constantin Brâncoveanu, hotărî să nu plătească alte dări, decât treizeci de ocale de ceară pe an patriarhului de la Țarigrad; călugării greci se băteau deci pentru egumenatul mănăstirii „slobode”, unde puteau să tragă atâția bani pentru punga lor.

Și acuma acest sluger Tudor scria că sfântul locaș fusese ridicat de „neamul norodului românesc”, pentru un alt scop! Ar fi răs egumenul Hrisant, de n-ar fi știut că acel sluger era în capul câtorva mii de hoțomani, care se potriveau la gând cu el, și despre ale căror fapte îngrozitoare egumenul de la Tismana i se jeluisese printr-un răvaș. Hrisant înfuriat și scrâșnind din dinți trebui să înghită și amenințarea cu care sfârșea hârtia: „Dar nu care cumva să te arăți cu vreo împotrivire, c-apoi să nu-ți pară rău”.

Către boieri zise:

— După cum îmi scrie acest ipochimen, s-ar zice că el a fost orânduit să mă învețe pe mine cum să primesc pe musafiri cu vază.

Boierii oftară. Acest ipochimen era o ființă înfricoșată, care dăduse peste cap toate noțiunile lor sociale și politice, și nici nu le lăsase vreme să se răzgândească.

Dar le era dat în sfârșit să se odihnească câteva zile la Horez. Și toți se bucurau de acest răgaz, afară de Safta Poenaru. Cucoana Anica o privea îngrijorată. Pe cât fusese ea de voinică și gata să sară în ajutorul tuturor în tot timpul drumului spre Horez, cu atât era acum lipsită de voință și străină împrejurărilor. Toată ziua ședea ghemuită pe divan, privind pe fereastră la pădurea înnegurată; dar se răstea la cei care o întrebau dacă era bolnavă. Cucoana Anica însă nu-i puneă întrebări.

Veni duminica. Clopotele chemau la slujbă. Cucoana Anica spusese celorlalte femei să meargă înainte. Rămăsese singură cu Safta, care nu se mișcase, și îi zise blând:

— Nu vii la biserică?

- N-am ce căta acolo, răspunse fata încruntându-se.
- Ai de cătat răbdare și smerenie.
- Numai cei slabi se smeresc.
- Înaintea puterii Domnului suntem toți slabi.
- Ce putere să fie asta, care nu face decât rău?
- Oamenii fac rău, și apoi se plâng că-i chinuiește Dumnezeu.
- De ce îi lasă să facă rău?
- Asta o vei afla, poate, când îi vei privi față în față, iar înainte nu.
- Aș vrea atunci să mor îndată.

Bătrâna o întrebă încet și duios:

- Numai de dorul adevărului?

Safta întoarse capul cu ciudă, dar se îmbujoră toată.

Așa cum nu s-ar fi gândit cucoana Anica să deschidă cu sila un boboc de floare, așa ea n-ar fi voit să deschidă silnic inima nepoatei sale. Dar voia să-și ajute copila ei, lovită, în timpuri atât de grele, de durerea dragostei, ca firea ei pătimasă să nu fie covârșită de povara suferinței. Mintoasa bunică ghicise de mult către cine se îndrepta gândul și dorul Saftei. Știa că Ion Urdăreanu fusese la Iancu Jianu, și urechea ei învățată prindea schimbarea glasului, de câte ori Safta vorbea de dânsul, după întoarcerea ei de la Caracal. La Benești cucoana Anica, care păstra totdeauna liniște destulă ca să ia seama la toate împrejurările, fu izbită de chipul falnic al căpitanului de lângă aripa dreaptă a călărimii olteneste; și deși nu putea vedea, de pe pridvor, fereastra la care sta Safta, privirile pierdute ale pandurului, și, mai târziu, fericirea și avântul Saftei, fuseseră semne destul de delușite pentru cucoana Anica.

Clopotele nu mai sunau, și bătrâna aștepta ca și sufletul nepoatei ei să se liniștească întrucâtva, până începu din nou:

— Să nu te temi de moarte – dar nici de viață să nu te temi. Pentru noi, femeile, viața și iubirea sunt una și aceeași, dar iubirea se înfățișează fiecăruia sub alte chipuri. Ori în ce fel ni s-ar înfățișa însă, fie că ne împlinesc visurile, fie că ne cere să ne luptăm și să ne jertfim, suntem datoare să-i slujim cu evlavie și cu credință.

— Să-i slujim prin jertfă? strigă Safta amărâtă și neîncrezătoare.

— Da, căci aceea e iubirea cea mai mare, care atârnă numai de sufletul celui iubit. Vezi, se poate întâmpla, ca bărbatul pe care-l iubești să aibă o datorie mare de îndeplinit, o datorie către țară, care-l depărtează de vatra lui. Crezi tu că dragostea nu mai are atunci nicio datorie către el? Tocmai atunci, Safto, dragostea femeii trebuie să-l înconjoare și să-l ocrotească cu gânduri binecuvântătoare, ea trebuie să fie mândră de voinicia lui, și bărbăția lui trebuie să-i fie mai scumpă decât fericirea ei. Lacrimile picurau de sub genele Saftei. Apoi fata luă mâna cucoanei Anicăi și plânse lung.

Când Tudor Vladimirescu intră în Slatina, clopotele sunau din cele unsprezece biserici ale orașului. Cinci sau șase boieri care rămăseseră locului le ieșiră pandurilor înainte, și serdarul Constantin Vulturescu rugă pe Tudor să-i facă cinstea să tragă în gazdă la dânsul.

De-a lungul drumurilor tinoase, care se adânceau în ținutul deluros al târgușorului, se grămădeau lipscanii, cum li se zicea pe atunci negustorilor, care-și aduceau marfa de la Lipsca, cizmarii și croitorii, cojocarii și tăbăcarii vestiți ai Slatinei. Iar sus de tot, pe maluri, femeile priveau peste uluci, cu ochii mari, cuminți și plini de foc, pe căpitani ai căror cai erau stropiți de noroi până la urechi.

— Care din ei să fie Tudorin, soro, cel ce vrea să ne scape de birurile grele? întrebă una din ele pe o vecină, alintând drept recunoștință pe fiorosul cap al Adunării poporului.

— Acela cu obrajii rumeni, cu dunga neagră între sprâncene, răspunse cealaltă.

— Sfinte Doamne, de ce o fi așa posomorât?

— Se gândește la cochiniți și cum să curețe țara de ei, o învăța vecina. Vezi bine – dar se opri deodată și își făcu semnul crucei.

— Ce ai, soro? întrebă aceea care vorbise întâi, la cine te uiți așa?

Vecina șopti:

— La boierul acela înalt și subțire, cu plete negre, care vine pe partea noastră a drumului, călare pe un roib. El e! Iancu Jianu!

Acuma își făcu cruce și cealaltă:

— De unde-l cunoști?

— Cum să nu-l cunosc! A venit aci la Slatina, acum șase sau șapte ani, înaintea ciumei celei mari de pe vremea lui Caragea. Veni călare nebunește, căci gonea după răpitorii fetei pe care o iubea. Acolo sus, în colț, în fața casei lui Costică Popescu, dădu de arnăutul pe care-l bănuia și-l omorî pe loc, ziua nămiaza mare, pe stradă, îl văzui cum te vād pe tine, căci stăteam aci lângă uluci. Of! Ce om furtunos!

— Așa se cade să fie bărbații, soro, zise olteanca cu ochii scânteietori, de-ar fi mulți ca Iancu Jianu, ne-ar scăpa curând de ciocoi și de cochiniți.

— Așa zic și eu, soro.

Iar bărbații grăiau între ei:

— Mândri sunt românașii noștri! Și tăcuți și înfricoșați. Sunt bine struniți. Ia vezi cum ascultă de comandă!

Călăreții se opriseră, rândurile se încâlciseră, dar îndată ce răsună din pâlc în pâlc comanda rusească: Stupai! ei se înșirară din nou și înaintară în bună orânduială.

— Altă regulă decât la turci, zise un cojocar bătrân. La ăștia auzi mai întâi de departe tobele și clopoțeei lor, apoi îi vezi venind urlând

și rânjind; de zăresc o femeie, o înjură și o scuipă. Unii au câte o pisică pe spinare, alții o maimuță, de ai zice că merg la bălci.

— Și peste turbanele lor fâlfâie sute de steaguri, zise altul, de pierde un bairactar brâul, rupe steagul și face brâu din el.

— L-ați văzut pe cel care ținea steagul albastru al Domnului Tudor? Întrebă un al treilea, părea un arhanghel cu plete lungi bălaie.

Două zile după intrarea în Slatina a Adunării norodului, sosi cu pandurii săi și cârc-serdarul Ion Solomon, pe care Domnul Tudor îl numise ispravnic în județul Dolj, și cu dânsul căpitanul Iordache. Îndemnați de un răvaș al lui Tudor Vladimirescu, ei se înfrățiseră la Craiova.

Sfatul ostășesc se ținu în casele serdarului Vulturescu. Boierii și căpitanii fuseseră de față până acum la multe consfătuiri, dar nu auziseră la niciuna o vorbă mai curată și mai cuprinzătoare. Tudor Vladimirescu nu-și pierdu timpul cu palavre răsunătoare, pentru că nu se gândea la sine, ci numai la scopul care îi era sfânt.

Îndată ce toți fură adunați, slugerul începu:

— Solii, pe care i-am trimes a doua oară cu căpitanul Oarcă către Divan la București, s-au întors ieri seară. Făcusem stăpânirii cinci cereri: domnii străini să fie înlocuiți prin domni pământeni – căpitanul Iordache își încheștă mâna pe sabie – să se înființeze o oștire pământească de cel puțin douăsprezece mii de oameni; să se hotărască dările printr-o adunare a norodului, pe șapte ani; trei ani să fie fără biruri, ca să se poată întrema poporul, și pandurilor mei să se plătească cinci sute de mii de lei.

Serdarul Vulturescu ridică capul său cu trăsături subțiri, și ochi săi frumoși scânteiară:

— Așa putem să scăpăm țara! strigă el.

— Divanul, urmă Domnul Tudor, mi-a respins toate cererile. Însă le cunoaște acuma, și nu poate zice că lucrez în taină. Să ne sfătuim deci, cum să îndeplinim voința adunării. Întâi să auzim ce au de zis căpitanii, și întorcându-se către Solomon:

— Arhon ispravnice, ai cuvântul. Cum stau lucrurile la Craiova?

— Craiova e pustie, fu răspunsul, porțile curților boierești sunt închise, mișcarea și negoțul s-au oprit, prostimea e speriată, și fără sfat, cu atât mai mult cu cât Aga pitarul Hârșu – știi cât e de rău și de lacom – o prigonește și o asuprește, folosindu-se de obșteasca nevoie, ca să se îmbogățească.

— Ațâță el poporul împotriva mea?

— Împotriva ta și împotriva acelor care țin cu tine.

Vestea era amară pentru căpetenia Adunării norodului. Era stăpân pe cele cinci județe dincolo de Olt, însă în capitala Olteniei marea sa încercare rămăsese fără răsunet. Boierii Craiovei, ca și cei de la București, nepricepuți și cu sufletul întinat de ură, se fereau de dânsul,

întrebuințând față de el același mijloc de protestare, pe care-l întrebuințau de obicei față de domnitorii din Fanar, când politica acestora nu le era pe plac și voiau să le ia scaunul sau viața: prin fuga lor opreau traiul orașelor și al târgurilor, ceea ce supăra rău pe turci, căci astfel secau izvoarele bănetului. Nemulțumiții nu se gândeau niciodată cât costă pe popor faptele lor!

După o scurtă tăcere, Domnul Tudor zise întunecat:

— Arhon ispravnic, îți las Craiova pe seama ta. Apăr-o cu pandurii tăi împotriva dușmanilor veniți din afară ca și împotriva vrajbelor dinlăuntrul ei. Îți dau o scrisoare către Aga. Luă o foaie de hârtie de pe masa mare de nuc la care ședeau sfetnicii, muie pana de găscă în călimară, scrise, întinse foaia boierului Solomon și zise:

— Citește tare.

Cu slove frumoase și citește era scris:

„Către tine, Arhon Pitar Hârșu, Aga al Craiovei.

Aflat-am că tu și cu ai tăi uneltești zavistii împotriva mea. Dacă de acu peste trei ceasuri nu te-i aridica tu și cu ai tăi și să părăsești Craiova, dat-am poruncă oamenilor mei să-ți taie capul.

Theodoru.”

Solomon plicui hârtia.

— Am înțeles, zise el.

Acest om voinic de vreo treizeci de ani era ostaș de la vârsta de patrusprezece. Turcii ucisese război pe fratele său, și ca să-l răzbune, băiatul se dusese la generalul Isaioff, care se afla atunci în țară cu rușii ce se războiau cu turcii, și intră în tagma pandurilor sub conducerea lui Tudor Vladimirescu. Iubea meseria armelor cu tot sufletul și-l înțelegea pe sluger. Iar însărcinarea dată îi mulțumea mândria lui de boier.

Tudor Vladimirescu, cerându-i să citească în gura mare scrisoarea amenințătoare către agaua Hârșu, mai urmări și scopul să aducă aminte căpitanilor străini asprimea stăpânirii sale, căci azi, la sfat, în afară de Hagi Prodan și de Pavel Macedonski mai ședeau doi arnăuți sosiți împreună cu Iordache Olimbianul, prietenul și simpatizantul său Ion Farmache, pe care eteriștii, în vorba lor de taină, îl porecleau „oțel”, un uriaș de o frumusețe sălbatică, căpitan de haiduci și ucigător de turci, trupul lui era ciuruit de gloanțe și ciopârțit de săbii, așa încât nu mai putea încăleca singur, dar odată călare băntuia printre dușmani ca furtuna; cel de al doilea era groaznicul Cârjaliu, un bulgar, de ani îndelungați căpitan de tâlhari, de când jurase să se răzbune pe turci, care îi răpiseră nevasta. Faptele lui erau în gura tuturor de-a lungul Dunării și în Oltenia, deopotrivă cu acelea ale haiducilor lui Iancu Jianu.

Tudor se întoarse acum către Olimbianul și-i zise:

— Ai cuvântul, căpitane Iordache.

Kleftul ridică ochii săi obosiți de friguri și privi îngrijat și trist pe fratele său de cruce, în care nu mai avea încredere.

— Am știri rele din Serbia, zise el. Îți aduci aminte de Aristide Papa, care trebuia să aducă o scrisoare a Arhiului către Miloș Vodă Obrenovici și pe care ți-l trimisesem la Cerneți, de unde era să treacă Dunărea, cu scrisorile date de tine către pașale. A fost prins la Adakale.

— De Abdurahman-pașa? întrebă Tudor.

— De Abdurahman-pașa, răspunse Iordache. Credinciosul Aristide a putut să fugă până la Dunăre și s-a aruncat în apă. Dar întâmplarea aceasta a deșteptat mare îndoială la Țarigrad. După porunca sultanului, Calimaki, de curând numit Vodă în Țara Românească, a cerut lui Miloș să cheme înapoi pe toți sârbii din oștirea ta. Miloș simte că Poarta îl bănuiește și nu mai vrea deloc să se alipească de eteriști.

Hagi Prodan se amestecă atunci în vorbă, vijelios:

— Miloș Obrenovici e Caligula, Neron și Ivan cel Cumplit într-o singură ființă! Așa îmi scria mai deunăzi din Basarabia vrednicul de laudă Mladen Milenovici pe care l-a surghiunit!

— Miloș Obrenovici, zise Tudor Vladimirescu privind pătrunzător când pe Hagi Prodan, când pe Iordache, cu ochii săi limpezi și aproape cruzi în strășnicia lor, Miloș Obrenovici e un ocârmuitor înțelept. El și-a dezrobit țara și acuma vrea să-i dea și pace.

Iordache se mânie în tăcere. Vedea din ce în ce mai deslușit că Vladimirescu nu vrea binele Eteriei. Și Prodan știa, că deși Domnul Tudor se încredea în el, nu iertase arnăuților din oștirea lui faptele de la Benești. De frica pildei rele dată de străini, asprimea lui întrecea orice margine.

Cu câteva zile înainte, în drumul spre Slatina, săvârșise o nouă faptă înfiorătoare. Un negustor se plânsese slugerului că ostașii-i deshămaseră calul și-l lăsaseră în drum cu căruța încărcată cu mărfuri. Și Domnul Tudor, în fața oștirii, ucisese cu mâna lui pe pandurul la care se găsisese calul. Iordache se gândea la acea pedeapsă și la cele două capete tăiate la Benești.

În acea clipă se deschise ușa, și un pandur vesti sosirea unui negustor de la București, care aducea știri însemnate. Domnul Tudor îl chemă pe dată.

Omul povesti:

— Alexandru Ipsilanti e pe drum spre București.

Iordache sări în sus.

Pumnul lui Tudor căzu greu pe masă:

— Ce caută Ipsilanti la București? Locul lui nu e acolo, zise el mânios.

Toți tăcură.

Vladimirescu gândea la fel despre eteriști ca și Miloș Obrenovici: nu voia ca țara lui să fie nici locuința grecilor, nici câmp de război. Era însă mai ușor pentru domnitorul sârbilor să se păzească de trecerea primejdioasă a oștirilor străine, pentru că el era recunoscut ca Domn nu numai de întregul său popor dar și de turci; printre sârbi nu erau eteriști, și între ei și Arhiul era Dunărea măreață și câmpiile întinse ale Moldovei și Munteniei.

Dimpotrivă, Tudor Vladimirescu se afla în împrejurările cele mai grele și mai încurcate. Cei șase mii de panduri erau singurul său sprijin, erau ce e drept, chiar măduva țării, dar îi slăbea ceas cu ceas și zi cu zi atingerea cu arnăuții; iar acestora slugerul nu le putea da drumul, căci atunci ei ar fi cutreierat țara omorând și jefuind, cu foc și pârjol, ceea ce l-ar fi silit pe Tudor să-și risipească oltenii în pâlcuri mici în goană după tâlhari, în loc să și-i strângă pentru o răscoală măreață; tagma boierească adânc decăzută, pe care ar fi voit s-o ridice, îi puneă numai piedici în cale. Scaunele Țărilor Dunărene erau încă în mâinile fanarioților. Iar fanarioții se foloseau de acest Peru al grecilor, cum se zicea principatelor, ca de un tezaur pentru Eterie. Mânia marilor puteri putea izbucni în fiecare clipă, căci de zeci de ani Turcia și Rusia nu visau decât tulburări în Moldova și Muntenia ca să se războiască din pricina lor!

— Spune-mi tot ce știi despre Ipsilanti, zise către negustor căpetenia pandurilor.

Negustorul zise:

— Binefăcătorul meu, negustorul Manole Gugiu, a primit o scrisoare lungă de la bancherul Andrei Pavli din Iași și mi-a dat-o să ți-o aduc.

Tudor Vladimirescu citi hârtia din ochi, și pe urmă o citi din gură, apăsător și cu luare-aminte:

— „Ipsilanti a sosit la Iași cu oștirea în ziua de 23 februarie. M-au închis chiar în casa mea, și m-au silit să plătesc casei eteriste trei sute de mii de lei. Arnăuții lui Mihai Vodă Șuțu au trecut la Ipsilanti. În oraș a fost mare vâlvă și neliniște. Vodă și Ipsilanti s-au întâlnit la postelnicul Rizos, și abia intraseră, că a venit o ștafetă de la Galați cu știrea cum că Caravia, căpitanul arnăuților gălățeni, ucisese, cu ajutorul marinarilor din Cefalonia, ale căror vase erau în port, garnizoana turcească, optzeci de oameni cu căpitanul lor. Vodă și postelnicul s-au speriat. Postelnicul ieși în grabă din odaie spre a păzi viața garnizoanei turcești din Iași. În zadar însă. Arnăuții erau dezlanțuiți și au ucis aci patruzeci de turci. Arnăuții de casă, slugile, negustorii mici, băieții de prăvălie, toți grecii din oraș s-au răsculat împotriva stăpânilor lor și au fugit la Ipsilanti, cu arme, cai, îmbrăcăminte, tot ce au luat de voie bună sau cu de-a sila de la

stăpânii lor. Cel ce încerca să se împotrivească era bătut de moarte. Negustorilor li s-au luat marfa cu sila, croitorii au fost siliți să lucreze uniforme fără plată, fierarii să facă sulți pe care nu le-a plătit nimeni. Groaza a crescut din zi în zi. Ipsilanti însă a făcut această proclamație”.

Negustorul scoase din sân o hârtie tipărită și făcând o plecăciune o puse pe masă.

— Citește, arhon ispravnic, scrâșni Tudor Vladimirescu.

Solomon citi:

— „Locuitorilor ai Țării Moldaviei. Vă facem cunoscut că cu dumnezeiască plăcere toată Grecia a ridicat astăzi steagurile sale în toate locurile după unde o apăsa tirania, cerând slobozenia sa. Noi cu toți simpatrioții noștri ne ducem acolo unde ne cheamă trâmbițele neamului și ale patriei noastre. Deci, vă încredințez și vă asigur din partea noastră și din partea tuturor simpatrioților noștri, ce se află într-această țară, și pe care am cinstea de a-i comanda, că veți avea toată liniștea și siguranța, atât a persoanelor voastre cât și a avutului vostru, neatingându-se nimeni din parte-ne nici de cel mai mic lucru al țării voastre. De aceea, rămâneți fiecare în lucrarea în care vă aflați și în datoriile trebuințelor voastre, fără de a vă supăra întru nimic despre mișcările noastre. Pentru că stăpânirea și oblăduirea Domnului vostru lucrează tot sub legile voastre, care rămân din parte-ne neatinse. Și într-adevăr vă mărturisim, o! locuitori ai Moldavei, că cereasca Pronie v-au dăruit pe Mihail Vodă Șuțu, un fierbinte apărător al drepturilor țării voastre, un părinte și un bun voitor al vostru. Cunoașteți dar că Înălțimea-Sa este întocmai cum vi-l numesc, și uniți-vă cu dânsul spre apărarea țării voastre, fără însă a vă mai aduce aminte măcar de tirania puterii turcești. Pentru că acea putere mare pe care o cunoașteți stă gata la granițele ei ca să vă apere și să vă sprijine întru toate”.

Solomon aruncă pe masă această capodoperă de prostie și de trufie și întrebă mirat:

— Și cine să fie marea putere pe care o cunoaștem?

— Rușii, zise negustorul, apoi întinzând o a doua hârtie: Iată o proclamație către grecii din Iași.

Solomon citi:

„Lungile nenorociri ale Eladei au silit pe mulți din credincioșii ei fii să lase sfântul ei pământ și să se rătăcească prin locuri străine căutând o mai bună norocire. Voi, prietenii mei, patrioți, pe care întâmplările și nevoia v-au târât în aceste pământuri ale Moldovei și Valahiei, siliți fiind de întâmplările împotrivoare, ajungând să stați până și îndărătul trăsurilor boierilor pământeni ai acestor țări, batjocură și rușine încă neuzită de locuitorii Eladei, iată dar că vi se deschide un drum strălucit pentru patrie și credință prin sfânta luptă. Alergați ca

să spălați deasupra voastră această neauzită defaimă și batjocură subț steagurile libertății, căci îndurătoarea noastră patrie stă gata, cu brațele deschise a vă primi și a vă încununa capetele voastre cu cununile ei cele pline de slavă. Câți însă veți rămânea surzi la această sfântă chemare a patriei și veți voi a rămânea slugi boierilor acestor două țări, stând înapoia trăsurilor lor, când toți ceilalți se luptă pentru libertate, să cunoașteți că de astăzi nu mai puteți purta nici arme, nici slăvita haină arnăuțească”.

De n-ar fi fost de față eteristul Iordache, boierii de la Slatina ar fi izbucnit în hohote de râs, la auzul acestei plâsmuiți patetice, care socotea că nu e rușine mai mare decât să stai îndărătul unei călești.

Domnul Tudor, care din fire nu râdea, nu vedea decât primejdia pricinuită țării sale prin întâmplările de la Iași, și inima i se umplea de amărăciune și de mânie. După citirea celei de a doua proclamații el urmă cu scrisoarea lui Pavli:

— „În ziua de 26 februarie Ipsilanti și-a sfințit steagurile. Vodă n-a venit la biserică, boierii însă erau de față. Mitropolitul a slujit și tot el a încins pe Ipsilanti cu sabia. Pe urmă au jurat toți eteriștii să moară pentru libertate. Aceștia sunt vreo două mii, sârbi, bulgari, muntenegreni și greci. Cei mai mulți dintre ei nici nu știu ce e o adevărată oștire. Sunt și mulți copii de școală printre ei. Nimeni nu e sigur față cu ei. Chiar Vodă a zis în divan că trebuie să te supui celui mai tare. Boierii au început să fugă în Basarabia, în Bucovina, în Ardeal. Ipsilanti a trimis poruncă tuturor ispravnicilor să pregătească merinde pentru o oștire de patruzeci de mii de oameni. În sfârșit, a plecat la 1 martie și a luat și două tunuri din curtea domnească. La Iași, a lăsat, spre groaza tuturor pe căpitanul Pendedeca, un smintit și un stricat. Mitropolitul și boierii rămași au trimis atunci ștafete pașalei de la Brăila și i-au cerut ajutor. Eteriștii i-au prins pe aceștia și erau să-i omoare. Numai prin rugăciunile mitropolitului au fost scăpați de moarte. În tot orașul nimeni nu mai are arme, afară numai de nemți, care sunt numeroși și stau subț ocrotirea consulului lor. Aceștia s-au strâns, au format patruli, și au gonit pe arnăuții și pe derbedeii a căror obrăznicie crescuse peste măsură”.

O înjurătură puternică și zgomotul unui scaun azvârlit la pământ întrerupse pe cititor. Era boierul Iancu Jianu, care privi împrejurul-i cu ochi scânteietori și ieși din odaie, trântind ușa în așa fel, încât în tăcerea ce urmă se auzi varul căzând din perete. Ieșirea furtunoasă a vestitului haiduc dovedi mai bine decât orice cuvinte mânia și disprețul său pentru pustiul și haosul, pentru destrăbălarea în gândire și în fapte a ieșenilor și a eteriștilor. Ochii încruntați ai lui Tudor urmăreau pe prietenul său cu o privire de adânc înțeleș. El însă nu se putea scula, nu putea scăpa din mână, nici măcar o clipă, cârma acestei adunări și cârma încâlcitelor fire ale ursitei țării sale. Partea lui

era să rabde; și la aceasta se pricepea pentru trei cuvinte: ca țăran, ca ostaș și ca om de stat. Totuși înjurătura bine nemerită, pe care Iancu Jianu, haiduc sumeț și boier nerăbdător, o aruncase destrăbălării, îl ușurase pe Tudor.

— Și ce fac bucureștenii? întrebă el.

Negustorul răspunse:

— Norodul se teme, căci și-a dat seama, deși aceasta se face pe ascuns, că boierii își pregătesc butcile de drum.

Deodată uriașul Frunte-Lată izbucni într-un râs, de ai fi crezut că sună trâmbița la atac:

— Ia spune, frate, de ce le e frică? Și pentru că negustorul sfiicios îl privi speriat pe oltean, Frunte-Lată urmă: Nu vrei? Bine, lasă, c-o spui eu, și întorcându-se către Tudor Vladimirescu: Măria Ta, boierii din București își șoptesc c-ai jurat să tai capul celor doisprezece divaniți! N-ar fi păcat, Dumnezeu știe!

Domnul Tudor nu răspunse. Părea că ar fi dorit dinadins să apese pe adunare, pentru câteva clipe, tăcerea ce se făcu. Frunte-Lată fusese un bun tălmăci al gândurilor pandurilor și al căpeteniei lor.

Ion Oarcă se sculă atunci și zise privind cu ochii săi de vultur drept în ochii întunecoși ai lui Tudor:

— Măria Ta, țara are nevoie de un singur cap, unul singur dar bun, ca tot norodul să-l știe că e Domnul nostru!

— Așa e, Măria Ta! strigară vijelioși căpitanii de panduri, apăsând dinadins pe titlu.

Răpit, sări în sus serdarul Vulturescu.

— Cel ce are putere să scape țara, strigă el, s-o scape de rușinea care o apasă de sute de ani, acela are și drept la toate semnele puterii. Semnele acestea sunt scumpe poporului, îi sunt o lumină care-i arată drumul în întuneric, îi întrupează visurile și dorul, căci poporul nu dorește decât stăpânitori buni. Mulțumesc lui Dumnezeu că-mi dădu să trăiesc ceasul acesta, ceasul cel mai jalnic și cel mai înfricoșat din toate prin câte a trecut îndelung încercata noastră țară, dar și cel dintâi ceas de nădejde, de un veac încoace, pentru că ne-a dat pe slugerul Vladimirescu. Și cred că boierii de la Slatina ca și cei de la Craiova o să zică ca mine când voi striga împreună cu vitejii panduri din Gorj și din Mehedinți: Măria Ta, să fii Domnul nostru, în tine stă încrederea noastră, pe tine te vom urma, cu tine și pentru tine ne vom răscula, ție îți vom sluji cu credință!

Boierii se sculară de pe scaune în strigăte de entuziasm.

Sufletul lui Tudor Vladimirescu se zbătea furtunos. Era mulțumit, firește, că la dragostea lui de țară se aprinsese în sfârșit aceea a boierilor. Dar, dintr-o puternică bătaie de aripi, duhul lui de apostol se înalță și mai sus. Căci acest om de omenie era dintr-acei puțini, care nu se socotesc pe ei înșiși decât ca o unealtă în slujba gândului... De

aceea el răspunse vijelios:

— Nu pentru mine să vă răsculați, ci pentru dreptate! Nu pentru că vă chem eu să veniți, ci pentru că vă cheamă dreptatea! Căci eu nu sunt decât o făptură omenească, care azi este și mâine nu. Dacă nu țineți decât la mine, atunci, după ce voi muri, nu vă veți îngriji de dreptate, și țara va cădea și mai jos decât a căzut. Iar eu vă spun că drumul pe care calc, la moarte duce, la putere nu.

Boierii îl ascultau mirați. Un conducător de oameni, care dorea să aibă tovarăși împrejur-u-i, nu slugi plecate, care în loc să poruncească: „Să ascultați orbește”, le zicea cu patimă: „Să vă încredeți în voi înșivă, fără de asta nu sunteți oameni de credință”, un om care, în loc să făgăduiască cinste, slujbe și munți de aur celor ce-l urmau, nu le dădea ca țință decât dreptatea, un om ca acesta era o arătare nouă pentru boieri. Celor puțini însă care-l înțelegeau, li se încălzi inima de atâta mărinimie. Dar niciunul nu știa să răspundă viforoaselor cuvinte ale lui Tudor. Căci el nu vorbea de moartea sa ca să fie mângâiat, nici cu amărăciune sau deznădejde, ci numai pentru că o privea ca pe o parte trebuincioasă chemării sale.

Bărbații împrejurul mesei tăcură înfricoșați, până ce Tudor Vladimirescu deschise din nou vorba.

— Poimăine plecăm la București, zise el, și dezvoltă scurt și cuprinzător planul marșului, care trebuia să se facă în trei grupuri, astfel ca pandurii să meargă la mijloc, iar arnăuții despărțiți în două, să apuce drumul la nordul și la sudul lor. Aceasta pentru două cuvinte, unul, ca toată sarcina trecerii oștirei să nu cadă pe un singur ținut și trupele să nu îndure lipsă, al doilea, pentru că Domnul Tudor era bucuros să ție pe arnăuți cât de departe de el.

Iar după ce dădu drumul căpitanilor, mai opri lângă el câțiva români și întocmi împreună cu ei o proclamație către negustorii și meseriașii bucureșteni, prin care îi încredința de bunăvoința sa, de țineau cu Adunarea norodului, și îi îndemna să-i trimeată înainte un staroste de fiecare breaslă.

În timpul acesta Vulturescu luase de pe divan, pe nesimțite, căciula oltenească a slugerului și plecase cu ea pe o ușă mică.

Intră repede în odaia nevastei sale, zăvorî ușa și pași spre jupâneasa Bica cu atâta ifos, încât ea se sculă fără voie de pe scăunelul de lângă fereastră, unde cosea, și privi supusă pe asprul soț cu ochii ei catifelati.

— Bico, zise el, ești meșteră la cusătură – și ea se roși, căci o lăuda puțin și o cicălea mult – dar cusătură ca aceasta, pe care ți-o cer azi, n-ai mai făcut și n-ai să mai faci. Iacă, aci pe vârful căciulei să-mi coși o bucată de postav alb.

— Cum poruncești, zise ea cu blândețe.

Încruntând sprâncenele el întrebă:

— Știi tu ce înseamnă aceasta?

Ea privi în jos turburată. Dar întâmplarea îl mișcase pe el atât de mult, încât îngădui să treacă cu vederea neștiința sau nesocotința nevestei sale și o dăscăli:

— Atunci ți-oi spune eu. Numai Vodă poartă postav alb pe căciulă. Și asta e căciula Domnului Tudor Vladimirescu.

Cucoana Bica îngălbeni și luă plecându-se și tremurând căciula din mâinile soțului ei. Și pe când cosea postavul alb ca zăpada pe pielea neagră de oaie, serdarul Vulturescu aștepta răbdător și evlavios.

— Nu te grăbi, zise el. Nu e lucru de nimic.

Cum isprăvi cucoana Bica, el îi sărută degetele subțiri și îndemânatice și plecă ținând căciula ca o coroană pe palma sa întinsă.

În odaia sfatului, el găsi încă trei scriitori așezați la masa mare, iar Domnul Tudor dicta, plimbându-se de colo până colo. Într-un colț era căpitanul Oarcă și Iancu Jianu, care se întoarse după sfârșitul consfăturii.

Cei șase bărbați se uitară toți la stăpânul casei, când intră. Acesta merse până la masă, puse căciula pe ea și zise:

— Ți-am adus-o înapoi, Măria Ta.

Iancu Jianu strigă tare:

— Bine ai făcut, Vulturescule!

Căpetenia pandurilor aruncă o privire pe postavul alb, alta asupra serdarului, și dictă mai departe.

De când legendarul Bucur ciobanul ridicase Bucureștii în luncile Dâmboviței, nu era năpastă care să nu se fi abătut peste acest oraș. Cutremure, focuri, revărsări de ape, molimi, năvăliri de dușmani, stăpânire străină îl pustiiseră adeseori. Dar după fiecare lovitură a sortii, în răstimpurile mai lungi sau mai scurte de tihnă de care se foloseau locuitorii, dragostea lor de viață și lăcomia de petrecere se deșteptau tot mai năstrușnic. Nesocotința lor creștea pe măsură ce li se înmulțeau încercările, mai ales de la sfârșitul secolului al 17-lea încoace, de când Bucureștii erau capitala țării. Atunci scaunul domnesc din Târgoviștea strămoșească și bine întărită la poalele munților fu mutat de turci cu sila în șesurile Dâmboviței. Greu era aici să te împotrivești dușmanului grozav, înaintea căruia tremura toată Europa. Iar când domnia trecu în mâinile fanarioților greutatea se preschimbă în neputință. De aceea, bucureștenii erau ușurateci și totodată fataliști, și din vitejia de altădată abia mai rămăsese urmă. Toți jucau cărți, dănțuiau și petreceau până la izbucnirea năpastei, iar atunci cei cu mijloace se împrăstiau și fugeau, și numai sărăcimea rămânea în toiul grijilor și al suferințelor.

Și de astă dată poporul turburat privea de pe stradă, locul său obișnuit de observație, semnele premergătoare ale catastrofei care se apropia.

Ploua și ninge totdeodată; străzile orașului erau preschimbate în râuri adânci de noroi lucios; era primejdios să treci cu trăsura sau călare atât în uliță, cât și pe poduri, căci de mai bine de doi ani, în tot timpul domniei lacome a lui Alexandru Șuțu, nu se înlocuise nicio grindă, iar lemnele aduse în acest scop sau erau furate sau lăsate să putrezească pe maidane.

În fiecare zi se închidea câte o prăvălie în Lipscani, pe când în bolțile hanurilor se îngrămădeau, ascunse de negustori, mărfuri, lăzi și sipete. Ștafetele alergau de la un consulat la altul. Boierii, ducându-se la Divan, sau la vreo consfătuire prietenească, goneau cu butcile lor, stopind cu noroi în toate părțile.

Cea mai de seamă printre trăsuri era o caleașcă poleită toată, dar în care nu ședea vreun baș-boier cu barba lungă și cu ișlicul uriaș, ci negustorul Băltăreț, care luase butca de la un datornic. Mai mulți boieri îl chemaseră la ei. Băltăreț știa ce voiau domniile lor, și când îl primiseră cu deosebită bunăvoință, aproape fără niciun pic de mândrie făcându-l baș, și oprindu-l să le sărute giubeaua, el zise, făcând cu ochiul:

— Toate bune și frumoase, milostivi boieri, dar nu puteți să mă sărutați cum doriți! Boierii cei mari se sărutau pe barbă, pe care numai ei aveau dreptul s-o poarte.

Unul dintr-înșii îl bătu pe umăr pe Băltăreț:

— Tot glumeț ești, Kir Ștefane! Ceea ce dovedește că stai mai bine decât noi, cu toate că n-ai barbă.

Acuma negustorul înțelese pe deplin că i se vor cere sume mari pentru fugă.

— Pe ziua de azi, zise el, așezându-se la cererea stăpânului casei, nu evlavios, pe marginea unui scaun, cum i s-ar fi cuvenit față de boieri, ci de-a dreptul pe divan, pe ziua de azi stă bine numai acela care are bani. Și cine oare mai are bani în țară? Iată întrebarea, luminați boieri, domnia voastră! Dacă nu știți, să vă spun eu. Noi negustorii stăm mai rău decât toată lumea. Căci până azi mai așteptam să ni se plătească miile și sutele de mii, pe care ni le-a luat împrumut Alexandru Vodă Șuțu.

— Sfinte Dumnezeule! strigă stăpânul casei, ieri am fost în visterie: bani ca-n palmă. Și am socotit că Vodă Șuțu a luat în timp de doi ani, cât a ținut domnia lui, douăzeci și opt de milioane șase sute și cincizeci și șapte de mii de piaștri!

— Din care noi, creditorii, n-am primit nicio para, zise Băltăreț, și am auzit de la căpitanul Sava, că binefăcătorul său, Calimaki, numit de curând Vodă, a fost silit să primească, dimpreună cu scaunul domnesc, și datoriile lui Șuțu.

Unul din boieri blestemă mișelia fanarioților și prostia românilor.

— Suntem buni de bătut! strigă el, n-avem altă treabă, decât să dăm fără nicio cheazășie pungașului de Constantin Samurcaș cei din urmă bani găsiți în București! Ce a făcut cu ei la Craiova? S-a întors, a ținut Divanul cu vorba, și tâlharul și rebelistul de Tudor Vladimirescu are să ne calce dintr-o parte, pe când Ipsilanti vine dintr-alta. Oare cine-i sprijină pe aceștia? Cum ar îndrăzni un țăran prost ca Tudor, sau un craidon ca Ipsilanti să facă răscoale, dacă n-ar fi la spatele lor vreo mare putere? Vai de noi! Suntem vânduți! Kir Ștefane, o să-ți fie milă de noi, n-ai să ne lași să ne prăpădim!

Băltăreț nu-și mai dădea osteneala să-și ascundă disprețul.

— Boierule, zise el dând din umeri, primejdia e aceeași pentru mine ca și pentru domniile voastre.

— Nu face diplomație, frate! strigă celălalt, știm cu toții că ai un prieten puternic, pe care te poți bizui, pe Ahmed-Pașa de la Silistra. De intră el în țară cu oștirea turcească, și nu poate să nu intre în urma blestemățiilor ce se întâmplă, te va cruța pe tine, pentru că te iubește, chiar dacă ar tăia pe toți cei din oraș. Nu vorbi deci de primejdie. Ce ne amenință pe noi, nu te amenință pe tine.

Băltăreț, bancherul și prietenul de aproape al lui Ahmed-pașa, îi făcea rost acestuia de nenumăratele blănuri, mătăsuri și giuvaericele trebuincioase unui mare dregător turcesc, ca să-și păstreze înalta sa stepenă, bizuită numai pe obiceiul bacșișurilor; deci boierii erau

încredințați că negustorul știa dacă trupe turcești erau să treacă Dunărea. Încercaseră însă în zadar să afle ceva de la dânsul. El nu le dete, cu toate lingușirile lor, decât puțini bani și nicio știre, sfătui pe boieri în ce privea politica, să caute lămuriri la consuli, și plecă în butca sa aurită, urmărit de blestemele caftaniților.

Boierii știau că nici consulii nu cunoșteau ce putea aduce ziua de mâine, bănuiau doar că numai Pini pătrunsese taina. Pini însă tăcea.

Hakenau, mai infuriat ca oricând pe muscal, se dusesse la prietenul său, banul Grigore Brâncoveanu, ca să-și verse focul.

— Scumpul meu domn de Brâncovan, zise el, Pini își bate joc de noi! Când Divanul i-a propus să ceară oștire turcească împotriva răscoalei din Oltenia, el nu vroia, zicând că aceasta ar fi o călcare a tratatelor. Acuma însă lasă pe secretarii săi, pe Leventis și pe celălalt filfizon, pe Domando, să pună la cale, fără nicio piedică, intrigile lor eteriste. Grecii au înnebunit de când au aflat că vine Ispilanti, și vorbesc de cucerirea Constantinopolului, ca și când ar fi o jucărie pentru ei. Oare aceasta nu e o călcare de tratate? Apoi Maiestățile amândouă, cea austriacă și cea rusească, stau la Laibach, încheind Alianța Sfântă pentru a combate spiritul revoluționar în Europa, și consulul rusesc în Valahia dă tot ajutorul său tuturor răzvrătiților! Dar mai frumos e încă ce am aflat de la Lützow, internunțiul nostru la Constantinopol! Acesta îmi spune că Strogonoff se leapădă și de Vladimirescu și de Ispilanti, și sfătuiește Poarta să trimeată oștiri în Principate. Ce înseamnă aceasta? Nebunia lui Pini, sau fățărnicia cabinetului rusesc? Mi-am pierdut mințile! Să-ți spun drept, scumpe prietene, de vor veni la București rebelii amândoi, și Vladimirescu și Ispilanti, și de nu-i va putea opri Divanul, și de nu va voi să-i oprească Pini, eu nu mai pot sta aci.

— Dar mă rog, scumpe Excelență... începu banul.

Hakenau însă urmă:

— Bunul meu domn de Brâncovan, un singur dictator ar ajunge să mă împiedice să stau, căci eu sunt acreditat pe lângă guvernul Valahiei, iar nu pe lângă orice rebelist. Și acuma se ivesc chiar doi din soiul acesta! Și știi, domnia ta, ce se zice de Tudor Vladimirescu? Tulpina s-a făcut copac; înverzește în Oltenia, dar rădăcinile lui se întind în țara străină. Și știi, domnia ta, ce înseamnă aceasta? El plătește cu bani nemțești și sunt oameni care își închipuiesc că Austria îl ajută. Iartă-mă, dar bătea-i-ar focul! Ce ușor ar fi fost la început să oprești uneltirile acestui om. Au lăsat să curgă apa până s-a rupt zăgazul. Și acuma, vază biată țara domniei tale cum va ieși din încurcătură.

Consulul se plimba în odaie turburat.

Grigore Brâncoveanu zise potolit:

— Ai dreptate, Excelență, țara aceasta este de plâns. Jalea pe care o

îndură de veacuri a ajuns azi la culme. Știi bine că și noi suntem de vină; însă așezarea noastră geografică și bogăția pământului sunt pricinile cele mai de frunte ale suferințelor noastre. Am stârnit totdeauna poftele uneia sau alteia din puterile mari. Dar tăria și influențele lor și-au ținut cumpăna în așa fel, încât nu știm nici noi subț a cărei stăpânire trăim. Neconținută această ciocnire de interese face că suntem unelte la îndemâna acelei puteri, care ține vremelnice locul celei dintâi în Europa. N-am ajuns să fim vreodată și noi fără nicio nadă. O spun din nou, vina e a noastră. De am fi fost totdeauna înțeleși între noi și am fi păstrat neclintiți vechile noastre tratate cu turcii, chiar rele cum erau, am fi scăpat de multe nenorociri. Poarta, dându-ne domni din Fanar, a semănat pizma și ura printre noi. Ne luăm la întrecere, jertfind binele țării bunului plac al lui Vodă, ca să câpătăm boierii și slujbe. Împilați de el, trebuie la rândul nostru să împilăm pe clăcașii noștri. Aceasta ne-ar fi dus la pieire, mai curând sau mai târziu, chiar afară de împrejurările din urmă. Câte o putere străină, ce e drept, ne-a întins, pe ici pe colo, o mână de sprijin, dar numai în treacăt; iar noi ne-am purtat față de generalii și de agenții lor, cum ne purtam cu domnitorul nostru. Am nimicit astfel tot folosul ce putem trage din ajutorul lor.

Brâncoveanu încheie cu un oftat adânc acest „mea culpa” bine alcătuit și bine rostit.

Hakenau, întors acasă, zise lui Udritzky:

— Mare procopseală. Firește, de ar fi boierii atât de energici cât sunt de deștepți, și de s-ar găsi o mână de fier să-i ducă, țara aceasta ar ajunge departe. La ce folosește însă frumoasa critică politică a lui Brâncoveanu, dacă nu știe să pună capăt destrăbălării?

— Aveți dreptate, Excelență, întări Udritzky, boierii sunt deștepți, dar ușuratici în hotărârile lor ca pudra pentru păr, și nestatornici ca zilele de prier.

Banul Brâncoveanu, pe dată după plecarea consulului, fu chemat la Divan. Sosise proclamația Domnului Tudor și o hârtie de la Roman, a lui Ipsilanti, către mitropolitul, către episcopi și boierii mari.

Divaniții hotărâră, aproape cu unanimitate, să nu se aducă la cunoștința breslelor proclamația lui Tudor. Scrisoarea lui Ipsilanti turbură adânc Divanul. Căci după obișnuitele încredințări de prietenie și făgăduială că trupele eteriste se vor purta tot așa de bine în Muntenia ca în Moldova, ceea ce stârni râsetele ironice ale boierilor, scrisoarea glăsuia astfel:

„Fiți încredințați că puternica împărăție care ocrotește aceste două eparhii, nici într-un chip nu va îngădui a se face cea mai mică năvălire a barbarilor, după cum și Excelența sa generalul en chef contele Wittgenstein a primit poruncă ca să coboare la graniță cu oștirile

rusești, care s-a și făcut”.

Apoi Ipsilanti îndemnă pe boieri să-i gătească pretutindeni merinde și adăpost.

Această ocrotire prin trupe rusești însemna grabnica sosire a trupelor turcești, atunci dușmanii și ocrotitorii sărăceau țara deopotrivă. Pe deasupra, se apropiau, amenințatori, pandurii și eteriștii! Boierilor le păru că se năruie lumea; ei trimiseră pe furiș acasă porunca să se zorească pregătirile pentru fugă, fiecare închipuindu-și că nu află ceilalți. Nu aveau încredere unul într-altul. Orice dușmănie, orice ură putea să găsească prilej de răzbunare în această împrejurare, putea să îngreuneze plecarea, sau să destăinuiască numele fugarului norodului, care începuse să simtă planurile boierilor.

Și toți îngălbeniră, când auziră deodată un zumzăit de multe voci în curte, când ușile se deschiseră și o gloată de oameni năvăli în divan.

— Vrem să știm, strigară ei, de ce s-a turburat orașul? De ce se fac pregătiri de plecare în multe curți boierești? Ce știri a primit Divanul? Care dușman se apropie? Vocile se ridicau amenințătoare, și boierii ședeau neputincioși în mijlocul lor. Turburarea le era prea vădită, și unul dintre cei care ceruseră deslușiri se repezi între divaniți și mulțimea care se îmbulzea, și, prefăcându-se că o respinge cu mânie, strigă:

— Tăceți, mă! Oare nu vedeți că luminățiile lor sunt nerăbdătoare să vă răspundă? Faceți mai multă gură decât târgoviștenii, care au fost aci acu o săptămână, de l-au silit pe postelnic, în genunchi, în biserică să le dea înapoi hrisoavele și să ardă subt ochii lor hârtiile mincinoase ale lui Vodă Șutu! Și ce voia milostivul postelnic? Alta nu, decât dreptate și iar dreptate, pe care o iubește precum mielul iubește cuțitul. De tare ce țipa nu l-au înțeles. Ia vedeți, să nu pățiți ca ei!

Batjocura, care era și o amenințare, stârni hohote de râs. Postelnicul se sculă, ridică mâna ca să ceară liniște, și zise mulțimii, care asculta cu încordare:

— Nu e nicio primejdie. Nimeni nu vrea să părăsească orașul. Fiecare să-și vadă liniștit de treabă. Paza orașului e încredințată căpitanului Sava și arnăuților lui.

O clipă domni tăcerea. Apoi unul strigă, și după el o sută:

— Să jurați că lucrurile stau cum ziceți!

Și boierii jurară fără să se răzgândească.

Deci norodul, nemaiaivând ce afla, plecă.

Banul Brâncoveanu, în drumul său spre casă, era hotărât să șadă neclintit în București; el făcuse mult bine poporului și-i era rușine să mintă. Auzise cu urechile lui, cum unul din mulțime zise:

— E și banul Grigore printre ei. Acesta nu ne înșală.

Însă soția bătrânului și blajinului ban Grigore era frumoasă și hotărâtă și mult mai tânără decât soțul ei, și la întoarcerea sa îl primi cu vorbele următoare:

— Astă-noapte plecăm.

El încercă în zadar să-i arate că era de datoria lor să rămână.

— Mi-ai trimis răspuns de la Divan, să grăbesc cu pregătirile de plecare, se încăpățâna ea, mi-ai spus că vin rușii. Și acuma, deodată, vrei să ne lași în prada primejdiei, pe mine și pe copila noastră! Te gândești la popor, iar nu la ai tăi. Lasă pe alții să vadă de popor, n-are cine să vadă de noi.

Banul Grigore nu știu să ție piept acestor cuvinte, care erau totodată o poruncă și o rugăciune, și fură întărite cu lacrimi și cu istericale. Chiar în noaptea aceea fugi cu ai săi la Brașov.

Când plecarea lui fu cunoscută a doua zi, nimic nu mai putu opri pe boieri. Se gătiră pe față de drum și nu mai tănuiră nici presupusa sosire a rușilor. Spaima zbură prin oraș, ca purtată de aripile furtunei. Curtea Divanului, unde era și curtea domnească, pustie acuma, căci văduva lui Vodă cu copiii fugiseră la Sibiu, se umplu iarăși de norod. Și îmbulzeala celor ce veneau să ceară deslușire, sfat și ajutor, era atât de mare, încât oamenii nu se puteau mișca o bucată de vreme, și ștafeta trimisă de consuli către caimacamul lui Vodă Calimaki, nu putu răzbi. Iar când mulțimea se risipi, neliniștea și fierberea umplu întinsul oraș, până-n ulițele și ulicioarele cele mai depărtate și cele mai adormite. Toți cei care aveau unde să meargă și cu ce pleca, își făceau boccelele și fugeau. Cei mai săraci ducând în cârcă toată avuția lor, cu copiii în brațe, plecau pe jos la vreo mânăstire, cei mai avuți se duceau cu carul cu boi sau cu vreo căruță de poște de pe acele vremuri, care nu era decât un coș împletit, așezat pe patru roate.

Puhoiul fugarilor trecu, tăcut și plin de spaimă, prin străzile mai mari ale orașului; dar se prilejuiră vârtejuri la porțile curților boierești, de unde ieșeau butci mari trase de către patru, șase sau chiar opt telegari, cu surugiul călare pe unul din înaintași. Chiuia lung și subțire, când îndemnând, când liniștind caii, și biciul său șerpuia și trosnea deasupra capetelor acelora care îi țineau calea. Iar în urma șirului de care, ce ieșeau din curte după butcă, se auzeau blesteme și înjurături. Boierul lua cu dânsul, în afară de haremul său, cum se zicea pe atunci familiei, și câțiva din ciocoi, slugile și tot ce putea ridica din bogății. Bani bătuți nu prea se găseau, și boierii plăteau în Ardeal cu giuvaericele, șaluri și argintărie.

Groaza și turburarea ajunseră la culme, când bim-bașa Sava, cu arnăuții săi, străbătură călări străzile, ca să liniștească pe locuitori. Înjurăturile, batjocurile, jecmănirile, loviturile căzură potop pe mulțime, aceasta fiind „liniștirea”, iar când izbucni un foc, arnăuții își făcură hazul să strige:

— Vin turcii! Și frica crescuse atâtă, încât timp de mai multe ceasuri, oamenii alergau ca nebuni pe drumul spre Brașov.

Însă chiar arnăuților le trecu pofta de glumă când văzură că nu rămâneau în București decât vreo doisprezece boieri, și că toate treburile stăpânirii se opriseră. Oștirea de pază, plătită de visterie, se repezi deci la Divan și-și ceru plata. Căpitanul Sava nu-i însoțea, dar boierii îl chemară, și-l rugară să restabilească orânduiala:

— Gândește-te, arhonda, că sunt douăzeci de mii de haimanale în nenorocitul ăsta de oraș, care au și început să se miște.

— Plățiți, plățiți, zicea grecul, netezindu-și mustața.

Și după ce se găsiră banii trebuincioși, se întovărășiră și arnăuții cu haimanalele și prădară în numele ordinei și a siguranței.

Caimacamii lui Vodă Calimaki se întoarseră peste Dunăre, și Domnul de Pini și de Hakenau plecară în grabă mare la Sibiu, lăsând grija consulatelor pe seama secretarilor lor.

Chiar în aceeași zi, George Leventis intră ca un biruitor la Sofiana Pantas.

— Au plecat toți, strigă el, orașul e al nostru! De acum Arhiul...

Ea însă îi tăie vorba printr-un hohot de râs:

— Dar ce mutră ai?

Fața sa, de obicei, netedă ca fildeșul, cu mustăcioara subțire sub nasul lung, avea azi umbre negricioase și vinete, care-l slujeau.

El zâmbi a râde fudul:

— Dommando, cu mine și cu câțiva patrioți, am jurat să nu ne radem, până nu vom asculta slujba în biserica Sfânta Sofia.

— Să știi, dragă, că mor bărbierii de foame, zise ea batjocoritor, și iubitele voastre, dacă aveți, vor uita cum se sărută.

— Vom învăța, declamă el, să jertfim pe altarul patriei deșertăciunea și chiar dragostea noastră.

— Ce anost, răspunse ea scurt și rece.

— Sofiano, o rugă el, ascultă-mă. Ai râs de ceea ce ți-am spus acum câteva săptămâni ca de niște utopii, iar astăzi visurile mele se întruchipează. Împăratul Bizanțului e pe drum. Oștirile rusești îl urmează.

— Și între dânsul și Bizanț sunt Dunărea, Serbia și Turcia, și acest Tudor Vladimirescu, care se zice că va fi în București peste două sau trei zile.

— Nu înțeleg, răspunse Leventis necăjit, cum poți să pui alături de luminatul nostru Arhiu un țaran valah. Mâna lui de panduri ascultă de Arhiul nostru întocmai ca oamenii lui Iordache și ai lui Farmache. Domnul de Pini, chiar înainte de plecare a primit o scrisoare de la Ipsilanti, însărcinându-l să îngrijească ca nu cumva să se atingă cineva de Tudor Vladimirescu. Destulă dovadă de cum stau lucrurile între valahul acela și prea luminatul liberator al elenilor.

— Se zice că printre panduri domnește o strașnică disciplină, zise mintoasa Pantasima, iar de tâlhăriile cetelor lui Farmache și lui Iordache s-au auzit grozăvii până-n București.

Leventis înlătură orice împotrivire cu o mișcare vitejească:

— Se aude de la eteriști, că iubitul lor Arhiu, în capul numeroasei și bine disciplinatei sale oștiri, a sosit la Focșani. Aci, întâlnindu-se cu toată floarea tineretului din Elada, a întocmit din ea Batalionul Sacru. Au venit din toate părțile lumii, din școlile din străinătate, și Arhiul i-a primit cu aceste cuvinte: „Am venit să mor cu voi!” Ce înălțător trebuie să fi fost.

Sofiana ședea ghemuită pe divan, cu imameaua de chihlimbar a narghilelei între buzele ei sulemenite, suflând din el norișori de fum albicioși, pe când ochii ei negri priveau în văzduh.

Când o vedea astfel, Leventis știa că i-ar fi vorbit în zadar; ea se gândea atunci la cele auzite și ticluia planuri. De altmintrelea aceasta fusese și ținta lui. El se ridică de pe divan, îi sărută poala rochiei și plecă d-a-ndoasele, cu mâinile încrucișate pe piept, făcând trei temeneli.

Ea-i surâse ironic, fără să se oprească din fumat, apoi își dezlănțui gândurile: Împăratul Bizanțului. Împărăteasa Bizanțului. Pe lumea asta totul e cu puțință și nimic nu e sigur. De ce ar fi tocmai ea împărăteasă? Ca prin ea eteriștii din București să domnească la Bizanț? Făcea oare să le înlesnești lor împlinirea poftelor de putere? Și făcea să te străduiești după putere? Care erau plăcerile domniei? Teama veșnică să nu fii răsturnat de pe tron, sau otrăvit, lupta veșnică pentru prerogative, sau împărțirea acestor prerogative printre oamenii care se milogeau ca să le capete. Sofiana își aduse aminte de cuvintele unui demnitar turcesc: „Autoritatea noastră seamănă cu un burete care sughe apa, până ce o mână mai puternică vine de-l stoarce deodată”. Și asta nu se întâmpla numai în Turcia sau pe scaunele principatelor dunărene; tremurau și împărații și regii Europei înaintea unei voinți, care creștea mai puternică decât a lor, voința poporului. Sofiana nu iubea și nici nu înțelegea poporul, nici nu simțea valoarea etică a puterii, dar fatalismul ei practic știa să recunoască întorsăturile și schimbările societății omenești. Iar nestatornicia și neajunsurile politice le înțelegea printr-o pornire pătimașă a sufletului ei: prin dorul de o altă domnie decât aceea peste un imperiu; dorea să stăpânească un suflet bărbătesc tânăr și voinic, cum nu întâlnise altul în viața ei frământată, o inimă neprihănită pe care era mai greu s-o cucerești decât o coroană și un tron, și pentru care bogăția și farmecele erau fără vlagă. Imameaua căzu din buzele roșii ale Sofiane. Se gândea, se gândea mereu, în ce chip putea să vrăjească și să lege pe Ion Urdăreanu. Nu știa nimic de ființa unei iubiri mai înalte, cu toate că de astă dată dorea statornicia, cea mai desăvârșită

fericire în dragoste. Ce crezuse de prisos în toate dragostele ei de până acum, i se părea azi culmea bucuriei; să fie numai a lui, să lase totul pentru el. Dar fiind neștiutoare de mijloacele sufletești, ea nu ajunsese decât la o singură hotărâre: să fie frumoasă, mai frumoasă decât celelalte, de o frumusețe atât de răpitoare, încât trebuia să rămâie el uimit!

Bătu din palme, și când Gafița, țiganca, intră, îi ceru oglinda. Aceasta era alături pe o masă învelită cu tulpă și horbote, însă n-ar fi trecut prin mintea unei cucoane de pe atunci să se slujească singură.

Gafița răbdă multe, până ce potrivea oglinda îmbrăcată în aur astfel încât stăpâna sa, culcată pe divan și răzimată în coate, ajunsese să se privească într-însa. Sofiana își adânci privirea în ochii săi catifelati, cercetă tremuratul genelor, umbra lor pe obraji, arcuirea sprâncenelor îmbinate, precum cerea idealul de frumusețe de pe atunci, care vedea în acea îmbinare un semn de pasiune și de fatalitate, dezmințite apoi de surâsul buzelor arzătoare. Da, era frumoasă. Și acuma cunoștea mai bine pe mândrul oltean, știa cât îl răcea desfrânarea la femeie și hotărî să i se arate în alt chip decât acela al unei ființe robite simțurilor. Puterea de imaginație a grecoaiței făuri repede un roman:

— Voi cere sprijinul lui Ion Urdăreanu împotriva lui Ipsilanti. Iar de nu izbutesc, îl voi nimici cu ajutorul lui Ipsilanti!

La această închipuire fața ei se schimbă cu atâta furie și disperare, încât văzu deodată un cap respingător de babă vrăjitoare, care se uită țintă la ea, din oglindă. Sări în sus, țipând, ridică oglinda și o trânti la pământ; oglinda căzu pe covoare, însă când Gafița alergă speriată, văzu că sticla groasă de cleștar crăpase. Semn rău!

În dimineața zilei de 15 martie cei câțiva boieri rămași în București se înfățișară la episcopul Ilarion, și-l înștiințară că Tudor Vladimirescu sosise la mănăstirea Ciorogârla. Îl rugară, adânc îngrijați, să meargă până la tabăra pandurilor, ca să-l înduplece pe sluger să nu îndeplinească groaznicul gând ce-l avea, să taie boierii.

Ilarion nu credea în adevărul acestui gând, dar ascultă pe boieri și ieși în butca sa trasă de patru cai, în umezeala rece a vijelioasei zile de martie. În curând geamurile se aburiră, căci bătea crivățul, și trăsura sălta greu prin noroaiele drumului, ca o corabie pe valuri furtunoase, când se izbea trosnind de vreun bolovan sau de vreo buturugă adusă nu se știe de unde și uitată pe drum nu se știa de cine.

Atunci Nae Popescu, grămaticul, ținând pe genunchi cu multă grijă legătura cu patrafirul și cu evanghelia, își făcu cruce, zicând:

— Rău ne pedepsește Dumnezeu pentru păcatele noastre.

— Și pentru păcatele altora, adaogă mănios episcopul.

După trei ceasuri și mai bine ajunseră la străjile Adunării norodului, și Ilarion porunci grămaticului să lase geamul butcei, ca el să poată binecuvânta pe pandurii care se iveau acum peste tot în cete

numeroase. Episcopul cunoscuse pe mulți dintre ei și zise lui Nae Popescu:

— Slugerul a venit cu oșteni aleși, numai olteni. Ia te uită la ei. După săptămâni de marș, pe vreme de grea iarnă, vezi ce mândru se înfățișează cu toții.

Paza era bine întocmită; știrea sosirii lui Ilarion zbură din strajă în strajă, și când butca intră în curtea mănăstirei, Tudor Vladimirescu întâmpină pe episcop în pragul locuinței sale.

Consfătuirea cu căpetenia pandurilor fu lungă și furtunoasă. Înainte de toate Domnul Tudor voi să afle pentru ce breslele din București nu i ieșiseră înainte, precum ceruse el prin scrisoarea de la Slatina.

— Se vede că n-au știut nimic de o asemenea scrisoare, zise Ilarion.

Iar Vladimirescu dezlănțui asupra capetelor boierilor o adevărată urgie de blesteme: ei prigoneau poporul cu ura lor oarbă și prostească și nu puteau învăța minte decât tăindu-li-se capetele și umplându-li-se cu fân.

— Fiul meu, strigă episcopul, n-ai să faci asta!

— Oare cine m-ar împiedica? răcni Tudor.

— Dragostea ce o ai pentru țara ta, asupra căreia ai aduce pacoste.

— Pacostea de care suferă țara vine de la aceste lipitori, care, împreună cu grecii, sug tot sângele din popor de mai bine de o sută de ani.

— Iar dacă-i nimicești, turcii și rușii nu vor vedea în tine decât un zurbagiu, ai aduce altă robie asupra țării și ai băga-o din nou în mâna grecilor. Sfânta carte zice: „Cine sabia scoate, prin sabie va pieri”. Și asupra țării ar cădea și ai băga-o din nou în mâna nobilimii lor? Din sângele celor tăiați au ieșit alți ciocoi mai răi.

— La noi nu pot să se facă mai răi decât sunt. Mitarnici, mincinoși, fricoși și necredincioși. Ce mai vrei, popo? Și pe mine m-au și făcut zurbagiu și chiar tâlhar în toate proclamațiile lor către țară, ca și în scrisorile lor către pașale, către Calimaki, către sultan și către împăratul Rusiei.

— Arhon sluger, îi tăie cuvântul Ilarion, așa erau nevoiți să facă ca să nu trezească bănuiala turcilor și a rușilor. De n-ar fi fost șovăirea lor și piedicile pe care ți le-au pus în cale, n-ai fi avut răgazul să-ți aduni pandurii tăi înaintea sosirii oștirilor străine. De vrei să te încăpățânezi în furia ta împotriva boierilor pentru purtarea lor dușmănoasă, înfurie-te și împotriva mea, căci și eu am iscălit mai multe hârtii de felul acesta, și tocmai în gândul pe care ți-l mărturisii acum.

Domnul Tudor privi aspru în ochii dibaciului episcop:

— N-ai grijă, zise el, de n-ai fi cine ești, nici pe tine nu te-aș scuti.

Însă Ilarion știa cine este și răspunse liniștit:

— Fiul meu, revoluțiile se fac cu d-alde tine, nu cu d-alde ei, spuse

arătând peste umăr în direcția Bucureștilor, aceasta se dovedește prin istoria tuturor timpurilor și tuturor neamurilor. Tu însă, fiindcă vrei să faci dreptate poporului tău, trebuie să faci dreptate și boierilor, trebuie să știi să deosebești pe cei ce au fugit de cei care ți-au arătat, rămânând, că stau de partea ta. Drept ar fi oare să scape teferi cei răi și să tai tocmai pe cei buni?

— Ciobanul când gătește praznicul nu alege berbecele, ci-l ia din grămadă, fu răspunsul neîmpăcat.

— Domnia ta știi, arhon sluger, zise Ilarion, că tatăl meu era bulgar. Să-ți spui acum, de ce se așezase el în Țara Românească, ca să facă negustorie, și se simțea mai bine aici decât în țara lui. El zicea:

„Au clopote și boieri. Bulgarii n-au dreptul să sune clopotele în bisericile lor, și toată boierimea lor a fost de mult nimicită de turci”.

— Lasă, răspunse Vladimirescu, sârbii își sună clopotele, veni-va vremea când și bulgarii le vor suna pe ale lor, tocmai pentru că n-au boieri. Atunci poporul se ridică singur. Așa să facă și poporul românesc.

Iar episcopul se rezemă pe darul său preoțesc și zise aspru:

— Pentru astfel de fapte nu-ți dau binecuvântarea mea. Venisem să sfințesc cu rugăciunile mele intrarea ta în oraș – grămaticul meu mi-a adus cartea și patrafirul – dar nu pot eu, preot, să cer pentru un călău blagoslovenie cerească.

Domnul Tudor se duse la fereastră și privi în curte bradul înalt bătut de vânt de pe lângă poarta bisericii. În sfârșit, fără să se întoarcă, grăi cu glasul înăbușit de mânie:

— Am jurat să tai pe doisprezece dintre ei.

— De jurământul ăsta, strigă Ilarion, eu episcop, te pot dezlega. Tudor, Tudore, nu știi cât îi urăsc și eu pe ciocoi, și ce bucurie aș simți să știu că sunt stinși de pe fața pământului? De mi-ar fi îngăduit să-ți dau sfatul să-i ucizi, ți l-aș da. Dar ca preot și ca patriot trebuie să te opresc. Mărturisește că de câte ori m-ai ascultat, nu te-ai căit. Ascultă-mă și astăzi. Să intri ca Domn pașnic în orașul înspăimântat, și să faci din boieri uneltele tale supuse. Îți spun eu, că sunt gata să te urmeze.

— Fiindcă n-au încotro, scrâșni Vladimirescu.

— Nu zic ba, fiul meu, dar se poate ca în sufletul lor să fie cu tine. Tu ești acum cel mai tare în țară, deci tu să le mergi înainte pe drumul cel drept. Știi bine că vorba boierilor are mare trecere pe lângă popor și pe lângă curțile străine; slujește-te de ei, cum ai făcut odată la Tismana. Pune-i să iscălească cu tine, și apăsând pe fiecare cuvânt: domnește cu ei, Măria Ta.

Tudor tăcu lung și episcopul aștepta cu răbdare, pentru că simțea că cuvintele sale începuseră să înduplece sufletul cuminte și drept al căpeteniei pandurilor. În tăcere, Ilarion se bucura de izbânda lui; gândul de a fi mitropolitul acestui domnitor ales de popor, să fie

sfetnicul acestui om măreț și înfocat, încânta, ca un vis frumos, mintea-i ageră.

În sfârșit, domnul Tudor oftă din greu și zise:

— Popo, o să răspunzi înaintea lui Dumnezeu și a țării că m-ai împiedecat să-i tai. Lupul își leapădă părul, dar năravul ba.

— Voi răspunde înaintea lui Dumnezeu, strigă episcopul și chemă pe grămatic, care-l îmbracă cu patrafirul și-i ținu cartea, din care Ilarion citi dezlegarea de jurământ și blagoslovenia. Iar pe când citea, vedem cum Tudor Vladimirescu închidea ochii și cum obrazii săi, de obicei rumeni, îngălbeneau. Atât îi venea de greu olteanului să se lepede de vechiul său plan de răzbunare.

Episcopul se întoarce la București cu inima ușurată.

— Vai, Nae, zise el grămaticului, greu a fost! Acuma să tragem nădejde că n-au să-mi strice treaba ciocoi, și au să înțeleagă cum stau ei față de slugerul Tudor. El are să se țină de cuvânt și n-are să le facă nimic, de-ar avea ei numai atâta minte cât am zis eu că au.

Episcopul avea dreptate: cât fusese de strașnică hotărârea Domnului Tudor să taie pe boieri, atât de hotărât era el acum să-i ocrotească; însă pandurul nu se putu opri să le spuie încă o dată verde ce gândea, și în ultimul său manifest către locuitorii capitalei, pe care-l trimise la 18 martie, zicea:

„Bărbați frați! Vă este, socotesc, de prisos a vă poftori și acum, că aridicarea mea n-a fost și nu este pentru alt scop, decât pentru reîntoarcerea drepturilor acestei de Dumnezeu păzite țări, care din vechime le-a avut și niciodată, de nimeni, cu sabia nu i s-au luat, ci mai vârtos, cu sabia și cu sângele strămoșilor și a celor vrednici de toată slava, cu smerenie s-au păzit. De la o vreme, însă, din pricina mârșavei legături a boierilor pământeni cu trimișii după vremi de către Poarta Otomană, domnii greci, cu totul ni s-au călcat și ni s-au îngropat, încât, după cum de față vedeți, am ajuns mai rău decât cei robiți. Și nici acum acei care se cheamă boieri, nu se înduplecă a ieși din întunericul în care se găesc, și de a-și scoale neamul și țara la lumina adevăratelor ei drepturi”.

Soarele strălucea în ziua de 17 martie când Domnul Tudor intră în București. El sosea de-a lungul malului drept al Dâmboviței. Matca largă și neregulată a râului cu cotiturile și șerpuirile ei era plină de un noian de ape galbui; grădini, mori și căsuțe mici erau înecate în multe locuri. Era cel dintâi semn al primăverii după iarna lungă și grea.

Tudor Vladimirescu hotărâse să intre în mitropolie, și trimise înaintea câteva ștafete. Acestea însă se întoarseră cu răspunsul că mitropolia era ținută de bim-bașa Sava care închisese poarta.

— S-o luăm cu sila! strigă Iancu Jianu, care asculta vestea.

Domnul Tudor, îndurerat și mânios, privi câteva clipe departe în

văzduhul însořit. Pe urmă zise aspru:

— N-am venit să iau cu sabia biserica țării, și către ștafete: Mergeți la curtea banului Brâncoveanu, la poalele mitropoliei, și vestiți pe păzitori de sosirea mea. Să deschidă casa.

Ștafetele plecară ca vântul.

Și pandurii porniră. Ei se opriseră, în timpul acestui scurt schimb de cuvinte, în drumul îngust care trecea între marea mănăstire Radu-Vodă și biseriçuța lui Bucur, așezate una pe malul stâng, iar cealaltă pe cel drept. Mănăstirea părea părăsită; porțile erau închise, nici la ferestruicile din zidul înalt înspre drum, nici pe pridvor nu se zărea ființă omenească. Și acest scaun călugăresc desfida pe mântuitorul neamului.

Deodată însă clopotul biseriçuței lui Bucur începu să sune, și pe când trecea Domnul Tudor, un preot bătrân ieși din biserică și ridică crucea blagoslovind. Vladimirescu îl chemă, scoase căciula și plecându-se sărută crucea și mâna bătrânului, porunci să-i aducă un cal și-l rugă să-l însoțească.

Pe povârnișul dealului, pe care e așezată mitropolia, se adunase mulțimea. Erau mai toți meseriași străini, doctori și dascăli. Ardeleni, sași, unguri, nemți, elvețieni și francezi, care, știindu-se sub scutul consulatelor lor, veniseră să vadă cu ochii pe viteazul „rebelist”.

Locuitorii români erau însă înspăimântați și zăpăciți de fuga boierilor și de dușmănia lor față de Tudor, de proclamațiile grecești, de plecarea caimacamului și a consulilor – cu care prilej Pini făcuse și el o proclamație către poporul românesc, destăinuindu-i „adevăratele păreri ale Rusiei”, adică dojenirea răscoalei – de sosirea arnăuților, a sârbilor și a bulgarilor sub comanda lui Macedonski și Hagi Prodan, care cu două zile înainte se încartieraseră la Băneasa. Orășenii nu aveau nicio pricepere pentru strigarea patriotică a marelui oltean. Ei nu-i ieșeau înainte, ci se ascundeau, sau îl priveau pe unde trecea, sfioși, strânși din întâmplare în pâlcuri mici.

Cei două mii de panduri care însoțeau pe Domnul Tudor la București – ceilalți rămăseseră la Cotroceni – călăreau tăcuți și gravi, după steagul albastru. Îndărătul lor venea ceata neliniștită de albanezi a căpitanului Macedonski, care-l ajunsese pe Domnul Tudor în drum; ei se și dăduseră la jaf, între Slatina și București, și poftele lor aprinse erau în fierbere. Când zăriră mulțimea pe dealul mitropoliei, începură să huiduiască, să amenințe și să tragă din pistoale. Lovituri de pușcă răspunseră dinăuntru mitropoliei. Mulțimea o luă la fugă.

Deci grija cea dintâi a lui Tudor Vladimirescu, îndată ce sosi în curtea Brâncoveanului și înainte chiar să intre în casă, fu să adune căpitanii pe scara mare și să le dea aspre porunci pentru păstrarea liniștii și a orânduiei. Pandurii și mai ales arnăuții primiră ordinul, sub amenințarea celor mai grele pedepse, să nu supere pe locuitori,

căpitanii fură însărcinați să citească, cu un preot lângă fiecare din ei, proclamațiile Domnului Tudor, la toate răspântiile orașului. Gurile podurilor celor mari fură păzite de străji, ca să împiedice fuga boierilor și să vestească sosirea turcilor sau a eteriștilor. Lozinca dată de Domnul Tudor fu „mitropolie”, și pandurii cunoscuseră după dunga care i se adâncea între sprâncene, cât de greu îi venea să nu fi putut intra acolo sus, numai pentru că un grec simbriaș al orașului i-o luase înainte. Mai fură sfătuiți și locuitorii să nu iasă noaptea pe stradă și să nu lase să se vadă lumini aprinse în casele lor, pentru a nu ispiti pofta prădătorilor.

Dar cu toate aceste măsuri, spaima fu mare între bucureșteni, căci pe la opt seara, timp de un sfert de ceas, se auziră împușcături în apropierea mitropoliei și se lăți zvonul unei încăierări între panduri și arnăuții lui Sava.

Într-adevăr acești arnăuți se scoborâseră de pe deal, se înfrățiră însă, prin focuri trase în aer, după sălbaticul obicei al acestor popoare, cu albanezii lui Farmache, ceea ce avu pentru orașeni urmări mai rele decât o luptă adevărată, căci a doua zi tovarășii de pradă se plimbau braț la braț prin târg și vindeau străinilor și ovreilor, pe nimic, giuvaericele, argintărie, blănuri și șaluri. Trupa „de pază” a lui bim-bașa Sava, care cunoștea bine orașul jefuise conștiincios, împreună cu albanezii.

În ziua de 13 martie, boierii făcură o petiție către împăratul Rusiei... Numai astfel se putea potoli fierberea aprinsă în popor de reaua administrație a hospodarilor, pe care boierii în zadar încercaseră să o înlăture. Pe Tudor Vladimirescu nu-l pomeniră, nici măcar pentru a zice că acesta luptase alături cu pandurii săi în oștirea victorioasă a Maiestății Sale pravoslavnice, și cu atâta izbândă încât țarul îl cinstise cu cavaleria Sfântului Vladimir. Boierii, cum o prevăzuse episcopul de Argeș, rămâneau îndârjiți și neîmpăcați. Nu voiau să primească în capul lor pe un plebeu, și însărcinată pe Ilarion să-l facă să înțeleagă că nu vor veni la dânsul decât cel mult unul câte unul, iar nicidecum *in corpore*.

Episcopul se înfățișă foarte abătut la Vladimirescu și îi împărtăși samavolnicia Divanului. De astă dată îl părăsise dibăcia; el nu găsea nici scuze, nici cuvinte îmblânzitoare pentru faptele boierilor, și era deznădăjduit și adânc amărât că mârhește pe marele său prieten.

Sufletele mărețe însă dau dovezi neașteptate de tărie, acolo unde sufletele slabe se dau învinse. Tudor Vladimirescu abia simți lovitura îndreptată asupra-i și disprețul față de el.

El zise:

— Nu m-am ridicat singur. Sunt de părerea ta. Oamenii ca mine nu se află în capul popoarelor decât în timpuri de furtună. Spune boierilor că n-am luat fum de domnie. Merg eu la ei la Divan.

Episcopul privi pe Tudor Vladimirescu aproape cu evlavie:

— Curată ți-e inima, fiul meu, grăi el.

Celălalt urmă:

— Rusia nu va ține seamă de petiția lor, mai ales dacă sprijinește pe Ipsilanti, cum zic eteriștii. Și petiția mea, pe care o trimisei de la Slatina împăratului Austriei, deslușindu-i pricina rășcoalei noastre, după sfatul pe care mi-l dăduși în scris, a rămas fără urmare.

Proclamația mitropolitului a doua zi fu răspunsul la răbdarea lui Tudor. El vestea poporul că îndrituirile Divanului, de la venirea Domnului Tudor în București, încetaseră, că, de-acuma încolo, Domnul Tudor era capul țării și că el, mitropolitul, va părăsi orașul.

Atunci poporul însuși se împotrivi. Oamenii se repeziră spre dealul mitropoliei, trecând printre pandurii olteni, care aveau tabără la poalele ei, și printre arnăuții fioroși ai Savei, care țineau curtea și împrejurul mitropoliei, se înghesuiau între vechea biserică și foișorul care ducea la odăile Înaltpreasfântului, și smulseră hățurile și bicele cărașurilor, care veniseră cu căruțele lor, ca să ridice și să ducă la loc sigur averea mitropolitului, comorile bisericii și sicriul de argint al sfântului Dumitru. Toți strigau că zi și noapte vor păzi mitropolia, ca să nu plece nici sfântul, nici mitropolitul.

Episcopul Argeșului, pe când intră în curtea Brâncoveanului, privi amărât, cum poporul, trezit din nepăsarea sa, alerga pe lângă butca lui. Domnul Tudor nu era acasă, însă sosi după o jumătate de ceas. Fusese la tabăra de la Cotroceni și la străjile înaintate.

Când intră în camera în care-l aștepta Ilarion, acesta-i strigă:

— Așa cum aleargă ei acuma, ar fi trebuit să-ți alerge înaintea ție.

— Dar ce? Eu sunt biserica? răspunse Vladimirescu liniștit.

— E oare Dionisie Lupu biserica?

— Nu vor să-l ție pe Dionisie Lupu, ci pe mitropolit.

— Care se întâmplă să fie Dionisie Lupu.

— Din întâmplare, bine zici. Omul se schimbă, scaunul rămâne. Slavă domnului, poporul încă are credință.

Nici astăzi limbutul preot nu găsi cuvinte pentru ce simțea; ochii lui, care în ultimele zile pierduseră, de atâta amar, toată scânteierea lor veselă, se umplură de lacrimi de înduioșare. Se stăpâni însă când se vesti sosirea doctorului Christaris, despre care zise:

— Păcat că e grec.

Medicul părea mai îngălbenit și mistuit de focul sufletului său. Se plecă înaintea lui Tudor, dându-i titlul de Excelență. Pandurul îi zise:

— Nu am decât rangul de sluger.

Atunci Christaris îi ură bună venire în numele Eteriei, cu cuvinte înflăcărate, iar Vladimirescu îl întreabă scurt:

— Și boierul Samurcaș a fugit? La care întrebare medicul plecă capul așa de rușinat și de trist, încât i se făcu milă lui Ilarion, și chiar vocea Domnului Tudor se împlânzi, și el urmă repede: Ce vrei cu mine, arhonda?

Christaris rugă pe sluger să-i spună dacă sosise într-adevăr un lipcan cu scrisori de la Țarigrad, și dacă slugerul cunoștea cuprinsul lor. Căci știrile de la Constantinopole erau așteptate cu mare nerăbdare.

— A venit un lipcan, zise Domnul Tudor, dar scrisorile pe care le avea erau pentru consulatul cesaro-crăiesc, deci l-am trimis acolo.

În clipa, aceasta sosi cancelarul Udritzky. El zise, într-o românească curată, că venise să mulțumească slugerului pentru că-i trimise pe dată lipcanul, ceea ce era o interpretare dreaptă a dreptului popoarelor, și-l sfătui să urmeze totdeauna în același chip.

Udritzky era cu atât mai bine venit pandurului, cu cât el îl scăpa astfel de o convorbire cu Christaris; îl rugă pe cancelar să-l urmeze într-o altă odaie, și acolo stătură de vorbă un ceas. Despre această întâlnire Udritzky scrisese apoi următoarele domnului de Hakenau: „Am spus lui Tudor Vladimirescu limpede, ce impresie rea a făcut scrisoarea lui la Laibach, și l-am înștiințat că împărații nu numai că nu-i vor răspunde, dar îl vor privi ca pe un rebelist, câtă vreme el va ațâța poporul. I-am zis că Poarta a fost împuternicită să trimeată trupe

turcești în Valahia, ca să risipească norodul adunat. Tudor Vladimirescu m-a încredințat că nu aflate nimic despre această hotărâre, mai ales că nici nu știa dacă umila sa cerere ajunsese la picioarele împăraților. El nu se împotrivește stăpânirii legiuite, adică Porții, aceasta o poate dovedi prin arz-magzarul său; el vrea să scape țara de tirania fanarioților și a acelor boieri, care stau de partea lor. El s-a înțeles cu sârbii, care au trăit totdeauna în bună prietenie cu valahii și care stau gata să mijlocească pentru ei pe lângă Poartă. Fiind neconținut în legătură cu pașalele de pe lângă Dunăre, el știe că aceștia primiseră poruncă să intre în Valahia. El însă nu se războiește cu Poarta, el și poporul valah sunt supușii ei, și se va retrage acolo unde-i va sta în cale, dar fără a înceta să ceară cu tărie restabilirea drepturilor țării și mijlocirea împăratului Austriei. El mărturisește că venirea lui Ipsilanti îl pune în mare încurcătură, pentru că nu știe pe ce temelii se reazimă acesta, și n-ar voi să zădărnicească planurile ascunse ale vreunei mari puteri. De aceea i-a cerut lui Ipsilanti să-și facă tabăra în afară de București, până se va putea încredința că e susținut de vreo mare putere, căci el, Tudor Vladimirescu, nu voiește să verse pentru greci sângele valah, nici măcar să-și primejduiască țara prin vreo nesocotință sau samavolnicie. De ieri a rugat pe mitropolit și pe boieri să vină la el și să facă împreună o nouă petiție către sultan. Vor trimite prin Sibiu o petiție pe franțuzește Maiestății Sale Împăratului Austriei. Deoarece nu am nicio înputernicire politică, nu am putut decât să-i spui că voi raporta convorbirea noastră guvernului meu, ceea ce cu pleacăciune fac”.

Acest raport atât de deslușit făcea cinste atât lui Udritzky, cât și Domnului Tudor. Acestuia fiindcă arăta, cum urmărea, măreț și simplu, țelul său și-l destăinuia cancelarului cu hotărâre. Celuilalt fiindcă își însușise tot înțelesul comunicării făcute și o tălmăcise conștiincios.

În împrejurările încurcate și în mediul oamenilor fără căpătâi, în care se afla Tudor Vladimirescu, deși răspunsul de la Laibach era neplăcut, simțul practic al disciplinatului funcționar austriac îi făcu bine; căci olteanul, care fusese socotit greșit printre „rebeliști” avea cele mai de frunte însușiri ale omului de stat, iubirea pentru ordine și evlavie pentru lege.

După plecarea lui Udritzky, Tudor păru lui Ilarion mai potolit și mai puțin întunecat, și episcopul se miră de buna primire ce o făcu boierilor Villara și Herescu, care veniseră cei dintâi să-l vadă.

Boierii însă, care îndrăzniseră să intre în bârlogul ursului, erau vădit tulburați, căci trecuseră prin binecunoscutele scări, ganguri și odăi ale casei Brâncoveanului pe lângă zeci de străji, iar pe masa Domnului Tudor zăriseră două pistoale încărcate, cu care pandurul se juca din când în când. La plecare, boierii întrebărilor îngrijorați pe

Ilarion ce însemnau acele arme, și episcopul Argeșului nu se putu opri să răspundă:

— Le ține în locul mătăniilor, pe care le-a pierdut pe drum, ceea ce făcu pe boieri, odată singuri, să-i zică „păiață voltairistă”. Bănuiau că nu-i era pe plac episcopului să-i vadă trăitori, deși dânsul le scăpase viața, și-l urau.

Astfel încordarea între boieri și capul Adunării norodului, în loc să se domolească, creștea din zi în zi, și trecură încă patruzeci și opt de ore, până ce Domnul Tudor se văzu și cu ceilalți divaniți. În timpul acesta el întări cu șanțuri mănăstirea Cotroceni și trimise iscoade în apropierea Ploieștilor, unde sosise Ipsilanti. După întoarcerea cercetașilor, Vladimirescu însărcină pe prietenul său, Manole Gugu, să-l poftască pe Udritzky la hanul Șerban, unde se înființă și el cu cinci sute de călăreți sârbi, conduși de Hagi Prodan.

Cei cinci sute de călăreți încăpură ușor într-un colț al întinsei curții, deși carele stăteau acolo grămadă, cu caii, boii și bivolii priponiți pe lângă ele, deși mormanele de mărfuri care nu mai aveau loc în bolțile din fundul curții, zăceau peste tot, acoperite cu rogojini; mulțimea negustorilor, cătând adăpost, se strângeau, înspăimântați, împrejurul carelor, sau zgribulind, împrejurul focurilor aprinse, vremea rămăsese friguroasă; cele două sălcii pletoase de după biserica împodobită cu săpături, din mijlocul curții, abia înverziseră.

De pe pălimarele boltite ale hanului, care înconjurau trei părți ale curții, sute de oameni se uitau la sârbi cu șepcile lor mici negre și cu iacalele lor bogat cusute, și apoi își arătau unul altuia pe slugerul Tudor Vladimirescu, care urca scara ce ducea la foișorul cu stâlpi de piatră al catului dintâi.

La capătul scării aștepta negustorul Manole Gugu; el primi pe prieten și îl duse în locuința sa, un șir de odăi boltite, care, ca și întregul han, fiind zidite de Șerban Vodă Cantacuzino și dăruite de el mănăstirii Cotroceni, aveau o înfățișare domnească. Ajuns acolo, negustorul lăsă pe sluger singur cu Udritzky, și Tudor zise:

— Domnule secretar, Ipsilanti se află de o săptămână în Ploiești și se lasă să fie hrănit acolo, împreună cu oamenii săi. N-are nici sârbi, nici artilerie rusească pe lângă el, și panduri, domnule secretar, nu se vor găsi niciodată în oștirea lui.

Udritzky făcu un semn de aprobare din capul lui ușor pudrat, cu o coadă dată la spate, și Vladimirescu urmă, rugându-l să-i comunice nota de la Țarigrad.

Udritzky era gata s-o facă.

În notă se povestea furia sultanului, când aflate zurbalâcul lui Ipsilanti. El își scoase pumnalul, și, alergând prin odaie, strigase:

„Ghiaurlara kilitz!” – „Sabia pentru necredincioși!” Jurase să nu pună pumnalul în teacă, până ce nu va fi nimicit cel din urmă grec.

Apoi trimisese patriarhului poruncă să cheme pe toți fruntașii enoriei creștine, să-i întrebe dacă sunt supuși ai sultanului sau ai țarului, să le reamintească cu strășnicie credința pe care o datoresc Padișahului, și să afurisească pe răsculații din Moldova și din Muntenia. În plic se afla copia după cartea de blestem pe care Grigore, patriarhul, o trimisese mitropolitului din București, clerului, boierilor și tuturor creștinilor din Țara Românească, o carte scrisă în toiul frământărilor sufletești și plină de toate rătăcirile ce le poate zvârli politica împotriva rațiunii și a logicii. Patriarhul, căruia i se strângea inima cu durere de câte ori vedea, într-un colț al micii și sărăcicioasei biserici din curtea patriarhatului, sicriul negru al Sfintei Sofia, alungat de turci din cea mai mândră biserică a creștinătății, patriarhul scria: „Recunoștința către binefăcători e temelia moralei. Acesta este un adevăr mai luminos decât soarele, iar acela care primește un bine și se arată nerecunoscător este cel mai rău dintre oameni. Sfânta Scriptură, în multe locuri, se ridică împotriva acestui păcat, pe care nici domnul nostru Iisus Christos nu-l iartă, precum ne arată pilda lui Iuda. Și când nerecunoștința se mai leagă și cu rea voință și cu răzvrătirea împotriva milostivei, puternicei și neînvinsei noastre împărății, atunci ea păcătuiește și împotriva lui Dumnezeu, căci scris-a sfânta carte că nu e stăpânire care să nu vie de la Dumnezeu. Deci cine se ridică împotriva acestei de Dumnezeu orânduită, puternică împărăție, acela se ridică împotriva voinței lui Dumnezeu”. Și afurisea doi dintre păcătoșii mai de seamă, pe hospodarul Moldovei Mihail Șuțu și pe Alexandru Ipsilanti împreună cu toată Eteria.

Tudor Vladimirescu citi cu mare băgare de seamă cartea cu toate iscăliturile ei episcopale, care, după vechea pravilă, erau date pe altar, și o înapoie cancelarului fără niciun cuvânt. Îi mulțumi, luă rămas bun de la el și plecă cu cei cinci sute de sârbi, mergând să-l vadă pe spătarul Băleanu.

— Țsta e om! zise Udritzky către Manole Gugiu. A citit o hârtie de cea mai mare însemnare, ale cărei urmări nici nu se pot prevedea, și a tăcut. De era boier, stimat Kir Manole, mă omora cu vorba, fie ca să mă zăpăcească pe mine, fie ca să afle ceva.

Manole Gugiu drept mulțumire pentru laudele aduse prietenului său, surâse cu demnitate și făcu o plecăciune.

Mijlocirea neobosită a episcopului și vizitele făcute de sluger înduplecară în sfârșit pe boieri să trimeată lui Tudor o carte de adevărire, care glăsuia astfel:

„În numele preasfintei și nedespărțitei troițe, unui adevăratului Dumnezeu, încredințăm cei mai jos iscăliți cu acest înscris al nostru, cum că am cunoscut că pornirea dumnealui sluger Tudor Vladimirescu nu este rea și vătămătoare nici în parte fiecăruia, nici patriei, ci folositoare și izbăvitoare și norodului spre ușurință, pre care ca și pre

unul din binele țării voitor și de trebuință obștei norodului l-am primit toată populația din București cu drag și brațe deschise. Drept aceea și ne jurăm din parte-ne subț aceste iscălituri pre numele marelui și unui adevăratului Dumnezeu, că niciodată nu vom cugeta împotriva vieții și cinstei dumnealui. Și ne vom uni pentru toate bunele cugetări câte se vor chibzui între dumnealui și toți cei uniți cu dumnealui printr-aceste iscălituri, și care cugete se vor dovedi într-adevăr că vor privi, fără nicio părtinire, la folosul, nebântuirea pașnică și de cinstită petrecere a acestui norod al Valahiei, patriei noastre. Iar când vom urma împotriva și purtându-ne cu viclesug împotriva obștescului folos și cele mai sus făgăduite, vom călca vreuna dintr-însele, atunci ca niște netemători de Dumnezeu și vrăjmași ai patriei noastre și binelui obștesc nu numai înaintea înfricoșatei judecăți să avem pâra pre Dumnezeu și să fim lipsiți de bunătațile cerești, ci și aci judecându-ne de către toți cei înfrățiți la această sfântă legătură și dovedindu-se prin destoinice arătări învinovațiți, să ne pedepsim după hotărârea pravilelor. Și spre încredințare am iscălit înșine cu mâinile noastre”.

Și, ca să nu fie prea neînsemnat numărul iscăliturilor, și partea boierească să nu pară prea împrăștiată, fură rugați și boierii mici să-și pună numele pe hârtie. Cu toate acestea nu se adunară decât cincizeci și șase de iscălituri.

Afurisenia patriarhului fusese citită la Mitropolie și în biserica Sfântul Gheorghe, căci mitropolitul, cu toate rugăciunile grecilor, nu voi să se împotrivescă poruncii patriarhului. Doctorul Christaris plângea cu lacrimi, care-l dureau la inimă și la cap. Cartea aceasta de blestem era dovada desăvârșită a robiei în care zăcea poporul său și cea mai primejdioasă armă împotriva Eteriei, căci avea să înspăimânte pe mulți credincioși.

Medicul petrecu toată dimineața alergând de la un eterist la celălalt, ca să le deslușească, după priceperea și gradul de cultură al fiecăruia, că patriarhul nu scrisese anatema decât fiind silit, și că sufletul său de creștin și de elin nu știa nimic de dânsa. Și când se întoarse, la amiază, la hanul Sfântul Ion, tânărul Aristias, care-l aștepta, se sperie de starea de oboseală în care se afla Christaris.

— Știi bine că frigurile care te țin de mai bine de trei luni îți slăbesc inima, îl dojeni Aristias, și tot nu te lași.

Celălalt, așezat pe marginea divanului, închise ochii, suflă din greu și zise fără să răspundă la cuvintele celui mai tânăr:

— Nici șovăiala în credință, nici frica lor nu e răul cel mai mare. Răul este că singurul mijloc ca să combați și frica și îndoiala e banul și numai banul!

— Pentru Dumnezeu, dar nu mai ai lăascaie! strigă Aristias tulburat.

— Și de așa avea milioane, se răsti medicul la el, ar fi și mai rău! Cum nu înțelegeți?

— Ba înțeleg, îl liniști tânărul, mulți sunt chemați și puțini aleși, deci în lupta pentru o cauză sfântă, nu se cuvine ca și acești puțini să se nimicească pe ei înșiși.

Christaris, cu un surâs obosit, întinse mâna către Aristias:

— Aș vrea să-mi fie îngăduit să zic: nu mai pot.

— Dar nu-ți este îngăduit, o vezi și tu! strigă tânărul adânc mișcat.

— Logician încăpățânat, mormăi medicul.

Ușa se deschise, și un strigăt scăpă de pe buzele lui Christaris, dând încă o dovadă de halul de istovire și de enervare al acestui om de obicei atât de stăpân pe sine; și, sărind în sus, strânse în brațe pe căpitanul Iordache.

— În sfârșit, ai venit! strigă el, aveam atâta nevoie de tine! Anatema, groaznica anatemă...

— Tocmai acum am gonit, în biserica din curte, pe preotul și pe diaconul, care voiau s-o citească. Aceștia vor povesti celorlalți preoți ce li s-a întâmplat, și am scăpat de anatemă, răspunse fioros Olimpianul.

Idealistul Christaris înțelese lucrurile altfel; îi era silă de banul și de puterea armelor ca mijloc de înduplecare; el visa apostoli cu limbi de foc, care nu cucereau trupurile tremurătoare, ci inimile; dar era zor, el însuși era obosit, de aceea primi cu un adânc suspin ajutorul vânjos al ostașului. Nu se înveseli însă, decât după ce Iordache spuse că Alexandru Ipsilanti trebuia să sosească în curând în București.

Această știre fu bine primită și de boieri. Chiar cei care nu erau eteriști se simțiră ușurați. Cel puțin de astă dată aveau a face cu unul dintr-ai lor.

În ziua de 28 martie, boierii, înghesuiți câte trei sau patru în puținele calești ce le mai rămăseseră după plecarea fugarilor, și în care abia le încăpeau ișlicele, se duseră la Colentina, la casa Ghiculeștilor, unde trăsesse principele Ipsilanti.

Sub teii frumoși, dar încă fără frunze ai parcului, unde erau și câteva foișoare, boierii, învățați cu culorile vii, se mirau de uniformelee mohorâte ale trupelor grecești.

Cete de tineri se plimbau sau stăteau împrejur, îmbrăcați în negru, cu calpace înalte, drepte, împodobite cu hârce și ciolane de mort, săpate în argint. Erau mavroforii, „Batalionul Sacru”, băieți subțiri, chipuri alese. Iar când un ofițer ieși din pavilionul gărzii de onoare și înaintă spre butci, ca să întrebe de numele și de dorințele celor care erau într-însa, înfățișarea lui aristocratică stârni admirația boierilor, și unul din ei îi ceru să-și spună numele drept semn de deosebită bunăvoință.

Ofițerul zâmbi și zise:

— Dimitrie Șuțu.

— Parcă ghicisem! strigă boierul, ești nepotul răposatului Vodă, nu-

i așa? Și vii de la Paris, Măria Ta?

— Viu de la Paris. Dar îmi zice căpitan, răspunse Dimitrie Șuțu cu un amestec de mândrie și de grație, care-l prindea de minune.

Când caii porniră, boierul încântat zise vecinului său, episcopul de Argeș:

— Sună altfel din gura unui boier, altfel dintr-a unui moji: „Mie-mi zice căpitan”.

— Cu totul altfel, răspunse Ilarion, mai ales când se rostește în limbi deosebite.

Boierul surâse cu dispreț:

— Boierimea și prostimea vorbesc totdeauna o altă limbă, preasfinte.

— De aceea e bine să înveți din vreme limbi străine, eclambrotate, zise episcopul.

Boierul tăcu, căci era greu să ai ultimul cuvânt într-o discuție cu Ilarion, cu atât mai mult că se afla în butca lui și că se apropiau de intrare.

Micul castel al Colentinei fusese clădit de un arhitect vienez într-un stil simplu și distins.

Boierii erau adânc mulțumiți că se aflau iarăși într-o sală de audiență și că așteptau pe un principe. Alexandru Ipsilanti intră, militărește și domnește, tocmai la ora hotărâtă pentru primire, însoțit de frații săi mezini, Niculae și Gheorghe. Arhiul avea abia treizeci de ani și părea mai tânăr; el purta uniforma neagră a hierolohiților. Fruntea lui era foarte înaltă; părul său bălan ușor unduit, un surâs fermecător îi lumina fața cam uscățivă. El înaintă cu pas ager și salută frumos și măsurat, de departe încă, pe boieri, care se plecau până la pământ, după obiceiul turcesc, îi salută cu mâna stângă, căci cea dreaptă o pierduse, în 1813, la bătălia de la Dresda, în slujba rușilor.

Frații lui mai mici purtau, unul mondirul lung căzăcesc, celălalt uniformă strălucită a husarilor.

Înfățișarea celor trei tineri inspiră boierului Niculae Văcărescu o cuvântare de bună primire, care era un adevărat giuvaer de elocință grecească. El îi salută ca feciorii și nepoții domnitorilor, a căror domnie fusese strălucită politicește și economicește, și își arată nădejdea că, din bogata moștenire lăsată de la părinți, ei supseseră simțăminte de prietenie pentru poporul dac, și încercă să-i înduplece pentru binele acestei țări, în care intraseră acum ca eroi ai libertății.

După o clipă de tăcere Ipsilanti zise cu glas dulce și potolit, cum se potrivește atât de bine domnitorilor, căci prin el răspândesc fără trudă tăcere evlavioasă împrejurul lor:

— Printre numeroasele legături ce mă unesc cu Dacia sunt și legături de familie scumpe mie. Muma fraților mei, doamna Safta, e născută din neamul Văcăreștilor, și deci vedem în vornicul Văcărescu

un văr iubit de noi și-i mulțumim pentru frumoasele sale cuvinte.

Prin aceasta Arhiul câștigase pe evgheniști cu desăvârșire, și când îi rugă să se așeze la sfat, ei primiră bucuros toate propunerile. Prințul îi sfătui să întocmească o comisie de ocârmuire, în ale cărei îndrituiri el nu voia să se amestece și al cărei scaun să fie la Câmpulung, unde apropierea munților și a graniței austriace dădea mai multă siguranță decât Bucureștii. El însuși, pentru aceleași cuvinte, avea de gând să se așeze, cu căpeteniile oastei, la Târgoviște, pe când harnicul parucic Tudor Vladimirescu, pe care era să-l cheme în curând, trebuia să se întărească la Pitești. Astfel, bine împărțite, cele două oștiri rămâneau aproape, unele de altele, și la caz de nevoie, puteau uni grabnic forțele lor. Față de această mișcare energetică, Poarta trebuia să îndeplinească fără zăbavă cererile poporului dac.

Boierii se simțiră iarăși ușurați. Politeța aristocratică, cu care beizadeaua le expunea starea lucrurilor, înfățișa totul ca ceva firesc și deslușea totul. Și ceea ce le ridica mai ales o piatră de pe inimă erau cele două cuvinte binevoitoare, prin care prințul pusese la locul său pe acel Tudor Vladimirescu: „harnicul parucic, pe care-l voi chema în curând la mine”. Firește, așa stăteau lucrurile. Greșiseră cei care crezuseră altfel.

Iar când Ipsilanti, ridicând ședința, poftise pe cei de față la o primire pentru aceeași seară, grija și teama săptămânilor celor din urmă erau și uitate. Toți sorbiră atmosfera strălucitei curți rusești, care înconjura beizadelele, cu o bucurie cu atât mai mare, cu cât Arhiul îi încredințase că va ține în frâu pe arnăuți.

La sindrofia de la Colentina veni și Sofiana Pantas. Prea puține femei rămăseseră în București, dar și printre multe, frumusețea ei ar fi fost uimitoare. Chiar Leventis rămăsese mirat. Căci azi Sofiana nu mai era fermecătoarea gata să scoată din minți pe toți, ci o melancolie tainică și măreață învăluia firea ei. Îmbrăcămintea de mătase albastru-închisă, presărată cu diamante, se potrivea cu portul ei, și cei care o vedeau șopteau:

— O noapte de iunie – calea robilor!

Sofiana își făcuse cu măiestrie planul ei de cucerire; ținuse seamă de tot ce aflase despre Arhiu. Ipsilanti nu era un bătrân desfrânat ca Kutuzov, nu era un rob al turcilor, lacom și cinic ca Alexandru Șuțu. Ipsilanti era ieșit dintr-un neam cu gânduri mai înalte decât cele obișnuite în Fanar. Bunicul său avusese un ideal național grecesc, care se deșteptase și mai puternic în sufletul tatălui; despre el însuși țarul spusese: „Noble reveur”, când Ipsilanti, asemuind frunzele care fluturau în grădina tomnatică de la Tsarskoe-Selo cu grecii rătăcitori pe meleagurile străine, citase versurile: „Pauvre feuille desséchée, de ta tige détachée où vas-tu?” Alexandru Ipsilanti era singurul fanariot care câștigase renume de viteaz. Mintoasa grecoaică aflase ce soi de

femei întâlneau el la curtea rusească. Auzise de înrăurirea doamnei de Kründer, o mistică pasionată din Curlanda, asupra lui Alexandru I, și hotărâse să încerce armele ei cele mai bine făurite. Când Sofiana făcu cunoștința prințului, el îi ceru iertare că nu-i poate întinde decât mâna stângă, și ea-i răspunse:

— Știam că cea dreaptă ăți dat-o nemuririi.

Dar acestea fură singurele ei cuvinte de admirație către Arhiu, rostite ca dintr-o izbucnire de simțământ, pe care nu-l putuse stăpâni; după aceea se învălui într-un fel de scepticism visător, care o făcea în același timp și atrăgătoare și îndepărtată. Ipsilanti îi spuse câtă bucurie simțea, văzând-o statornică în fața primejdiei, ca o adevărată fiică a Eladei. Și ea îi răspunse, ridicând puțin frumoasele-i sprâncene arcuite:

— Numai cea dintâi moarte și cea dintâi noapte au putut înspăimânta omenirea. Din reînnoire se naște obiceiul.

Ipsilanti, răpit de frumusețea ei, și izbit de cuvintele pe care le rostea, îi zise după o scurtă tăcere:

— Kira Sofiana, însușirile domniei tale mă vor încânta totdeauna, chiar atunci când nu mă mai vor surprinde. Însă echilibrul meu filosofic s-ar clătina, dacă ar trebui să cred că privești răscoala grecilor cu un scepticism rece.

— Nu e oare și scepticismul de origină grecească? zise ea, privindu-l adânc și pătrunzător.

— O! vrei să-mi pui convingerea la încercare! strigă el, și sângele i se urcă până pe frunte.

Ea privi în jos și scutură capul. Și suspinând ușor zise:

— Vai de noi, grecii, sărmani!

— Ce vrei să zici, doamna mea? întrebă el rugător ca un copil.

— Mă gândeam la un basm străvechi, pe care eu îl cred adevărat, zise ea cu o voce care părea că vine de departe, mă gândeam la insula Atlantis, scufundată în ocean, de care povesteau preoții egipteni lui Solon, și la locuitorii ei care semănau cu zeii, și erau atât de mândri de puterea minții lor, încât au trebuit să piară. Și cred că noi, elinii, suntem urmașii acelor fii de zei, din care, poate, câțiva au scăpat, suntem un neam prea înțelept, avem o judecată prea pătrunzătoare pentru traiul paradoxal al acestui pământ, făcut din voință și neputință, din pricepere limpede și din veșnică împotrivire față de cele pricepute. Ea tăcu, dusă pe gânduri, și cu ochi pierduți, care păreau că nu văd mulțimea din sală.

— Atunci, grăi prințul pe șoptite, ca și când ar cerceta răspunsul unui oracol – atunci lupta noastră tot zadarnică este?

— Este și nu este. Și lupta aceasta ne-a fost scrisă. Moira ne-a osândit la lupte zadarnice. De ce? Numai ea știe, și Sofiana ridică cu mândrețe frumosul ei cap, pe care sclipeau diamantalele; astfel

poate se înfățișau Atlantele, când desfidau ursita.

Toată seara aceea Alexandru Ipsilanti aproape nu se despărți de Sofiana. Ea găsisese farmece pentru acest suflet exaltat și plâpând: un scepticism melancolic înveșmântat în haina basmelor grecești. Ipsilanti o privi ca pe o muză, o Pythie, o Egerie, și simțea că firea ei trebuia să mai aibă și alte fețe, de care însă nu-și dădea pe deplin seamă. Ea însă îi ascundea într-una meșteșugitele ei ispite, și azi nu-i venea greu, căci dorul ei era aiurea. Când ochii ei priveau cu jind deasupra mulțimii, căutau, într-adevăr în zadar, un cap de dac plăvan, care nu putea fi de față. Aci erau chipuri multe, niciunul însă nu i se părea Sofianeii mândru ca acela, atât de dorit al tânărului pandur. Ea zise apoi lui Leventis:

— În adunarea aceasta de războinici nu văd decât un singur ostaș.

— Și care? întrebă nedumerit Kir Gheorghe.

— Iordache Olimbianul...

— Și ceilalți ce sunt?

Cu o mișcare ușoară a genelor ei lungi, ea arată mijlocul sălii, unde frații Ipsilanti stăteau câteșitrei împreună, și zise:

— Coconașii...

El o întrerupse:

— Și coconașii pot fi eroi. La bătălia de la Dresda...

Ea însă îi tăie cuvântul:

— Vor fi eroi, dar nu sunt nici strategii, nici conducători ai unei revoluții. Iar ceilalți – îndreptându-și privirea la câțiva mavrofori – ceilalți sunt copii.

— Ah, frumoaso, zise Leventis, însă liniștit, și ferindu-se să nu atingă nicio taină de a ei, nu sunt oare și printre panduri, a căror organizare ai laudat-o adeseori, mulți care abia au ieșit din copilărie?

— Pandurii sunt feciori de panduri, răspunse ea fără să se schimbe la față, aceștia sunt fii de raiale; părinții lor, de veacuri n-au mai ținut arma în mână. Ei sunt școlari; au știință și entuziasm, dar sunt școlari, în afară de teorie nu poți aștepta nimic de la ei.

— Dar avem bărbați ca Farmache, Caravia, Pendedeka.

— Da, tigri, vulturi, oameni de pradă buni de spânzurătoare. Uită-te numai la mutrele lor. Mai ales să-i vezi lângă beizadele și mavrofori. Nenorociții tineri vor tremura înaintea lor.

— Pentru Dumnezeu, se rugă pe șoptite Leventis, căci Ipsilanti se apropia iarăși de frumoasa Sofiana, să nu-i spui LUI astfel de lucruri.

— Pare-mi-se, zise ea încet, desfidându-l cu un surâs, pare-mi-se că vrei să dai povește împărătesei Bizanțului?

Poporul bucureștean avea aproape aceeași părere ca Sofiana Pantas asupra oștirii eteriste, când văzu a doua zi, duminică, parada grecilor. Pornise de la cartierul căpitanului Farmache, unde un arhimandrit

grec sfințise steagul eterist, pe care erau zugrăvite, într-o parte, chipurile sfinților Constantin și Elena, ținând crucea, cu cuvintele:

„Prin semnul acesta vei învinge”, iar pe cealaltă parte pasărea fenix și cuvintele: „Renasc din cenușa mea”. Tânărul Aristias ținea steagul și mergea, ca purtat de nori, în capul alaiului. După dânsul veneau câteva sute de arnăuți cu sabia sumeasă. Toți cântau un psalm. Iar când numărul eteriștilor crescuse, ei începură cântecele patriotice ale lui Rhigas, până ce parada ajunsese la un maidan între Dâmbovița și o biserică. Aci se citi un Te-Deum, și ostașii descărcară nebunește atâtea focuri de pușcă încât gloanțele ropoteau pe acoperișurile bisericii și ale caselor învecinate. Asurzitoare împușcături nu încetară, până ce procesiunea nu ajunsese iarăși la cuartirul lui Farmache, care era într-o casă boierească părăsită. Steagul fu înfipt la poartă, și toți eteriștii izbucniră în strigăte de bucurie:

— Așa și la porțile Bizanțului!

Poporul bucureștean privise de aproape pe cuceritorii viitori ai Bizanțului, recunoscuse pe mulți dintre ei și făcuse asupra lor următorul cântec:

*„Ipsilanti e fertmarșal,
Pendedeka ghinerar,
Ofițerii cei mai mari,
Covrigari și plăcintari”.*

Ticăloșia acestor ofițeri se arăta în fiecare zi, la fiecare oră. Prădările arnăuților, pe care Ipsilanti făgăduise că le va pedepsi, nu numai că nu fură oprite, ci crescuseră. Tabăra Arhiului ajunsese un loc de desfrâu, semănând mai mult cu un bâlci. Negustori, mai ales ovrei și țigani, cu mărfuri și merinde prădate, îl cutreierau și chiar ziua nămieza mare, o ceată de femei pierdute, care se înmulțeau mereu; bețivii urlau, în fiecare clipă izbucneau bătăi sălbatice, așa încât iscoadele turcești își făcură treaba cu ușurință. Nimeni nu voia să fie de strajă noaptea. Sus în castel se dădea lozinca, și Arhiul rămase încredințat că toate merg strună. Dar în tabără, arnăuții batjocoreau obraznic pe aceia care ar fi vrut să-i supuie la vreo datorie ostășească. Ei ziceau că noaptea era bună de altceva, decât să te înfunzi în noroi, și că le trebuia întunericul, ca să-și agonisească, în oraș, simbria neplătită de săptămâni. „Libertate sau moarte” – lozinca eteriei – era, ziceau ei, un cuvânt frumos, dar libertatea, nu se poate cuceri de oameni morți de foame. Atunci covrigarii și plăcintării dădeau și ei din umeri și plecau pe căi răzlețe.

Arhiul afla cu atât mai puțin despre purtările tâlharilor, cu cât sub teii grădinii, la porțile castelului de la Colentina, unde tăbărau mavroforii, domnea într-adevăr și liniște și regulă. Cei patru căpitani ai batalionului, Dimitrie Șuțu, Spiridon Drakoulis, Andronikos și

Lukas, erau atât de pătrunși de sfințenia datoriei lor, și trăiau într-o atmosferă sufletească atât de înaltă și de curată, încât rămăneau neatinși de destrăbălarea dimprejurul lor, ca acei tineri osândiți de Nabucodonosor, care cântau laude Domnului în focul cuptorului ce nu-i mistuia. Tinerețele lor îi înzestraseră cu o însușire dumnezeiască: ei nu simțeau fuga timpului, pentru ei numai binele avea ființă; răul nu-l vedeau. Numele de Caravia, Farmache și Pendedeka le treceau pe la ureche fără niciun înțeles, pentru că sufletul lor avea tovărășie numai cu Pisistrates, cu Leonidas și Perikles, se credeau peripateticieni, și nu s-ar fi mirat de ar fi pășit Aristoteles lângă ei.

Dimitrie Șuțu și Drakoulis erau prieteni buni. Dimitrie, deși era născut în Fanar și înrudit de aproape cu răposatul Vodă, se trăgea dintr-o ramură a familiei Șuțu care-și zicea cu mândrie „cei sălbateci”, pentru că țineau de klefții din munții macedoneni. Drakoulis era mic la stat, avea părul bălan și ochii albaștri, se născuse în Itaka și era vesel și voinic.

A treia noapte după sosirea eteriștilor la București, amândoi tinerii se plimbau în partea dinspre miazănoapte a taberei. Vremea se îndulcise; pe cerul albastru închis luna strălucea atât de vie, încât stingea stelele. Rămurișul subțire al copacilor se-ncrucișa negru pe cerul luminos și pe oglinda heleșteului, care sclipea la poalele coastei de sub grădină. În tăcerea adâncă, ce învăluia parcul, lacul și zarea depărtată, se auzea numai câteodată lătratul câinilor din satul Colentina. Pe când tinerii se preumblau sub umbra teilor, care era doar ca o horbotă topită de pământ, crucile și hârcile de argint sclipeau pe șepcile lor și pintenii zureau ușor; ei vorbeau cu glas pe jumătate, și Dimitrie Șuțu se oprea adeseori și asculta încordat în toate părțile.

— Ce liniște e azi, zise Drakoulis, de când au plecat musafirii din castel, nu se mai aude nimic.

Șuțu nu răspunse, ci își scoase calpacul, rezemă capul de trunchiul unui tei și-și trecu mâna pe frunte.

— Ce ai? întrebă Drakoulis, privind, sub lumina lunii, mai mult mirat decât îngrijat, pe prietenul său.

— Nici eu nu știu – zise celălalt – spune-mi, crezi în presimțiri?

Drakoulis se gândi puțin și zise apoi;

— Eu n-am avut niciodată presimțiri. Dar ni se povestește de Casandra și de Tiresias...

— Ferească-ne Dumnezeu, strigă Șuțu, râzând fără voie de ifosul dăscălesc al tovarășului său. Însă dacă Casandra și Tiresias au simțit totdeauna ce simt eu în noaptea asta, tare mi-e milă de ei.

— Și ce simți? întrebă Drakoulis.

— Ceva ce-mi apasă în creier, în gât – și aci – zise el, bătându-se pe piept.

— Nu ești bolnav, Dimitrie?

— De-aș fi bolnav, nu ți-aș spune nimic, răspunse Șuțu, cu muștrare. Își puse șapca pe cap și-și strânse uniforma pe șolduri, deși aceasta, croită la Paris, părea turnată pe el. Apoi sări deodată până-n mijlocul drumului și privi de-a lungul aleii. Un mavrofor alerga spre ei.

— Suntem aci, prietene, strigă Șuțu.

Ostașul se opri și zise gâfâind:

— O ștafetă a ambasadorului rus, la Constantinopole.

Câteștrei se repeziră spre gardă, unde găsiră curierul tătar, care-și arătă hârtiile.

Dimitrie Șuțu însuși îl duse la castel.

Luminile erau stinse. Numai luna se oglindea în geamuri. Trecu mai mult timp, până ce loviturile ofițerului în poartă deșteptară un servitor, care deschise somnoros, întrebând ce se întâmplase.

— Du-mă îndată la adjutantul Lassanis, îl zori Dimitrie Șuțu.

Intrară în sala luminată de lună. Casa mirosea a vin, a mâncări și a lumânări stinse, căci, sus, ușile saloanelor erau deschise.

Domnul adjutant se trezi și mai anevoie, și apoi înțelese cu multă greutate de ce pricină era vorbă.

Șezând pe marginea patului, Lassanis căsca neconținut și zise printre căscături:

— Prințule dragă, nu vezi că vii prea târziu – de ce n-ai fost la sindrofie? – ce femei frumoase – și chicotea amețit, dar am uitat că ești pustnic – iartă-mă, iartă-mă.

Șuțu își mușcă buzele.

— Lassanis, strigă el, înțelege-mă odată: a venit un lipcan de la Constantinopole.

— Să-i facă un pat. E timp și mâine, și încercând să se culce: iartă-mă, prințule dragă.

Tânărul mavrofor îi puse mâna pe umăr:

— Desigur că hârtia ne aduce știri de seamă și grăbite, căci ștafeta a călărit și noaptea. În timp de război fiecare ceas are mare preț.

Asprimea vocii lui Dimitrie trezise în sfârșit pe adjutant.

— Prințule dragă, ești un spartan cu care nu e bine de trăit, oftă el – se sculă, se îndreptă șovăitor spre un lighean de argint și își băgă capul creț în apă. Iar pe când își freca obrazul cu un ștergar cusut cu fir, zise, în sfârșit, treaz: Cum să nu fiu obosit de ziua frământată ce am avut-o ieri. Am izbutit să aduc înaintea Arhiului pe căpitanul Sava, care se arătase până acum nehotărât și bănuitor și se închisese în Mitropolie și l-am făcut să se lege cu jurământ. Lassanis se îmbracă acuma. După cât se pare e pestriț la mațe, un slugoi al lui Calimaki, pe care Poarta l-a ales Domn, dar care nu îndrăznește să vie. Și acuma, te rog, dă-mi hârtiile, prințule.

— Căpitane, îl îndreptă în sfârșit Șuțu cu un surăs ușor, înmânându-i un pachet pecetluit.

— O, iartă-mă – căpitane, zise Lassanis, în care se deșteptase din nou curteanul, și se închină ușor. Îmi faci desigur plăcere, căpitane, să mă aștepți, mă întorc numaidecât – tot nu dormim nici unul, nici altul – și de mai multe zile doresc să vorbesc cu dumneata de lucruri importante. Deși ești tânăr, căpitane, eu totuși pun preț pe judecata dumitale, iar de pe pragul ușii se mai învârti, guraliv: Sunt silit să scol din somn pe Măria Sa. Ce vrei, suntem cu toții în slujba unei cauze sfinte, și în sfârșit, plecă după chemările acestei slujbe.

Dar nu fu nevoie să-l scoale pe Alexandru Ipsilanti. De două ceasuri Arhiul, rezemat de fereastra deschisă, visa și privea afară în noaptea luminoasă. Dar nu visa Elada, ci o visa pe Sofiana Pantas, care fusese și azi la serbare, la Colentina. Pentru a o suta oară el își reamintea cuvintele și privirile ei, căutând în ele dovada că dragostea lui era primită. Arhiul iubea cu focul și înduioșarea unui tânăr de optsprezece ani.

Dar deși Ipsilanti nu dormea, Lassanis nu se întoarse repede, precum făgăduise lui Dimitrie Șuțu, și tânărul ofițer, care uitase, cu venirea ștafetei, cât de greu îi era sufletul, simți iarăși neliniștea care-l strângea de gât. Se plimba neîncetat prin sală. Servitorul se dusesese să se culce și luase tătarul cu dânsul. În casă era tăcere. Pe nesimțite, dungile și petele de lumină argintie, zugrăvite de lună, alunecau, preschimbându-și izvoadele pe podeală și pe perete.

În sfârșit, un pas grăbit se auzi în catul de sus, Lassanis coborî scara și, zărind pe Dimitrie, se aruncă în brațele lui strigând isteric:

— Suntem pierduți, pierduți! Încercarea noastră e o nebulie. Glasul lui răsună în casa tăcută.

— Lassanis, nu aci, zise Șuțu răstit, desprinsе brațele celui alt cu tărie, îl împinse în odaia lui, închise ușa și zise: Acuma poți să vorbești.

Adjutantul tipă:

— Știi dumneata ce a adus ștafeta? Oare știrea sosirii grabnice a ajutorului rusesc, pe care ne tot biziim? Ți-ai găsit! Ne-a adus nemulțumirea rusească. Așa-i, dragul meu, cea mai desăvârșită nemulțumire. Faptele samavolnice ale lui Ipsilanti l-au revoltat pe țar. Prințul și frații lui sunt șterși de pe cadrele armatei rusești. E o catastrofă fără seamăn, și adjutantul se aruncă pe pat plângând.

În sufletul lui Șuțu se făcu o tainică preschimbare. Ochii săi străluceau, pieptul i se lăți, un oftat adânc de ușurare trecu printre buzele lui.

— Spune prințului, zise el, să-și aducă aminte de cuvintele rostite pe patul de moarte de către tatăl său: „Nu uitați că Elada, spre a dobândi libertatea, nu trebuie să se razeme decât numai pe puterile

ei". Spune-i că toți mavroforii cunosc acele cuvinte și cred în ele. Bineînțeles, ce mi-ai împărtășit rămâne o taină între dumneata și mine, până ni se poruncește altfel. Și tânărul plecă.

Lassanis se ridică și privi câțva timp ușa pe care ieșise Dimitrie Șuțu. Pe urmă se îndreptă către un dulap, scoase o sticlă din cele multe care erau acolo și bău din ea fără pahar, turnând pe gât vinul grecesc gros ca untdelemnul. Apoi se pieptănă și se întoarse la Ipsilanti.

Prințul era tot rezemat de fereastră, privea țință în zarea luminată de lună, ținând în mâna stângă, care atârna ca sleită de putere, scrisoarea care-i adusese știri atât de zdrobitoare. Întorcând capul spre Lassanis, el îi zise obosit:

— Ce vrei, oamenii cinstiți sunt fără arme față cu trădarea. Lumea are să spuie că am fost prea încrezător. Lasă să spuie. M-aș fi temut să comit crima de „Lèse-majesté”, dacă nu mă încredeam în cuvântul pe care mi l-a dat împăratul, că Rusia va sprijini o răscoală în Elada.

— Destul, Măria Ta, strigă atunci Lassanis, întinzând mâna dreaptă într-o mișcare dramatică și prefăcând cu măiestrie pe tânărul Dimitrie Șuțu. Binevoiește, Măria Ta, să te gândești la cuvintele rostite, pe patul de moarte, de prealuminatul părinte al Măriei Tale: „Nu uitați că Elada, spre a dobândi libertatea, trebuie să se rezeme numai pe puterile ei”. Fiecare elin, Ipsilotate, cunoaște aceste cuvinte și crede în ele.

Ipsilanti tresări.

— Lassanis, frate, strigă el, dar vocea i se înecă, aruncă scrisoarea, îmbrățișă pe adjutantul său cu brațul stâng și-l strânse la piept.

— Stăpâne – luceafărul meu, căpitanul meu – șopti Lassanis, și sărută mână dreaptă a Arhiului.

Ipsilanti se plimba furtunos prin odaie. Din adâncimile tulburării și oboselii sufletești, el se ridică deodată la culmea entuziasmului. Rosti cuvinte mari despre nemuirea Eladei, mulțumea zeilor că îngăduiau grecilor să arate lumii pentru a doua oară un Termopile.

Lassanis ridică în sfârșit scrisoare de la pământ.

Și prințul strigă:

— Să răspundem. Numaidecât. Aprinde, Lassanis.

Lassanis aprinse lumânările din candelabrele de argint, și amândoi se așezară la lucru. Ei cercetară frază cu frază, scrisoarea lui Capo d'Istria, venită prin Constantinopole, unde ambasadorul rusesc o arătase Înaltei Porți, și muștrările, care, la citirea cea dintâi, doborâseră pe Ipsilanti, deșteptau acumă împotrivirea sa. El răspunse întocmai după tipicul scrisorii rusești, păstrând forma cea mai politicoasă, dar felul cum primea sfaturile și poruncile era o respingere categorică.

Când scrisoarea fu în sfârșit isprăvită, se lumina de ziuă.

Ipsilanti era alb ca ceara, ochii săi albaștri însă scânteiau războinic. Pe când Lassanis ieșea, el îl chemă înapoi și zise:

— Apropo, vreau să văd în sfârșit mâine pe acest Tudor Vladimirescu. Mi s-a spus că s-a mutat la mănăstirea Cotroceni și eu i-am dat patruzeci și opt de ore pentru acest scop. Acuma însă să vină.

— Poruncă, Măria Ta, zise Lassanis, și intrând iarăși după ce ieșise: Iartă-mă, Măria Ta, că îndrăznesc să-ți aduc aminte: mâine e zi de plată pentru oștire.

— Desigur, amice, zise Ipsilanti, plătește.

Și Lassanis, după ce mai băuse din vinurile Ghiculeștilor, se întindea în pat și socotea: „Câtă vreme vor fi bani în sfânta visterie a Eteriei, n-am să fiu eu măgarul care înăbușește entuziasmul tânărului de sus”. Căci acești bani nu ajungeau decât în teorie în mâinile soldaților. În practică ei se opreau în buzunarele adjutantului Lassanis.

Pandurii se şănţuiau la Cotroceni. Tudor Vladimirescu nu le dădea răgaz să meargă în oraş. Toţi trebuiau să muncească, sau să facă exerciţii militareşti. El însuşi stătea la toate de faţă. Nici el nu mai fusese în Bucureşti, cu toate rugăciunile episcopului de Argeş, a cărui butcă se vedea de două sau de trei ori pe zi, trecând Dâmboviţa şi urcând cu greu dealul împădurit spre mânăstire. Ilarion nu izbutise să aducă pe slugerul Tudor la Ipsilanti, nici să înduplece pe boierii înfuriaţi de încăpăţânarea „harnicului parucic”, să meargă ei la Cotroceni. Dar, în sfârşit, el găsi iarăşi cuvântul potrivit ca să-l îmbuneze pe prietenul său.

El se duse să-l caute pe Tudor Vladimirescu tocmai unde oamenii săpau şanţurile. Caleaşa nu putea răzbi prin pământul răscolit şi înmuiat de ploi, şi episcopul respinse râzând pe pandurii gata să-l ridice în braţe; el se încăpăţână să meargă pe jos, prin noroaie, până acolo unde Domnul Tudor şedea călare. Anterul lui preoţesc era jalnic de privit. Episcopul îşi ştergea fruntea, căci umblatul prin mocirle fusese greu de tot, iar când Vladimirescu vru să-i zică cât îi părea de rău, Ilarion îi tăie vorba:

— Ți-e milă de vestmintele mele, dar de sufletul meu ba.

— Cum asta? întrebă celălalt mirat.

— Îndărătnicia ta mi-a băgat sufletul în noroiul zavistiilor, care e mai adânc decât acesta; şi nici nu-mi întinzi măcar o mână de ajutor. Treaba mea cum m-oi descurca cu ciocoi şi cu greul de la Colentina, care mereu trimite la mine.

Domnul Tudor sări de pe cal.

— Încalecă, preasfinte, porunci el. Ilarion scutură capul.

— Nu încalec, până nu răspunzi la întrebarea mea. Cunoşti, nu-i așa, fiecare palmă din şanţurile tale? Nu te mulțumești cu ce-ți spune căpitanul Oarcă; face mai mult ce vezi cu ochii decât toate deslușirile celorlalți. Nu crezi tu oare că tot astfel trebuie să-ți cunoști dușmanii și să nu te mulțumești cu ce-ți spun eu sau alții?

— Încalecă, zise domnul Tudor, mergem amândoi la Colentina.

Ipsilanti primi pe Vladimirescu şi pe episcop cu multă bunăvoie. El zise:

— Mă bucur să salut pe căpetenia pandurilor, care pentru purtarea sa vitejească a primit de la tatăl meu rangul de sluger şi de la împăratul Rusiei ordinul Sfântului Vladimir.

Ilarion tălmăci această cuvântare; așa hotărâse Domnul Tudor, care nu vroia să vorbească grecește.

Dar deoarece el se închină în tăcere şi nu răspunse măgulirii, care-i arată totodată locul său, Ipsilanti urmă, după ce pofti musafirilor să şadă:

— Planurile mele și scopul ridicării mele sunt pe deplin cunoscute slugerului prin proclamațiile ce le-am dat și prin comunicările făcute de doctorul Christaris, de căpitanul Iordache și de secretarul consulatului rusesc. La rândul meu sunt luminat asupra aspirațiilor poporului dac. Și pentru că acest popor are aceeași dorință să scape de jugul turcesc ca și poporul elin, eu aștept ca pandurii să stea ca frați alături de eteriști în timpul luptei.

Răspunsul fu:

— Popoarele amândouă luptă pentru slobozenie, dar nu împotriva aceluiași dușman. Dușmanul românilor e catahrisisul prin care domnii străini și boierii stricați au nenorocit țara. Sultanul cunoaște păsurile noastre; de la dânsul așteptăm ajutor. Nici câmpul de luptă nu e același pentru amândouă neamurile. Al domniei voastre e dincolo de Dunăre. Nu încap două săbii într-o teacă.

Mirarea Arhiului crescuse la fiecare cuvânt pe care-l traducea Ilarion. Acest om de rând îndrăznește să-l alunge pe el, Alexandru Ipsilanti, dintr-o țară unde domniseră strămoșii săi.

Începu cu oarecare mândrie:

— Parucicul...

Dar Tudor Vladimirescu îi tăie cuvântul, întorcându-se cu tărie către episcop:

— Spune-i că nu mai sunt parucic. Spune-i că contele Capo d'Istria, în scrisoarea sa către Pini, în care arată nemulțumirea sa față de răscoala poporului românesc, mi-a trimes vorbă că țarul mi-a luat rangul de parucic și dreptul de a purta ordinul Sfântului Vladimir. Spune-i deci că n-ar fi spre binele Eteriei să caute tovărășia mea, mai ales dacă e adevărat că țarul are de gând să sprijine pe greci.

Prințul nu știa ce să creadă despre acest om, al cărui seamăn nu-l mai întâlnise până acum; era uimit de purtarea lui puțin diplomatică și în afară de orice convenție, ca și de nepăsarea cu care Tudor Vladimirescu primea dizgrația țarului, servindu-se de ea ca de un argument bine venit împotriva unei alianțe cu Eteria. Inima lui Alexandru Ipsilanti îngheța la gândul că el era silit să tăinuiască pierderea prieteniei rusești, și totodată mândria lui grecească era rănită de semeția „țaranului valah”; se așteptase să-l găsească supus și smerit, sau cel mult ahtiat de bani și de vază, ca bim-bașa Sava.

Ipsilanti își arată supărarea printr-o tăcere mai lungă care nu-l mișcă nicidecum pe Tudor Vladimirescu; apoi Arhiul întreabă cu răceală:

— Pot afla de ce slugerul a făcut jurământul eteriștilor?

— Pentru a se ține de el, îndată ce elinii vor fi părăsit această țară. De altminterlea nu mi-am călcat jurământul, căci n-am făcut împotriva lor cu dușmănie.

— Și împotriva cui, urmă Ipsilanti din ce în ce mai aspru, s-a

răsculat poporul dac, dacă nu s-a ridicat nici împotriva turcilor, nici pentru elini, dar nici pentru turci și împotriva elinilor?

— Împotriva ticăloșiei, tună Domnul Tudor, sculându-se deodată de pe scaun.

Și prințul se sculă tot atât de repede, căci acest valah nu se sfia, pesemne, să curme ședința după bunul său plac.

— Îmi pare rău, zise Ipsilanti pe franțuzește, rostindu-se numai către episcop, că nu ne-am putut înțelege astăzi. Mă bizui însă pe înțelepciunea și pe pătrunderea politică a sfinției tale, pe care Domnul de Pini o prețuia și el.

Episcopul îl încredință că va face tot ce-i va sta în putere, ceea ce nu-l lega întru nimic, și se despărțiră cu o politeță rece.

Ipsilanti, foarte turburat, deschise apoi ușa unei camere de alături, unde Lassanis și Leventis avură abia timp să sară de la gura broaștei.

— Cine e acest mojić, strigă beizadeaua, pe care boierii l-au lăsat să se înalțe deasupra capetelor lor? Și acum se vede că eu trebuie să-i tai nasul. Și cu această întorsătură, cu acest năstăv retoric el dobândi iarăși echilibrul său sufletesc și purtarea lui Tudor Vladimirescu nu-l mai încurca, ci porunci să se cheme sfatul ostășesc, hotărî plecarea în curând la Târgoviște, ceru generalilor săi să supravegheze de aproape pe sluger și trimise vorbă boierilor să-l înduplece pe capul pandurilor să pornească la Pitești.

După ce dădu aceste porunci categorice, Alexandru Ipsilanti plecă să se îmbrace, căci peste un ceas trebuia să meargă la biserica Izvorul Tămăduirii, în al cărei chioșc turcesc agaua Pantas îl poftise la sindrofie.

Dar înaintea plecării prințului, Gheorghe Leventis își chemă repede trăsura și zbură la kira Sofiana.

Ea nu vroi să-l primească, trimițându-i vorbă că se îmbracă.

El îi trimise un răvășel cu cuvintele: „T.V. a fost la Colentina”.

Atunci ea îl chemă și dădu afară slujnicele.

Leventis văzu că nu trebuia să lungească vorba. Din pricini necunoscute lui, simțea că-l amenință o primejdie, căci ochii Sofianei jucau neliniștiți, și mâinile îi erau reci.

În câteva cuvinte scurte îi povesti împotrivirea aspră a lui Tudor Vladimirescu, ceea ce era cu atât mai rău pentru Eterie, cu cât Tudor trebuia să se fi înțeles cu turcii. Arhiul luase dispoziții generale, și încredințase sfatului ostășesc îndeplinirea lor; însă sfatul ostășesc se alcătua precum prea bine zisese Sofiana deunăzi, din fel de fel de lighioane, care, îndată ce prințul ieșea din odaie, nu știau alta, decât să propuie uciderea slugerului. Atunci Christaris – care acuma era și el general – privise cu deznădăjduire în ochii lui Iordache. Se gândea desigur că voia iarăși să-i ceară lui vindecarea pe veci a slugerului. Iordache însă respinse planul, zicând că Vladimirescu era foarte bine

păzit și că moartea lui ar întârâta pe panduri. Atunci Lassanis, care când era treaz numai prost nu era, întrebă dacă acest sluger Tudor n-ar fi având niciun cusur, și dacă nu i s-ar putea întinde o cursă fie prin bani, prin vin sau prin femei. Și iarăși Iordache zise nu, la toate, cu asprime. „E ostaș”, adăugase acest sfânt ciudat. Firește din „esprit de corps”...

— Destul, tipă Sofiana, aruncând brațele în sus, cu o mișcare obișnuită ei, când o apucau nevricalele. Vorbește pe șleau. Ce vrei?

— Un sfat, ca de obicei, Vasilisa. De nu vede nimeni cusurul zalelor, dumneata îl vezi limpede. Spune, prin ce putem să-l prindem pe Tudor?

— Eidadé! Prin virtutea sa! strigă ea râzând cu hohot. De e fără păcate, nu-l poți doborî decât prin virtute.

Leventis o privi cu nedumerire.

— Ce prost ești, urmă ea, ce cere un om cinstit de la oamenii săi? Tot cinste. Și dacă-i ajutam pe ei s-o piardă? Atunci el spânzură pe credincioșii săi, sau îi împușcă, sau le taie capetele și le umple cu paie, precum se zice că ar face sfântul vostru de la Cotroceni. Și după ce vor fi spânzurați mulți din ai săi, vor rămâne puțini. Și dacă taie mulți, cei rămași nu-i vor săruta mâna pentru asta, ci-l vor urî. Iar dacă-l urăsc, s-a isprăvit cu el. Răse iarăși, și dinții ei sclipeau cu cruzime.

Leventis era cât p-aci să se arunce la picioarele ei, cu un strigăt de admirație, dar ea îi dădu cu piciorul.

Apoi femeia izbucni în lacrimi, plângând amar și nestăpânit. Căci de astă dată, cu toată înțelepciunea ei și cu toată istețimea vestitei țigănci Radovanca, Sofiana nu izbutise nici măcar să se apropie de Ion Urdăreanu pandurul.

Boierii aflând că Domnul Tudor fusese la Ipsilanti, deși nu știau ce se petrecuse acolo, hotărâseră să intre iarăși în vorbă cu slugerul. Ei urmară chemării lui Ilarion și se duseră la Cotroceni la sfeștania taberii pandurilor.

Înspre oraș, mânăstirea era înconjurată de o pădure deasă, care se deschidea spre miazănoapte și apus. Și acolo se afla tabăra. În mijlocul ei era făcut un altar dintr-o masă acoperită cu țesături și cusături scumpe, din comorile mânăstirii, sfintele cărți legate în argint sclipeau între sfeșnicele de aur, pe care lumânările ardeau liniștite, căci aerul însoțit era nemișcat, și bolta albastră era fără nori.

Episcopul de Argeș stătea la altar; deși trupul său era slab și prizărit, era înzestrat cu darul autorității, când citea slujba, îmbrăcat în odăjdiile muiate în fir. Vocea lui limpede purta departe cadențele lungi ale cântecelor. Miile de oameni care îl ascultau înțelegeau fiecare cuvânt, căci Ilarion cânta românește, nu grecește.

În fața lui stătea Domnul Tudor; el asculta slujba evlavios și

întunecat, aruncând câteodată o privire spre boierii adunați la dreapta sa.

Aceștia se stăpâneau, ca să nu se citească pe fețele lor cât de îngrijorați erau; dar se gândeau mereu că Vladimirescu voise să le taie capetele, și căutau la pandurii cei albi, care-i încercuiau, cu alte simțiri decât căutaseră la ierolohiții negri de sub teii din Colentina.

Nici nu le trecea prin minte să facă ca în tabăra grecească reflecții asupra însușirilor pandurilor, asupra bărbăției și mândriei lor, care nu erau dobândite nici printr-o disciplină aspră, nici printr-o cultură aleasă, ci erau firești fiecărui oltean. Căci boierii aveau o spoială de cultură grecească, dar nicio antologie nu le deslușise frumusețea neaoșe românească. De aceea, se temeau de mulțimea acestor „țărani proști”, și teama lor crescuse când, după slujbă, în bubuitul tunurilor și în sunetele clopotelor, ei părăsiră tabăra, trecură prin rândurile dese ale pandurilor de-a lungul zidului mănăstirii și intrară în curte. Companii întregi stăteau de pază la ambele porți joase și boltite ale zidurilor dinafară și dinăuntru. Trei tunuri erau așezate lângă biserică, prin care se afla și cel mare turcesc, scos din mlaștină de la Țânțăreni. Aci era lagărul artileriei. Posturi îndoite străjuiau la frumoasa scară de piatră cioplită, care, în colțul stâng al clădirii, ducea la arhondaric, unde locuia Domnul Tudor. Iar cei mai mândri dintre panduri erau postați sus pe cerdac. Chiar boierii se mirau de doi dintre ei, la ușa sălii de primire.

— Parcă sunt arhangheli, zise unul.

— Ziua și noaptea, zise altul.

Ion Urdăreanu era cel asemănat cu ziua. Pletele lui păreau țesute din lumina soarelui. Purta portul alb oltenesc cu găitane negre; la brâu îi scânteiau pistoalele, de umăr îi atârna flinta lungă lucrată în sedef. Și privirea i-era luminoasă, căci printre multele știri sosite în fiecare zi la Cotroceni, venise și știrea că boierii de la Benești ajunseseră cu bine la Sibiu. Cel care adusese vestea povestise despre voinicia fetelor și pomenise mai ales pe una dintre ele, mândra Safta Poenaru, „panduroaica”, cum o porecliseră tovarășii ei.

Ene Enescu era cel care înfățișa noaptea. Purta haine închise, o zeghe neagră, cusută cu albastru. Întunecați îi erau ochii sub sprâncenele îmbinate; buzele sale tăcute păreau strânse de o durere tainică. Pentru dânsul nu puteau fi știri bune. Văzuse într-adevăr pe o rudă a lui, care sosise de câteva săptămâni de la Pitești, și venise cu boierii la Cotroceni. Dar acesta îi spusese că boierul Radu Enescu era tot bolnav, iar despre altcineva Ene nu întrebase.

După ce boierii se așezară pe divanele din arhondaric, Domnul Tudor, care stătea în picioare lângă o masă acoperită cu teancuri de hârtii, înștiință, scurt și repede, că îi chemase ca să se înțeleagă cu ei asupra a trei puncte:

— Măine vă voi trimite la Divan toate aceste hârtii, rapoarte, jălbi și plângeri din țară, la care veți răspunde în douăzeci și patru de ore. Iar în douăsprezece ore vor pleca ștafetele către pașaua de la Giurgiu, cu o petiție înjghebată în înțelesul arz-magzarului nostru celui dintâi către sultan, și prin care vom cere trimiterea la București a unui om de încredere, care să cumpănească și să cerceteze la fața locului dorințele Adunării norodului. Alte ștafete sunt gata să plece la Silistra, ca să ducă pașalei încredințarea înțelegerii scrise, pe care episcopul de Argeș v-a cerut-o ieri în numele meu, și care deci trebuie, înainte de seară, să fie iscălită. Pitarul Iancu Jianu vrea să dea chiar dânsul scrisoarea în mâna pașalei. Iar Divanul poate să aleagă și el un sol. Apoi domnul Udritzky m-a înputernicit să vă spun că printr-un răvaș de la Constantinopole Rusia își arată nemulțumirea cu Eteria și a hotărât să nu-i dea câtuși de puțin ajutor. E deci mare nevoie ca poporul românesc să scape de greci cât de repede și să-i înduplece să părăsească Țările dunărene, unde nu pot aduce decât cele mai groaznice încurcături.

Aci, la Cotroceni, în cetățuia pandurilor, boierii, deși scârbiți de felul cum le poruncea acest sluger chiar numărul ceasurilor, în care trebuiau isprăvite lucrările, nu îndrăzneau să i se împotrivească. De altminterlea, Domnul Tudor, vădit, nu aștepta niciun răspuns, ci le întinse pentru iscălire petiția către pașaua de la Giurgiu. Boierii se uitară la cel dintâi dintre ei, înaintea căruia se pusese hârtia, și când acesta luă pana de gâscă și iscăli, toți se grăbiră să-i urmeze pilda. Domnul Tudor iscăli cel din urmă: „Comandirul Adunării Norodului”.

Apoi boierii se sculară în grabă, căci mureau de nerăbdare să vorbească între ei de supărarea țarului împotriva Eteriei. Cei mai mulți o credeau plăsmuită de Ilarion, ca să depărteze pe boieri de Ipsilanti. Erau scorniri de ale episcopului pentru pretendentul său la domnie. Acuma ședea chiar la dânsul, la Cotroceni, și boierii oftau:

— Sfinte doamne, ce stare de anarhie.

Iar Tudor Vladimirescu simțea acea stare de anarhie mai adânc, cu mai multă amărăciune decât boierii, căci nu o resimțea pentru interesele sale personale, inima lui, ca aceea a unui adevărat domnitor, sângera pentru toată țara. Dar mijloacele, pe care le întrebuinta ca să stăvilească răul, erau îngrozitoare. Printre panduri umbla zvonul despre „garda uciderii”, întocmită în taină de Domnul Tudor și comandată de voinicul Chiriac Popescu, un sârb ales de Hagi Prodan. Nu se știa anume care dintre panduri făceau slujbă în această gardă, se cunoșteau numai pedepsele de moarte date de ei.

Și pedepsele se înmulțeau zi cu zi, fie că Domnul Tudor osândeă oamenii în provincie ca urmare la plângerile sosite, fie că tăia pe cei vinovați, de câte ori îi putea prinde, chiar el, la Cotroceni.

Părea că duhul necuratului intrase mai ales în București. Se

petreceau omoruri și furturi. Nicio femeie nu era sigură pe stradă, iar în curțile boierești părăsite se încuibaseră acelea de care nu scapă niciun bărbat. Acolo se lățise jocul de cărți și nesfârșite chefuri în pivnițele sparte.

Doi panduri prinși în una din acele case fură spânzurați după porunca Domnului Tudor, înainte ca Ilarion să-l fi putut opri.

Azi, după ce Vladimirescu petrecuse până-n cerdac pe boieri, Petre Poenaru, grămaticul său, îl rugă să ocrotească și să ajute pe Gheorghe Lazăr, în școala căruia fusese dascăl. Unul din slujbașii care însoțiseră pe boieri îi spusese că niște zaverгии trăseseră focuri asupra lui Lazăr, pe când acesta făcea măsurători în grădina sa de la Sfântul Sava.

Domnul Tudor răsufla mânios. Căuta cu ochii împrejurul său, și văzând pe tânărul Dumitru Jianu, zise:

— Du-te în oraș, întreabă de Gheorghe Lazăr și adu-l la Cotroceni. E mai bine să stea aci cu noi. Să te însoțească un pandur, și să ducă un cal pentru Lazăr. Să vă feriți de gâlceavă și să nu vă opriți nicăieri.

Dumitru Jianu, pe când se scobora spre oraș, prin pădure, începu deodată să cânte:

„Când aud cucul cântând, și mierlița fluierând,
Nu mai sunt om pe pământ”.

— Cânti, domnișorule, oftă pandurul de lângă el.

— Apoi nu vezi că e primăvară? răspunse voios Dumitru.

— Păi, de aia. Ar trebui să stăm la plug. De-or fi copiii flămânzi nu le dă cucul de mâncare. Acu o săptămână era încă zăpadă pe câmp. Acuma de o da Dumnezeu să punem odată mâna pe vreun dușman. Atunci...

Atunci cântecul cucului sună atât de tare și atât de aproape, încât tăie vorba tânărului. Dumitru râse cu poftă, și începu iarăși să cânte, căci și el era tânăr ca primăvara.

Frunzișul cel nou împodobeja stejarii ca o lumină verde; prin așternutul ruginiu al frunzelor uscate răsăreau brebeneii vineți, albi și profirii, ghiociei, asemenea unor stropi de argint, și stelutele albastre ale viorelelor; și din când în când mireasma micșuneelelor plutea prin aer până la călăreți. Mai la vale se iveau printre stejari plopii argintii, iar în apropierea apei creșteau sălcii pletoase; din când în când orăcăitul unei broaște răzlețe se amesteca cu viersul cucului și al cintezoilor, căci aci sub copaci erau bălți și mocirle, iar drumul ridicat, deși umblat, era adeseori desfundat.

De pe podul înalt de lemn peste Dâmbovița se vedea orașul gătit de primăvară, sau mai bine zis nu se vedea, căci de-abia se zăreau, deasupra pomilor înverziți sau ninși de flori, turlele bisericilor. Peste noapte, caișii, ale căror ramuri fuseseră însolzite de muguri roșiatici, se acoperiseră cu spuma albă a florilor. În fiecare stradă, în fiecare

curte, pe fiecare gard era belșug de frumusețe. Pe deasupra ulicioarelor și fundăturilor murdare se arcuia bolta însoțită a copacilor; lumina curgea aurie prin maramele verzi ale sălciilor, peste crucile strâmbe, care răsăreau din iarba lucioasă împrejurul bisericilor. Și peste tot păsările se desfătau în cântece.

Pandurii nu întâlneau decât puțini trecători.

Când descălecară în curtea mănăstirii Sfântul Sava, la grădinița în fundul căreia se afla locuința lui Gheorghe Lazăr, văzură un lucru ciudat.

Lazăr ședea istovit pe o bancă, lângă el era un boier înalt și uscățiv, cu un pistol în mână, iar înaintea lor un ȕigan fioros păzea doi tineri, care se uitau în jos cu o căutătură plină de răutate.

Se auzea de departe vocea mânioasă a boierului; iar când zări pe cei doi călăreți, puse mâna pe umărul lui Lazăr și zise voios:

— Dascăle, iată că vin panduri de-ai Domnului Tudor. Lazăr ridică ochii, era palid la față, hainele lui negre, sărăcicioase, erau mânjite de nisip și de praf. El îngână turburat:

— Bine, bine, dă drumul copiilor acuma.

— Să dau drumul copiilor? strigă boierul înfuriat, știți voi, frați panduri, cine sunt „copiii” ăștia? Lazăr încercă în zadar să-l oprească ridicând mâna. Să vă spun. Mișeii ăștia, pe vremuri mai bune, când școala de la Sfântul Sava era deschisă, au avut norocul să fie învățăceii acestui dascăl drept și bun. Și azi l-au călcat, l-au legat, l-au bătut și i-au cerut comori și giuvaericele. Slavă domnului, care a făcut să viu tocmai atunci la prietenul meu. Pui de năpărcă! răcni boierul la tinerii tâlhari, pe când ȕiganul își arăta dinții, rostogolindu-și ochii către stăpânul său în așteptarea poruncii să stingă băieții în bătai.

Lazăr atunci se rugă de el aproape plângând:

— Lasă, prietene Tell. Te rog, dă-le drumul.

— Am să-i dau judecății! strigă Tell.

— Lasă-i, lasă-i! Mă omori pe mine. Lasă-i să plece.

Tell dădea din cap, dar apoi ȕipă:

— Afară, ticăloșilor. Să nu mai dau ochi cu voi, dacă vă e dragă viața.

Băieții fugiră ca iepurii.

— Doamne Dumnezeule, cum le-aș fi rupt urechile, strigă Dumitru Jianu.

Gheorghe Lazăr izbucni într-un plâns cu hohote.

— Dascăle, zise duios tânărul Jianu. Domnul Tudor te roagă să poștești până la Domnia Sa.

Lazăr își frângea mâinile și se văieta:

— Mie să-mi zici dascăl? Eu să fiu dascăl? După rod se cunoaște pomul, după școlar dascălul. Mi-ați văzut școlarii, vocea i se înecă, și lacrimile îi curgeau șiroaie pe obraz.

— Cum să fii de vină de mișelia lor? strigă Dumitru.

— Tinere, tinere, oftă Lazăr. Mântuitorul a zis: De-ați avea credință cât un grăunte de muștar, ați muta munții. Credința mea n-a ajuns nici să ducă pe copiii ăștia pe calea cea bună.

— Ai uitat, îl întrerupse boierul Tell, câte alte suflete ai luminat și îndreptat.

— Dascăle, zise Dumitru gânditor, nu te supăra, dacă te întreb, de n-ar trebui să-ți duci neizbânda cum și-a dus Domnul Hristos crucea?

Gheorghe Lazăr se ridică, și trecându-și mâna peste şuvițele de păr care-i atârnav pe frunte:

— Dar-ar Dumnezeu, zise el încet, pe când i se lumina fața, să mai am eu parte de un școlar ca tine, care, întrebându-mă, mi-ar arăta calea cea dreaptă cu puterea tânără a sufletului său. Ai dreptate, nici umilinta, nici pocăință nu trebuie împinse prea departe, căci atuncea duc la semeție. Și cum îți zice ție, pandurile, care știi să gândești creștinește?

Dumitru se roși și-și spuse numele.

— Nu mă mir că ești din neamul Jienilor, zise Lazăr.

Tânărul îl pofti încă o dată să vie la Domnul Tudor, și dascălul intră în casă ca să se primenească.

Prietenul său Tell privi după el cu înduioșare:

— Are inimă de copil, zise el, când plânge, când râde. O rază de soare, o vorbă bună, o floare sunt de ajuns ca să-l alinte și să-l facă să uite amărăciunile vieții.

Dumitru întrebă dacă era adevărat că niște zaverгии trăseseră focuri asupra lui.

— E adevărat, oftă Tell, orașul s-a prefăcut în vizuină de ucigași. Eu nu-l mai las singur aici, în curtea asta pustiiță. Îl iau acasă la mine.

— Cred că-l oprește Domnul Tudor la Cotroceni, zise Dumitru.

Iar Tell se arată turburat și îngrijat de acest răspuns.

— Am văzut, zise el, că ai și minte și inimă, de aceea am să-ți vorbesc limpede. Gheorghe Lazăr e bolnav și are nevoie de îngrijire. Nervii săi sunt zdruncinați, căci s-a luptat din greu pentru credința sa și pentru visurile sale înalte. Deși s-a bucurat de ridicarea Domnului Tudor, deși a pregătit la aceasta pe școlarii săi, totuși a fost adânc izbit de închiderea școalei sale, care nu era de ocolit. Și vei vedea, tinere, câtă încredere am în tine, când ți-oi spune că de când nu mai are de lucru, și de când i s-a prilejuit să-l părăsească mulți dintre proteguitorii săi, pe care credea că se poate bizui și ca patrioți, l-au apucat un fel de deznădejde – de neputință – boierul Tell scotea cu greu cuvintele; el oftă: Ei, Doamne, nu pot să ascund adevărul, căci e nevoie să-l spui Domnului Tudor. Iată ce e: bietul Lazăr caută să înece în vin gândurile sale negre. De aceea, locul lui nu e în tabără, căci de... nute poți aștepta ca pandurii să fie sfinți, deoarece, de ar fi

sfinți, n-ar fi panduri, nu-i așa? Dar acest ardelean e un sfânt, deși îl ispitește acuma necuratul cu duhul deznădejdiei. E un sfânt pentru că ne-a învățat ce e mai sfânt în cer și pe pământ: iubirea pentru tot ce e bun și frumos. Și acuma e datoria noastră, în aceste timpuri grele, să-l păzim și să-l ocrotim.

— Am înțeles, boierule, zise Dumitru.

— Atunci, zise Tell cu glas ridicat, căci Lazăr ieșise din casă, mă încred în Domnia-ta, căpitane. Mi-l aduci pe dascăl acasă, și-i desluși amănunțit unde ședea.

În curte la Cotroceni, când tunarii zăriră pe Gheorghe Lazăr, ziseră bucuș:

— Iată vine neamțul. Hai să-l rugăm să ne facă lafete.

Îi ziceau „neamțul”, fiindcă era de dincolo și se îmbrăca evropenește, și îi încercaseră de mult dibăcia de inginer la facerea lafetelor și la îndreptarea tunurilor.

Dumitru Jianu se folosi de întâlnirea lui Gheorghe Lazăr cu tunarii și de vădita bucurie ce-i pricinuia dascălului lauda ostașilor, ca să meargă deocamdată singur la Domnul Tudor și să-i aducă răspunsul lui Tell.

Tudor pricepu că dascălul ducea mai cu seamă lipsă de muncă, și după ce avu și cu el o întrevedere scurtă, îl trimise înapoi la panduri. Muncind la lafete și încercând tunurile, Lazăr petrecu ceasuri care îi întremară sufletul; când glumea cu pandurii, când le deslușea, prin cuvinte înflăcărâte, țelul răscoalei, și mai târziu, când se scoborî spre oraș, împreună cu Dumitru Jianu, își deschise larg taințele inimii și povesti multe din viața lui tânărului, care-l asculta cu drag, privindu-l adânc, din ochii lui verzi și plini de foc, de sub sprâncenele-i stufoase.

Dumitru află că Gheorghe Lazăr era doctor în filosofie și în drept de la Academia din Cluj, doctor în teologie de la Universitatea din Viena și membru corespondent al societății filologice din Halle. Mai făcuse și studii tehnice. El povestea cu ce dragoste adunase la București comoara cunoștințelor sale, așa cum o adunase el. Fusesse primit cu multă bunăvoință, mai ales în anul sosirii sale. Atunci calea îi fu luminată de chipul fetei celei mai mici a lui Vodă Caragea, domnița Ralu. Îi trimisese vorbă lui Gheorghe Lazăr cât de mult îi prețuia ea munca. Atâta tot. Dar ieșiseră minuni din aceste cuvinte, căci lumea asculta cu evlavie părerile mintoasei domnițe, iar Lazăr o privea drept steaua călăuză a vieții sale.

— Era frumoasă? întrebă Dumitru.

— Era numai duh și bunătate, zise, visător, dascălul; nu semăna cu nimeni, apoi după o tăcere: Pe urmă mi s-a stins steaua. Într-o dimineață se află că Vodă cu toată familia lui a ieșit la plimbare și nu s-a mai întors. Fugise de răzburarea turcilor și de ura dușmanilor săi.

— Oare ai fost foarte nenorocit? întrebă Dumitru cu sfială.

— Sunt nenorocit și azi, răspunse Lazăr liniștit, dar voi trăi cât timp voi fi bun de ceva, cât timp voi avea nădejdea să-mi deschid din nou școala. Domnul Tudor mi-a vorbit azi de aceasta. Astfel voi urmări calea arătată de steaua mea.

Dar tocmai când Dumitru își luă rămas bun de la Lazăr, se auziră țipetele de spaimă ale unei femei.

Tânărul ascultă o clipă numai, ca să-și dea seama de unde vine larma, apoi sări de pe cal, strigând dascălului:

— Ține-mi calul în curte! și fugi ca vântul.

El cunoștea bine mahalaua aceasta, unde curțile boierești erau așezate fără orânduială; aci calul său i-ar fi împiedicat înaintarea prin șerpuiala ulicioarelor înguste, strânse între ziduri și uluci, ce înconjurau întinsele grădini. Locul era ca și făcut pentru fapte tâlhărești, mai ales că casele erau aproape toate nelocuite și nepăzite.

În pornirea lui vijelioasă, cu sabia sumeasă gata de lovitură, Dumitru Jianu dădu de un pâlc de trei oameni târând o femeie care țipa. El spintecă umărul aceleuia care mergea în cap, și ceilalți o croiră la fugă în fața pandurului înfuriat.

Femeia, aproape leșinată, se rezemă de zid. Era o bătrână. Dintr-o privire, cel ce o scăpase o recunoscuse.

— Mamă Dobrino! strigă el.

Glasul lui o deșteptă: deschise ochii.

— Maică Precistă – boierașule – bâlbâi ea, și căzându-i la picioare izbucni într-un hohot de plâns.

El o ridică.

— Unde stai? Spune repede, să te duc acasă.

Ea-i arătă o portiță într-un zid înalt. Îi întinse o cheie, și amândoi intrară într-o grădină mare. Valuri de lumină roșie pătrundeau prin ramurile înflorite ale pomilor, întărind toate culorile și învăluindu-le totodată ca într-un praf de aur; iar vârfurile crengilor plecate în jos și cele din urmă pământufuri de flori se topeau în văpaia aurie.

Sub clăbucul alb al vârfurilor era pitită o căsuță albă, acoperită cu șindrilă. Pe lângă zidurile ei creșteau zambile albastre în rânduri atât de dese, încât păreau că se revarsă în casă pe deasupra pragului; creșteau în voia domnului și nimeni nu le călca. Adâncimile verzi și albe ale grădinii erau singuratice, ca și când curtea ar fi fost așezată la sfârșitul pământului, iar nu la marginea Bucureștilor, împresurată de două oști de răsculați. Acea singurătate însă era numai părelnică, pentru că marea casă boierească de care ținea grădina, întinsă cât o mică moșie, se afla într-altă parte.

— Cum ai venit aici? întrebă Dumitru, de ce n-ai rămas la banul Bibescu la Craiova?

— Doamne, Doamne, zise bătrâna, lasă-mă să mă dezmeticesc, boierașul mamei. Și după ce intră în casă îi sărută mâinile, brațele,

poalele, și numai atunci răspunse la întrebările sale. Familia Bibescu, când fugise de la Craiova, o trimisese la bătrâna Zoe Paximadis, care ședea în casa mare din față. Răposatul Paximadis fusese logofătul Bibeștilor. Aceștia credeau că Dobrina era să fie bine adăpostită în casa unor greci, cărora eteriștii nu erau să le facă niciun rău. Și într-adevăr era bine adăpostită. Ea ofta adânc. Azi numai îi venise să meargă la Sfântul Mina și...

— Ești bolnavă? o întrerupse Dumitru, știind că Sfântul Mina tămăduia bolile trupești.

— Nu pentru mine mă duceam, maică, răspunse ea, când mă va chema Dumnezeu, eu sunt gata să mor. Dar colo în casa boierească este una pentru care duc mare grijă. E Anca, nepoata coanei Zoe.

— Ți-e dragă?

— Cum să nu-mi fie? E miloasă, cum era răposata mamă a Domniei tale. Și tânără și frumoasă. Și copilă. Dar zgrițuroaica aceea o omoară, și trăgând spre dânsa capul lui Dumitru, îi șopti la ureche:

— Vrea s-o vândă lui Ipsilanti sau unuia din covrigarii lui.

Tânărul se ridică mânios:

— Bată-i Dumnezeu de greci, mormăi el.

Dobrina îl trase iarăși spre ea:

— Nu-i așa, maică, și punând de astă dată și mâna peste gură, zise încet: Paximadina e româncă. Doar bărbatul ei era grec. Și tot un român îi dă ajutor la mârșăviile sale. E fratele ei, preotul de la Sfântul Anton. Ea se ține de mână și cu grecul Zamfiropol, care stă în casa de la colț, lângă biserica Sfântului Mina. El a asmuțit derbedeii asupra mea, când ieșeam din biserică, pentru că drăcoanca se teme de mine.

Ochii lui Dumitru Jianu scânteiau subt sprâncenele sale stufoase.

— Știe fata... începu el.

— Nu pot să-ți spun nici ce știe, nici ce nu știe. Dar o vezi cum se ofilește ca floarea fără soare... Doamne, și bătrâna se opri deodată cu ochii pironiți spre fundul grădinii.

Printre copacii înfloriți, peste iarba primăvăratecă, în care înfloreau zambilele albastre, venea o fată. Fața ei palidă, cu ochii mari, negri, era îmbrobodită într-un tulpă alb. Ca rebegită de frig, ținea strâns pe trupul ei mlădios o scurteică cenușie. Intră în casă, ușoară ca o umbră dar încremeni, zărind pe tânărul străin.

— Sfântă Filofteie, strigă Dobrina, făcându-și cruce, nu te speria, maică. Vezi, ăsta e stăpânul meu, boierul Dumitru Jianu, pe care l-am alăptat eu și de care ți-am vorbit. Trecea pe uliță, și cânta, și eu i-am cunoscut glasul și l-am chemat, și luând pe Anca de mână, nu te teme de el, maică.

Anca nu se temea. Ea privea pe Dumitru Jianu cu o încredere aproape evlavioasă și zise:

— Ești oare dintre căpitanii Domnului Tudor?

Era o mângâiere să o auzi vorbind, căci glasul ei adânc și dulce amintea pe acela al turturelelor.

— Sunt, răspunse Dumitru.

— Ne scapă în curând Domnul Tudor de greci?

— Să dea Dumnezeu, zise pandurul din toată inima, și ochii tinerilor se întâlniră într-o privire lungă.

Apoi Anca se uită în jos.

Dumitru Jianu își trecu mâna peste frunte.

— Trebuie să plec, zise el, dar vin iară, mamă Dobrino.

Bătrâna îl însoți, ca să-i deschidă porțița, și în drum el o povățui:

— Păzește fata pe cât poți, auzi? La nevoie să mă chemi, ai înțeles? Eu mai vin în curând, iar la primejdie să mă chemi, ai auzit?

— Te chem, te chem, oftă Dobrina. Să păzească fata? Cum oare să-l cheme? Dar prin cine? O surghiuniseră aci, în colțul cel mai îndepărtat al livezii, și când îndrăznise și ea să iasă, o pățise rău de tot. Acestea însă nu le zicea în gura mare, ca să nu-l neliniștească și mai mult, precum ascunsese și Ancăi cum fusese prinsă de hoți. Avea inimă de mamă, și știa să tacă. Mai bine își încărcă sufletul ei cu o îndoită povară de griji, decât să tulbure pe copiii pe care-i iubea. Îndoită – căci tânărul nu plecă cum venise. Căutătura ochilor i se schimbase. De astă dată, Dobrina ar fi voit să se roage pentru dânsul, și pentru Anca într-o altă biserică, la Olari, sau la Cuțitul de Argint, ale căror icoane făceau minuni pentru inimile îndrăgostite. Însă amândouă bisericile erau prea îndepărtate pentru bătrânețele ei, în timpuri atât de turburi. Dobrina oftă, și când deschise porțița, se îngrozi:

— Nu te duce pe unde ai venit, boierașul maicăi, nu trece acolo. Maică Precistă, dacă te pândesc tâlharii.

Dar nefiind un altul în primejdie, el o potoli râzând. Apoi alergă de-a dreptul spre Sfântul Mina. Ulița îngustă era pustie, numai la locul unde tăiasse umărul ticălosului, pete mari de sânge întunecau pământul. Rănitul fusese ridicat, se vede, de tovarășii lui.

Dumitru îl înduplecă cu greu pe preot să-și deschidă casa. Oamenii își zăvoreau ușile, căci le era frică de toată lumea. Pe urmă însă, părintele, care era un om de ispravă, se bucură de voinicia pandurului, care-i povesti întâmplările de azi și îl rugă să vadă de femeile din casa Paximadis și la nevoie să-i trimită vorbă la Cotroceni.

Când Dumitru trecu mai târziu pe lângă curtea grecului Zamfiropol i se păru că aude șoptind după poartă și că cineva deschide porțița și se uită după dânsul. Dar n-avea timp să-și caute dușmanii, căci se înnoptase și avea poruncă să părăsească orașul înainte de întuneric. Își scoase calul din curtea boierului Tell. Dar pe tot drumul spre Cotroceni, inima lui părea trasă înapoi cu lanțuri de fier spre livada fermecată. El își frământă mințile, ca să găsească un prilej de întoarcere grabnică în oraș, ceea ce era greu de cerut Domnului

Tudor, care nu îngăduia asemenea drumuri decât pentru cuvinte temeinice.

Iar a doua zi minunea se îndeplini: slugerul îl trimise iarăși în oraș pe Dumitru Jianu. Îl alesese, pentru că tânărul cunoștea bine Bucureștii, unde șezuse de multe ori cu Bibeștii. Dumitru fu însărcinat să ducă o scrisoare bancherului Zotoviceanu, iar casa acestuia nu era departe de curtea bătrânei Paximadis. Pandurul primi porunca să se îmbrace în haine mohorâte, ca să fie cât mai puțin băgat în seamă.

Tânărul se coborî ca vântul prin pădure și, trecând râul, își lăsă calul la hanul lui Manuc, pentru a-și scurta drumul prin șanțuri, prin spărturi de zid și de garduri și prin ulicioarele cele strâmte între două curți.

Hanul, vestit pentru mulțimea de oameni împestrită și zgomotoasă care-i umplea curtea și pălimarele, azi era tăcut și cu porțile zăvorâte, și Dumitru fu nevoit să ciocănească mai multă vreme și apoi să stea la tocmeală ca să i se primească calul într-un grajd. Pe urmă trecu drumul înspre maidanul bisericii Sfântul Anton, despărțit de stradă printr-un șanț larg.

Deodată auzi un tropot de cal și voci batjocoritoare și triumfătoare care strigau pe grecește:

— El e, el e! și, întorcându-se, văzu cinci călăreți repezindu-se spre dânsul.

Dumitru avusese abia timp să sară în șanț și să se strecoare în stufiș, și arnăutul care era în cap se și ivi sus în marginea groapei ținând pistolul către dânsul.

Pe tânăr îl apucă mânia, se stăpâni însă, gândindu-se la solia lui și la Anca, și ieșind din stufiș strigă:

— Ce, vrei să omori un grec?

Vorbea grecește așa de bine, încât arnăutul rămase nedumerit și lăsă arma în jos.

Dumitru sări afară din șanț, ocoli un zid dărâmat care era în dosul lui și alergă prin curtea bisericii și printre bordeiele țigăniei ei.

În curând el își dădu seama că era urmărit. Dar era voinic și sprinten ca un cerb, și inima îi bătu abia ceva mai tare, când ajunse la Sfântul Mina, după o fugă nebună de vreo zece minute și o săritură peste un zid înalt. Preotul ieșea tocmai din biserică.

— Părinte, zise Dumitru Jianu, sunt urmărit. Trebuie să-mi schimb hainele ca să nu mă cunoască.

Fără șovăială preotul își scoase odăjdiiile, îmbracă pe Dumitru cu ele, îi puse potcapul pe cap și evanghelia în mână. Pandurul își băgă căciula în cizmă și întrebă grăbit:

— S-a întâmplat ceva, părinte, la Paximadina?

— Nu știu nimic, răspunse preotul.

Dumitru plecă înainte și ajunsese cu bine la Zotoviceanu.

Pe când acesta citea scrisoarea slugerului Tudor, tânărul se tot gândea cum să meargă mai repede la Dobrina, și nu primi apoi să rămână noaptea în casa bancherului. Îngrijorat, Zotoviceanu îl însoți pe pandur până-n pridvor, dar cum scoborau pe scară, văzură arnăuți la poartă.

Atunci Zotoviceanu zise tare:

— Părinte, coboară-te în pivniță, că e plină de duhuri necurate. El însuși se opri și așteptă pe grecul care, intrând în curte, îl întrebă dacă nu trecuse un tânăr pe care-l căutau.

Dumitru, cu capul plecat peste evanghelie și cu fața ascunsă de pletele lui lungi, trecu pe lângă ei și intră în pivnița de sub pridvor.

După plecarea arnăuților, Zotoviceanu îl urmări și-l dojeni:

— Vezi bine, că ei te adulmecă al dracului. De altfel, mahalaua e plină de cațaoni, care-i găzduiesc pe ăștia și te pândesc pe tine, chiar de-ți închipui că ulițele sunt pustii.

Degeaba.

Zotoviceanu mai oftă:

— Tinerețe, tinerețe.

Și prevederile bătrânețelor sale fură îndreptățite: Dumitru abia trecu colțul uliței, că prigonitorii lui îl și urmăreau. El scăpă printr-o curte, unde cunoștea pe stăpânul casei, și îi strigă:

— Grecii mă fugăresc. Dă-mi o scară să trec peste zidul din fundul grădinii.

Omul îi dădu scara. Dumitru trecu zidul și se lăsă în jos, de-a lungul trunchiului unui prun.

Acum însă, el nu mai era în drum spre Dobrina. Dar nu avea răgaz să simtă nici mânie, nici durere, căci deși nu-și vedea dușmanii, totuși auzul său încordat îl făcea să-i simtă în depărtare.

Orașul se isprăvea aci și începeau viile. Locuri de verdeață, acoperite cu pomi roditori, dintre care se ridicau, la vreo trei sute de metri cele trei turnuri ale unei biserici, pe care Dumitru o cunoștea bine. Ca băiețandru, hoinărise adeseori pân-aci și mai departe. Era biserica Sfântul Ștefan dintr-un cătun, ale cărui acoperișuri de stuf înnegrite se zăreau printre frunzișul primăvăratec. Locul era șes, fără niciun zid înalt sau vreo curte boierească, care să ascundă pe fugar de prigonitorii săi. Deci Dumitru Jianu născoci un alt fel de apărare. Alergând înspre biserică, el deschise, cu o mână pricepută, o porțiță de lemn în zidul din stânga, ceea ce nu se afla în vreo altă biserică, și dând de ștreangurile clopotelor, începu să le tragă.

Țăranii alergară și înconjurară îngrijorați pe preotul străin, care, ingenuncheat la poalele turlei din stânga, trăgea clopotele cu foc.

Deodată lăsă funiile din mână, și clopotele se opriră într-un vaier. Preotul sări în sus și strigă:

— Rugați-vă și privegheați. Chemați pe flăcăi și înarmați-i, căci țara e în primejdie! Și, ridicând evanghelia deasupra capului, fugi prin mulțime.

Oamenii nu înțeleseseră încă ce se petrecuse, când cinci călăreți veniră în goană dinspre oraș. Ei fură siliți, cum de altfel socotise Dumitru – să-și încetinească mersul din pricina norodului adunat, care le ținea calea, și întrebară înfuriați de ce se strânsese mulțimea, și dacă nu cumva trecuse un fugar. Dar deoarece nimeni nu înțelegea grecește, ei își vărsară focul printr-un potop de înjurături. În timpul acesta preotul își aruncase patrafirul într-un șanț și fugea spre răsărit, cu nădejdea că, apucând apoi la stânga, să poată intra iarăși în oraș.

Dar aci pe câmp, arnăuții își zăreau bine prada, și o puteau goni după plac. Totuși Dumitru văzu o țigănie în depărtare, și izbuti, cu ajutorul inimii și mușchilor săi oțeliți, să ajungă la bordeie înaintea călăreților și să se strecoare printre uluci. În fața lui se afla, pe o ridicătură de pământ, biserica Sfântului Dumitru. În curtea bisericii pandurul se rezimă de un copac, pentru că acuma, după a patra oară de goană, începea să se înece și i se uscasse gâtul. Însă nu putea să zăbovească, intrase în împrejurimile taberei eteriste; Colentina nu era departe. Arnăuții îl băgaseră în cursă. Furia îi înnoi puterile, nu se dădea el prins așa ușor. Trecu printre spărturile zidului dărâmat, scoborî movila și iarăși fugi peste câmpia întinsă, de astă dată spre Izvorul Tămăduirii, de unde voia să se îndrepteze către Cotroceni. Astfel, în goana lui, el ocolise jumătate orașul. Acuma alergă pe iarba deasă, care, înăbușind tropotul cailor, îl împiedică să audă că era urmărit de aproape de un călăreț; acesta se ivi deodată la dreapta lui Dumitru și îl lovi cu sabia. Pandurul simți o durere la frunte, și pete negre și înfocate mișunau înaintea ochilor lui. În aceeași clipă calul arnăutului se poticni și se rostogoli cu călărețul său. Dumitru iarăși fugi înainte, însă căzu grămadă într-o adâncitură a pământului.

Acolo ședeau trei țigani, care, bucuroși de primăvară, cântau din diblă.

Săriră în sus, își zgâiră ochii la tânărul palid și însângerat, și unul strigă:

— Haolică, ăsta e stăpânul lui Mitică, e boierul Dumitru Jianu!

Un altul ridică capul deasupra groapei, zări călăreții pe câmpie, înțelese că era vorba de vreo urmărire și, schimbând câteva vorbe cu tovarășii săi în limba lor, aruncă pe umerii lui Dumitru zeghea sa, îi puse o pălărie lată în cap, și dându-i vioara zise:

— Cântă, boierule!

Dușmanii veneau la goană, se opriră la malul groapei și priviră în jos.

Dumitru Jianu cânta cu capul aplecat.

Un țigan întinse pălăria și începu să se milogască.

Drept răsplată pentru această născocire nimerită el primi o lovitură de bici și o înjurătură.

Arnăuții o luară înainte.

Atunci Dumitru lăsă vioara din mână și zise:

— Duceți-mă la Izvorul Tămăduirii – căutați-l pe Mitică al meu la Cotroceni – apă – și leșină.

Un țiغانuş plecă în fugă. Ceilalți trei îl luară pe Dumitru în brațe, și folosindu-se de adăpostul copacilor, îl duseră în curtea bisericii Izvorul Tămăduirii.

Bisericile de la marginea orașului erau părăsite de parohii lor. Țiganiile deschiseră ușa cu sila, la astfel de lucru erau ei meșteri, și culcară pe Dumitru pe un așternut de frunze și de iarbă, cules în grabă printre morminte.

Aci îl găsi Mitică spre seară, când veni în goana mare de la Cotroceni.

În biserica plină de mirosul tămâii, în tainica-i lumină țesută din umbră vânăată și din răsfrângerea purpurie a apusului, zăcea Dumitru Jianu, alb la față și cu ochii lucioși și pironiți.

— Mitică, zise el, azi am mințit de trei ori. Pentru întâia dată în viața mea. Și de trei ori în aceeași zi. O dată ca grec, apoi ca preot, la urmă ca lăutar.

Robul nu aflase decât de cea din urmă întâmplare din groaznica fugă a tânărului, pe care i-o povestise țiغانuşul. Dar cunoștea pe stăpânul său, și înțelegea ce voia să spuie cu minciuna. Ar fi voit să-l vadă adormind. Însă ochii luminoși nu se închideau, și toată noaptea glasul limpede rosti aceleași cuvinte de învinuire de sine, iar spre dimineață adăugă:

— Nu m-am luptat, ci am fugit.

Mitică izbuti, numai a treia zi, să se repeadă până la Cotroceni, ca să ceară ajutor. Când îl zăriră pandurii, îi spuseră:

— Slavă Domnului c-ai venit. Aici suflă vântul a furtună de când s-a pierdut urma stăpânului tău. Umblă zvonul că ar fi omorât un arnăut. Apoi veni bancherul Zotoviceanu și povesti că Dumitru Jianu venise la dânsul îmbrăcat ca preot, fiindcă era urmărit. Și la urmă sosi preotul de la Sfântul Anton cu o jalbă de la soră-sa, cum că un căpitan de panduri ar fi vrut să fure pe nepoată-sa.

Mitică, un flăcău deștept, nu se duse la Domnul Tudor, ci la episcopul Ilarion. Și cât de grea era furtuna care amenința pe Dumitru Jianu se putea vedea din aceea că însuși episcopul aduse pe rănit în casa sa din oraș, la poalele Mitropoliei.

În sfârșit, Dumitru Jianu se dezmetici de amorțeală și de slăbirea aducerii de minte, urmări ale loviturii de sabie pe frunte, și Ilarion, cu toată fierbințeala care-l apuca pe bolnav, îl puse să-i povestească amănunțit întâmplările prin care trecuse, și se învoi apoi să trimită pe

Mitică după știri la preotul de la Sfântul Mina.

Multe ceasuri trecură până ce țișanul se înapoie. Nu venea singur. Îl urma un fel de stafie, umbra abia de recunoscut a bătrânei Dobrina. Ea voi să vadă pe episcop singur. Însă cu cât simțurile lui Dumitru erau amorțite până acum, cu atât se deșteptară deodată cu vioiciune; el simți că i se ascunde ceva, sări din pat, deschise ușa, și Dobrina fu silită să intre la dânsul, ca să-l liniștească întrucâtva.

Dar el privi abia în obrazul galben ca moartea al bătrânei, și zise scurt:

— Au vândut-o?

— Nu, maică, nu, șopti bătrâna, și apoi înșiră, la porunca episcopului, jalnica povestire.

Azi-de-dimineată Anca venise fuga la dânsa, ca gonită de duhuri necurate. După ea alergau grecul Zamfiropol și preotul de la Sfântul Anton; iar când fata văzu pe Dobrina la pragul ușii, strigase:

— Spune-i să nu mă uite! și trăgând un pumnal de sub scurteică și-l înfipse cu amândouă mâinile în piept și căzu moartă în iarbă.

Dumitru Jianu scoase un țipăt. Apoi îl scuturară frigurile; zile și săptămâni, Dobrina și Mitică îl căutau, el însă se ruga, cum se roagă copiii, mereu același lucru:

— Lăsați-mă să mor, lăsați-mă să mor. Era prea slab ca să-și dea singur moartea, și ei îl păzeau ca să nu se prăpădească.

Odată ce episcopul Ilarion deslușise limpede toate întâmplările lui Dumitru, se grăbi să meargă la Cotroceni și să împărtășească Domnului Tudor tot ce se petrecuse.

Dar mânia slugerului împotriva lui Dumitru Jianu crescuse într-atâta, încât îi venea greu acuma să fie silit s-o potolească. Căuta încă un prilej ca să-și dezlănțuiască furia.

— Îl aperi bine, părinte, zise el fioros, dar nu și-a îndeplinit datoria. N-a rămas la Zotoviceanu, cum era cuminte să facă, ci a alergat după muieri. Și de aceasta îl voi...

Atunci, cel căruia boierii îi ziceau voltairistul îl întrerupse răstit:

— Nu e om acela care vede o fată curată în primejdie și nu încearcă s-o ocrotească.

— Ostașul trebuie să asculte, mârâi Tudor.

— Nici ostașului să nu-i ceri peste puterile omenești, răspunse episcopul. Ferește-te de sumeție. Nu pune voința ta mai presus de voința dumnezeiască. El întinse mâna spre fereastră: Poți să tai pomul acesta, dar nu poți să oprești ca, primăvara, să înflorească. Dragostea nu e un păcat. E o lege. A fost înaintea ta, și va fi după tine, și viața ta ei o datorești. Oare n-ai avut și tu o mamă, Tudore, o mamă pe care tatăl tău a iubit-o? Ți-o spun eu, ia-ți o muieră și fă-te om. Căci îți lipsește mult ca să fii un sfânt – mult de tot.

Ilarion nu se arătase niciodată atât de aspru și de dojenitor față de

Vladimirescu; el recunoștea primejdia care-i amenința sufletul, tot așa de limpede, cum o recunoscuse și Sofiana Pantas.

Domnul Tudor se uită la episcop aproape cu mirare, și tăcu câțeva vreme. Pe urmă zise scurt:

— Nu sunt făcut nici pentru avere, nici pentru muiere.

Iar celălalt oftă din greu, căci simțea că aci se izbea în firea marelui oltean de o asprime pe care Ilarion o putea câteodată îndulci nu prin convingere, ci numai datorită hatârului pe care Tudor îl făcea din când în când prietenului său. Aceasta putea să aibă urmări rele, când, în timp de primejdie, prietenul era de față. Chiar în seara aceleiași zile, episcopul văzu cu ce grozăvie și cu ce repeziciune fulgerătoare Domnul Tudor pedepsea când nu se afla nimeni lângă el ca să-l oprească.

Căpetenia pandurilor chemase pe căpitanul Sava și-l întrebase dacă într-adevăr Divanul îi încredințase paza orașului, și dacă avea de gând să-și îndeplinească datoria. Arnăutul îi răspunse că da; amândoi făcură atunci un manifest, prin care era îngăduit fiecărui cetățean să se apere cu armele împotriva zavergiilor, fără să fie chemat pentru asta la vreo judecată.

— Vezi, zise Tudor către Ilarion, că dau și altuia dreptul pe care mi l-am însușit mie însumi. Ce să faci însă cu sarea norodului, când s-a împuțit?

De astă dată, Ilarion îl privi mirat, căci nu înțelegea scopul întrebării.

Domnul Tudor duse pe episcop în iatacul său și ridică plocatul, care atârna deasupra patului până în pământ.

Ilarion se dădu înapoi cu groază.

Sub pat zăcea un preot mort.

— Iată sarea norodului care s-a împuțit, zise pandurul.

— Dar ce a făcut? bâlbâi episcopul.

— Ceea ce singur mi-ai povestit, răspunse Domnul Tudor. Era preotul de la biserica Sfântul Anton.

— Domnul Dumnezeu singur e stăpân pe viață și pe moarte, șopti Ilarion.

— În sfânta Evanghelie scrie, se încăpățână Vladimirescu, că sarea împuțită nu mai e bună de nimic, ci trebuie aruncată ca s-o calce oamenii în picioare. Apoi lăsând plocatul din mână zise: Hai la masă, părinte. Și la masă fu vorbăreț. Lăudă bucatele de post – era în ajunul săptămânii mari – pe care i le gătea și le gusta credinciosul său Preda, de teama vreunei otrăviri. Aceasta de când grecii încercaseră să înduplece pe grămaticul Nae Popescu să pună otravă în cafeaua turcească a episcopului de Argeș.

Domnul Tudor povesti o întâmplare a lui din războiul ruso-turc.

— Urmăream o ceată de tâlhari, ale căror căpetenii erau doi preoți

care săvârșiseră grozăvii turcești. Tocmai poposeam într-un sat, când pandurii îmi aduseră legați pe hoțomanii amândoi. Fuseseră duhovnicii aceluia sat. Iar pe când îi dojeneam, unul din ei îmi răspunse obraznic, că numai episcopul avea dreptul să-l mustreze și să-l pedepsească. Îmi mai spuse să-mi văd de treburile mele și să-mi țin în frâu pandurii mei, care sunt mai răi decât tâlharii. Atunci poruncii câtorva țărani să facă o groapă în biserică, îndărătul altarului, și după ce o săpară, spusei ticălosului de popă: în acest sfânt locaș ai citit sătenilor tăi sfânta Evanghelie, în care stă scris că preoții sunt urmașii apostolilor, sarea pământului, luminătorii norodului, păstorii turmei lor, pentru care, la vreme, trebuie să-și jertfească și viața. Iar tu, nemernicule, după cele ce ai făptuit, nu mai ești vrednic să fii păstor. De aceea te voi îngropa după altar, ca văzându-ți groapa, ceilalți preoți să nu facă și ei ca tine. Și-l împușcai, iar pe celălalt îl omorâi în bățai, și-i azvârlii pe amândoi în groapă. Apoi poruncii o ciorbă de iepure și o mâncăi cu atâta poftă, că n-oi uita-o cât oi trăi.

Ilarion se înfioră: sufletul îi era turburat. El era p-aci să-l pizmuiască pe Vladimirescu, care tălmăcea Sfânta Scriptură și mânuia sabia cu două tăișuri a dreptății cu atâta brutală simplitate. Pandurul nu cunoștea îndoiala. Prăpăstiile contrazicerii nu se deschideau înainte-i, precum se deschid la fiecare pas în calea unui gânditor mai învățat în ale filosofiei, când vrea să deosebească dreptatea de nedreptate, să le urmărească până în ultimele lor consecințe și să făptuiască deopotrivă cu ele.

Pașaua de la Silistra trimise, la cererea Adunării norodului, câțiva efendi la Cotroceni. Dar pitarul Iancu Jianu și căminarul Borănescu, mesiiți Divanului, erau să se înapoieze numai după întoarcerea efendilor la Dunăre.

Turcii aduceau un butoi de vin negru de Cipru, lămâi, portocale, smochine și cafea drept plocon Domnului Tudor. El avu cu dâșii lungi convorbiri și îi plimbă în tabără, unde pandurii primiră pe falnicii osmanlâi cu strigăte de: „Trăiască sultanul”. După trei zile plecară, cu două șaluri de mare preț și o butcă cu doi telegari negri pentru pașauă. Li se dăduse și o hârtie, prin care Divanul și capul Adunării norodului cereau iarăși domni pământeni pentru Țările dunărene.

Sosirea efendilor stârni mare nemulțumire la Colentina. Grecii erau acumă încredințați că Tudor Vladimirescu era înțeles cu turcii împotriva lor. Arhiul își ridică tabăra și plecă la Târgoviște cu armata sa, de astă dată în marșuri mai grăbit.

O spaimă cumplită apucă pe boieri. Chemară pe Udritzky la Divan și îi spuseră că toate hotărârile pe care, după cum se părea, le luaseră în înțelegere cu slugerul Tudor, le luaseră numai siliți. Unul din ei plecă la Ipsilanti ca ajutorant. Un altul însă, vornicul Scarlat Grădișteanu, se certă cu evangheliștii ceilalți, îi muștră pentru purtarea lor nepatriotică, strigă că mai bine îi venea să vadă un pandur pe scaunul domnesc, decât un „scotocilă” sau un „mormoloc” – acestea erau poreclele celor din urmă voievozi – sau decât o „vulpe”, un „porc”, un „emetic” sau un „panglicar”, porecle a câtorva divaniți – se aruncă în butca lui și plecă la Cotroceni, unde aduse slugerului știrea că de astă dată boierii aveau de gând să fugă de-a binelea.

Domnul Tudor trimise, fără zăbavă, pe căpitanul Ioniță Bălănescu cu trei sute de panduri la București, ca să prindă pe boieri și pe mitropolit și să-i închidă într-o casă lângă Dâmbovița, în partea dinspre miazănoapte a orașului. Casei i se zicea „Belvedere”, și era a boierului Dinicu Golescu, unul dintre oamenii cei mai luminați și cei mai culti de pe vremea lui, dar care de săptămâni părăsise țara cu familia sa și se afla la Brașov.

Belvedere era în bătaia tunului celui mare de la Cotroceni, cu care zilnic se făceau încercări. Pandurii cereau pe Gheorghe Lazăr, ca să-l așeze: „Să vie „neamțul” să ne îndrepte tunul”. Ceea ce Lazăr făcu cu atâta dibăcie, încât ghiuleaua căzu într-o zi în mijlocul curții de la Belvedere. Casa se cutremură și mai multe ferestre se sparseră. Celor închiși le îngheță sângele în vine; tremurând, ei căutară pe căpitanul Ioniță, care ședea liniștit în odaia sa. Pesemne el știa dinainte ce era să se întâmple, deoarece dăduse poruncă să nu iasă nimeni din casă. El

zise boierilor:

— Nu vă speriați. Domnul Tudor a vrut doar să vă dea o dovadă că nu v-a uitat.

Boierii atunci, scoși din fire, se gândiră să ceară ajutor și să fugă. Slugerul închisese la Belvedere și pe câțiva grămăticii, căci le trimitea hârtii ca și mai înainte. Unul din aceștia, cu toată strașnica supraveghere a pandurilor, izbuti să meargă la căpitanul Sava și să-l înduplece să scape pe boieri, dându-i o mare sumă de bani. Trecuse noaptea prin Dâmbovița, care curgea prin grădină.

Ioniță Bălănescu, însă, descoperi a doua zi lipsa grămăticului și trimise răspuns la Cotroceni. Și când căpitanul Sava, cu patru sute de arnăuți, se ivi noaptea înaintea Belvederei, Ioniță Bălănescu îi spuse că primise poruncă să-i predea pe boieri, însă scurtați de o palmă. Și că încunoștiințase și pe boieri de aceasta. Astfel nimeni nu se mai gândi la fugă.

Domnul Tudor își urmări izbânda, amenințând pe Sava cu armele, dacă nu ar părăsi pe dată mitropolia și mănăstirile întărite Radu-Vodă și Mihai Viteazul. Grecul cu oamenii săi se retrase atunci în hanurile Șerban-Vodă și Sfântul Gheorghe.

Domnul Tudor arătă cu pumnul încleștat Belvedere și zicea episcopului de Argeș:

— Iacă, avem clopote și boieri. Clopote și boieri.

Aceasta fu în sfânta noapte a Învierii, pe când se duceau la biserică. Ilarion nu răspunse. El citi slujba cu deosebită sfințenie și înfocare, căci azi simțea mai adânc și mai dureros ca oricând marea taină a vieții, lupta pentru a găsi calea cea dreaptă și bezna în care sta ascunsă pricina acestei lupte, de care Dumnezeu nu voise să scape omenirea. Și se cutremură când rosti de trei ori, în fața iconostasului, cuvintele:

— Veniți de luați lumină.

Domnul Tudor, cu lumânarea în mână, fu cel dintâi care se apropie de el. Episcopul, căutându-i privirea, îi zise:

— În sufletul tău e atâta lumină cât și întuneric. Vrei dreptate, dar o vrei cu mânie – și fu nevoit să se gândească la locul unde stătea, ca să nu suspine din greu. Stătea între două sfeșnice mari de argint, în care ardeau lumânările de Paște cu miros de miere, stătea aci ca locțiitorul lui Christos, aducătorul de lumină, și nu putea răspândi adevărul strălucitor altfel decât scânteie cu scânteie, din lumânare în lumânare. Nu izbutise să aprindă azi, în sufletul lui Tudor, nici cea mai mică rază de pace.

Căci tocmai azi se înfățișau minții lui Vladimirescu chipuri care îl turburau adânc. Olteanul se gândea, de câte ori noaptea Învierii, în cursul anilor, îi dezvăluise pricina luptei crâncene pe care o începuse. Vedea boieroaicele, stricate de înrâurirea fanarioților, venind la sfânta

slujbă, gătite, sulemenite, învăluite într-un nor de miresme; pentru ele bisericile, ajunseseră locuri prielnice dragostelor lor; intrau vorbind și râzând, urmate de privirile galeșe ale craidonilor și chefliilor. Biserica doar măsura farmecul uneltirilor lor pătimăse, pentru că nu-i călcau pragul adeseori, și pentru că superstiția, rămasă a unei vremi de credință, mai pricinuia fiori plăcuți acestor necredincioși. A doua zi ei se întrebau unii pe alții. „Ai petrecut bine la Înviere?” Tudor se gândea cum nu se prăbușiseră bolțile bisericilor de atâta hulă și păcate. Văzu însă năruindu-se o altă biserică, dărâmată cu groaznică mânie, și îngropând pe cei care se adunaseră într-însa ca s-o batjocorească. Aceasta era biserica pe care dragostea poporului o zidise domnitorilor săi, pe care dragostea domnitorilor o clădise poporului. Căci de mult nu mai era nicio legătură între țăranul credincios și ciociul cinic.

După Domnul Tudor, celelalte căpetenii se îndreptară către episcop. Din ce în ce se ridica mai mult zăduf de la lumânările de Paște, așa încât altarul cu săpăturile sale minunate în stejar înnegrit și cu icoanele zugrăvite în fețe vii, se zărea ca printr-un val sclipitor. În curând naosul întreg al bisericii se umplu de lumină, și cei dinăuntru trecură scânteia miilor de panduri rânduți în curtea mănăstirii.

Și iarăși sunară clopotele, și, însoțiți de cântece, preoții ieșiră din biserică, spre a ține slujba învierii sub cerul deschis. Crucea, evanghelia și icoana Învierii fură așezate pe masă în curte. Și episcopul păși împrejurul acestui altar, închinându-se și tămâindu-l cu cădelnița, care zăngănea ușor. Apoi citi capitolul cel din urmă al evangheliei de la Sfântul Matei. Iarăși zăngăniră lanțurile de argint ale cădelniței și, în sfârșit, răsună vestea mântuitoare: „Christos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcând”. Episcopul o cântă de trei ori. De trei ori ceilalți preoți, de trei ori dascălii. Melodia se ridica, crescând ca vântul de primăvară, cântată de voci din ce în ce mai multe și mai puternice.

Domnul Tudor, care plecase fruntea sub povara gândurilor grele, ridică capul. De jur împrejurul lui stăteau oameni cu chipuri grave luminate de lumânările pe care le țineau în mână. Stăteau, nemișcați, tăcuți și evlavioși, cu acea măreție a țăranului român, care e neclintită ca măreția morții. Atunci îi crescui inima pandurului. El credea în viitorul neamului său.

— Christos a înviat, zise el, și sărută pe căpitani săi.

— Adevărat a înviat, răspundeau ei.

Clopotele ridicară pentru a treia oară sărbătoreșcul lor glas de aramă, și bubuitul tunurilor, trase în tabără, zgudui pământul din curtea mănăstirii.

Domnul Tudor, preoțimea și căpitani se urcară în sala arhondaricului, unde era masa pusă.

Un pandur aștepta pe sluger, cu un coș mare plin de cozonaci și ouă roșii.

— Măria Ta, zise el, azi m-am întors din satele unde am fost să cumpăr fân. Acolo femeile alergau după mine și strigau:

— Na, Ioniță, să fie pomană lui Tudorin, că ne-a scăpat de bir. Iartă-mă, Măria-Ta, așa zic femeile, ele nu știu.

— Și de ce n-ar zice așa? răspunse Tudor Vladimirescu, întinzând mâna, peste darul de Paște, ca într-o mișcare de binecuvântare, oare nu sunt eu dintr-ai voștri?

Pe când auzai binecuvântări și mulțumiri în părțile țării ocârmuite de dregătorii lui Tudor, plângeri din ce în ce mai jalnice veneau din cele patru județe carpatine, unde se încuibase Ipsilanti și unde ridica biruri după biruri. Pe lângă aceasta se mai purta și fiecare căpitan de arnăuți ca un stăpân atotputernic, așa încât țăranii fugiseră în munți, și plugari pe câmp aproape nu se mai vedeau.

Hakenau scria de la Sibiu la Viena: „Jalea și silnicia, care prin aceste întâmplări s-au năpustit asupra țării, au rănit pe pașnicii și nevinovații ei locuitori așa de greu și de adânc, încât, de va ține mai mult timp starea aceasta neputincioasă, nici peste o jumătate de veac nu se vor putea întrema frumoasele provincii de lângă hotare”.

Dar turburarea și învălmășeala mai crescură. De la Țarigrad sosi știrea groaznică că Poarta chemase la arme împotriva grecilor pe toți bine-credincioșii săi supuși și că se răzbuna strașnic și fără cruțare pe eteriști.

Boierul Scarlat Grădișteanu aduse slugerului Tudor o scrisoare primită de la Constantinopole, care glăsuia astfel: „Înainte de toate, trebuie să-ți spun că sultanul a hotărât să-l cruțe pe Tudor Vladimirescu, dacă acesta așază iar liniștea în Principate și desființează pe eteriști. Dar boierii, care au dus poporul în așa hal, sunt în mare primejdie.

De când a sosit vestea răscoalei grecilor din Morea, furia sultanului e nemărginită. Sfetnicul său este ministrul afacerilor străine, Khalet Efendi, poreclit și Robespierre, pentru că și-a luat drept pildă pe acest francez însetat de sânge, pe care l-a cunoscut pe vremuri la Paris, unde a fost trimisul extraordinar al Porții. În ziua de 4 (16) aprilie a început să măcelărească pe evgheniștii și pe preoții de prin insule. Peste câteva zile Poarta a dat patriarhului porunca să trimită la Divan pe toate mădularele Sfântului Sinod. Preoții au știut pe dată ce-i așteaptă. Au intrat în biserica patriarhului, s-au împărtășit și s-au dus la moarte cu resemnare. Întâi au fost aruncați în temniță și schingiuiți, pe urmă au fost duși pe o corabie și spânzurați, unul câte unul, în odăjdiile lor, în fața satelor creștine de pe malul drept al Bosforului. Grigore, patriarhul, se miră, cum nu-i venea și lui ceasul. Sosi rândul

dragomanului Porții, al beizadelei Constantin Moruzi, cel mai învâțat și cel mai curtenitor dintre fanarioți. Pe dânsul l-au dus înaintea ferestrelor zăbrelete ale unui chioșc împărătesc, după care ședea Padișahul, și Moruzi strigă tare, pe turcește: „Sultan sânger, sultan nedrept, sultan mișel! A venit ceasul cel din urmă al puterii tale, cruzimile tale vor fi pedepsite, Dumnezeu va răzbuna poporul meu!” Și îndată căzu capul dragomanului. Și fratele său, beizadea Niculae, a fost tăiat în fața sultanului Mahmud. În sfânta zi de Paște l-au ridicat în sfârșit și pe patriarh. Tot atunci fu numit urmașul său, și pe când Evghenie cel nou ales citea slujba cu inima grea, l-au spânzurat pe Grigore, la poarta patriarhatului, abia la o sută de pași de biserică. Benderli-Ali-Pașa, noul mare vizir era de față, însoțit de două mii de ieniceri; el ședea pe un scaun, înaintea ușii patriarhatului, trăgând tutun, și când ridică mâna, bostangi-pașa, capul călailor, se apropie de martirul care se ruga lui Dumnezeu, cu ochii ridicați spre cer, și răcni: „N-ai împins tu, tâlharule, pe robii sultanului la răzvrătire? N-ai pus tu la cale răscoala raialelor necredincioase? Ești un câine râios și un vânzător”. Asta a fost judecata. După aceea, Prea Sfântul fu ucis. L-au lăsat trei zile spânzurat la poarta patriarhatului, batjocorit de turci și de ovrei. Aceștia la urmă l-au scos, l-au târât pe străzi și l-au zvârlit în mare. Unul dintre ambasadorii străini a muștrat Divanul pentru această nemaipomenită barbarie. I s-a răspuns: „Nici muftiul n-ar fi scăpat de aceeași soartă, dacă ar fi uneltit împotriva sultanului, cum o făcuse patriarhul”. Ienicerii au început să împuște după placul lor, și mulți oameni au fost uciși astfel în două zile. În urma acestor întâmplări tragice am pierdut orice nădejde. Nu pot să-ți spun în ce groază trăim, mai ales acei dintre noi care au fost față la uciderea Sfântului Sinod. Pare că l-ar fi răstignit din nou pe domnul Christos. Toți plâng și suspină. Ovreii își râd de noi. Evropenii strigă îngroziți că aceste fapte sunt o batjocură pentru toate bisericile creștine. Poarta, de nouă zile, nu găsește pe nimeni care să primească locul de dragoman. Sultanul e scos din fire, căci în fiecare zi sosesc știri de noi răzvrătiri printre creștini; răscoala pare că s-a întins până în Tesalia.

Ienicerii sunt foc împotriva lui Mahmud și a preoțimii mahomedane și amenință să-l facă bucăți pe căpitanul, care ține cu sultanul. Ei zic că padișahul e de vină, căci el a lăsat lucrurile în voia întâmplării, ca să mulțumească pe slujbașii hrăpitori. Într-un cuvânt, orașul s-a prefăcut în iad. Să nu aștepti să-ți scriu des, nu știu de azi până mâine ce voi face și unde mă voi afla. Chemarea la arme a ostașilor este o pacoste pentru țară, și totuși turcii se tem de tăria romeilor pe mare. Acum ți-am scris destul, trage și tu din scrisoare concluziile tale, pentru mai mult nu-mi ajunge hârtia. Mi s-a oprit și mintea; mai bine mort decât să trăiești așa”.

Domnul Tudor după ce citi această scrisoare, se plimbă mult timp,

furtunos și tăcut, prin odaie.

Ilarion, care era singur cu el, îl privea cu încordare și cu adâncă turburare. În această grozavă întorsătură a lucrurilor, nu vroia să apese asupra hotărârilor căpitanului de panduri, nici printr-un cuvânt, nici măcar printr-o exclamație. Avea încredere în el.

Deodată, Domnul Tudor se opri și zise:

— De acum să mergem împotriva turcilor, și ochii lui erau senini cum nu fuseseră de mult.

Ilarion sări în sus.

— Să-ți ajute Dumnezeu! strigă el.

— Doamne sfinte, zise pandurul, în sfârșit am să răsuflu. Căci simțea că acum începe lupta. Oștirea turcească trebuia să sosească în curând, nu numai spre pedeapsa răzvrătiților, ci pentru că Mahmud voia fără îndoială să scape de ieniceri, de acea tagmă fioroasă, pe care sultanii o întocmiseră pentru paza lor, și de care tremurau acuma.

Cel dintâi bine pe care turcii îl făceau atunci poporului românesc era să nimicească pe eteriști, al doilea, să-l învețe iar cu lupta.

Scrisoarea serdarului Solomon, sosită de la Craiova după câteva zile, dovedi că această gândire era curat românească și pandurească. El scria Domnului Tudor că cu uciderea patriarhului stârnise o mahnire și o mânie adâncă printre pandurii care nu mai doreau altceva, decât să se bată cu turcii. El și trimisese două sute de oameni împotriva unei cete de tâlhari turci, care năvălise în Mehedinți, prădase casele pandurilor și ucisese pe rudele lor. Turcii fuseseră izgoniți, și mai mulți dintre ei omorâți. Patru panduri își pierduseră viața. Se zicea că trupele din cetățile turcești erau cât pe-acum să treacă Dunărea. Atunci, el, Solomon, era silit să se retragă la Cozia, căci trupele lui erau puține la număr. Și rugă pe Domnul Tudor să-i scrie acolo.

Căpitanul Sava venise la Cotroceni turburat și frământat. Voia să știe ce va face acuma slugerul.

— Voi rămâne creștin, răspunse Domnul Tudor, îndreptând privirea sa limpede către celălalt.

Ochii grecului jucau neliniștiți; ar fi voit să pătrundă până-n fundul sufletului românului, și să-i ascundă pe al său. Dar nu izbuti. La multe poate omul să înșele pe semenul său, numai la dezamăgire nu; ea se așterne pe chip, pe voce și pe mișcări ca ceața de privese. Nu prigonirea creștinilor la Țarigrad îl scotea din fire pe căpitanul Sava, ci vedea cu jale că Calimaki, al cărui om era, nu mai avea decât puțină nădejde să se urce pe scaunul Țării Românești. De aceea, arnăutul își căuta un alt ocrotitor, și încerca acum la poarta lui Tudor. Și acesta îl prinsese cu răspunsul:

— Voi rămâne creștin.

— Cum așa? întrebă Sava, să dai mâna cu Ipsilanti?

— Nu dau mâna cu nimeni.

— Dar turcii nu te amenință pe tine? De ce nu primești atunci ceea ce-ți cere Poarta să faci?

— Oare știi tu ce-mi cere?

Grecul se umflă în penă.

— Vezi bine că știi. N-ai aflat că pașaua de la Silistra mi-e prieten! Ce zici de asta?

Domnul Tudor tăcu pentru câteva clipe, și pe urmă zise:

— Iacă, îți zic să aștepti cu mine la porțile Bucureștilor pe turcii care vin peste Dunăre.

Sava cu greu înăbuși o înjurătură.

— La ce te gândești, strigă el, aci pe șes? Apoi paza Bucureștilor mi-a fost încredințată mie, nu pot să-i las pradă jefuirii, care fără doar și poate ar urma înfrângerii noastre.

Domnul Tudor își încruntă sprâncenele, o dungă se săpă între ele, dreaptă și neagră, pe fruntea lui.

— Și acest neam creștinesc și românesc, zice el încet, stă sub paza mea.

Grecul plecă înfuriat.

Orașului însă îi arătă un alai, de care nimeni nu știa ce scop avea. Deocamdată îi venea la socoteală lui Sava să dea dovezi de simțiri creștinești. Puse pe doi episcopi să sfințească un steag, pe care-l avea de mult în casă; steagul era alb, cu chipul însângerat al mântuitorului răstignit, și dedesubt se vedea un preot în odăjdii, din gura căruia ieșeau cuvintele: „Jurați pe acest sânge, să luptați împotriva oricăruia care n-ar crede într-acesta”. Arnăuții lui Sava jurară, unii pe sârbește, alții pe grecește, credință patriei și religiei, și după aceea steagul însoțit de preoți și de cinci sute de ostași, fu plimbat prin tot orașul, prin mulțimea care zgâia ochii, iar Sava umbla după el posomorât și cu capul plecat. Chiar în ziua aceea se retrase din București cu trupele sale și se așeză în două mănăstiri la marginea orașului.

Aceste mișcări ostășești, care, fie la sosire, fie la plecarea trupelor însemnau primejdii de prădări pentru locuitori, supărare rău pe bucureșteni. Cu atât mai mult cu cât și pandurii păreau dați dracului, necăjind pe orașeni și furând cât puteau. Mai veniră și fugarii din Târgoviște. Adunătura de haimanale, care era printre eteriști, se temea de răzbunarea și cruzimea turcilor. Ipsilanti trimise un ofițer după ei, cu o scrisoare către Domnul Tudor, prin care-l ruga să-i dea ajutor pentru prinderea dezertorilor.

În urma acestor întâmplări, Domnul Tudor îndepărtă din oștirea sa pe toți străinii, trecând șase sute de sârbi, bulgari și muntenegreni sub comanda lui Hagi Prodan și Makedonski, pentru paza Mitropoliei.

La Cotroceni nu conteneau înfricoșatele certuri cu căpitani, cărora Domnul Tudor le cerea să împiedice hoțiile pandurilor. Bănuielile lui

izbucneau cu mânie, de câte ori un oltean intra în vorbă cu un arnăut.

— Umblă molima trădării! răcnea Vladimirescu. Ce se făcură scrisorile mele? Cele din urmă răvașe le trimisei la Silistra ascunse în bețe găunoase. Dar se vede că nicio pază nu mai e de folos. Nici pașaua, nici Iancu Jianu nu răspund. Și nici nu vine Iancu Jianu. Și câtă nevoie am de dânsul. Ani de zile a dus pe blestemații săi de haiduci astfel încât îl ascultau dintr-o privire. Și cinstiții mei căpitani nu pot ține rânduială printre pandurii lor. Ba mai șoptesc cu Hagi Prodan, sârbul și cu Makedonski, grecul, și mârâie împotriva asprimii mele.

Ilarion încercă să-l înduplece.

— Îi văzui cu ochii mei, îl opri slugerul, pe Oarcă, pe Cuțui, pe Urdăreanu și pe Enescu, doi bătrâni și doi tineri.

— Dar nu i-ai auzit, și în Hagi Prodan ai încredere.

— Nu mai am încredere în nimeni! răcni Domnul Tudor.

— Trebuie neapărat să pleci din București, grăi episcopul, și să te lupți cu turcii.

— Așa-i, întări pandurul cu un suspin de ușurare.

Numai nădejdea luptei putea să-l potolească. Sufletul său era gata de furtună. Cele două luni de domnie în București fuseseră o sarcină groaznică pentru Domnul Tudor; ele îi aduseseră cu vârf și îndesat turburări politice, zavistii josnice și mișelii, care, chiar împărțite pe ani îndelungați, ar fi fost o povară destul de grea pentru căpetenia unui stat. Toate relele, împotriva cărora el se ridicase, i se dezvăluiseră aci cu cea mai mare strășnicie, ținându-i calea cu o ură înverșunată. Și ceea ce îi venise mai greu firii sale de ostaș era că fusese silit să apuce calea întortocheată a daraverilor politicești.

În ziua de 13 mai sosi la București știrea că trupe turcești trecuseră Dunărea la Giurgiu și la Silistra.

Atunci Domnul Tudor porunci să se aducă boierii de la Belvedere la Cotroceni.

Ceea ce auzind aceștia, strigară îngroziți:

— Vrea să ne taie! Dar căpitania escortei îi liniștiră; de altminterlea, boierii n-aveau încotro, trebuiau să meargă.

Întrevederea cu căpetenia pandurilor fu plină de ură. Boierii stătuseră muți, abia răspunzându-i la salut. Și el, fără multe cuvinte, puse înaintea lor o hârtie, pe care le ceru să o iscălească. Când unul din ei întrebă, ridicând sprâncenele, ce înseamnă aceasta, Vladimirescu îi zise:

— Citește tare, arhon vornice.

Era o protestare către împărații adunați la Laibach, împotriva năvălirii turcilor pe pământul românesc, și împotriva eteriștilor, ale căror fapte nemaipomenite în țara străină erau arătate în toată desfrânarea lor. Și deoarece boierii iară nu puteau alege altă cale,

tăcură și iscălire.

Domnul Tudor le zise apoi:

— Sfinția sa episcopul de Argeș și doi grămățici pleacă astăzi ca să ducă această protestare la Laibach. Dumneavoastră sunteți slobozi să plecați și să vă duceți la rudele dumneavoastră în țara nemțească. Știți că lor le-am înlesnit totdeauna trecerea graniței. Eu merg în Oltenia, cu toată Adunarea norodului, și mă voi întări în mănăstirile de acolo, pe care le țin pandurii, și unde am strâns zaharele. De o vrea Dumnezeu, am de gând să mă țin multă vreme așa, până ce voi sili pe turci să dea țării drepturile, pe care prin mine le-a cerut norodul de la Poartă. Plecați sănătoși și fiți pe pace. Să vă lumineze Dumnezeu și să vă facă să iubiți țara din toată inima. Și siliți-vă, chiar la Brașov, să lucrați pentru dobândirea drepturilor ei.

Nimic din această cuvântare nu plăcu boierilor, mai ales cum apăsa acest mojiș pe cuvântul norod, făcându-l pe acest norod să „vrea” și să „ceară”. Într-adevăr, o parte a omenirii înnebunise. Și monarhii, care se sfătuiau la Laibach cum să biruiască această nebunie, făceau o faptă măreață. O jalbă „cuminte” li se putea trimite de la Brașov.

Prăpastia între căpetenia pandurilor și boierii țării rămase aceeași. Deși Tudor Vladimirescu nu dăduse nicio dovadă de radicalismul galic, care răsturnând pe Dumnezeu cerea „libertate, fraternitate și egalitate”, deși el nu vroia decât „dreptate”, acea dreptate care nu desființează deosebirile de treaptă, dar făurește legături de omenie între ele, totuși, în ochii boierilor, slugerul nu era decât un schismatic și un rebelist. Niciunul dintre ei nu înțelese pe deplin gândirea sa înaltă și cumpătul cererilor sale, niciunul nu-l ajuta cu trup și suflet.

După plecarea boierilor, butca episcopului de Argeș trase la scară. Tudor Vladimirescu și Ilarion coborâră treptele arhondaricului, mână în mână. Și olteanul grăi, cum grăise cu două luni înainte, când prietenul său veni la Ciorogârla:

— Înaintea lui Dumnezeu vei răspunde, că m-ai împiedicat să tai pe câinii de ciocoi. Aș fi vrut să trimit împăraților măcar zece dintre ei umpluți cu paie. De vor avea iarăși puterea în mână, vedea-voi ce vor face câinii. Atunci să te gândești la mine.

Iar Ilarion răspunse:

— Îți spusei odată: cine cu sabia lovește, prin sabie piere. Și de ai asculta de mine, ai pleca și tu, pentru că grecii vor să te omoare, cum au vrut să mă omoare și pe mine. Și ochii i se împăienjeniră; în acest ceas de despărțire, el nu se gândea decât la prieten.

Acesta însă nu se gândea niciodată la sine. El ridică mândru capul:

— De-or fi mai tari ca mine, lasă-i să mă omoare. Sunt român, nu sunt ciocoi să dosesc. De mult mă îmbrăcai cu cămașa morții.

Ilarion strânse pe pandur la pieptul său.

Și Domnul Tudor îmbrățișă și sărută pe preot.

În trăsură, episcopul zise către grămaticul său, pe când lacrimile îi curgeau în barbă:

— Mare om va pierde țara, dacă-l ucid grecii.

Din curtea mănăstirii Cotroceni, în ziua de 15 mai, ieșeau pandurii cârduri, cârduri, și după ce se înșirară la rând de-a lungul zidurilor, trecu și Domnul Tudor sub bolta joasă și lată a porții.

Ochii tuturor erau îndreptați către dânsul. Vestise oștirea prin căpitanii săi că, înainte de plecare, va împărtăși Adunării norodului gândul și scopul său. Și era atâta liniște printre oameni, încât se auzea cântecul păsărilor din pădure.

— Fraților, grăi Tudor Vladimirescu, până acum încercai să nu vă stric cu turcii și le cerui numai ale noastre sfinte drepturi. Răbdai multe, ca să nu ne ia drept răzvrătiți. Rugăciunile noastre însă nu fură ascultate, turcii vin ca dușmani la București. Noi trebuie să părăsim orașul și să ne căutăm loc mai potrivit ca să ne luptăm cu dâșii. De astă dată, fraților, dăm în carne de turc.

Cu toată liniștea gravă a pandurilor, un freamăt trecu printre rândurile lor, și chipul Domnului Tudor se însenină. Turcii de azi, urmă el, nu sunt cei cu care mulți dintre voi se bătură la Cladova și la Fetislam, acu zece ani. Ei sunt slăbiți, oștirea lor nu e decât o adunătură de oameni fără căpătâi, căci răzvrătirile din Turcia și Serbia au sleit puterile păgânilor. Noi însă, cu ajutorul lui Dumnezeu, am crescut în număr și ne-am întărit în credință.

Pandurii nu strigară, aceasta nu era în obiceiurile lor, însă ascultară cu râvnă poruncile căpitanilor și retragerea din Cotroceni fu o pildă de ordine și de precizie militară. Toți erau sătui de tabără în fața Bucureștilor, atât de primejdioasă moravurilor și bunei orânduiei, cu toată munca și muștruluiala, din care Domnul Tudor nu slăbea trupele, căci otrava grecească se prefirase peste tot. Povața iscusită dată de Sofiana Pantas pare că era urmată de fiecare pandur și de fiecare arnăut. Căpitanii și cei mai buni dintre olteni simțeau de mult că numai lupta putea să scape noroadele de stricăciune.

Dar și puținii locuitori rămași în București se bucurară de plecarea pandurilor, deși sosirea turcilor era aproape. Căci nu trecea zi de la Dumnezeu, fără ca ostași, furișându-se de la Cotroceni, să nu-i calce în casele lor. În sfârșit, le dădeau ei tot ce mai aveau, chiar arme și cai, ca să scape de dâșii. Prea puține erau curțile pe care le cruțau. Casa episcopului de Argeș era una dintre ele. Dar în dimineața de 15 mai, două zile după plecarea lui Ilarion, o ceată de panduri bătu deodată la poartă. Mitică ȋiganul veni în fugă. Ei cerură să li se deschidă. Feciorul se împotrivi, și se iscă o ceartă zgomotoasă, până ce sosi bătrâna Dobrina cu porunca boierului Dumitru să vie oamenii la el. Slugile credincioase priveau una la alta, îngrijorate, dar nu îndrăzneau să iasă

din cuvântul stăpânului. Pandurii însă, când aflară că-i cheamă căpitanul Jianu, care zăcea bolnav aci, o înmuiară, și se înșirară unul după altul, la spatele servitorilor care-i duseră în grădină. Acolo își scoaseră căciulile.

Sub umbra copacilor, Dumitru Jianu zăcea pe un pat; era galben ca ceara, doar rana, abia vindecată, îi ardea pe frunte, deasupra ochiului stâng. Tânărul era prea slab, ca să se miște, vocea-i era stinsă, dar capul său, ridicat pe perne multe, era tot mândru.

— V-a trimis Domnul Tudor să mă chemați? întrebă el, și pentru că ei nu răspundeau, el urmă: Să-i spuneți că-i cer iertare, să-i spuneți că mi se rupe inima că nu pot fi lângă el, dar cum voi sta în picioare, vin la Adunarea norodului, oriunde s-ar afla, chiar de ar trebui să trec prin carne de turc și de zavergiu.

Dobrina stătea la spatele „boierașului” ei și își făcea cruce, căci vedea cum două pete roșii îi ardeau pe obraji.

— Voi însă, zise el, să-i faceți praf pe ieniceri, iar pe greci – încercă în zadar să se ridice și mai sus pe perne, căci i se înecă răsuflarea – pe greci să-i împușcați oriunde i-ați găsi.

În această clipă sosiră Urdăreanu și Enescu.

Dumitru se sili să le întindă mâinile amândouă, și-i întrebă:

— Ați venit și voi să mă luați?

— Cum să te luăm? Am venit să-ți zicem rămas bun, strigă Urdăreanu, dar e bine că-i întâlnirăm pe ăștia, și se întoarse cu asprime către panduri.

— Pe ăștia? șopti bolnavul.

Atunci Ene Enescu, liniștit și poruncitor, făcu un semn lui Urdăreanu, făcându-l să înțeleagă că-și lua asupra sa toată pricina, și pe când Ion se pleca la Dumitru, el schimbă cu pandurii câteva cuvinte scurte și cu glas pe jumătate. Apoi se apropie și el de pat și zise:

— Oamenii acuma se duc și ne așteaptă afară.

Aceștia plecară zicând bolnavului:

— Să ne vedem sănătoși, căpitane – să dea Dumnezeu să ne duci în curând împotriva turcilor – și a grecilor, адаose unul, arătând că luase aminte cuvintele lui Dumitru Jianu.

Când, ceva mai târziu, tinerii căpitani își luară și ei rămas bun, Dumitru nu-și avea cunoștința. Degetele sale slăbite rătăceau pe plapomă, și buzele sale uscate rosteau mereu aceleași cuvinte:

— Zambile albastre, zambile albastre.

Dobrina zise plângând:

— A fost peste puterile sale, iar l-a apucat fierbințeala.

Prietenii plecară, în tăcere și adânc mișcați. Mitică le povesti toată întâmplarea.

În afară de cei doisprezece panduri, care intraseră în grădina

episcopului, se mai aflau vreo cincizeci de olteni înaintea porții. Tinerii căpitani fuseseră trimiși ca să găsească și să aducă la Cotroceni, cu ajutorul unor panduri mai bătrâni, pe toți ostașii pripășiți prin oraș.

— Te rog, zise acumă Enescu, să nu le mai zici nimic. Vezi și tu că sunt gata să ne asculte.

De aceea, Urdăreanu strigă numai cu glas răsunător:

— Stupai! și căpitani o luară înainte, urmați în tăcere de panduri.

Peste câtva timp Urdăreanu întrebă:

— Ce-ți spuseră oamenii în grădină, la Dumitru?

— Ce să spuie, au încurcat-o, răspunse Enescu, le era rușine. Au fost mișcați când l-au văzut pe Dumitru bolnav.

— Nu sunt răi, izbucni Urdăreanu furtunos, au intrat în mare ispită, nu e bine să te porți cu ei ca și când ar fi tâlhari.

— Nu sunt răi, întări Enescu.

— Mare păcat pentru noi e plecarea episcopului. Numai el izbutea câteodată să-l potolească pe sluger.

— Pentru că e iubitor de oameni.

— Ascultă, Ene, zise Urdăreanu gânditor, și Domnul Tudor iubește țara și tagma pandurească. De ce atunci e atât de crud?

— Pentru că iubește dreptatea și mai mult, și din pricina ei uită că are a face cu oameni.

Olteanul privi mirat pe prietenul său și zise încet, cu toată inima, aproape cu evlavie:

— Vrea să zică tu, când taci, faci filosofie?

Celălalt oftă adânc și zise pătimaș:

— Doamne, mi-aș da toată filosofia pentru un pic de... și se opri, ca și cum s-ar fi temut să zică prea mult.

Dar Urdăreanu urmă:

— Pentru ce?

— Pentru o bătălie, zise Enescu, fie împotriva turcilor sau a grecilor, sau a lumii întregi. O bătălie în care să scap odată de viață.

Urdăreanu tăcu o vreme, apoi zise:

— Orice ostaș e gata să moară; dar mie mi-ar veni mai bine să trăiesc, și apoi, voi să adaoge: să fiu fericit. Dar nu rosti aceste cuvinte, pentru că știa că Enescu nu putea cuceri fericirea, la care se gândea el. Și nici Dumitru Jianu n-o mai putea cuceri. Din cei trei prieteni, numai lui Ion Urdăreanu îi era îngăduită nădejdea în dragoste. El oftă la gândul durerii celorlalți. Și ca să schimbe vorba, și pentru că știa cât de neplăcută îi era lui Ene scormonirea dorului ce-i trudea inima, el zise: Cred că tot n-ar strica să le mai spui băieților câteva cuvinte, și întorcându-și calul, strigă către panduri: Măi băieți, acumă mergem la război pentru dreptate. Acesta este un război sfânt și nu trebuie să-l necinstiți cu hoții. Hoția e o rușine, de care nu te

spală nici măcar moartea vitejească.

— Așa e, căpitane, așa e, răspunseră oamenii, ne bucurăm și noi că mergem la război. De, greșirăm și noi. Ostașul n-are ce căuta la București.

Domnul Tudor preschimbă marșul de patru zile spre Pitești într-o manevră de un fel deosebit, al cărei plan nu-l destăinui nimănui, și în timpul căreia cea mai mică greșeală putea avea urmări groaznice, căci această manevră se făcea cu arme încărcate și cu tunurile pregătite pentru tragere. Domnul Tudor porunci atacuri închipuite, ziua ca și noaptea. El își încerca oștirea, și cu toată asprimea lui, nu afla prilej de dojenire. Precum el însuși era neobosit și nu dormea decât două sau trei ore pe zi, în timpul popasului de după amiază, așa și pandurii săi nu cunoșteau oboseala. Dânșii ca și căpetenia lor aveau aceeași fire, îndurau primejdiile cu bună voie și cereau cu foc partea lor din datoriile grele.

Domnul Tudor le cerea și mai mult.

Pe drum când călărea lângă una sau alta dintre despărțirile oștirii, sau la popas, când stătea printre oameni, zicea:

— Nu ne-am sculat ca să jefuim pe frații noștri. Și turcilor și rușilor, ne-am plâns împotriva acelor care fură pe țărani, și acum venim noi să ne arătăm la un fel cu jefuitorii. Ne-am legat cu jurământ să murim mai bine decât să mai ducem o astfel de viață dosădită și nelegiuită. Cât timp vom asupri pe frații noștri, care vedeți că ne ajută și cu merindele, și cu căruțele lor, niciodată dreptate nu vom dobândi. Pentru atare fapte vom fi huliți de Dumnezeu și de oameni. Cine dreptatea cere, dreptate să facă. Eu însă vă spun, de se mai plânge un țăran că i s-a furat cel mai mic lucru, sau că cu sila i s-a luat, să știți că îl ucid pe prădător.

În drum spre Pitești, Domnul Tudor ucise treizeci și trei de panduri și arnăuți. Pe cei mai mulți dintre ei îi împușcă cu mâna sa, sau îi doborî la pământ cu buzduganul de tuci, ce-l purta agățat de șă; ceilalți fură spânzurați de copaci, lângă drum.

— Ne spânzură pentru o trambă de pânză, mârâiau pandurii, când la Carcinov, alți doi flăcăi atârnavă de un stejar, în fața oștirii întregi, fiindcă furaseră pânză de la o țărăncă.

Iar Domnul Tudor adună pe toți căpitani săi în fața cârciumii și le ceru să iscălească o hârtie, prin care chezășuiau cu viața lor disciplina trupelor lor. Încruntați, dar supuși, unul după altul intrară în casă, unde hârtia era așternută pe masă, și iscăliră.

Numai patru din ei lipsiră. Aceia, după ce auziră cererea lui Vladimirescu, se așezară la o parte, sub niște stejari, lângă un puț, la marginea satului. Printre trunchiurile copacilor se vedea câmpul nearat, acoperit cu flori, și, mai departe, șirul frumos al dealurilor.

Acești patru căpitani erau Oarcă, Cuțui, Urdăreanu și Enescu.

Aceeași adâncă îngrijorare îi copleșea pe toți. Cel mai încruntat era Oarcă, el semăna mult cu Tudor Vladimirescu; Cuțui oftă cu întristare, iar în ochii lui Urdăreanu ardea flacăra răzvrătirii. Enescu ședea pe un trunchi de copac răsturnat, cu capul în mâini, cu cotul rezemat pe genunchi, și privea în jos așa de posomorât, încât neagra lui jale părea că întunecă chiar lumina soarelui, care pătrundea în valuri printre frunzișul încă fraged al stejarilor.

Oarcă zise:

— Ostașul nu trebuie să aibă altă voință decât aceea a comandirului său, și rău îmi pare că tocmai eu fui silit să vă dau vouă, tinerilor, pilda neascultării. Dar nu pot altfel. Mumele pandurilor nu și-au trimis băieții la ștreang, ci la război. Mă doare inima pentru ei. Și acum o să ne vie și nouă, căpitanilor, rândul. Unde mergem?

— Nu putem într-alt fel, frate Oarcă, zise și Cuțui. De nu se mai încrede în noi, și nu vrea să crează că ne străduim din răspuțeri să ținem oamenii în frâu, atunci nicio hârtie nu mai e de folos. De iscălim, ne predăm singuri capetele.

— Și de ce nu se încrede în noi? strigă Urdăreanu înfuriat și îndurerat, ce-i făcurăm?

— Noi? Nimic, zise Oarcă, dar grecii și ciocoi îi otrăviră sufletul.

— Vai, oftă Cuțui, de ce nu e cu noi Ilarion!

— Iacă, vine Cioreanu, strigă Urdăreanu.

Cioreanu, adjutantul Domnului Tudor, era un boiernaș grav, de statură uriașă, cu fața lată, ciupită de vărsat.

— Mă trimite Domnul Tudor, zise el către căpitani, să vă întreb de ce nu iscăliți?

Oarcă, după o scurtă tăcere, răspunse încet și fioros:

— De o vrea, ne ucide și fără iscăliturile noastre. Așa vă gândiți și voi, fraților? zise el către ceilalți căpitani.

— De, urmă Cuțui, nu putem păzi crângul cu iepuri.

Cioreanu plecă și aduse comandirului răspunsul căpitanilor.

Domnul Tudor încrunță sprâncenele, și ochii îi fulgerară. Mânia lui era atât de vajnică, încât tăcu.

Pe la amiazi o ștafetă sosi de la Pitești, unde tăbărea căpitanul Iordache cu avangarda eteristă. Olimpianul scria că va ataca pe Vladimirescu, dacă acesta ar cuteza să se apropie de Pitești.

Domnul Tudor adună iarăși pe căpitani, le citi răvașul și zise apoi:

— Dumnezeu știe că, deși îmi veni greu, tot mă ținui de cuvânt față de grec. Nu făptuii nimic împotriva lor, și drept mulțumire mă amenință cu armele, aci, pe pământul nostru. Iordache mă urăște și mă prigonește. Nici lui nu-i făcui alt rău, decât că-l primii la Cerneți în casa mea, când fugi din Serbia. Ia spuneți-mi ce e de făcut cu ăst soi de oameni?

Căpitanii sfătuiră să se bată.

După un timp de tăcere, Domnul Tudor zise:

— Cum poate Iordache să se bată cu noi? Avem de patru ori mai mulți ostași și mai multe tunuri. Aproape îi era silă să atace pe unul mai slab, și nu voia să piardă timp, ci să ajungă cât mai repede la mânăstirile întărite. Lupta dorită de dânsul era lupta împotriva turcilor. Iar aceștia fără îndoială aveau să-l scape de greci, pentru că eteriștii nu erau deopotrivă de tari cu ienicerii.

Căpitanii văzură bunul temei al spuselor lui Tudor, căci erau români, deci cu judecata limpede.

Hotărâră trimiterea la Pitești a lui Hagi Prodan, sârbul, și a lui Makedonski, grecul, ca să-l mustre încă o dată pe căpitanul Iordache.

Ei se întoarseră după sfințitul soarelui cu știrea că Olimpianul era foarte bănuitor, dar că aștepta pe Domnul Tudor mâine, pe câmpia de lângă satul Golești.

— Pe câmpia la Golești, zise râzând cu hohot uriașul Frunte-Lată. Elelei, parcă de Dumnezeu e făcută pentru sfaturi ostășești, de acelea unde grăiește tunul. Oare asta să-i fie socoteala?

Solii nu prea aveau poftă să răspundă. Și Domnul Tudor nu-i mai întrebă.

În noaptea aceea el părea a fi peste tot deodată în tabără. În zori de zi pandurii înaintară prin pădurile rourate. Privighetorile mai cântau. De altmintrelea ele nu tăceau nici ziua în timp de primăvară, și în cele trei sate, prin care trecu oștirea, numai păsările erau viețuitoare. Casele albe erau pustii, nicăieri nu ieșea fum din țuguiri de șindrilă, nicăieri nu se vedea o vită; nicio mișcare nici prin curți, nici prin viile de pe coastele nisipoase ale dealurilor, deasupra cărora se zăreau, scâlțați în văpaia albastră a depărtării, Carpații.

— Intrarăm în ținutul lăcustelor grecești, scrâșni Domnul Tudor. Era bine aleasă bogata podgorie care înconjoară orașelul Pitești.

Soarele stătea sus pe cer, când trupele merseră înainte sub bolta sălciilor bătrâne de-a lungul drumului înspre Golești. Călăreții înaintași zăriră, la stânga pe întinsele fânețe, pete mohorâte. Și în curând își dădură seama că era o oștire stabilită pentru rezbel.

Domnul Tudor opri trupele sale, trecu călare înaintea coloanelor, și porunci fiecărei cete mișcările ce trebuia să le facă și locul unde trebuia să se așeze. Vocile căpitanilor răsunară una după alta, și la fiecare comandă o parte din trupe se repezea, întorcându-se spre stânga, și ieșea în goană pe câmpia înverzită.

Cel dintâi era Hagi Prodan, cu călăreții săi; pedestrima pandurilor îl urma în fugă, după ei veneau tunarii și apoi cavaleria lui Makedonski. Zburau pe câmpul șes, păstrându-și distanțele, și cu tot avântul, se opreau la cel dintâi strigăt de comandă, făcând dreapta împrejur pe loc. Pandurii trăgeau cu piepturile lor tunurile și le așezau în mijlocul pedestrimii. Dar îndată ce căpitanul Iordache îi văzu gata

de luptă, când zări lungimea frontului panduresc și mișcările bine strunite ale oștirii Domnului Tudor, trimise acestuia un parlamentar, care îi zise că Olimpianul nu voia să se bată cu el, ci îl ruga să stea de vorbă. Când Frunte-Lată află, aceasta răcni mânios:

— Iac-așa, și tot așa! Se vede că ne-a fost scris să ne jucăm doar de-a războiul, și își răzbună dezamăgirea printr-un potop de blesteme înfricoșate.

Domnul Tudor și Olimpianul călăreau unul spre altul; acela era însoțit de douăzeci și patru de panduri, acesta de douăzeci și patru de arnăuți și, când căpitaniile se întâlneau, escortele rămaseră la treizeci de pași înapoi, cu flintele la umăr. Olteanul avea și cele șase tunuri gata să tragă, așezate la spatele său.

— Arhon sluger, zise Iordache, nu se bate creștinul împotriva creștinului, când îi stă turcul în spinare.

— Tu m-ai amenințat cu pornire de arme, nu eu pe tine, răspunse Domnul Tudor.

— Urmează-ne pe noi împotriva turcilor, se rugă arnăutul.

— Voi merge împotriva turcilor, însă singur. Treceți Dunărea și întăriți-vă în țara voastră. Mi se tociră buzele tot poftorind același lucru.

Iordache îl privi cu îngrijorare și îndoială, scoase din chimirul său o hârtie și zise:

— Această scrisoare a lui Sava a cumpărat-o un eterist de la jidanul care e iscoada pașalei de la Silistra. Citește.

Sava scria că avea de gând să-l îndemne pe Vladimirescu să se supuie sultanului, făgăduindu-i în schimb amnistia, întărirea drepturilor și libertăților Țării Românești și înlăturarea fanarioților. Dacă Padișahul primea pe Tudor ca domnitor, el, Sava, era gata să omoare sau să-l predea pe Ipsilanti. Pandurul înapoie hârtia.

— Așa e, zise el, d-alde astea mi le cântă mie la ureche acest zavistios, și răspunsul meu îl vezi: ridic armele împotriva turcilor.

Iordache atunci scoase din chimir o a doua hârtie.

— Aceasta, zise el, au luat-o oamenii mei cu de-a sila ștafetei lui Sava. Citește.

Sava, în a doua scrisoare, trimitea pașalei vestea plecării lui Ipsilanti către Târgoviște și a lui Tudor către Pitești, și adăoga: că era treabă ușoară pentru panduri să scoată pe eteriști din dealuri și să-i gonească spre turci; cerea deci să i se trimită cât de curând firmanul sultanului, ca să-l înmâneze lui Vladimirescu.

— Minte porcul de câine! zbieră pandurul, privind cu ochi mânioși pe Iordache, mă crezi, ori nu mă crezi? se răsti el.

Iordache atunci îi întinse mâna.

— Te cred, zise el.

Comandirii făcură un semn, și escorta lăsă flintele în jos.

Domnul Tudor și Olimpianul se întoarseră fiecare la oștirea sa, steagurile fură închinat, și Vladimirescu porunci tânărului căpitan de tunuri Calețeanu să tragă în văzduh tunul cel mare. După aceasta, Domnul Tudor se îndreptă cu pandurii săi către Golești și își făcu tabăra în biserica și curtea boierească. El însuși stătea în foisorul deasupra porții, înaintea căreia așezase tunurile. Hagi Prodan, Makedonski și câțiva dintre gospodarii lor intrară în grădina umbroasă, unde brazi înalți își întindeau crăcile, horbotate cu muguri verde deschis, peste răzoarele din fața caselor albe și joase. În pridvor erau adunate toate slugile lăsate acasă de boierul Dinicu Golescu: cămărășița cu vreo șase țișănci, sofragiul, cafegiul, bucătarul, ajutoarele lui și vestita muzică a Golescului, un taraf de țigani al cărui cap era un ungur. În fața lor stătea dascălul, căci boierul Dinicu înființase, cel dintâi în țară, o școală pe moșia sa.

Gospodarii puseră să li se deschidă odăile și-și aleseră, cu mare grijă, paturile cele mai bune.

Peste o jumătate de ceas fură chemați la masă la Domnul Tudor. Bucătarul gătise borș și pește prăjit și marinat. Și pe căpitanul Iordache îl chemase Vladimirescu, și pe la sfârșitul mesei sosi, pentru puțină vreme, beizadeaua Gheorghe Ipsilanti, fratele Arhiului.

El zise, cu amabilitate și bunăvoință, că era încredințat că de aci înainte va domni cea mai bună înțelegere între Eterie și Adunarea poporului, căci aveau același dușman, pe care Eteria îl va combate dincoace, iar adunarea dincolo de Olt.

Domnul Tudor era scump la vorbă. Sufletul îi era plin de amar, de mânie și de nerăbdare. El nu dorea decât una: să fie închis la Horez, înconjurat de mii de dușmani, de dușmani cinstiți, împotriva cărora să poată să se bată după pofa inimii.

Înserase. Cea din urmă rază de soare se stinse, după ce roșise ca jarul foisorul alb al Goleștilor. Pe banca de lângă zid, la stânga din poartă, ședeau Calețeanu, căpitanul tunarilor, și Cioreanu, adjutantul Domnului Tudor. Își aleseseră postul acesta pentru noapte. Înaintea lor se întindea câmpia, pe care tăbărau pandurii, tăiată, la vreo trei sute de pași, de o ridicătură de pământ, cu un șir de sălcii bătrâne; se vedeau încă bine întorsăturile ciudate ale acestor copaci. Unul se ridica drept în sus, și vârful îi semăna cu un cap pletos de leu, celălalt era noduros și ciufulit, un al treilea își întindea crăcile spre câmpie, ca împins de un dor nebun să cuprindă cerul de seară. Văzduhul mai era luminat de culorile cele din urmă după apusul soarelui; în cerul verzui pluteau șiruri lungi de nori cenușii și vineți, cu marginile încondeiate de un arămiu aprins. Pământul se întuneca repede; sălciile erau acum negre; abia se cunoșteau pe alocurea în tabără, zeghile sau caii albi ai pandurilor. Pe ici pe colo însă ardea câte un foc.

Ofițerul de serviciu se scoborî din foisor, dădu adjutantului și

căpitanului Calețeanu cuvântul „Mehedinți” ca lozincă pentru noapte, și plecă să-l dea la toate posturile.

Cioreanu își căută în chimir cremenele, ca să-și aprindă ciubucul de lângă el, de pe bancă.

Calețeanu oftă:

— Când mă gândesc că mai avem patru zile până la Horez...

Adjutantul îl înțelese.

— Ce să facem, trebuie să-i ascundem tâlhăriile băieților, pe cât ne stă în putință.

— Să ne ferească Dumnezeu. E greu să-i tănuiești ceva. Mă tem de sârbi. Sunt scârbiți rău.

— Hagi Prodan e credincios.

— Dar nu mai are răbdare.

— Eu mă tem pentru cei patru, care n-au voit să iscălească.

— Oarcă și Cuțui fură azi la masă.

— Domnul Tudor însă nu vorbi cu ei.

— De vorbit nu vorbi decât Makedonski.

— Cum ți se pare Makedonski?

— Nu-l văzuși? Mai că sărută ciubotele lui Gheorghe Ipsilanti.

Calețeanu oftă iarăși:

— Tudorine – Tudorin al nostru...

Apoi tăcură. Cioreanu își aprinse ciubucul.

Deodată auzi la spatele său glasul Domnului Tudor:

— Dă-mi ciubucul, prietene, să trag și eu puțin.

Ofițerii săriră amândoi în picioare.

— Și tu, urmă comandirul, du-te de-mi cheamă pe Oarcă, pe Cuțui, pe Urdăreanu și pe Enescu. Să cercăm străjile pe la posturile lor.

Adjutantul plecă în grabă spre tabără. Vladimirescu se așeză pe bancă și fuma în tăcere.

Cioreanu se întoarse după câteva minute cu Urdăreanu și cu Enescu; nu găsiră pe Oarcă și pe Cuțui.

Domnul Tudor nu zise nimic, puse ciubucul pe bancă și plecă cu cei patru căpitani.

O luă spre dreapta, spre biserica de peste drum de curtea boierească, și făcu ocolul taberei răspunzând singur: „Mehedinți”, când străjile îi cereau lozincă.

Noaptea era caldă, și stelele scânteiau pe cer.

Bărbații umblau în tăcere. Urdăreanu auzi odată pe Enescu oftând din greu. Îl luă de mână, și astfel cei doi tineri mergeau laolaltă pe întunec. Șezuseră la apusul de soare pe o movilă în spatele cimitirului, visând de-ale lor. Sufletul lui Urdăreanu era cuprins de dor, dar adeseori și de mânie și de nerăbdare; totuși nădejdea îi era vie, pentru că-l mângâia și-l sprijinea amintirea tăcutei sale înțelegeri de la Oteteliș cu Safta Poenaru. Enescu însă privise spre zăvoaiele

care-i ascundeau Piteștii așa de neclintit, încât îi lăcrămaseră ochii. Iar Urdăreanu, care băgase de seamă, simți iarăși evlavie pentru tăria ce se tăinuia sub tăcerea prietenului său.

Domnul Tudor ajunsese acuma cu căpitanii la sălciile cele mari. La adăpostul ridicăturii de pământ, niște panduri aprinseseră câteva focuri, care luminau departe jur-împrejur; salcia plecată cu brațele întinse se vedea bine de tot. În afară de acest cerc de lumină noaptea era și mai neagră. Și din bezna ei, când Vladimirescu se opri, treizeci de oameni ieșiră înconjurând într-o clipă pe comandir și pe căpitanii săi.

Atunci Domnul Tudor se întoarse către Urdăreanu și Enescu, care, deși nu se mai țineau de mână, totuși erau laolaltă, întinse brațul și porunci cu un glas de aramă:

— Spânzurați-i.

Tinerii, ca în basm, încremeniseră.

Cu repeziciunea vântului, trei oameni din acea gardă a uciderii răsăriră din întunec, aruncară capătul unui ștreang împrejurul gâtului lui Urdăreanu, iar celălalt capăt peste craca întinsă a sălciei.

O fulgerare de gânduri trecu prin mintea lui Ion: totul se isprăvisе, lupta, izbânda, dragostea; și mama avea să se prăpădească aflând moartea rușinoasă a feciorului ei. Acest cuget îl duru atât de cumplit, încât aproape nu mai simțea ștreangul.

La porunca unuia dintre ei, călăii traseră de funie, și falnicul trup se bălăbăni la doi stâneni de pământ.

Atunci Calețeanu și Cioreanu se treziră din groaza care-i împietrise și începură a cere iertare pentru Enescu.

— Vânzătorii trebuie să piară, scrâșni Domnul Tudor.

— Nu sunt vânzători, Măria Ta, cum nu suntem nici noi.

— De ce nu iscălră? răspunse Vladimirescu.

— Îți slujiră ție și țării cu credință. Fie-ți milă. Tatăl lui Enescu e bolnav la Pitești, îl știe pe fiul său aici, și acuma vrei să afle că l-ai spânzurat? Fie-ți milă de dânsul măcar. Cu mâinile împreunate, cu voci tremurătoare, cu ochii înecați de lacrimi, ei se rugau ca copiii. Și nevinovăția acestor rugăciuni, dovada curățeniei lor sufletești, durerea ce o simțeau pentru tovarăși, care îi făcea să uite a lor primejdii arătau Domnului Tudor o bărbăție care se înrudea cu a lui.

El făcu câțiva pași, garda uciderii își deschise roata; dar când Vladimirescu ieși din zarea de lumină, se opri iarăși și porunci:

— Legați-l pe Enescu – mâine să-i trageți douăzeci și patru la tălpi și pe urmă îl trimit la ocnă.

Și plecă urmat de Cioreanu și de Calețeanu.

Ene Enescu stătea nemișcat sub salcia de care atârna prietenul său. Niște oameni se apropiară de el ca să-i lege brațele la spate.

În aceeași clipă, Hagi Prodan ieși dintre sălcii cu câțiva ostași, căci

pandurii ale căror focuri luminaseră spânzurătoarea îi chemaseră în grabă, spăimântați.

Sârbul se opri îngrozit și își făcu cruce, apoi sări înfuriat atât asupra călăilor, care legau pe Enescu, și îi lovi cu pumnii încheștați.

— E poruncă, gospodar, mârâiră aceștia pe sârbește.

— Dă-o dracului porunca, strigă Prodan, unde e căpitanul vostru?

— Aici, se auzi din întuneric, și Chiriac Popescu ieși la lumina focului.

Amândoi sârbii schimbă câteva cuvinte grăbite.

— Ostașul trebuie să asculte, nu încapе vorbă, zise Prodan, dar Dumnezeu e deasupra tuturor, și uciderea aceasta a fost fără niciun Dumnezeu. N-a fost nici pâră, nici judecată, nici preot. Eu te-am dat slugerului, eu ți-am fost și rămân maimarele tău. Și ca atare îți zic să nu cumva să se atingă cineva de căpitanul Enescu. Dumnezeu să mă ierte de păcatul ce săvârșii, dându-vă lui Vladimirescu, ca să facă din voi călăi.

— Gospodare, să știi că mâine ne ucide pe toți, zise Chiriac Popescu.

— Ferit-a Dumnezeu. Aci s-a înfundat. Chiar pandurii săi m-au chemat în ajutor. Sfinte doamne, de ce n-am venit la vreme, ca să-l scap pe Urdăreanu.

Atunci Enescu se clătină și căpitanii sârbi îl prinseră în brațe.

Cioreanu urmă pe Domnul Tudor, cum era dator s-o facă, până sus în foișor. În săliță, la capul scării de lemn, care era luminată de o lumânare de seu, adjutantul întrebă pe Vladimirescu dacă mai avea vreo poruncă de dat pentru noapte. Răspunsul fu:

— Nimic, străjile să-și facă datoria. Și Domnul Tudor intră în camera sa și încuie ușa.

Cioreanu rămase încă câteva clipe în săliță, rezemat de scară, căci acumă îi tremurau picioarele. Mai înfricoșată decât cruzimea uciderii i se păru liniștea răspunsului lui Vladimirescu, liniștea cu care zăvorâse ușa iatacului său și cu care se pregătea să doarmă.

Oare firea căpeteniei pandurilor era deopotrivă cu firea regelui David, când acesta cerea lui Dumnezeu să frângă fălcile leilor spre mai mare slăvire a dreptății? Domnul Tudor era cu sufletul împăcat, pentru că pedepsise ceea ce în ochii lui era un mare păcat împotriva datoriei ostășești, și cu chibzuială își alesese ziua, în care grecii se amestecaseră iarăși în trebile țării; bănuiala sa împotriva străinilor din oștire crescuse într-atâta, încât socotea că asupra lor cade vina nesupunerii celor patru căpitani. Iar moartea nu-l îngrozea.

Cioreanu coborî încet treptele scării; după el straja dinăuntru zăvorâse porțile grele de stejar. Când adjutantul zări, în întunericul nopții, la lumina celor două focuri, înfricoșata arătare de sub sălcii, el

gemu de durere.

Pe bancă, lângă intrare, cu capul în mâini, şedea căpitanul Caleţeanu; nici el nu putea privi spre sălcii.

Deodată se auziră paşi în întuneric.

— Cine e? strigă straja de la poartă.

Mai multe voci răspunseră: „Mehedinţi”.

Căpitanii veneau din toate ungherele taberei; ei se strângeau împrejurul băncii, pe care şedeau adjutantul şi tunarul. Fiecare, privind la lumina focului pe cel spânzurat, îşi făcea cruce, şi cu cât se uitau la el, cu atât creştea fierberea printre ei. Vorbeau pe înăbuşite. Vorbeau de Urdăreanu ca de floarea pandurilor şi-i jeleau tinereţea, frumuseţea, vitejia, bunătatea înţeleaptă a firii. Băieţii îl ascultau ca şi cum ar fi fost un om încercat, pentru că era drept şi pentru că, după ce răcnise la ei, se însenina repede.

— Oamenii lui stau acolo lângă salcie şi plâng, zise scurt Frunte-Lată şi apoi tăcu, căci şi lui i se înecase graiul.

— Vai de biata mumă-sa, zise altul, şi adaogă, îndreptându-se către Caleţeanu şi Cioreanu: Să vă răsplătească Dumnezeu că l-aţi scăpat pe celălalt. Unde e Enescu?

Unii aflaseră că sârbii îl ascunseseră.

— Dar Oarcă? Şi Cuţui? De nu i-ar fi ucis şi pe ei!

— Oarcă şi Cuţui sunt aci, grăi o voce în întunec.

Răspunsul era dat de Oarcă, dar cu glas atât de stins, încât ceilalţi nu-l recunoscuseră pe dată.

Apoi li se făcu loc în mijlocul căpitanilor. Cuţui tăcea; bărbaţii nu vedeau, din pricina beznei, lacrimile ce curgeau pe faţa sa slabă. Tăceau toţi ca la biserică, ca să-l asculte pe Oarcă.

— Fraţilor, stăm rău, începu acesta, care trecea după Tudor Vladimirescu ca cel dintâi în Adunarea norodului. Ion Urdăreanu şi-a pierdut viaţa, Ene Enescu însă a pierdut şi mai mult. Venim de la casa dascălului, unde-l duse Hagi Prodan. Îi bate inima aşa de tare, încât nu poate vorbi. A pierdut mai mult decât Urdăreanu – şi ce pierdu el, pierdurăm şi noi. Căci Dumnezeu ostăşului este căpitanul său. Şi nu ne mai putem încrede în dreptatea căpitanului nostru. Fraţilor, ne pierdurăm Dumnezeu nostru.

Era mai multă durere decât mânie în cuvintele lui Oarcă, era strigătul de jale a unei mari şi dezamăgite iubiri. Deodată se auziră lovituri în uşă, pe dinăuntru.

— Cine e? întrebă straja.

— Eu sunt, eu, Makedonski, fu răspunsul răstit, deschide.

Caleţeanu porunci pandurilor să deschidă.

Makedonski ieşi, ducând un cal alb de frâu.

— Să fie adevărat, întrebă el grăbit, că slugerul a spânzurat pe Urdăreanu?

Drept răspuns i se arată priveliștea din lumina focului.

— Și voi stați aci și vă jeliți și răbdați? se răsti arnăutul către români, ori n-aveți sânge în vine? Ucide azi pe unul, mâine pe altul, fără nicio judecată. Vă ia drept ce sunteți, vite încălțate. Credeți că puteți da seamă pandurilor voștri de ce s-a întâmplat? Să știți că toți sunt nemulțumiți și sătui să fie jertfele mâniei lui oarbe, și că se vor scula împotriva voastră, de mai țineți cu nebunul acesta, care taie floarea neamului său – și de ce? Pentru ce atârnă acolo de salcie mândrețea aceea de tânăr? Cu două ceasuri înainte trăia și el, ca voi și ca mine, și îl urma nebănuitor pe comandirul său...

— Doamne, sfinte Doamne, se ridică vocea lui Cuțui cu atâta jale, încât arnăutul se opri din cuvântarea sa plină de focul urii. De ce, în loc să ne ascundem, nu ne duserăm și noi, când ne cheamă Domnul Tudor? Noi îl cunoșteam și știam că se gândea la răzbunare. Cum de nu ne ziserăm noi că o să cheme și pe băieți. De eram noi, îl scăpam pe Urdăreanu cum îl scăpară Cioreanu și Calețeanu pe Enescu. Suntem bătrâni, nu făcea slugerul cu noi ce făcu cu copiii.

— La nimic nu izbuteați, frate Cuțui, zise Frunte-Lată, ceata uciderii fu chemată la sălcii.

Dar Cuțui nu se putea mângâia și zicea mereu:

— Numai noi suntem de vină!

Makedonski izbucni iarăși:

— Iar bocete. E încă timp să scăpați cu viață, deci spuneți un cuvânt hotărâtor. Ce voiți să faceți? Vreți să-l ascultați, ca înainte, pe smintitul de colo de sus?

Toți se împotriviră:

— Nu, nu mai putem.

— Atunci lăsați-vă pe mine, urmă Makedonski, și pe Hagi Prodan, știți bine că vă e un tovarăș credincios. Vreți să vă ajutăm?

Ei primiră.

— Așteptați-mă până mâine, pentru că-l voi înștiința pe Iordache. Pe Tudor Vladimirescu îl las în paza voastră, zise Makedonski.

Apoi sări călare și o luă spre Pitești.

Căpitanii ținură încă un sfat scurt, după care doi din ei intrară în curte, doi rămaseră lângă poartă cu Cioreanu și Calețeanu, pe când ceilalți plecară în grabă spre tabără.

Scânteia răzvrătirii sărea ca fulgerul de la o inimă la alta. Căci căpitanii aveau mare trecere pe lângă panduri.

Calețeanu și Cioreanu se gândeau în zadar cum puteau să prevestească pe Domnul Tudor; tovarășii lor nu se mișcau de lângă ei și îi împiedicau chiar să vorbească împreună, căci văzuseră bine că nici adjutantul, nici tunarul nu se uniseră cu părerea lui Makedonski.

Se făcu ziua. Una din străji ieșise din foișor și zise că Domnul Tudor se sculase, și când comandirul se coborî, găsi pe toți căpitanii săi

ăşteptându-l. Însă erau întunecaţi la faţă, şi tăcerea lor îl înconjură ca un zid. El se uită spre sălcii, se întoarse către Cioreanu şi zise:

— Daţi-l jos pe Urdăreanu şi îngropaţi-l, şi după o clipă adaogă: Cu paradă ostăşească, după cinul său de căpitan.

Noaptea potolise întrucâtva mânia sa. Nu pomeni nici de Enescu, nici de ceilalţi doi căpitani.

După un ceas câteşitrei stăteau cu companiile lor la groapa tovarăşului lor. Enescu, cu toate rugăciunile celor doi bărbaţi mai bătrâni, nu voise să lipsească de la înmormântare. Din când în când ei aruncară o privire părintească şi îngrijorată asupra tânărului căpitan. Acesta părea îmbătrânit cu câţiva ani; era tras la faţă şi sprâncenele îi tresăreau câteodată de durere. Azi însă Enescu răbda tot.

Răbda să vadă apropiindu-se sicriul deschis purtat pe umeri de opt panduri şi privi lung în faţa prietenului său. Fiindcă ştreangul îi rupsesese şira spinării, capul bălan, cu pletele sale aurii, fusese aşezat foarte sus în sicriu, şi aceasta îi dădea o măreţie, care se uni cu măreţia morţii. Frumuseţea lui era uimitoare; în casa preotului, unde fusese pus în coşciug, femeile îl acoperiseră cu liliac înflorit, şi cu el însăşi primăvara părea dusă la groapă.

După ce clopotele, focurile de puşcă şi bătăile tobelor tăcură, Cioreanu se întoarse la foişor, pentru a vesti pe Domnul Tudor că porunca îi fusese împlinită.

Aci găsi o ceată de arnăuţi străini. Venise căpitanul Iordache, şi era sus cu Vladimirescu.

Grecii păzeau sub poartă şi sub scară. Iar jos şi sus stăteau mulţi panduri cu chipurile întunecate şi ameninţătoare.

În odaia din foişor Domnul Tudor şedea cu Olimpianul pe divan şi bea cafeaua, pe care o făcuse Preda, şi pandurul întindea tocmai tava cu feligene celorlalţi arnăuţi, sălbatecului Farmache şi căpitanilor Mihalea şi Ghenciu. Căci ceremonia turcească a cafelelor însoţea chiar întâmplările cele mai grave.

După ce băuse, Olimpianul zise:

— Voiam să aflăm, arhon sluger, de ce ai spânzurat ieri, fără judecată, pe căpitanul Urdăreanu şi, în drumul de la Bucureşti până la Goleşti, pe cei treizeci de ostaşi? Nu e asta pravila ostăşească, şi ne-a amărât rău.

Domnul Tudor răspunse:

— Sunt în ţara mea, cu sabia mea.

— Nedreptatea tot nedreptate rămâne, zise Iordache, şi oamenii se plâng de tine.

— Pusu-te-au judecător peste mine?

— Mi-au cerut ajutor. Şi beizadeaua Gheorghe Ipsilanti îţi trimite vorbă că, cu toate că v-aţi înţeles ieri, el nu se mai poate încrede în

tine, căci i s-a adus, azi-noapte, o nouă dovadă că ții cu turcii. Iacă. Și Olimpianul scoase iarăși o scrisoare, pe care o întinse căpeteniei pandurilor, cu o mână tremurătoare, căci îl scuturau frigurile rău.

Era acea scrisoare către pașaua de la Silistra, la care Vladimirescu nu primise răspuns; fusese deci prinsă, și acum slujea ca armă împotriva lui. Aceasta nu putea fi decât fapta căpitanului Sava.

Domnul Tudor privi hârtia și tăcu.

— E iscălitura ta? întrebă Iordache.

— Este, fu răspunsul.

Olimpianul sări în picioare:

— Ce mai așteptați? strigă el ofițerilor. Mărturisește că voia să vândă turcilor și Eteria și oștirea sa.

Tudor Vladimirescu dădu din umeri.

Iordache însă deschise ușa spre săliță și strigă aceleași cuvinte; pe urmă se repezi pe scară și tipă în gura mare lângă poartă, unde se adunau din ce în ce mai mulți căpitani. Kleftul slobozea acum tot amarul, toată îndoiala, pe care le înăbușise de câteva luni. Ridicând scrisoarea în sus el zbiră:

— Aci stă scris ce avea de gând să facă cu voi Tudorin al vostru, părintele vostru. Vrea să vândă țara păgânului. De aceea, vă omoară fără cruțare și fără vină. El aștepta oștirea turcească, ce-i mai trebuia pandurimea. Acuma îl ținem, nu-și poate tăgădui iscălitura. Și tot voiți să-l urmați pe vânzătorul neamului și al credinței?

Niciunul din căpitani nu citi scrisoarea, puțini dintre ei care stăteau mai aproape văzură iscălitura, însă moartea tinerilor panduri era înaintea ochilor, ei veneau de la groapa lui Urdăreanu, și cel care le vorbea acum cu tot focul convingerii era un om de cinste, prețuit de toți.

— Nu-l mai voim de căpitan pe slugerul Tudor! strigară ei, voim pe Hagi Prodan sau pe Makedonski.

Iordache se sui iarăși în foișor, se apropie de Tudor Vladimirescu și zise:

— Ai auzit ce au strigat căpitanii tăi? Te sfătuiesc să mă urmezi de bună voie la Pitești, de unde beizadea Gheorghe te va trimite la Târgoviște, ca să dai seama Arhiului de faptele tale. Ipsilanti îți voiește binele. De te căiești, el te va ierta și te va trimite iarăși la pandurii tăi. Arhon slugere, dă-mi armele tale.

Se întâmplase acum ceea ce Tudor Vladimirescu prevăzuse de mult: grecii îl prinseseră în cursă. Numai la una nu se aștepta: să-l bage chiar oltenii săi la capcană. Deci, nu mai avea mijloc de apărare. Fără niciun cuvânt, lăsă pe arnăuții lui Iordache să-i scoată pistoalele din cui, și desagii săi plini de hârtii și de bani. Însă când Olimpianul întinse mâna spre sabia pe care Domnul Tudor o purta atârnată de umăr cu un găitan roșu, căpitanul pandurilor privi împrejurul său, ca

după ajutor. Și printre toate fețele dușmănoase care îl înconjurau, nu zări decât doi ochi credincioși, ațintiți cu durere asupra sa; erau ochii lui Calețeanu. Trecu găitanul peste cap și întinse sabia tânărului căpitan zicând:

— De ne-om revedea, mi-o dai înapoi; de nu, ține-o în amintirea prieteniei mele. Ia și inelul acesta, pe care-l am de la părinți.

Iordache însă grăbea plecarea. Ei se scoborâră pe scară. Caii stăteau sub poartă. Tudor Vladimirescu încăleacă. Dar hățurile le luă căpitanul Ghenciu și îl trecu astfel prin tabără. Pandurii văzură asta, și rămaseră întunecați și tăcuți.

Calețeanu rămase singur sus în foișor. Stătea ca înrădăcinat. În mână stângă ținea inelul ce i-l dăduse Domnul Tudor, un inel de aur cu piatră verde săpată; în mână dreaptă ținea sabia, al cărei mâner era de argint și teaca de catifea roșie ținută cu argint.

Cioreanu intră.

Cei doi prieteni priviră unul la altul cu jale și cu nedumerire. În sfârșit adjutantul zise:

— Crezi tu c-a voit să ne vândă?

Calețeanu îi arată darurile ce le primise:

— Crezi tu, că astfel se desparte un vânzător de oștirea sa? De vedeau pandurii, cum îmi dădu sabia, îi luau la goană pe căpitanul Iordache cu toți arnăuții săi.

Cioreanu lăsa capul în jos.

— Și noi nu puturăm să-i dăm de veste.

— Tot nu dosea, zise tunarul, nu pune preț pe viață.

O voce strigă afară numele adjutantului.

Makedonski îl chemă și îi porunci să meargă la căpitanul Iordache, și să-l roage să pregătească cartier și zaharele pentru panduri la Pitești.

Cioreanu sosi acolo seara târziu. În aer erau numai cântece de privighetori și miresme de liliac. Arnăuții tăbărau prin curțile bisericilor și ale caselor părăsite și își găteau mâncarea lângă foc.

Solul găsi în curând casa căpitanului Iordache. Intrând în tinda întunecoasă, zări la celălalt capăt, printr-o ușă deschisă, o odaie luminată. Acolo Domnul Tudor stătea pe divan, păzit de căpitanul Ghenciu cu pușca în mână, pe când Olimpianul se plimba prin odaie. Cioreanu, adânc mișcat, se opri o clipă și auzi pe Domnul Tudor zicând:

— Ce mai vrei de la mine, după ce cu vicleniile voastre îmi întoarserăți oștirea, ca să mă dea în mâinile voastre? Ce vrei cu mine, oameni fără căpătâi și străini de această țară? Să mă omorâți? Eu nu mă tem de moarte. Am înfruntat-o de multe ori. Cămașa morții mi-o îmbrăcai de când mă ridicai să mă lupt pentru drepturile norodului. Turcii sunt în țară. Voi însă nu puteți să-i bateți, și nici nu veți putea

vreodată.

Cioreanu nu îndrăzni să stea la pândă mai mult, trecu prin tindă, intră în odaie, și închinându-se mai întâi înaintea lui Tudor Vladimirescu care îi răspunse în tăcere, își îndeplini sarcina către Olimpianul.

A doua zi cinci cărucioare de poște erau trase în fața casei. Domnul Tudor fu urcat în cea dintâi și adjutantul beizadelei Niculae Ipsilanti se așeză lângă el. În celelalte cărucioare erau câte doi arnăuți. Surugiii, călări pe înaintașii din stânga, pocniră din bicele lor lungi și în zângăneala clopoștilor căruțele goniră prin valea minunată în gâtelea ei primăvăratică, prin care sclipește râul Doamnei și pe care o închide, la miazănoapte, cununa Carpaților.

Ispravnicul județului alergase toată noaptea din casă în casă, ca să găsească cartier pandurilor. Veni și la boierul Radu Enescu, dar îl primise Liliana, căci ea era acuma sufletul casei; bărbatul nu mai părasea patul de durere. Lilianeii îi povesti ispravnicul groaznica tragedie de la Golești și îi spuse că Tudor Vladimirescu era în oraș, închis sub pază în casa boierului Mavrodol.

După plecarea sa, Liliana se rugă în genunchi lângă icoane. Pe urmă se grăbi să cheme slugile și le struni, ca boierul Radu să nu afle decât ceea ce i se putea spune. Mai ales trebuia să i se ascundă primejdia de moarte, prin care trecuse fiul său, și prinderea Domnului Tudor de greci. Trimise o slugă înaintea oștirii, cu însărcinarea să vorbească cu Ene, și să se întoarcă apoi în grabă, astfel Liliana să aibă răgaz, să-și poată înștiința din vreme bărbatul despre sosirea fiului său.

De aceea, căpitanul Enescu, intrând pe la orele două după-amiazi în curtea părintească cu compania sa, zări sus în pridvor pe tânăra soție a boierului Radu. Dar ea se înspăimântă, când îl văzu, urcând încet scara și oprindu-se, fără niciun cuvânt, înaintea ei. În ochii săi, pe fața sa era ceva mai amar decât durerea, și Liliana, deși învățată să vadă din plăpânda copilărie jalea scrisă pe chipurile omenеști, uită de spaimă ce voia să-i zică.

— Slavă domnului că trăiești, grăi ea încet, și pentru că el tăcea mereu, urmă sfios: Tată-tău te așteaptă. Te rog nu-i spune...

— Știu, îi tăie el vorba, îmi spuse feciorul.

Liliana se temu de întoarcerea fiului său vitreg. După grozăviile pe care le trăise, cum se va înfățișa? Bolnav, frânt, amețit? Cum să se ascundă astea de tatăl său? Inima plină de grijă a Lilianeii prevăzuse fel de fel de lucruri, numai adevărul nu: purtarea dârză și dușmănoasă a lui Ene. Întrevederea cu tatăl său însă fu astfel ușurată, căci fiul se arătă liniștit, și boierul Radu nu bănuia furtuna ce se ascundea sub acea liniște amăgitoare. Era și prea slab pentru întrebări multe. I se spusese că Domnul Tudor, cu o parte a pandurimii sale, nu se oprise

decât foarte scurt timp în Pitești, și boierul Radu rugă pe tânărul căpitan să-i ureze sănătate bună din partea sa.

Ene ieși din camera bolnavului înfrigurat și cu ochii arzători, și se întâlni cu Liliana, care-i pândise ieșirea, ca să se întoarcă numaidecât la soțul ei.

Ene se opri.

— Fii pe pace, zise el printre dinți, comedia-i fu pe plac.

Ea ridică ochii întrebători:

— Comedia?

— Ce e oare viața dacă nu o comedie? Și mai îndrăzni-vei, mamă, să-mi spui că face să fie trăită? Păcat că nu m-a spânzurat Domnul Tudor, căci astfel eram cel puțin scutit de ură împotriva lui. Deoarece cei mai buni sunt la fel cu dânsul, mi-e scârbă de oameni. Sfatul tău, să-mi închin sufletul și munca neamului meu, să-l păstrezi pentru fete mici, care habar n-au de viață.

Cuvintele sale cădeau ca piatra și trăsnetul pe biata femeie. Pe capul ei se dezlănțuia strașnicul amar al tânărului suflet, de care Oarcă zisese, cu drept cuvânt, că-și pierduse Dumnezeu. Sufletele de seamă cred ușor și cu drag că cei puși deasupra lor sunt înzestrați cu o putere tainică, dar în schimb le cer, cu o logică nestrămutată, ca superioritatea lor să le fie dovedită nu prin titluri, ci fapte. Când poporul și tineretul fac această cerere, nu cunosc nici răbdare, nici scutire. Și cu drept cuvânt, căci altfel n-ar mai fi leac împotriva fariseismului. Și iarăși focul tineretelor face ca tinerii, în răzvrătirea lor împotriva celor ce le-au înșelat credința, să meargă prea departe, și să disprețuiască și cauza, căreia se închinase cel ce a greșit. În furia durerii sale, firea pătimasă a lui Ene se ridica chiar împotriva femeii, care-i vorbise de lupta pentru binele țării, cercând astfel să vindece inima lui rănită. El îi arată cu crudă amărăciune că rănilor inimii îi erau azi cu totul otrăvite. Îi zisese „mamă” cu o batjocură rece, râzând de nevinovăția cu care ea îi ceruse odinioară acest nume.

Sufletul de femeie al Liliane simți măreția acestei dureri, deși izbucnirea ei era atât de strașnică; rămăsese însă prea amețită și nu mai știa ce să răspundă.

Dar nici Ene nu-i dădu răgaz s-o facă, ci plecă din casă.

Îl trăgea inima la Oarcă și la Cuțui, care erau rămășițele idealului său ostășesc și patriotic, și îl înțelegeau.

Oarcă, cum sosise la Pitești, chemase la dânsul pe toți căpitani români, și ținuse sfat cu ei într-o biserică, căci fierberea era mare între panduri. Cum îi cuprinsese de iute răzvrătirea, tot așa de repede îi stăpânea acum deznădejdea. Le lipsise, la plecarea lor de la Golești, asprul lor căpitan, înaintea căruia toți tremurau, dar ale cărui porunci bine chibzuite le dădeau încredere; le lipsea omul care știa de fiecare din ce sat era, care le vorbea graiul și le gândea gândul. Acuma își

aduceau aminte de câte ori el le deslușise planul său. Ba unul, ba altul, întrebau pe căpitaniii lor dacă ieri nu se lăsaseră să fie înșelați de greci, și dacă ar fi crezut că Domnul Tudor, care scăpase țara de birurile cele cumplite, voise să robească păgânilor pe frații săi?

— N-avea nevoie de turci nici ca să ajungă la domnie, nu-l făcurăm noi Domn? ziceau oltenii.

Și căpitaniii oftau.

— Și de cine să ascultăm? grăiau pandurii. Hagi Prodan e om de ispravă. Dar nu e singur. Sunt și Makedonski, Iordache, Farmache, Mihalea, Ghenciu și cum le-o fi zicând la toți. Și fiecare din acești arnăuți se crede mai mare și mai tare ca tustrei Ipsilanții. Turma cu câini mulți lătrători nu e bine păzită, căci javrele zgomotoase fug de urs. Au intrat turcii în țară, și femeile noastre și copiii sunt singuri. Mai bine o pornim, să ne vedem fiecare de casă cum vom putea. Și pe fiecare ceas, câțiva dintre dânsii părăseau oștirea, nu numai pe drumul scurt între Golești și Pitești, dar și după sosirea lor în acest orașel.

Cei mai mulți dintre căpitani gândeau ca pandurii; și sfatul lui Oarcă, să rămâie strânși laolaltă și să îndeplinească voința lui Tudor Vladimirescu, nu avea răsunet. Numai el, Cuțui, Enescu și Cioreanu răspundeau de ostașii lor. Iar ceilalți pierdură orice nădejde când Hagi Prodan le aduse știrea că Iordache voia să-i trimită peste Olt, pe dânsul și pe panduri, însă numai cu trei tunuri și fără muniții și zaherele. O adevărată furtună de păreri încăierate se ridică atunci, până ce Enescu răcni:

— Ce ne trebuie muniții? Avem unghii și dinți. Lăsați palavrele și să ne batem odată. Stătea pe treptele unui amvon; și fața lui albă, ochii fulgerau, îi era frică, o frică nebună, să nu-l înșele și cea din urmă a lui nădejde: bătălia.

Pandurii tăcură o clipă înaintea sălbăticei sale turburări. Oarcă apucă mâna fierbinte a tânărului, ca să-l liniștească, și rugă pe Hagi Prodan să cheme pe căpitanul Iordache.

Olimpianul veni, însă, întemeindu-se pe poruncile Arhiului, nu-și schimbă hotărârile. Dar jura pe icoana Maicii Domnului că va urma pe panduri în douăzeci și patru de ore; atât era nevoit să mai zăbovească, ca să primească alte porunci de la Târgoviște. Și spre întărirea jurământului făcu trei cruci mari.

Arhiul şedea la Târgovişte în una din cele mai frumoase case. Era a grecului Giartoglu, un eterist înfocat. Primise pe Alexandru Ipsilanti ca pe un semi-zeu; şi deoarece nu putea să-i ridice un templu, scornise gândul să numească una din scările care duceau la pridvor „scara sacră”, şi nu îngăduia să fie folosită decât de Arhiu şi de fraţii lui.

În dimineaţa zilei de 24 mai intră, valvârtej, în acea curte, un căpitan de arnăuţi călare, care târa un om de guler şi urla aşa de grozav, încât locuitorii caselor ieşiţi în fugă nu înţeleseseră decât după o vreme de ce era vorba.

În sfârşit, beizadeaua Gheorghe Ipsilanti se înfăţişă pe pridvor, şi arnăutul strigă de astă dată mai desluşit, tot scuturând şi brufuind pe cel pe care-l trăgea după sine:

— Câinele ăsta minte şi zice că turcii au intrat în Bucureşti. Pentru minciuna aceasta, am să-i tai capul!

— Aman! Aman! ţipă celălalt, nu o zic eu, o zice un negustor, care a fugit din Bucureşti. Îl pot aduce ca martor.

Arnăutul, care era beat, zbieră din nou la el, cu ameninţări înspăimântătoare.

Prinţul se aplecă de pe pridvor şi strigă:

— Generale, generale Caravia, linişteşte-te! Lasă să-l ascultăm întâi pe ispravnic.

Căci nenorocitul, pe care Caravia îl ţinea de guler, era ispravnicul judeţului.

— Ce să-l ascultăm, urla generalul, e un vânzător, o iscoadă. Vrea să bage frica în oştire. Am să-i tai capul drept pildă.

— Fără judecată? Ar fi o nelegiuire. Trebuie să cerem şi părerea Arhiului. Şi el nu e aci.

Atunci arnăutul se mânie şi pentru asta:

— Nu e aci, scrâşni el, iar nu e aci?

În timpul acesta mai mulţi ofiţeri se strânseseră pe pridvor, generalul Charisaris, Lassanis adjutantul şi casierul Scufas.

Caravia nu putea suferi pe Charisaris, pentru că nu era mitarnic şi se temea de dânsul ca de unul ce cunoştea întrebuintărea otrăvii. Dar ţinea la Lassanis şi la Scufas, căci casa Eteriei era în mâinile lor.

Şi pentru că toţi erau de părerea beizadelei, arnăutul cu înjurături straşnice, trânti la pământ pe bietul ispravnic, dându-i cu piciorul, îşi smuci calul care sforăia, şi ieşi din curte, răcnind ca un tigrul care şi-a pierdut prada.

Gheorghe Ipsilanti îngălbenise şi intră repede în casă. Pe ispravnic îl ridicară câteva slugi, îl luară în odaie şi-l îngrijiră. Apoi veni Lassanis, ca să afle ce spusese negustorul de la Bucureşti.

A doua zi după plecarea lui Vladimirescu, Ahmed paşaua de la

Silistra, se înfățișase cu opt mii de oameni înaintea Bucureștilor. Puținii boieri rămași în oraș, împreună cu bancherul Băltăreț și cancelarul Udritzky, îi ieșiseră înainte și fuseseră bine primiți. Pașaua spusese că era trimes numai împotriva „apostaților”, adică Tudor și eteriștii; însă ceru toate armele locuitorilor. Spaima era mare în oraș. Aproape o sută de oameni fugiseră cu tot avutul lor la consulatul prusesc. Toți erau îndârjiți împotriva lui Udritzky, care, până în clipele cele din urmă, zisese cu tărie că nu vin turcii. Și pașaua de la Vidin trecuse Dunărea, iar cel de la Brăila intrase în Moldova.

Lassanis se duse cu aceste știri la beizadea Gheorghe.

Tânărul se plimba turburat prin odaie.

— Ah, de-ar veni în curând frate-meu Dimitri cu trupe împărătești din Rusia! strigă el.

Christaris, lângă fereastră, privea afară; o dungă dureroasă i se adâncise între sprâncene. Lassanis, repede, făcu din ochi lui Scufas.

Misiunea beizadelei Dimitri în Rusia și sosirea lui grabnică cu trupe de ajutor era una din acele legende, care se răspândeau neconținut în tabără, și în care frații Ipsilanti înșiși începeau să creadă.

— Mă voi duce, mai devreme decât voiam, la vie, unde se află Arhiul, și voi căuta să-l văd între patru ochi, și să-i povestesc cele întâmplate, zise beizadeaua, cu strășnicia unui om care a luat o hotărâre de mare însemnătate.

Arhiul plecase de dimineată la via gazdei sale, la poalele dealurilor frumoase, la miazănoapte de Târgoviște. Făcea asta adeseori, mai ales ca să nu petreacă noaptea în oraș, unde cetele lui Caravia și ale celorlalți căpitani trăiau în cel mai mare desfrâu, așa încât se putea teme ca „scara sacră” să nu fie luată de ele, în noptatele lor plimbări, drept alte scări mai puțin sacre.

— N-ar fi mai bine, Măria Ta, zise Christaris, să te întorci îndată aci cu generalisimul, și să ținem sfat?

— Nu se poate, răspunse Gheorghe Ipsilanti, cum ar rămâne Giartoglu, care a făcut atâtea pregătiri pentru sindrofia de la vie?

Scufas și Lassanis zâmbiră iarăși a râde, iar prin ochii medicului trecu un fulger de disperare.

— Ți-aș fi îndatorat, dragă Scufas, urmă beizadeaua, să trimeți pe cineva la mine, să poruncească să puie caii și să vie aci să mă ia.

Casierul Eteriei îi îndeplini grabnic dorința.

Fiecare beizadea își avea casa, ca și fiecare general.

De aceea, fiecare avea nevoie de o mulțime de slujitori. Numai curtea Arhiului înghițea zilnic o sută douăzeci și patru oca de carne, cincizeci sau șaiszeci de pâini, și câtimi de unt, de ouă, de lapte, de făină, de zahăr și de băcănii pe potrivele celor de carne și pâine. Nu mai puțină risipă făceau și generalii.

Orașul demult nu izbutea să plătească acest bir. Pentru a-l aduna,

cete de arnăuți cutreierau satele, strângând vitele și păsările, pe care le aduceau la Târgoviște. Ei sparseră și pivnițele din vii, iar butoaiele, care nu puteau fi ridicate din lipsă de căruțe, sau care nu puteau fi pe dată golite, chiar cei mai bețivi fiind sătui, le ciuruiau cu pistoalele, așa încât vinul curgea pe jos, preschimbând pivnițele în cisterne bine mirositoare.

Cei jefuiți nu primeau niciun ban; și pe lângă aceasta femeile și copiii lor erau schingiuiți. Țăranii fugeau în munți, și în fiecare zi zavergiii trebuiau să împingă prădările lor în locuri mai îndepărtate. Lăcomia și cruzimea lor creșteau mereu; prădau și bisericile.

La toate acestea simandicoasele beizadele închideau ochii; ei știau, cu mare meșteșug, să nesocotească politicos primejdiile amenințătoare și neajunsurile cele mai strigătoare. Și pe lângă aceasta, Arhiul era bolnav de dragoste.

Sofiana Pantas îl însoțise la Târgoviște, dar era în niște toane înfricoșat de rele. Ea nu mai avea nevoie să-l cucerească pe prințul Alexandru, și să se prefacă, pentru că el îi era rob, cu trup și cu suflet. Ea se purta acum cu dânsul cum se purtase pe vremuri cu Leventis și îi ațâța gelozia în așa chip, încât se certase din pricina ei cu unul dintre cei mai buni ofițeri ai săi, cu Gheorghe Cantacuzino, care venise cu el din Rusia, și pe care acum îl trimisese în Moldova cu misiunea, foarte puțin deslușită, să ocupe Iași.

Sofiana însă știa să-l chinuiască pe ibovnicul ei în chip mai rafinat încă prin critica înveninată ce i-o făcea lui și întreprinderii sale. Și când îl vedea scos din fire, ridica din frumoșii ei umeri albi și rotunzi și zicea:

— Ce vrei, Ipsilotate, din toate popoarele de pe pământ, grecii sunt aceia care au mâncat prea mult din rodul pomului științei; „ils se sont donné une indigestion spirituelle”. Le-a mai dat și Chilon o povață cu două tăișuri: „Cunoaște-te pe tine însuși”, ceea ce vrea să zică, aflați că nu sunteți buni de nimic, și că totul e zadarnic. E drept însă, că ție îți mai lipsește mult până la această știință, Măria-Ta.

Rănit adânc, beizadeaua răspunse:

— Dar cum ar trebui să fie bărbatul care ar afla har înaintea ochilor tăi?

— Ar trebui să mă disprețuiască, rosti dânsa aspru, dar totuși cu înfocare, și adăugă, visătoare: Ar trebui să fie fiul unui popor, care ar avea dreptul să aibă încredere în puterea sa, un popor ca acela al dacilor, până n-am venit noi peste ei.

— Aiurezi, încercă să glumească beizadeaua, vrei să pui pe valahi mai sus decât pe noi, elinii?

— Nu uita, dragă, zise Pantasina, că titlurile tale le datorești valahilor.

— Kira Sofiana! strigă el înfuriat.

— Mă rog, mă rog, zise ea, vă făliți peste tot cu armele Moldovei și ale Valahiei, le așezați oriunde se nimerește, pe tuci, pe cearceafuri, pe tabacheri, pe săbii și pe batistele voastre. Deci, sau înseamnă poporul acesta ceva, sau armele sale sunt fără valoare. Ochii îi scânteiau acum; știa că fiecare săgeată își nimerea ținta, și nu avea bucurie mai mare decât să-l înjosească pe Arhiu.

El se roșea și iar se îngălbenea, și vocea îi tremura când începu:

— Pe steagul Eteriei...

— Tocmai, vream să ți-o spun demult, îi tăie ea vorba, bine ai face să-l schimbi, și să pui să zugrăvească un struț în locul fenixului.

La aceasta Ipsilanti ieși. În tindă se întâlni cu fratele său care sosea în aceeași clipă la vie.

Prințul Gheorghe îi ceru o convorbire; Arhiul îl primi pe dată, și timp de cinci minute ascultă pe frate-său cu băgare de seamă, pe urmă însă mândria și ciuda ce le simțise, gândindu-se la Sofiana, se preschimbară în teamă că ar putea să-i fi pierdut iubirea. El răspunse zăpăcit, se neliniști, trăgea cu urechea la orice zgomot în casă și când i se păru că aude pași îndreptându-se înspre odaia Sofianei, întrerupse grăbit pe frate-său:

— Bine, bine, mâine dimineată vom mai vorbi, întorcându-ne la oraș; se repezi la ușa ei, și, după oarecare zăbavă, îndrăzni să intre și să-i ceară iertare.

Christaris, în sufletul său, trăgea nădejdea că Arhiul după ce vorbise cu frate-său, era să alerge la oraș, și era cât p-aci să scoată un strigăt de bucurie, când căpitanul Dimitrie Șuțu intră la dânsul zicând:

— Generale, a venit o ștafetă de la via lui Giartoglu; sfârșitul cuvintelor însă îl scoase din fire: mai cere praf de pușcă și iască pentru artificii. Dar la regimente nu vrea să dea nimeni nimic fără plată. Și noi n-avem.

Dimitrie Șuțu, care, vorbind, ținuse militărește mâna la șapcă, o lăsă să cadă, și bărbații priviră unul la altul în tăcere. Tânărul căpitan nu era dator să facă această înștiințare, orice soldat putea s-o îndeplinească.

Christaris înțelese că numai nerozia cererii, când dușmanul era în apropiere, împinsese pe Dimitrie Șuțu să vie la dânsul, și citi, pentru prima oară, deznădejdea în ochii săi. Această dovadă de nepricepere a comănduirii zdruncinase chiar eroicul optimism al tânărului mavrofor. Și deodată Dimitrie Șuțu își vărsă tot focul:

— Generale, nu găesc răspunsuri la îndoiala mea cumplită – de aceea viu la dumneata, care ești una cu Elada, care o iubești atâta, încât ea grăiește prin gura dumitale. Jură-mi, generale, că într-adevăr ne coborâm din acei eroi de care cântă Omer: „mânuitori de sulii și dornici să străpungă cu frasinul întins zalele ce scrâșnesc, de pe pieptul dușmanilor”.

Christaris încercă să scape printr-o dovadă apagogică.

— Ești dezamăgit, căpitane, zise el, pentru că nu sunt toate cum ar trebui să fie. Pentru că îi vezi pe compatrioții dumitale că greșesc, bănuiești că niciodată nu am avut însușiri bune. Dar tocmai asprimea judecății dumitale e o dovadă de mărirea Eladei. De nu aveam pravila virtuții, nu ne-am împotrivi relelor; de n-am fi copiii adevărului, nu ne-am lupta împotriva greșelei. Dar ce este adevărul? Nu numai materia, dar mai presus de toate idealul. Dacă sufletul elinilor simte și vrea mărirea elinilor, aceasta va fi. Cât timp vom crede în eroii noștri, vom naște eroi, chiar împotriva tuturor slăbiciunilor, cu care singuri ne împiedicăm drumul înaintării. De aceea, să slujim patriei, nu numai cu sabia, dar și cu credința în nemărginita ei virtute.

Și astfel idealistul, mângâind pe altul, se mângâia singur.

Dimitrie Șuțu oftă adânc și zise:

— Acuma iar pot trăi, și în caldă sa recunoștință voi să sărute mâna aceuia care îl scăpase de un ucigător chin sufletesc. Christaris îl strânse în brațe.

Arhiul abia sosisese de la vie, și Lassanis îl înștiință că adjutantul prințului Niculae adusese pe Tudor Vladimirescu în curte, și cerea voie să-i dea o scrisoare a lui Iordache.

Ipsilanti, foarte mâhnit, pentru că Sofiana Pantas nu voise să-l însoțească la oraș, răspunse răstit:

— Ce să fac cu prostul de valah?

— Măria-ta, l-ai chemat ca să-ți dea seamă de corespondența sa trădătoare cu turcii, îi aduse aminte Lassanis.

În acea clipă sosiră Christaris și Caravia; beizadeaua se stăpâni și porunci să cheme pe adjutantul fratelui său Niculae.

Olimpianul nu zicea altceva în scrisoare decât că trimitea pe Tudor Vladimirescu sub pază la Târgoviște și că îndrăznea să dea prințului sfatul să fie îngăduitor cu pandurul.

— O scaldă, zise rânjind Lassanis.

— Sfatul e prăpăstios, zise înfocat adjutantul beizadelei Niculae, și înșiră un logos despre greutatea misiunii îndeplinite, arătând că Vladimirescu era om primejdios. Lângă Câmpulung, spre pildă, le ieșiseră înaintea treizeci de valahi călări, primind pe Domnul Tudor în strigăte de bun sosit și mulțumindu-i că scăzuse birul de la 25 la 5 piaștri. Aceasta fusese o stratagemă a prințului Niculae. Ca să nu încerce valahii din Câmpulung, negustorașii și meseriașii – boierii erau fugiți – să-l scape pe Tudor Vladimirescu, se răspândise zvonul că slugerul se duce la Târgoviște, ca să se urce cu mare alai pe scaunul domnesc. Și încheie, povățuind o purtare aspră față de trădător.

Lassanis și Caravia erau de aceeași părere.

Christaris zise:

— Înainte de toate să-i dăm ascultare.

Scufas intră la aceste cuvinte și strigă:

— Înainte de toate să-l închidem! Prostimea valahă se adună în fața curții.

— Nu vă spuneam! strigă adjutantul de la Câmpulung. Arhiul făcu o mișcare poruncitoare și ieși pe pridvor. În curte, Tudor Vladimirescu era călare pe o mârtoagă, cu hățurile proaste și scări de lemn, un lanț îi lega picioarele, trecând sub pânțele calului. Doi arnăuți îl păzeau. Adjutantul alesese acest alai de la Câmpulung ca să treacă mai neabăgat în seamă prin oraș.

De sus, Alexandru Ipsilanti privi cu dispreț pe căpetenia pandurilor și zise:

— Ai vrut să vinzi creștinii păgânilor? E o rușine, și întorcându-se către Caravia: Ți-l dau pe sluger ca prizonier, generale. Apoi către Christaris: Astă seară ținem sfat. Știi cine trebuie să fie de față: fratele meu, generalul Caravia, Lassanis – știi dumneata. Dar poate mai bine mâine dimineață, și se opri oftând obosit.

Pe urmă intră în casă, chemă pe medicul său Mavromati și, zicând că e bolnav, ceru să fie scutit de afaceri.

— E bolnav, ca s-o afle Sofiana Pantas, zise Lassanis lui Scufas.

— Sau mai bine zis, boala lui se numește Sofiana Pantas, răspunse casierul.

În mare grabă Caravia duse mârtoaga pe care ședea Tudor Vladimirescu prin ulițele orașului, printre grădinițele căsuțelor, printre grădinile mari ale caselor boierești dărăpănate, printre zidurile de biserici și, în sfârșit, peste maidanul mare până la clopotnița mitropoliei; aci ședea Caravia.

Pe maidan mișunau oamenii; era jumătate bălci, jumătate tabără arnăuțească. În curtea Mitropoliei era oarecum liniște.

Domnul Tudor, când trecu pe sub poartă, și zări biserica, făcu semnul crucii. I se dădu o chilie, la stânga lângă intrare.

Scurt timp după aceea, Lassanis și Scufas cerură lui Caravia o întrevvedere.

— Generale, zise Lassanis, numai dumneata ești om hotărât. Numai dumneata te pricepi să ții oștirea strânsă laolaltă și să împiedici dezertarea. Aveai dreptate ieri, când ai vrut să tai pe ispravnic. Ieri noapte sute de eteriști au fugit. Numai dumneata ai văzut că nu e vreme să fim îngăduitori cu Tudor Vladimirescu, după cum ne povățuiește Iordache, pentru că valahul e înțeleș cu turcii.

Și Scufas adăugă:

— Se zice că e putred de bogat. Se zice că a trimes milioane familiei sale în Ardeal. Și fără doar și poate are galbeni și pietre scumpe cusute în hainele sale. Ar fi deci de mare folos pentru Eterie să ne lași să-l cercetăm astă noapte.

Pe la orele patru, arnăutul îl pofti pe Domnul Tudor la masă. Doi paznici îl însoțiră prin curte, până-n trapeza pardosită cu cărămidă roșie; oameni mulți se îmbulziră să slujească la masă, ca să-l vadă pe capul pandurilor. Printre ei era și un preot al Mitropoliei, care aducea talerele și sticlele.

Domnul Tudor mănca puțin și nu vorbi. Numai la sfârșitul mesei, când i se dădu ciubucul, zise către Caravia:

— Aș vrea să mă plimb prin curte.

Și amândoi, cu ciubucul în gură, se plimbau înaintea bisericii. Stâlpii mândri ai tindei se ridicau deasupra treptelor înalte, și cele nouă turnuri rotunde se înălțau în roșeața cerului. Un lucrător scotea învelitoarea de plumb de pe acoperiș.

— De ce scoate învelitoarea? întrebă Domnul Tudor.

— Ca să toarne gloanțe pentru apărarea patriei, răspunse Caravia cu ifos.

— Aș intra în biserică, zise Vladimirescu.

Arnăutul chemă preotul, care slujise la masă, și care stătea acuma cu alții, la o oarecare depărtare; el aduse cheia și deschise ușa bisericii.

Vladimirescu și Caravia rezemară ciubucele lor de zid și intrară. Domnul Tudor scoase de pe pletele sale lungi căciula înaltă oltenească cu peticul ei de postav alb, grecul scoase fesul de pe capul ras, și amândoi făcură semnul crucii. Vladimirescu privi împrejurul său și zise:

— Acest sfânt locaș văzu lucruri mari, atunci când mai fu mărire prin țară. Îl împodobiră voievozii cei mai buni, pe dinăuntru și pe dinafară, și întorcându-se către intrare, se uită la șirul falnic al ctitorilor zugrăviți la dreapta și la stânga ușii, domnitorii și doamnele lor în haine lungi de mătase înflorată, în caftane îmblănite, cu hangiarul cu pietre scumpe la brâu și cu coroane domnești pe cap, pe deasupra cărora erau scrise numele lor.

Rând pe rând Domnul Tudor îi privi pe toți și zise:

— Țsta de aci e Mihai Viteazul. Ca Mihai Arhanghelul el fu scutul creștinătății – până ce-l răpuseră trădătorii. Cuvintele sale răsunară în tăcerea bisericii, și după câteva clipe urmă: Moșneagul ăsta de colo este Matei Basarab. Fu și el viteaz ca Mihai. Și pe el îl mâncară fript trădătorii... cu zile.

Olteanul grăia cu evlavie, ca un preot care-și citește slujba singur în biserică. Și într-adevăr Domnul Tudor era singur. Arnăutului puțin îi păsa de amintirea voievozilor mari ai țării. Și preotul care îi însoțea auzea cuvintele, dar nu era viteaz.

Domnul Tudor îl întrebă încotro se află mănăstirea Dealu, în care e capul lui Mihai Viteazul.

— Dincolo, peste Ialomița, fu răspunsul, se vede din clopotniță.

— Aș vrea să mă urc în clopotniță, zise Vladimirescu lui Caravia.

Ieșiră din biserică, și pe când pandurul și grecul se îndreptau spre turn, preotul încuia ușa. Apoi alergă la un tovarăș, căruia îi încredințase toate catrafusele sale și o luă la fugă înspre graniță. Nu era viteaz. Dar cincizeci de ani după aceea, pomenea încă cuvintele marelui oltean rostite în mitropolie.

Domnul Tudor, urmat de un arnăut, se sui până la clopote, unde lumina asfințitului intra în valuri aurii. Târgoviștea era la picioarele lui cu vechea Chindie, care se ridică deasupra verdeții grădinilor, pe subtoiul ei pătrat. De mult ea slujea drept ornic al orașului. Pe vremurile de fală ale scaunului domnesc, de ceasul mesei aflau și cei care nu vedeau turnul, căci din vârful său răsunau trâmbițele și timbalele lui Vodă; curtea domnească, azi dărăpănată, era alături.

Privirea Domnului Tudor însă plutea mai departe, spre răsărit, unde pe dealurile nalte, de-a lungul zăvoaielor Ialomiței, se vedea lucind roșie, sub ultima rază de soare, cununa zidurilor mănăstirii Dealului. Prietenul slugerului, episcopul Ilarion, fusese stareț acolo, ani îndelungați, și el îi zisese odată:

— Capul lui Mihai e în biserica mănăstirii Dealului. Adeseori stau de vorbă cu dânsul. Mai degrabă înțelegem pe cei morți decât pe cei vii, pentru că pe cei morți îi ascultăm cu evlavie, și pentru că e tăcere împrejurul lor. Viteazul m-a învățat multe. De la dânsul știu: „De vrei să cunoști viitorul, privește în trecut. Din rădăcină răsare toată puterea copacului. De vei găsi-o la rădăcină, teamă să nu mai ai. Eu, Mihai, sunt rădăcina”. Și Domnul Tudor gândi: „Când voi fi printre morți, mă va înțelege neamul meu și pe mine”.

În aceeași noapte, de la 26 la 27 mai, i se împlini ursita.

Urgia turcească se dezlănțui în sfârșit asupra țării. Hagi Prodan și pandurii aflară a doua zi după plecarea lor la Pitești că dincoace de Olt turcii arseră orașelul Slatina și că dincolo de râu, trei mii dintre ei înaintaseră până la Drăgășani. Un fugar de acolo găsisese pandurii la Vulturești, și îi rugase să vie în ajutorul a șaiszeci de fete, care erau în mâna ienicerilor, și să scape pe șaptesprezece negustori închiși de ei și amenințați cu moartea.

Aceasta se petrecea vineri seara.

Hagi Prodan chemă pe preotul din sat și-i ceru să citească aghiasma cea mare.

Cei cinci mii de oameni stăteau tăcuți sub cerul de plumb, pe când preotul citea din marele aghiasmatar...

Apoi preotul trecu cu botezul printre rândurile pandurilor.

Căpitanii îl urmau și deslușeau oamenilor planul ce-l făcuseră cu Hagi Prodan. O ceată de ostași trebuia să treacă Oltul noaptea, să se întărească în casele și viile de la Drăgășani, să-i ademenească pe turci să vie pân-acolo, și să le ție piept, până la sosirea oștirii, ce trebuia să-i ia pe la spate. Cei ce erau gata pentru asta, să iasă din grămadă. Atunci în grabă și în tăcere, două mii de oameni, căpitani, ca și soldați, ieșiră la front.

— Ajungă, fraților, strigă în sfârșit Cuțui, trebuie să mai rămâie și pentru mâine.

Din cei două mii Hagi Prodan și Oarcă aleseră trei sute, bărbați de câte treizeci, patruzeci de ani, căci lovitura trebuia dată cu sânge rece. Erau cât p-aci să treacă cu vederea pe Ene Enescu, când Oarcă întâlni privirea poruncitoare a ochilor săi întunecați și zise sârbului:

— Să meargă și ăla.

Cei trei sute schimbară repede cizmele, punându-și opincile, și după ce fiecare din ei primi o traistă cu brânză, pâine, pastramă și o ploscă de țuică, plecară în adâncă tăcere, călăuziți de fugarul de la Drăgășani.

Părea că piciorul lor cunoștea drumul, pe care ochiul lor nu-l mai putea zări în întunericul nopții. Scoborâră către Olt, printr-o scobitură a malului înalt, și împărțiți în trei cete, umblară pe lângă apă, până ajunseră la trei poduri umblătoare, pe care trecură puhoiul puternic și slab lucitor al râului.

Iar când dealurile și câmpiile se iviră în lumina zorilor, cei trei sute sosiră în viile dinspre miazănoapte ale Drăgășanilor. De acum nu-și mai păzeau mișcările. Străjerii turcești își dădură repede seama că se petrece ceva neobișnuit în casele albe împrăștiate d-a coasta, și un ceas după răsăritul soarelui pandurii văzură cetele mohorâte ale oștirii dușmane cum ieșeau din grădinile orașelului pe câmpia verde. În

curând auziră bătaia furtunoasă a tobelor, sunetele ascuțite ale fluierelor și clopoței muzicii păgâne; ei veneau tot mai repede, așa încât un nor alb de praf se ridică val-vârtej după ei. Acuma se zăriră și caii și fâlfâirea numeroaselor flamuri și scânteile de lumină sclipind din arme; apoi dușmanul se năpusti asupra viilor.

Din trei case așezate pe deal, cam în același rând, ieșiră trosnind limbi roșii de foc. Iar dușmanul, slobozind și el puștile, urla așa de tare, încât înăbuși aproape zgomotul împușcăturilor.

Lupta ținu până la apusul soarelui.

Dulce și caldă era adierea primăvăratecă ce trecea peste frumosul și pașnicul ținut, unde numai pe un petec de deal se ridica vuiet, unde numai într-un singur loc se rostogoleau, subț cerul albastru, nori de fum alb. Acolo, via abia înflorită era stropită cu sânge de om.

Hagi Prodan în acest timp trecu Oltul, ascuns de zăvoi, și își așeză oștirea în șir de război. Amuțiseră acum focurile de pușcă pe care le auzise de departe, dar, spre miazăzi, se înălța pe cerul de seară o lumină din ce în ce mai roșie, turcii aprinseseră Drăgășanii.

După ce înnoptase, pandurii ieșiră din vie. Erau neînvinși și aduceau cu ei șaptesprezece răniți, treizeci și trei de morți zăceau în casele de pe deal. Dușmanii pierduseră optzeci și șase de oameni, două sute erau răniți, iar ceilalți se închiseseră într-o mănăstire în apropierea Drăgășanilor.

Oștirea Domnului Tudor petrecu noaptea cu pază mare și în cea mai adâncă tăcere. Nu ardea niciun foc, afară de pălălaia uriașă de deasupra Drăgășanilor, din care se ridicau nori groși de fum portocaliu. Când spre dimineață, cerul se luminează și fumul se înnegri, pandurii mai văzură câțiva turci scoborând în fugă din vii și alergând către mănăstire, unde erau închiși tovarășii lor.

Era în ziua de Rusalii. Creștinii se bucurau de sfânta sărbătoare, care li se părea norocoasă pentru lupta lor cea dintâi.

Atacul sună. Pandurii, în trei coloane, se repeziră înainte, se ciocniră cu cavaleria turcească, care ieșea din mănăstire, și o respinseră. Cincizeci și șase de morți rămaseră pe câmpie, iar vreo doisprezece armăsari, cu hățurile și coama în vânt, goniră încolo și înapoi.

Și salvă după salvă trosniră din mănăstire.

Hagi Prodan ascunse cavaleria și pedestrima după copaci și în adânciturile pământului, și răspunse focului artileriei turcești cu două tunuri mici, care i se îngăduise să le ia din Pitești.

Nicio ghiulea nu-și greși ținta. Plumbul turcesc cădea ca grindina printre panduri, care își ștergeau nădușeala, sângele și fumul de pe obraz și trăgeau cu aceeași pricepere și chibzuială ca odinioară, pe plaiul Cotrocenilor, când făceau școala de tragere cu Gheorghe Lazăr, de unde cădea unul, sărea altul în locul lui.

Pe la amiazi însă li se isprăvi iarba de pușcă, și căpitanii, siliți să sune retragerea, duseră trupele spre miazănoapte, între Olt și vii.

Toate inimile erau aprinse de mânia.

Hagi Prodan era galben la față și scuturat de friguri, fierbea veninul într-însul.

Ostașii vorbeau cu necaz de Iordache, care nici azi, după patru zile, nu se ținuse de cuvânt, deși i se trimesese o ștafetă dis-de-dimineață. Dacă oștirea ar fi avut cele trei tunuri mari, munițiile ei toate, cele trei care pline de lopeți, de casmale și de topoare, pe care Domnul Tudor le ducea totdeauna cu sine pentru săparea de șanțuri, turcii din mânăstirea Drăgășani ar fi fost siliți să se predea chiar înainte de asfințitul soarelui, căci de pe la amiazi focul lor slăbise, pentru că tunurile pandurilor crăpaseră zidurile în mai multe locuri, clădirea era p-aci să se aprindă și apă nu era în curtea mânăstirii.

Era pentru toți o jale sfâșietoare să oprească lupta așa aproape de izbândă; dar ce erau să facă fără praf de pușcă, și când dușmanul putea să primească în orice clipă ajutor de la Craiova. Și cu toată sfânta sărbătoare, înjurăturile căzură droaie pe greci.

Căpitanul Oarcă călărea, adâncit în gânduri negre; inima-i era plină de dorul lui Tudor Vladimirescu. Se căia amar că îngăduise plecarea lui de la Golești, și când zări pe Ene Enescu lângă dânsul, zise deodată:

— Băiete, să nu zici râului de munte că în calea sa prea rostogolește tot: numai el duce morile din câmp.

Ene îl privi, dar abia îl auzi, sângele îi curgea cald și ușor prin vine, și inima, a cărei greutate o simțise de săptămâni, azi îi era ușoară, golită și de ură și de iubire, numai stăpânită toată de o beție războinică.

— Când ne mai batem, căpitane? întrebă el.

— În curând, de o vrea Dumnezeu, oftă celălalt, trebuie însă să-l așteptăm pe Iordache.

— Să așteptăm și iar să așteptăm, strigă Ene, și azi am fi putut să tragem înainte. Fiecare om din pedestrimă și din călărime mai avea cu ce trage încă o dată.

— Vorbești ca un copil, zise Oarcă, iarba n-ar fi ajuns ca să silești pe turci la predare, și am fi pierdut încă din ai noștri.

— Ei și? răspunse tânărul, și în ochii săi negri se aprinse o flacăra ciudată.

Atunci Oarcă se răsti mânios la dânsul:

— Ei și? Și de ce te bați? De petrecere, sau pentru țara ta? Nu e vorba să cădem în zadar, ci să biruim, de o vrea Dumnezeu să ne ajute.

Se părea, însă, că Dumnezeu nu voia să le ierte păcatele.

Numai după două zile cercetașii pandurești aduseră vestea că

Iordache și Ipsilanti sosiseră în fața Râmnicului. Câteva trupe răzlețe eteriste fuseseră bătute de turci în apropierea Târgoviștei, până nu fugise întreaga oștire, în mare goană, din acest oraș. Un căpitan trecuse la dușmani, altul o luase la sănătoasa peste munți. Doi se apăraseră vitejește într-o mănăstire, dar după ce nu mai avuseseră muniții, alergaseră noaptea la Târgoviște și ziseseră Arhiului, care-i muștrase: Dojana e ușoară când stai departe de luptă.

— Dar unde e slugerul Tudor? întrebă pandurii. Aceasta cercetașii n-o aflaseră.

Hagi Prodan cu oștirea sa toată se îndrepta spre Olt.

Apele umflate curgeau galbene ca lutul printre zăvoaiele verzi, căci la munte ploua, în aer era zăduf, cerul era posomorât și zarea învinețită de ploi.

În jos de Râmnic era un pod plutitor. Hagi Prodan cu căpitanii săi cei mai mari trecu de celălalt mal, unde se vedeau mișunând cetele negre ale oștirii eteriste.

Arhiul stătea în una din casele țărănești împrăștiate. Pandurii merseră la dânsul.

Alexandru Ipsilanti ședea pe pridvor. Era palid, două pete roșii ardeau pe obrajii săi slabi, ochii-i sticleau și buzele-i tresăreau nervos. Frații săi stăteau lângă el, pleoștiți; Lassanis era neliniștit, ca o vulpe închisă. Pe fața lui Iordache nu se putea citi nimic, ca de obicei. De undeva se auzeau urletele lui Caravia. Apoi se apropie și el cu pași lungi, legănați.

Sumeț și obosit, Alexandru Ipsilanti întrebă pe căpitanii de panduri, de ce se retrăseseră înaintea dușmanului?

Atunci, Hagi Prodan, cu toată gălbinarea lui, se înroși de mânie și zise:

— Căpitanul Iordache e de vină, că nu s-a încrezut în noi și-și închipuiește că suntem înțeleși cu turcii; și de aceea a oprit tunurile și munițiile noastre la Pitești, sub cuvânt că n-are poruncă de la Măria-ta. De am fi avut cele două tunuri mari, în trei ceasuri făceam mănăstirea praf, și nu se prăpădeau degeaba cei mai viteji dintre noi. Două zile n-a mai îndrăznit să iasă picior de turc din mănăstire, și ieri au fugit păgânii la Craiova cu răniții lor. N-a rămas decât o ceată mică.

Iordache și Niculae Ipsilanti, cei mai harnici dintre ostașii eteriști, simțiră ciudă la auzul acestei cuvântări.

Arhiul însă zise:

— Trebuia să țineți poziția încă trei zile, până veneam eu, și adăugă cu un dispreț fatalist: Dar ce s-a făcut, s-a făcut.

— Dar cu ce era să ne ținem poziția? strigară Hagi Prodan și căpitanii săi, dacă nu mai aveam muniții?

Ipsilanti ridică brațul său schilod:

— Acuma voi merge eu cu oștirea mea întreagă înaintea turcilor, și voi pune capăt acestui război.

Cu aceste cuvinte se curmă audiența pandurilor; le fu îngăduit să treacă Oltul, să intre în Râmnic și să aștepte acolo poruncile Arhiului.

Hagi Prodan se opri la episcopia din deal și se culcă. Convorbirea cu Ipsilanti îi întârâtase gălbinarea.

Oarcă și Cuțui stăteau lângă patul sârbului și ziceau:

— Ce prost îngâmfat e ăst Ipsilant. Iată-l că vorbește, ca și când acest război nu l-ar mai privi pe dânsul.

Makendonski intră strigând:

— Știți ce l-a scos din fire pe Ipsilanti? L-ați văzut că nu mai știa ce zicea? Am aflat eu de la câțiva eteriști, veniți de peste Olt, după merinde. I-a fugit ibovnica, nevasta unui oarecare Pantas, și a fugit cu Scufas – și cu casa Eteriei. Oștirea a murit de foame, în drum de la Pitești până aici, căci toată zaharea au lăsat-o la Târgoviște. Oamenii s-au hrănit cu cireși verzi. Și i-a plouat năstrușnic.

— Dar cu Domnul Tudor ce-a făcut? întrebă Oarcă.

Makendonski dădu din umeri.

Oarcă ieși, adună pe toți căpitanii, care erau patruzeci la număr, și puse pe unul dintre ei, mai meșter la carte, să facă o jalbă către Arhiu, prin care cereau să li se dea slugerul Tudor, cel care-i luase de la casele lor ca să-i ducă la război.

Cei patruzeci trecură iarăși Oltul și înmânară jalba lui Ipsilanti.

Acesta puse pe un grec știutor de alte limbi, să i-o talmăcească, tăcu câtva timp, privind în depărtare, ca unul cu mintea aiurea, și pe urmă răspunse cu aceeași mândrie ca odinioară.

— Voi chema pe Tudor Vladimirescu din Rusia, căci slugerul a fost chemat acolo. Românii însă, până va veni, să nu stea la o parte, ci să meargă împotriva turcilor la Drăgășani.

Pandurii, dezamăgiți și uluiți, se întoarseră la Râmnic... Frunte-Lată zise amărât:

— Acuma ni l-au luat pe Tudor, care ne-a ridicat de pe la vetrele noastre; ce să mai rămânem la un grec călare pe cal? Gândiți-vă la copiii noștri, care sunt în mâinile turcilor.

Tocmai acesta era gândul lor; în noaptea aceea trei sferturi dintre panduri plecară, prefirându-se printre mii de primejdii și de întâmplări, spre nevestele și copiii lor, fiecare dintre ei gata să-și apere casa chiar împotriva unei oștiri întregi.

Numai Oarcă, Cuțui, Cioreanu, Calețeanu și Enescu rămaseră. Oarcă încercă să-și spele purtarea față de Domnul Tudor, luptând până la sfârșit pentru îndeplinirea gândului și voinței lui. Cuțui, Cioreanu și Calețeanu rămaseră de dragul lui Oarcă. Iar Enescu vroia să se bată, și ducea în sufletul său tânăr nădejdea să cadă, într-o răzvrătire îndârjită împotriva ursitei.

În ambele tabere de lângă Olt se pregătea furtuna. Căpitanii, certați între ei, nu se încredeau unii în alții și în adunătura pestriță a oștirilor fierbeau dușmăniile cumplite. Inimile românilor erau aprinse de mânie împotriva grecilor, de care voiau să scape, și cu care acuma, după ce viclenia lor le luase pe Domnul Tudor, trebuiau să lupte laolaltă împotriva turcilor. Sărbii țineau cu românii, însă nu erau plătiți de mult și erau nemulțumiți.

Haimanalele, care se alipiseră de Ipsilanti zicându-și eteriști, fiindcă hainele lor boite în negru la Târgoviște și prefăcute în uniforme îi asemuiau întrucâtva cu mavroforii, erau înfuriați că nu li se plătea și n-aveau ce prăda, că nu venea ajutorul Rusiei și că luptele împrejurul Târgoviștei fuseseră toate nenorocite pentru greci.

Singurii care nu erau în vrajbă cu ursita, erau tinerii din „Batalionul Sacru”. Cu leacul doctorului Christaris, căpitanul Dimitrie Șuțu se vindecase de deznădejde: el voia mărirea Eladei, și această mărire fu nu numai pentru dânsul, dar și pentru tovarășii săi, pe care îi răpea entuziasmul său. Din tabăra de lângă Olt, Dimitrie Șuțu scria acasă la Constantinopole: „Am răni la picioare. De câteva zile umblu neîncălțat, dorm în mlaștini, mănânc poame verzi, rareori o bucată de pâine uscată. Dar această lipsă mi-e plăcută, viața aceasta plină de întâmplări mi-e dragă. De mic copil am visat ziua liberării noastre. Pentru prima oară în viață conduc oameni, care nu-mi dau titluri goale, ci mă cheamă cu scumpul nume de frate. Rămâneți cu bine. Ne vom revedea... Unde?... Numai Dumnezeu știe”.

Furtuna se coborâse de pe munți, cu tunete și trăsnete și vijelii grozave, care rupeau frunzele de pe copaci. Pe Oltul galben, vărgat de spuma albă, se legănav trunchiuri dezrădăcinate și dintr-odată piatra căzu din cer, ca mii de sulii albe, ferfenițind iarba, stușișurile și florile, ropotind pe căruțe, pe grămezile de puști, pe tunurile din tabăra Eteriei și gonind pe oameni sub orice adăpost găseau. Piatra era mare cât nuca. Mavroforii abia scăpară sub un grajd.

Dincolo de Olt, la Râmnic, apele curgeau șiroaie și spumegând pe ulițele povârnite, și tot liliacul înflorit zăcea acuma la pământ, rupt și tocat, în grămezi vinete. Și ploaia mai ținu două zile, de credeai că va îneca tot ținutul.

Luni sosi știrea, că se iviseră iarăși trei mii de turci la Drăgășani, și pe dată începu cearta între căpitani despre planul de atac. Caravia voia să plece, să fie marți de dimineață la Drăgășani, și să surprindă pe dușman. Iordache Olimpianul însă ținea că marțea e zi nenorocită, și că nu se putea face vreun atac fără o recunoaștere.

Marți trupele trebuiau împărțite astfel ca, în timpul bătăliei, întăririle să sosească repede și pe neașteptate, iar atacul cel mare să se facă numai miercuri, cu atât mai mult, cu cât din pricina ploilor, regimentele se puteau înfunda în noroi, puteau să se despartă unele de

altele, și aveau nevoie de timp mai mult ca să sosească la Drăgășani.

Totul fu în zadar. Caravia era beat și răcnea asurzitor. Deci Ipsilanti porunci ca bătălia să se facă marți,

Oarcă însă cu oamenii săi se împotriviră la poruncă, pentru că Ipsilanti luase comandamentul peste românii lui Hagi Prodan și îl trecuse lui Iordache. Iar pandurii erau foc pe Olimpianul, în care vedeau pe dușmanul Domnului Tudor. De aceea, Hagi Prodan, care era bolnav, fu adus cu trăsura din Râmnic, ca să potolească pe căpitanii săi.

Trupele plecară, în sfârșit, spre amiazi, și trecură înaintea lui Alexandru Ipsilanti, care stătea călare în mijlocul adjuncților săi și al unui pâlț de cazaci cu sulii, obosit și aproape fără să bage de seamă cele ce se petreceau în juru-i.

Mavroforii, însă, strigau de bucurie, trecând înaintea lui, și pe drum cântau toate cântecele lor patriotice, mai ales Marsilieza, cu cuvintele poetului Rhigas:

*„Fili mu simpatriote,
Duli nametha os pote
Ton achrion Musulmanon
Tis Elados ton tyrannon?”*

Arnăuții bombăneau, zicând că broaște erau destule prin mocirle; de ce mai orăcăiau și băieții?

Mersul pandurilor era „tare ca vântul, tăcut ca pământul”. Dar inima le era ca de plumb, căci zvonul îngrozitor, că Domnul Tudor ar fi fost omorât la Târgoviște, le ajunsese la urechi. Oarcă și Cuțui, după ce stătura la cumpănă nu deteră crezământ acestui zvon: mintea lor dreaptă, oricât de mișei îi socoteau pe greci, tot nu credeau că, fiind de o lege cu românii, ar fi putut să săvârșească acest omor. Însă, taina care învăluia pieirea Domnului Tudor apăsa greu pe sufletele tuturor.

Drumul între Râmnic și Drăgășani se poate face în opt ceasuri, ruptura de nori însă îl desfundase cu totul. Oștirea creștină nu sosi decât noaptea târziu. Poziția luată după sfatul căpitanilor se afla la poalele viilor. Iar după cum o prevăzuse Iordache, nimeni nu avea habar de poziția dușmanilor.

Pentru acest cuvânt, și pentru că nu conteneau laudele de sine și mutrele de feldmareșal ale lui Caravia, Arhiul nu-și urmase încă oștirea – ca și din pricina beției arnăuților, care jefuiseră câteva pivnițe în drum. Olimpianul se înfuriase atât de rău, încât spuse pandurilor, marți dimineața:

— Fraților, noi să-i privim de departe, căci vă zic vouă: bătălia asta e pierdută.

Oarcă era de aceeași părere și hotărâră să stea în adăstare.

Caravia își așază oștirea într-un triunghi, al cărui vârf se rezema de

vii și a cărui ipotenuză era înfățișată de „Batalionul Sacru”. Mavroforii, udați până la piele, plini de noroi, aproape desculți, rău înarmați – lipseau baionetele la puști – își luaseră poziția de marș de paradă, în cap cu „muzica Goleșcului”, adusă de la Golești, și care le cânta cântece grecești.

Abia se opriseră, și aerul se cutremură de urlete vajnice. Dinspre Drăgășani, pedestrima turcească se repezea drept asupra „Batalionului Sacru”, ieșind din pădurea care înconjură pe jumătate larga câmpie.

Un fior trecu printre rândurile celor cinci sute de tineri, inimile lor bătură tare.

— Stați pe loc! le strigară căpitanii, cu glasul ascuțit de turburare. Ei nu se mișcară, priviră cu ochi mari vârtejul de oameni, care se apropia, și la comanda de foc, pocni un ropot de gloanțe, atât de bine socotit, încât frânse avântul dușmanilor; rândurile cele dintâi căzură ca grâul subt seceră.

Pedestrima turcească se opri pentru câteva clipe, apoi își întoarse calea.

Mavroforilor li se tăie răsuflarea de bucurie, pe unii îi îneca un plâns scurt. Trăiseră în sfârșit atacul cel dintâi și nu se clătinaseră, mai mult chiar, inamicul fugea dinaintea lor.

Atunci răsună pământul

Venea cavaleria turcească.

Dimitrie Șuțu porunci îndreptarea tunurilor.

Tinerii deschiseră în grabă chesoanele celor cinci tunuri și rămaseră trăsnîți de groază, căci în loc de praf de pușcă și de iască nu aflară decât fân și nisip. Asta era administrația lui Caravia.

— O cremene, un burete! strigară ei, ca să slobozească cel puțin încărcătura din tunuri.

Unii dintre ei alergară printre rânduri, până găsiră ce căutau. Clipele părură veșnicii. În sfârșit, scânteile săriră și, tunând și zguduind pământul, ghiulelele ieșiră din gurile de aramă. De astă dată nu se gândise nimeni să ochească bine. Ghiulelele zburau prea sus. Fumul nu se ridicase încă înaintea frontului „Batalionul Sacru”, și tinerii auziră aproape de tot ropotul copitelor.

Căpitanii strigară:

— Apărați-vă cu sabia. Gândiți-vă la Elada. Muriți pentru patrie! Și cu toată deznădejdea lor erau fericiți, fiindcă stătuseră locului vitejește și fiindcă trupul lor urmase porunca sufletului. Și prin puterea voinței lor sprijiniră tot „Batalionul Sacru”. Niciunul nu dosi, nici când simțiră suflarea cailor în obraz și văzură fulgerarea iataganelor, nici când primiră în cap, în piept și brațe lovituri arzătoare, nici când copitele cailor călcară pe picioarele lor goale; în mijlocul înfricoșatei îmbulzeli loveau orbește atâta vreme cât îi lăsau

rănilor dureroase și pierderea de sânge.

Cinci sute de copii rău înarmați, împotriva unei mii de călăreți bine conduși. După zece minute, nu rămase din „Batalionul Sacru” decât un morman de leșuri ciopârțite.

În aceste zece minute, mavroforii salvaseră cinstea Eladei, atât de zdruncinată prin această răscoală. O salvaseră cu toate lipsurile celorlalte trupe eteriste pe câmpul de luptă de la Drăgășani.

Nicio divizie nu venise în ajutorul „Batalionului Sacru”. Numai Caravia, care stătea cu arnăuții săi cam la cincizeci de pași de flancul drept al mavroforilor, se mișcase; când văzu iureșul fără stavilă al cavaleriei turcești, frica de moarte umplu capul său de bețiv. Își întoarse calul. Oamenii îl urmară, se aruncară pe regimentele, care la spatele „Batalionului Sacru”, formau vârful triumghiului, și le târâră cu toată împotrivirea disperată a prințului Nicolae, în fuga lor, până la podurile umblătoare de pe Olt, pe care se repeziră călăreți și pedestri, în goană nebună, împingându-se și îmbrâncindu-se între ei, astfel încât mulți pieriră în valurile râului.

În timpul acesta, trupele sultanului băteau falnic pe tobele mavroforilor, și un ienicer strigă grecește la marginea pădurii, în care se aciuaseră vreo cincizeci de tineri:

— Ieșiți, au fugit turcii! Băieții ieșiră și fură culcați la pământ ca vânatul de vânători.

Atunci se cutremură sufletul pandurilor.

— Vai de bietele lor mame, ziceau ei. Și când căpitanul Iordache trecu înaintea lor și strigă pe românește:

— Fraților, să nu-i lăsăm să se prăpădească de tot, sunt creștini ca și noi! pandurii se aruncară asupra dușmanului.

Iapa Olimpianului fu ucisă pe dată, și el, rănit, rămase în urmă.

Oarcă luă comanda. Și cei opt sute de panduri curmară bătălia începută de zece mii de eteriști. Vânătorii de urși și de capre din Gorj și Mehedinți stăteau ca un zid; căpătaseră una din căruțele lor cu muniții și trăgeau cu răbdare și fără greș. Dușmanii, deși de trei ori mai numeroși, nu le puteau lua nicio palmă de pământ, nici nu puteau urmări pe fugarii greci.

Spre înnoptate, turcii se retraseră la Drăgășani. Numai atunci pandurii lăsară din mână puștile lor înfierbântate.

Căpitanii se adunară, trecând cu băgare de seamă printre lacurile de sânge, printre leșuri, printre răniți și printre cei ce trăgeau să moară.

— Fraților, zise Oarcă, iară am isprăvit praful de pușcă și gloanțele. Nimeni n-a ținut cu noi afară de Chiriac Popescu cu sârbii săi. Nimeni nu va mai veni în ajutorul nostru. Toți câți erau viteji printre greci zac acolo în mijlocul câmpiei, ceilalți fug, căpetenia lor nici nu fu de față la bătălie. Comandirul nostru – Dumnezeu știe unde e. Fraților,

luptarăm cum puturăm. Numărul nostru scade, turcii se-nmulțesc. Eu nu am cu ce să vă ȋtiu. Duceȋi-vă cu Dumnezeu, unde vă trage inima.

La trei ceasuri de Drăgășani, Arhiul călărea încet în capul grecilor săi îmbrăcaȋi căzăcește. Mai mult atârna de cal, decât ședea pe el. Picioarele-i apăsau scăřile, grele ca plumbul. Ar fi vrut să-și lase capul de tot pe spate. Frigurile și ameȋeala îi sleiră puterile.

O întâlnire îl trase din amorȋeală. Pădurea, prin care trecea drumul, mișună deodată de fugari, care, la cea dintâi ciocnire, luându-se unii pe alȋii drept dușmani, se înfricoșară strașnic. Pe urmă, însă, spaima Arhiului crescú și mai mare, căci cei cu care se întâlneau, îi strigau pe toate dialectele grecești, c-o luaseră la fugă dinaintea turcilor, pentru că eteriștii pierduseră bătălia de la Drăgășani.

Trezit de valul de sânge fierbinte, care i se urcase în obraz, Alexandru Ipsilanti se ridică în șa și strigă cu toată tăria pe care o putea avea glasul său slab:

— Înapoi, fii ai Eladei! Înapoi la datoria voastră, înapoi cu mine la luptă!

Pentru cea dintâi oară Ipsilanti se afla față în față cu ostașii săi, pentru cea dintâi oară grăia către dânșii fără mijlocirea adjutanȋilor, și pentru cea dintâi oară ostașii îi răspundeau de-a dreptul.

El căzu grămadă pe șa.

Atunci Lassanis, ca și Christaris, pe care prinȋul îl luase ca medic în locul doctorului Mavromati, fugit mai demult, sfătuiră pe Arhiu să nu se mai împotrivească prostimii înfuriate, ci să se retragă spre Râmnic.

Dar și în drumul său grăbit spre acest oraș, prinȋul nu fu cruȋat de nicio înjosire. Fiecare arnăut care trecea își bătea joc de Arhiu. Îl făcea mincinos, pentru că îi momise cu ajutorul rusesc; îl făceau înșelător pentru că nu le plătise simbria, și-l făceau mișel, pentru că se afla la o depărtare de trei ceasuri de câmpul de rezbel, pe când bătălia era pierdută demult.

Aceste chinuri deșteptară urmele de bărbăȋie rămase în inima lui Ipsilanti; el uită boala și jalnica lui dragoste, și luă hotărârea să se întărească în valea Oltului, ca să aștepte acolo pe turci. A doua zi de dimineață, Chiriac Popescu, care sosise și el la Râmnic, fu trimis să cerceteze întăririle făcute lângă mânăstirea Cornet în 1788 de austrieci, împotriva turcilor, sub domnia lui Iosif al II-lea.

Sârbul plecă cu șaptezeci de oameni.

Soarele ieșea printre nori, și frunzișul ud al stejarilor strălucua; din pricina răscoalei neobișnuite a anotimpului, verdeața era încă fragedă, și fiecare foaie părea luminoasă. Razele soarelui trăgeau miresme îmbătătoare din ierburile și buruienile codrului; cu mirosul aspru al stejarilor se amesteca o adiere dulce și înviorătoare, care trecea prin văzduh ca o mângâiere. Ieșea din halânga înflorită, ale cărei buturi

atârnau de pe copaci ca funii groase și cenușii, pe când frunzișul ei li se urca până-n creștet.

De unul din acești copaci se rezima un țăran, bătrân și orb; și când auzi călăreți trecând prin pădure, înălță capul și întreabă:

— Cine trece călare?

— Niște ostași, răspunse Chiriac Popescu.

— Din care oștire?

— Din oștirea Domnului Tudor. Dar dumneata cine ești?

— Un biet pandur neputincios. Dar spune-mi, căpitane, adevăr să fie oare că se prăpădi Domnul Tudor?

— Adevărat.

Moșneagul făcu semnul crucii și zise:

— Să știi, fătul meu, că fără Domnul Tudor nu puteți ține țara nici șapte zile măcar. Numai el cunoștea firea pandurilor și știa cum să-i ducă. De e adevărat că muri, toți românii se vor întoarce pe la vetrele lor. Iar voi, fără ei, nu vă puteți ține în țară și o să fiți siliți să fugiți peste grăniți.

Chiriac Popescu trecu înainte. Știa câtă dreptate avea

Ostașii ieșiră din pădure. Drumul trecea acum pe marginea Oltului.

Aci în mândra singurătate a văii, patru mânăstiri erau încuibate. Ostașii nu o văzură pe cea dintâi, Ostrovul, ascunsă într-o insulă, sub o pădure seculară de plop, de anini, de sălcii și de fag. Un ceas mai departe cercetașii dădură de Cozia falnică, al cărei ctitor e Mircea, puternicul voievod, căruia Carpații nu-i înfățișaseră hotar. Era un pătrat de ziduri albe, cu acoperișuri de țigle roșii, peste care se vedeau trei turnuri, un vârful de brad și unul de tei; poarta era zăvorâtă.

Chiriac și oamenii lui trecură înainte – n-aveau ce căuta aci deocamdată – și se îndreptară către munții cei de tot aproape.

Oltul iese aci ca printr-o poartă, între zidurile înalte, falnic sâmcelate ale Carpaților; venit din miazănoapte, din Ardeal, își deschise lunga cale printre munți, mugind pe un pat de stânci, printre pereți de piatră și păduri străbune. Poteca era primejdioasă pentru călăreți, unde cotea pe lângă coaste repezi, ale căror poale le rodeau apele clocotitoare. În aceste chei, drumurile, după voința sultanului, nu trebuiau întreținute, ca nu cumva să înlesnească oștirilor străine intrarea, și boierilor obiceiul lor viclean al fugi din țară. Plouase cu săptămânile, și trecătoarea era cu totul prăpădită. Din jgheburile răcoroase, la stânga călăreților, năruiau pâraiele umplute, înecând drumul; vine de apă limpede curgeau pe toate stâncile. Cheia toată, în gâteala ei văratecă, picura. De pe fagi și de pe teii uriași, pernițele de mușchi luceau umflate de apă, razele soarelui se răsrângeau verzi și aurii prin frunzișul des, și picături mari scânteiau pe florile, care, în acest an, erau mai mândre ca oricând. Dincolo, peste râu, la poalele unei păduri, o poiană părea că revarsă valuri de flori până la Olt.

Trifoiul, ochiul boului, garofițele, felfele, degețelele, clopoței, gușaporumbului, cimbrul, drobița, răsurele și socul umpleau văzduhul cu miresmele lor. Cotrocită în fundul acestor poieni, într-o ascunzătoare aproape de negăsit, se afla mănăstirea Turnu.

Arnăuții ajunseră la amiazi la țelul lor, Cornet, a patra mănăstire. Era așezată pe un picior de stâncă cu suiș greu; mai ales pentru cei care făceau drumul în butcă, partea cea mai groaznică a călătoriei era aci. Cornetul era părăsit, călugării fugiseră. Popescu nu găsi decât urmele întăririlor nemțești.

— Și chiar dacă ar fi în stare bună, zise sârbul, fără tunuri nu le poți apăra. Aci în pustietate, turcii ne-ar birui prin foame – și întorcându-și calul se înapoie la Cozia.

Acolo sosise Ipsilanti.

Călugării priviră îngroziți intrarea trupelor eteriste și răbdară opt zile tăbărârea grecilor înăuntrul și împrejurul mănăstirii domnești. Căci numai atunci se întoarse Gheorghe Lassanis, care fusese trimis la graniță, la Turnu-Roșu, ca să ceară liberă trecere către Austria pentru Arhiu și pentru frații săi. Arnăuții însă nu știau nimic, altfel ar fi nimicit acest plan. Zbierau zi și noapte cerând plata, și Arhiul nu mai îndrăznea să se arate printre ei.

El stătea sus, în una din odăile marelui Mircea, dinspre răsărit, deasupra zidului uriaș, spălat de valurile Oltului. Culcat pe un divan, se jeluia de netrebnicia oștirii, de desfrânarea ofițerilor, care-l furaseră și-l mințiseră, și de zădărnicia jertfelor de tot felul făcute de familia Ipsilanti. Iar noaptea își îngropa capul în perne și gema. Trădarea Sofiane Pantas rănise, mai adânc ca toate, firea sa pătimasă și moale. În ziua de 27 mai, Sofiana sosise de la vie la Târgoviște și intrase deodată în camera lui Ipsilanti, care zăcea bolnav.

— Am auzit că l-ai prins în sfârșit pe Tudor Vladimirescu? zise ea cu un râs urât, ce ai să faci cu el?

— Voi lua o hotărâre îndată ce voi putea să mă țin pe picioare, la viitorul consiliu, răspunse prințul.

— Parcă așteaptă pandurii până te ții în picioare, fu răspunsul ironic, au să vie să ceară pe căpitanul lor.

— N-aș crede, căci ei mi l-au predat, zise prințul.

Atunci ea voise să afle cum se petrecuse aceasta, și pentru că Ipsilanti tăcea amărât de batjocurile ei și de nesocotirea boalei sale, Sofiana ieși zicând:

— Lasă să întreb pe ofițerii tăi. Doar se va găsi unul printre ei care să știe ce se întâmplă în țară, mai bine decât struțul Eteriei. După aceasta Ipsilanti se mai stăpâni cu greu, timp de patru ceasuri, ca să-și arate supărarea, ținându-și ura încuiată. Pe urmă însă chemase pe Lassanis, ca să-și verse focul și să-l trimeată la Sofiana. Dar beizadeaua se sperie, când văzu, la întoarcerea adjutantului, turburarea lui

aproape isterică. Nu mai era în stare să împărtășească cu sânge rece Arhiului știrile rele, pe care le aducea, ci striga cu blesteme și înjurături, că mișelul de Scufas fugise cu casa Eteriei și cu Sofiana Pantas. Mai trecu o bucată de vreme, până ce Ipsilanti care tremura din cap până-n picioare izbuti să afle ce se întâmplase. Sofiana pusese pe Caravia și pe alții să-i povestească prinderea lui Tudor Vladimirescu; în timpul povestirii însă leșinase, iar când își venise în fire, strigase: „Pământul acestei țări îmi arde talpa picioarelor!”. Intrase apoi în odaia ei, cu Scufas, care se tot învârtea împrejurul ei dar acolo, acuma, nu mai era nimeni. Beizadeaua dete porunci încurcate pentru prinderea fugarilor, dar nimeni nu se gândi să le urmeze, căci era întunerec beznă și ploua tare, și toți își ziceau că cel ce fuge cu o casă plină cu bani e nu numai bine înarmat, dar și hotărât să lupte. Ipsilanti nu-și mai reamintea de a doua zi; Lassanis îi spusese că aiurise. Pe urmă veniseră turcii. Dar ce se făcuse cu Tudor Vladimirescu? Doar la Râmnic, când căpitanii de panduri i-l ceruseră pe Tudor, își adusese aminte ce-i spusese Caravia și Lassanis, că slugerul ar fi fost chemat de muscali. Și chiar acuma, la Cozia, aceasta îl lăsa foarte nepăsător pe struțul Eteriei. Cu capul îngropat în perne, țipa tare sub chinurile îndurate de inima lui slabă și bolnavă, pentru că pierduse pe Sofiana.

În sfârșit, Lassanis se întoarse. El spusese fraților Ipsilanti că granița austriacă le era deschisă, dacă depuneau armele; arnăuților însă le spusese că nemții și intraseră în țară, ca să ajute Eteriei împotriva turcilor, și călugărilor le porunci să cânte te-deum pentru fericita întorsătură a lucrurilor. La sunetul clopotelor, arnăuții intrară în biserică îmbrățișându-se; în sfârșit, scăpaseră de dușmanul de care se temeau în fiecare ceas. Lassanis adăogase că a doua zi toți trebuiau să fie gata ca să urmeze oștirea austriacă în trecerea ei înspre Râmnic.

A doua zi dimineată, căpitanii, gata de plecare, nu găsiră nici pe beizadele, nici pe Lassanis. Înțeleseseră atunci că fuseseră momiți, și că Arhiul fugise în Austria.

Nebuni de mânie se luară după el. Voiau plata lor. Goniră prin trecătoare ca o haită de lupi flămânzi năvălind unii peste alții, cei tari peste cei slabi, cei călări peste cei pe jos. Înghesuiala fu mai strașnică în locurile primejdioase ale drumului și mai ales la gura Lotrului, ale cărui ape repezi erau revărsate; aci mulți căzură în apă și se îneacă. Ceilalți prinseră pe Arhiu în apropierea graniței, și el fu silit să se răscumpere de ceata turbată, care-l blestema, cu cinci sute de galbeni.

În sfârșit, ofițerul grănicerilor austrieci veni, cu mâna la șapcă, și duse pe frații Ipsilanti la vamă. Li se părea că scăpaseră din iad; adânc ușurați trecuseră printre cele două regimente, înșirate la dreapta și la stânga drumului, și priviră cu recunoștință către tunurile așezate pe muchia dealului, care împiedicau intrarea în Ardeal a îndrăciților

arnăuți.

Lassanis, înainte de a trece granița, înmânase un sul de hârtie lui bimbașa Anastasie Arghirokastritul, care dăduse năvală cu mai multă obraznicie asupra lui Ipsilanti. În el erau mai multe copii ale cuvântării celei din urmă a Arhiului către armata sa, care glăsuia astfel: „Ostașilor, nu, nu vreau să necinstesc acest nume dându-l vouă, vouă care nu sunteți decât o turmă ticăloasă de fugari fricoși. Vânzarea și nemernicia voastră mă silesc să vă părăsesc. Nu vă mai cunosc. Dar mi-e rușine că v-am fost căpitan. Ați trădat pe Dumnezeu, patria și m-ați trădat și pe mine în clipa când nădăjduiam să biruiesc sau să mor cu voi. Treceți la turci, dezertorilor, tot sunteți de teapa lor; duceți-vă, sărutați-le mâinile, care sunt încă roșii de sângele sfânt al patriarhului și al episcopilor săi, duceți-vă robia pe prețul vieții voastre și a cinstei nevestelor și copiilor voștri. Voi însă, o, suflete ale „Batalionului Sacru”, voi adevărații fii ai Eladei, și care prin vânzare ați căzut jertfă pentru libertatea patriei, primiți prin mine mulțumirea simpatrioților voștri. Amintirea voastră va fi singura mângâiere a sufletului meu.”

Și jalnica înghebare se sfârșea cu o listă a acelor ofițeri al căror nume, după voința Arhiului, trebuia mai ales înfierat și disprețuit de posteritate.

Pe mândra vale a Ialomiței, cea mai mândră din Carpați, în lumina asfințitului, trecea un cioban; lângă el mergea câinele lăptos, cu ochii cuminți, iar în urma lui venea turma de oi, în mijlocul căreia umbla măgărușul încărcat. Râul cânta printre pășunile de un verde strălucitor, înconjurate cu păduri de brazi întunecate, din care se iveau ici și colo stei de piatră albă. Spre miazănoapte, de unde venea Ialomița, se ridica o căldare stâncoasă, de pe sâmceaua căreia cădeau uriașe pânze de zăpadă. Aerul era trandafiriu și cununa vârfurilor lucea, aproape străvezie, numai aur și porfiră.

Ciobanul și turma înaintau în tihnă, până ce câinele începu să latre.

Nu departe de ei un om ședea pe o piatră. Ciobanul îl privi cu luare aminte, și deodată alergă către cel pe care-l recunoscuse drept pandur.

Istovit, încovoiat de osteneală, omul se uită la el cu ochi mari și întunecați. Nu s-ar fi putut zice de era tânăr sau bătrân, așa de supt era la față, așa de amărâte îi erau buzele, așa de amenințătoare sprâncenele îmbinate.

Ciobanul însă strigă:

— Tu ești, Ene, tu ești!

Pandurul încercă să vorbească, dar buzele îi erau uscate.

Celălalt îi dădu să bea o înghițitură de țuică din plosca lui de lemn, și peste câteva clipe Ene Enescu șopti:

— Dimitrie Jianu, tu ești?

Strașnica greutate a vremurilor își pusese pecetea și pe fruntea lui Dimitrie Jianu, și ochii săi verzuți nu mai aveau privirea tinereții.

— Eu sunt, zise el întunecat, ascuns sub straietele acestea, după sfatul ce mi-l dădu Iancu Jianu, la trecerea sa prin București, când îl slobozîră turcii. El îmi spuse:

— Când pierе norocul românului, îi rămâne codrul. Du-te în munți pe Bucegi. La obârșia Ialomiței e o mănăstire într-o peșteră. Să stai acolo, până ce o trece urgia turcească. Tudor s-a prăpădit, și căpitani săi vor fi goniți ca câinii turbați – el s-a dus greu bolnav la Caracal, acasă. Dar tu, adăogă Dumitru cu o râvnă dureroasă, tu de unde vii cu toate armele tale?

— De dincolo, zise Ene Enescu.

— Ce făcuși acolo?

— M-am bătut.

— Te-ai bătut, strigă Dumitru, cine se bate acolo? Cine vă ducea și împotriva cui?

Încet, cu glasul stins, Ene răspunse întrebărilor furtunoase:

— După bătălia de la Drăgășani m-am dus cu un căpitan al lui Iordache și cu patru sute de arnăuți, prin Câmpulung, peste munți, în valea Muierii. Acolo e loc bun de așteptat dușmanul. Veniră turcii, cu

Sava, trădătorul. Șase ceasuri ne luptărăm, și apoi furăm siliți să ne retragem peste graniță, la Bran. Sava ne urmări până la vamă și ceru predarea noastră. Atunci noi ne luarăm armele înapoi de la nemți și trecurăm iarăși în valea Muierii și ne mai băturăm timp de trei ceasuri. Am ucis mulțime de turci. Dar erau de trei ori mai mulți ca noi. La urmă, puțini din noi mai rămaseră. Pe căpitanul nostru l-au prins – și Ene tăcu, răsuflând din greu.

— Și tu? îl întrebă Dumitru.

Întâi un rânjel strâmbă fața tragică a tânărului pandur, apoi se porni pe un râs, cum nu-l auzise râzând nimeni vreodată.

Dumitru speriat, îi puse mâna pe umăr.

— Ce ai, Ene?

Enescu se lovi în cap cu pumnii amândoi:

— Nu vezi tu că sunt un blestemat și că nu pot muri? strigă el.

Prietenul său stătea aiurit. Și sufletul său era ca un pom bătut de grindină în toiul înfloririi. Sufletul lui Enescu însă era ca un pom trăsnit până-n măduvă.

Pe creste, vraja luminii se stinse; ele se înălțau acum, albe catifelate, într-un cer albastru, și blana creață a pădurilor de brazi curgea neagră de pe toate umerile petroase, jur-împrejurul văii, a cărei talpă lată mai lucea verde, ca smaraldul.

Câinele începu iară să latre; un călugăr, care târa un copac, se scobora de pe o coastă.

— Mănăstirea trebuie să fie aproape, n-am greșit drumul! strigă Dumitru Jianu și alergă înaintea monahului: Plecăciune, părinte, să-ți dau ajutor? îi zise el.

Bătrânul râse.

— Îți mulțumesc, fiule, nu duc eu povara, o duce Cel de sus. Vorba lui era voioasă. Ai venit cu oițele? Nu v-ați temut de zăpada de pe plai. Dar ăla nu e cioban, adăugă el. Are arme.

— Ai ochi buni, părinte, zise Dumitru.

— Oi fi fost și eu șoim odată, glumi călugărul, și nu mai puse altă întrebare. Acum mă duc, zise el, căci se face târziu, și mă ia la trei părintele stareț.

— Ți-ai pierdut vremea cu mine și trebuie să fii obosit, zise Jianu.

— Nu e nimic, fiule, sunt numaidecât acasă și trântesc apoi și povara și oboseala. Să veniți pe la noi. Doar sunteți și voi creștini. Nemerți ușor. De-a lungul apei, până la o stâncă, unde vi se pare că e sfârșitul lumii. Și tocmai atunci ați sosit. O potecuță urcă printre pietre, împrejurul colțului stâncii. La spatele ei e peștera cu schitul. Tot astfel și cu viața omului: când crezi că ți s-au înfundat drumurile, iată că ți se deschide o cale bună, de Dumnezeu croită.

Și moșneagul plecă. Cum trecea încet pe poiene, târând după el bradul cu crăci uscate, părea vreo lighioană din basme, cu o coadă

lungă și cu țepi.

Dumitru se întoarce la Ene.

— Măine dimineață mă duc la schit. Se vede că schimnicii sunt oameni buni, dacă seamănă ceilalți cu acesta. Și acum, hai să ne alegem un loc de odihnă.

— Eu merg mai departe, mormăi Ene.

— Unde? întrebă mirat Dumitru.

— Mă cobor la câmp.

— Dar nu te mai țin picioarele.

Celălalt nu răspunse.

— Și ce să faci la câmp? urmă Dumitru.

— Să mă bat.

— Nu-ți mai spusei odinioară, că nu mai e chip de luptă dreaptă? Ce se petrece acum e numai omor și jaf. Nu viu eu de acolo? Trei zile de-a rândul aș putea să-ți spui pățaniile mele, până sosii aci.

— Ei și?

— Ești smintit! strigă Dumitru.

Enescu se sculă dintr-odată.

Dar Jianu îl rugă repede:

— Iartă-mă, căci acum înțelesese că sufletul prietenului său era atât de rănit, încât cea mai mică atingere îl durea, iartă-mă și stai cu mine. Vezi bine, a vrut pronia cerească să ne întâlnim aci, în creierii munților, la capul cel mai depărtat al țării, tu venind din Ardeal și eu din București.

— Nu cred în pronia cerească, nu cred în nimic, scrâșni Ene.

— Crede cel puțin că te iubesc și că-mi faci rău dacă mă părăsești, îl rugă Jianu.

Enescu se opri și zise într-un geamăt:

— Cum mă chinuiți cu iubirea voastră.

Însă ascultă de rugăciunea prietenului.

Focul pandurilor ardea pe o pajiște, lângă un pârau ce curgea către Ialomița, între păduri de brazi și cetății de stânci înalte. Noaptea era răcoroasă și îmbălsămată de minunatele miresme ce ies din tot ce crește și înflorește pe munte, la începutul verii. Miroseau mugurii tineri de brad, iarba și ferigile cu aroma lor subțire a humei din codru; mirosea apa izvorâtă din tainicele prăpăstii, unde beau caprele de munte, și în adierea ce întovărășea șuvoiul ei se simțea mirosul rășinos al smirdarului și cel de liliac al penei-zburătorului, ce crește în cheițele umbroase. Miroseau prin codru și prin poieni miile de floricele mărunte, steaua albă de ceară a perișorului, cimbrul și ochiul pășăruicii, cel albastru închis, care aduce aminte de migdale și de zahăr. Fiecare răsuflare era făcătoare de bine, un somn scurt în aerul acesta era cea mai puternică întărire pentru trup și suflet.

Dar când, după miezul nopții, Dumitru se trezi, ca să vadă de foc, el zări cu îngrijire pe Ene Enescu stând încă pe o buturugă și privind în jăratec.

— N-ai dormit? îl întrebă.

Ene dădu din cap.

— Te-ai bătut și ieri și alaltăieri, ai făcut azi tot urcușul munților și acuma nu dormi? Cum așa? Oare nu poți dormi?

— Nu vroi, mormăi Enescu.

— Nu vrei? zise încet, Dumitru, și măsurând toată adâncimea durerii în ochii negri ai prietenului, el adăugă: Dar ar trebui să încerci să uiți, măcar pentru câteva ceasuri.

— Și când mă deștept, mă apucă tot ce fu, parcă s-ar fi întâmplat în clipa aceea, răspunse Enescu, încercai și crezui că înnebunesc.

Dumitru oftă. Își aducea aminte de zilele când îl lăsase amețea frigurilor și când simțise din nou toată jalea dragostei sale abia înflorite și așa de timpuriu nimicită. Cunoștea groaznicele amintiri, care-l chinuiau pe Ene Enescu, răpindu-i toată liniștea sufletească, și aflase de la preotul de la Golești cele petrecute sub sălcii și în foișor. În zori de zi el pusese pe mormântul lui Urdăreanu o cruce de lemn, pe care o săpase noaptea lângă foc, cu multe gânduri grele și cernite.

O spuse lui Enescu.

Acesta însă râse batjocoritor:

— O cruce. Și crezi că acuma s-a dres totul.

Dumitru, feciorul Catincăi Jianu, căreia în Craiova i se zicea „Bună”, nu răspunse; se tot gândea cum să găsească o alinare pentru deznădejdea prietenului. Și acesta era și leacul cel mai bun chiar pentru inima lui, căci pentru rănilor sufletești nu e decât o tămăduire: grija pentru alții. Dumitru își dădu seama că nu trebuia să vorbească lui Ene nici ca unui bolnav, nici ca unui om istovit. Ura și boala frământau firea puternică a tânărului pandur. Mai bine era să-l lași în voia lui, până ce i se stingea patima în suflet, sau până ce boala îl culcă la pământ.

În zilele ce urmară ei făcură un bordei pentru merinde și o strungă pentru oi. Ene muncea și tăcea. Abia mânca, nu dormea și grija lui Dumitru creștea din ceas în ceas. Dar se bucura că nu-l părăsise prietenul și că nu se împotrivi când îi zise:

— Hai la mănăstire, să ducem ceva urdă călugărilor.

Aflară poteca întocmai cum le spusese bătrânul. La poalele unui zid de piatră făcea o cotitură și ducea printre flori și ierburi mățăsoase la schit. Așezat chiar sub bolta peșterii, acesta umplea toată gura ei. Trecând pragul ușii scunde, zăriră bisericuța albă ca zăpada pe fundul negru al peșterii și intrară în curte, unde pătrundea înăbușit mugetul apelor Ialomiței. În colțul stâng, un călugăr cu plete cărunte lucra la un butoi. Adâncit în muncă, singurătate și tihnă sufletească, nu ridică

ochii către dânsii.

Dintr-una din chiliuțe ieși bătrânul voios, primi ploconul cu mulțumire și rugă pe tineri să rămâie până la vecernie.

Dinspre intrarea bisericii, îndreptată către fundul peșterii, se auzi toaca. Din clopotniță, deasupra porții răsună glasul limpede al clopoțelului, și alți doi călugări ieșiră din chiliile lor. Dogarul își puse uneltele la o parte, scoase rasa din brâu, și cu toții intrară în biserică.

Dumitru și Ene îi urmară. Pe acesta îl potolise minunata liniște a locului. Nimic din rătăcirile de la câmp nu pătrunseseră pân-aici. În tainicul colț de stâncă, sfântul locaș stătea întărit de munții încununați cu zăpadă și cu smirdar, și ceea ce omul numește timp, părea a se fi oprit aci.

Dumitru, și mai ales Enescu fură siliți să se aplece mult, ca să intre în biserică. Aceasta era așa de nemeșteșugită, așa de potrivită singurului ei scop de a fi adăpost de rugă pentru pocăința sufletelor încărcate de păcate, zidirea toată se întocmea atât de bine cu împrejurimile deosebite în care se afla, încât era frumoasă ca o mare operă de artă.

Împrejurul păreților văruiți stăteau stranele făcute de fratele dogar. În fund sclipea iconostasul cu fețe multe și cu aur. Zuruind se scoborî candela, de la care un călugăr luă lumină pentru sfeșnicele împărătești. În bisericuța mohorâtă, care mirosea a ceară, a tămâie și a mucegai, călugării se mișcau încet, fără zgomot.

Și melopeea rugăciunilor începu, împăciuitoare și legănătoare; se ridică, când un glas, când altul, unul mai grav, altul mai lămurit, toate cu cuvioasă impersonalitate, până ce veni rândul fratelui dogar. El trebuia să zică „Tatăl nostru”. Și aceasta fu o mișcătoare cuvântare către Domnul. Fiecare rugă izvora din adâncimea unei credințe smerite, din bogăția unei lungi și grele cunoștințe a vieții...

Dumitru Jianu simți deodată că Enescu se razimă greu de dânsul și-l scoase din biserică. Ene căzu pe treapta de zid, care ocolea mica clădire. Cum stinge apa focul, așa liniștea neprihănită a mănăstirii stinsese tot amarul în sufletul tânărului pandur, și atunci îl lăsaseră puterile.

Părintele Varsanufie, moșneagul vesel, îngriji de Ene. Îl culcă în una din odăițele unde se adăposteau drumeții.

A doua zi de dimineață, când Dumitru veni la mănăstire, împins de grija ce o ducea prietenului, călugărul îi zise:

— M-am rugat astă noapte la Dumnezeu să-l scape pe tânăr, nu numai de dogoreala trupului, dar și de dogoreala sufletului. Din aiurările lui am înțeles că inima i se zbate ca păstrăvul pe jăratec, și punând mâna pe brațul ciobanului, el urmă: Ce s-a întâmplat în țară, faptul meu? Bolnavul vorbește de bătălii, de slugerul Tudor, căruia îi

zice Domn, și de spânzurătoare. L-am cunoscut și eu pe sluger, căci am fost și eu pandur. M-am călugărit acum unsprezece ani, când, întorcându-mă de la rezel în potrivă turcilor, mi-am găsit casa arsă, copiii și nevasta uciși. Celui de sus nu te poți împotrivi.

Și Dumitru Jianu îi povesti ce se întâmplase în țară. Jalea cuprinsese sufletele călugărilor. Zi și nopți citiră rugăciuni pentru neamul românesc. Iar celor doi panduri, pe care vitejia răscoalei îi cuprinsese până în munți, le arătară prietenie și milostivire.

Părintele Varsanufie nu știa multe, dar bunătatea și credința îi erau atât de mari, încât, după opt zile, putu să zică lui Dumitru:

— Azi nu te las să-l vezi, doarme.

Jianu simți sub gene lacrimi de bucurie.

Ene câștiga puteri văzând cu ochii; sufletul său însă zăcea încă sub un zăbranic de adâncă întristare, mai ales în zilele de ploaie și de furtună, când nu putea să se culce înaintea casei, la soare.

Într-o zi cu tunete și trăsnete Dumitru Jianu călăuzi până la mănăstire trei orășeni fugari, Ploaia îi udase până la piele, picioarele lor erau numai răni, și erau aiuriți de grozăviile munților.

Fratele dogar aprinse focul în soba din odăița de lângă Ene, aduse fân și câteva plocate și încercă să-i îmbărbăteze și să-i mângâie duhovnicește. Dar unul din bejenari, pântecos, roș la față și cu mustăți groase, îi tăie cuvântul și își ușură inima cu o droaie de blesteme. Blestema munții, și apoi groaznica ursită, care-l adusese aci, pe el, pe bogatul negustor bucureștean, care în viața lui nu ieșise pe jos din casă, până acuma, când era să fie măcelărit de turci.

În aceeași clipă intră părintele Varsanufie, speriat de larma făcută așa aproape de bolnavul său și vrând s-o potolească.

Negustorul însă îi luă mișcarea drept o altă încercare de mângâiere, și strigă și mai înfuriat:

— Dați-mi pace cu patalamalele! Văzut-ați ce am văzut eu? Mormanul de capete în curtea pașalei de la București? Și pentru fiecare cap se plătea o mahmudie. Era vorba să fie capete de arnăuți, să fie măcelărită ceata lui Sava, după ce nemernicul fu împușcat în casa pașalei. Dar când n-a mai găsit arnăuți, turcul a luat capete de români. Iacă ce se petrece în țară. Acolo degeaba zăngănesc clopotele bisericilor. Acolo nu mai e Dumnezeu. Acolo e iad, iad. Și pe toate, strigă el și mai tare, văzând o nouă mișcare a părintelui Varsanufie, pe toate acestea le datorim afurisitului de Tudor Vladimirescu. Numai el, smintitul, a adus nenorocire peste țară. Și de ce? A smintit pe țărani și i-a răsculat, de ce? Rău era înainte, dar e mai bine acuma? Țăranii trăiau în sărăcie, dar cel puțin plăteau birul; dânsul i-a omorât, i-a spânzurat, și birul nu-l mai plătea nimenea. Și banii unde sunt? Cui au folosit? Doar numai lui, tâlharului. S-a răsculat ca să fure mai mult ca toți grecii și ca toți voievozii, hoțul, nemernicul!

Atunci ușa se deschise subț pumnul încleștat al unuia, la a cărui vedere negustorul tăcu înlemnit.

Ene Enescu, cu ochii înflăcărați, îmbrăcat în rasa călugărească, stătea înaintea lui.

— Minți! strigă pandurul. Nu e adevărat ce zici de Domnul Tudor. Ne spânzura și ne împușca, dar nu-și însuși lăascaie din banul țării. Dar tu, de unde să-l pricepi; l-ai luat drept unul ca tine. Taci deci și nu chelălăi, javră.

Trecute erau nepăsarea și deznădejdea lui Ene; credința redobândită ardea iarăși pară. Învinuirea nedreaptă adusă omului pe care era rău supărat, îi arătase din nou tot prețul acestui om dârz și curat la suflet,

Fugarii a doua zi plecară. Părintele Varsanufie îi duse până la Strunga, unde se deschid pereții de stâncă între munții Bătrâna și Tătaru și pe unde trecea granița. Îi privi câțva timp, cum se scoborau cu greu, sub zidul de piatră uriaș al Bătrânei, și cum treceau poienele verde deschis și printre jnepeni negri. De la Strunga până în depărtări albastre, poți privi munții, care se țin lanț între Ardeal și România. Soarele apunea, scaldând într-o brumă purpurie creasta lungă a Pietrei lui Crai, așezată de-a curmezișul priveliștei.

Bătrânul privea adâncit în gânduri. Pe deasupra munților era lumină și pace dumnezeiască. În văile înecate în umbra serii era jale omenească, în văile înecate în umbra serii un popor mic ducea cea mai uriașă luptă din lume, nu pentru aur sau pentru putere, nu pentru un petec de pământ, ci pentru un bine mai sfânt, atât de sfânt încât omul nu-l va dobândi niciodată pe deplin poate, decât dincolo de viața sa pământească, dar pentru care e cea mai sfântă datorie a lui să lupte; pentru dreptate se ridicase cel mai mândru fiu al țării, olteanul Tudor Vladimirescu, pentru dreptate își dusesese neamul la luptă.

Când călugărul se întoarse să plece, luna, care răsărea roșie aprinsă, îl privi de deasupra munților învinețiți, dincolo de Ialomița. Iar când părintele ajunsese în vale, la malul apei, luna lucea albă și umbra brazilor cădea neagră pe poienele argintii.

Călugărul zări în curând focul lui Dumitru Jianu, se îndreptă către el și găsi și pe Enescu lângă prietenul său. Acesta îi zise surâzând:

— Mi-e mai bine, părinte, și Dumitru a fost destul singur. Moșneagul se așază lângă ei. Câteșitrei tăceau prietenește și din când în când ațâțau focul. O mare liniște, liniștea ceasului în care se aprind stelele, îi învăluia, liniștea tainică, în care îi este îngăduit omului să arunce o privire în nesfârșit, dincolo de lumea sa, presimțind cât de uriașă și de nepătrunsă este puterea cârmuitoare a lumilor, ale cărei legi sunt scrise în slove de lumină pe cerul nopții. Firește, în sufletele celor trei bărbați, liniștea era alta pentru fiecare. Vrajbele nu-l mai rătăceau pe bătrân din credința sa către Domnul. Și tinerii luptaseră și

suferiseră atât de mult, încât tinerețele lor își cereau din nou dreptul lor la nădejde. Vorba ceea: că românul are șapte suflete. Are șapte suflete și doi prieteni buni, codrul și munții.

După un timp, părintele Varsanufie zise:

— Iacă, m-am gândit așa: slugerul Tudor a pățit ca Moise. Era și el omul lui Dumnezeu, dar era om, și pentru că a greșit o dată, domnul îl pedepsi, și nu-l lăsa să pună piciorul pe pământul făgăduinței, către care își ducea poporul. Voi însă, fiii mei, de acum cunoașteți drumul.

Și cuvintele sale căzură ca sămânța bună pe pământ prielnic.

[←1]

În 1960, la Ed. Tineretului a apărut o bună ediție, cu un cuvânt introductiv semnat de D.Almaș.

[←2]

Emanoil Bucuța: „Scrieri”, vol. 2, Minerva, 1977, p. 78.

[←3]

Emanoil Bucuța: „Scrieri”, vol. 2, Minerva, 1977, p. 77-78.

[←4]

Emanoil Bucuța: „Scrieri”, vol. 2 (Din carnetul unui drumeț), Minerva, 1977.

[←5]

Otilia Mihail Oteteleșeanu: „Boabe de grâu”, anul V, nr. 10, 1934, p. 632.

[←6]

Scrisoarea inedită a Bucurei Dumbravă către Mihai Haret, B.A.R. Secția manuscrise, C. Col. sp. mss. 1166/1961 – citată și de M. Handoca în „Cuvânt înainte” la „Cartea munților” de Bucura Dumbravă, Ed. Stadion, București, 1970, p. 6.

[←7]

Scrisoare datată 16/29 dec. 1907, aflată la Muzeul literaturii române, inventar nr. 11028, publicată de T. Vîrgolici în „Gazeta literară”.

[←8]

Cf. Emanoil Bucuța: „Scriitori care nu mai sunt”, Gândirea, nr. 1, ian. 1917, p. 26-29.

[←9]

Bucura Dumbravă: „Ceterum censeo”, în „Lumina”, nr. 52 din 23 oct. 1917.

[←10]

Bucura Dumbravă: „Cartea munților”, Ed. Stadion, 1970.

[←11]

Gala Galaction: „Bucura Dumbravă” în „Adevărul literar și artistic” nr. 270 din 7 febr. 1926.

[←12]

Gala Galaction: „Tudor Vladimirescu” în „Opere alese” vol. II, Editura de stat pentru literatură, 1950, p. 258.

[←13]

Revista „Transilvania”, nr. 5, mai 1921.

[←14]

